

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE AKUT GASTROENTERİT
VAKALARINDA REÇETE BİLGİ SİSTEMİNE GÖRE
REÇETELEME PATERNİNİN İZLENMESİ VE ANKARA
İLİ ÖRNEĞİNDE ANTİBİYOTİK REÇETELENME
DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Uzm. Dr. Fatma İŞLİ

Epidemiyoloji Programı

DOKTORA TEZİ

ANKARA

2024

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE AKUT GASTROENTERİT VAKALARINDA
REÇETE BİLGİ SİSTEMİNE GÖRE REÇETELEME
PATERİNİN İZLENMESİ VE ANKARA İLİ ÖRNEĞİNDE
ANTİBİYOTİK REÇETELENME DURUMUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Uzm. Dr. Fatma İŞLİ

**Epidemiyoloji Programı
DOKTORA TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Bahar (GÜÇİZ) DOĞAN**

**İKİNCİ DANIŞMAN
Doç. Dr. Hande KONŞUK ÜNLÜ**

**ANKARA
2024**

ONAY SAYFASI**TÜRKİYE’DE AKUT GASTROENTERİT VAKALARINDA REÇETE BİLGİ
SİSTEMİNE GÖRE REÇETELEME PATERİNİN İZLENMESİ VE
ANKARA İLİ ÖRNEĞİNDE ANTİBİYOTİK REÇETELENME
DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ****Öğrenci: Uzm. Dr. Fatma İŞLİ****Danışman: Prof. Dr. Bahar GÜÇİZ DOĞAN****İkinci Danışman: Doç. Dr. Hande KONŞUK ÜNLÜ**

Bu tez çalışması 17/01/2024 tarihinde jürimiz tarafından “Epidemiyoloji Doktora Programı” nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Şehnaz Özyavuz Alp (Hacettepe Üniversitesi)	(imza)
Üye:	Prof. Dr. Banu Çakır (Hacettepe Üniversitesi)	(imza)
Üye:	Prof. Dr. Mutlu Hayran (Hacettepe Üniversitesi)	(imza)
Üye:	Prof. Dr. Hakan Ergün (Ankara Üniversitesi)	(imza)
Üye:	Doç. Dr. Asiye Uğraş Dikmen (Gazi Üniversitesi)	(imza)

Bu tez, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Müge YEMİŞCİ ÖZKAN
Enstitü Müdürü

YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin / raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma ama iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tekyetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi / H. Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren .... Ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

13/02/2024

Uzm. Dr. Fatma İŞLİ

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. Şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü ve fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7. 2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Bahar (GÜÇİZ) DOĞAN ve Doç. Dr. Hande KONŞUK ÜNLÜ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

13/02/2024

Uzm. Dr. Fatma İŞLİ

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimimin başlangıcından bugüne kadar bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, her konuda emeğini, hoşgörüsünü, bilimsel ve manevi desteğini esirgemeyen danışmanlarım, Sayın Prof. Dr. Bahar (GÜÇİZ) DOĞAN'a, Sayın Doç. Dr. Hande KONŞUK ÜNLÜ'ye ve eğitim sürecinde katkılarından dolayı bütün saygıdeğer hocalarıma,

Tez sürecinde destekleri ve bilgi aktarımları için Tez İzleme Komitesi Üyeleri Prof. Dr. Banu ÇAKIR'a ve Prof. Dr. Hakan ERGÜN'e,

Tez jürimde yer almayı kabul ettikleri ve değerli katkıları için Prof. Dr. Mutlu HAYRAN, Prof. Dr. Şehnaz ÖZYAVUZ ALP ve Doç. Dr. Asiye UĞRAŞ DİKMEN'e,

Tez çalışma verilerinin elde edilmesine öncülük eden Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Akılcı İlaç Kullanımı Dairesi Başkanı Uzm. Ecz. Mesil AKSOY'a, verilerin toplanmasındaki katkısı için End. Müh. Esmâ KADI'ya ve ilgili Daire çalışanı tüm arkadaşlarıma,

Bugünlere gelmemde büyük emekleri olan, bu zorlu süreçte bana sabır gösteren ve beni cesaretlendiren çok sevgili aileme içtenlikle teşekkür ederim.

Uzm. Dr. Fatma İŞLİ

ÖZET

İşli,F., Türkiye’de Akut Gastroenterit Vakalarında Reçete Bilgi Sistemine Göre Reçeteleme Paterninin İzlenmesi ve Ankara İli Örneğinde Antibiyotik Reçetelenme Durumunun Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Epidemiyoloji Programı Doktora Tezi, Ankara, 2024. Bu çalışma ile yaygın görülen enfeksiyon hastalıklarından olan Akut Gastroenteritte (AGE) antibiyotik reçetelemesine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde tüm Türkiye’de Aile Hekimlerinin 2013-2018 yılları arasında AGE tanısıyla oluşturdukları protokollerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci kısımda ise Ankara ili genelinde Aile Hekimlerinin 2016-2018 yılları arasında oluşturdukları protokoller, ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Sadece AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerde bu tanılar için rehberlere göre antibiyotik kullanma endikasyonu olup olmadığı da değerlendirilmiş ve reçetelerdeki bazı özellikler ile antibiyotik bulunma durumu arasındaki olası ilişkilerin doğrulaması yol analizi ile yapılmıştır. Türkiye genelinde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %62,6 iken 2018 yılında bu değer %44,3’e gerilediği görülmüştür. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesinin yaz aylarında arttığı tespit edilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi antibiyotik bulunan reçete yüzdesi en yüksek olan bölgedir. Erkek hekimler (%65,1-%46,7) kadın hekimlerden (%56,2-%38,1), pratisyen hekimler (%63,1-%44,4) aile hekimi uzmanlarından (%51,7-%33,9), erkek hastalar (%63,4-%44,6) kadın hastalardan (%61,6-%44,0) daha yüksek antibiyotik reçeteleme yüzdesine sahiptir. Ankara ili için yapılan değerlendirmeye göre hekimin yaşının artması akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumunu azaltırken hastanın yaşının artması artırmaktadır. Akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumunu, referans kategorilere göre yaz mevsimi 1,275 kat, sonbahar mevsimi 1,075 kat, 2016 yılı 1,354 kat, 2017 yılı 1,118 kat, erkek hekim 1,391 kat, erkek hasta 1,030 kat artırmaktadır. Hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi durumu arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu 2,185 kat, merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 1,508 kat, merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 2,219 kat fazladır. Hekimin erkek olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme durumu arasındaki ilişkide merkez olmayan ilçenin kısmi aracılık rolü bulunmaktadır. AGE tanılarında antibiyotik reçetelemesi konusundaki düzeltici faaliyetlerin planlanmasında bölge, hekim ve hasta özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Antibiyotik, Reçete, Aile Hekimi

ABSTRACT

İşli,F., Monitoring of Prescribing Pattern in Cases of Acute Gastroenteritis According to Prescription Information System in Turkey and Evaluation of Antibiotic Prescription Status in Ankara Province, Hacettepe University Graduate School of Health Sciences Epidemiology Program, Doctor of Philosophy Thesis, Ankara, 2024. The aim of this study was to draw attention to the prescribing of antibiotics in Acute Gastroenteritis (AGE), a common infectious disease. In the first part of the study, a general evaluation of the protocols established by Family Physicians in Turkey between 2013-2018 with the diagnosis of AGE was made. In the second part, the protocols within the province of Ankara between 2016-2018 were evaluated in detail. It was evaluated whether there was an indication of antibiotic use according to the guidelines only for the diagnosis of AGEs, and the verification of possible associations between some features in the prescriptions and the presence of antibiotics was performed by path analysis. While the percentage of prescriptions containing antibiotics in Turkey was 62.6% in 2013, this value decreased to 44.3% in 2018. It was determined that the percentage of prescriptions containing antibiotics increased in summer months. Southeastern Anatolia Region had the highest percentage of prescription containing antibiotics. Male physicians (65.1%-46.7%) had higher percentage of antibiotic prescriptions than female physicians (56.2%-38.1%); general practitioners (63.1%-44.4%) had higher percentage than specialists (51.7%-33.9%), and male patients (63.4%-44.6%) had higher percentage than female patients (61.6%-44.0%). According to Ankara data increasing the age of the physician reduces the rate of irrational antibiotic prescribing, while increasing the age of the patient increases it. Compared to reference categories, irrational antibiotic prescribing increases by 1,275 times in summer, 1,075 times in autumn, 1,354 times in the year of 2016, 1,118 times in the year of 2017, male physicians by 1,391 times, and male patients by 1,030 times. The place where the physician works changes the association between specialty and irrational antibiotic prescribing. Irrational antibiotic prescribing is 2,185 times higher among specialist physicians working in non-central districts, 1,508 times higher among general practitioners working in central districts, and 2,219 times higher among general practitioners working in non-central districts. In the association between the irrational antibiotic prescription and being a male physician the non-central district had a mediation role. It is thought that it would be useful to consider the region, physician and patient characteristics in planning corrective actions on antibiotic prescribing for AGEs. It is thought that it is important to consider the region, physician and patient characteristics in planning corrective actions regarding antibiotic prescribing in AGE diagnoses.

Keywords: Antibiotic, Prescription, Family Physician

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iv
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	v
ETİK BEYAN	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
ŞEKİLLER	xiv
TABLolar	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaçlar	3
1.1.1. Kısa-Orta Erimli Amaçlar	3
1.1.2. Uzak Erimli Amaçlar	4
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. İlaç ve İlacın Önemi	5
2.2. Akılcı İlaç Kullanımı	5
2.2.1. Akılcı İlaç Kullanımının Paydaşları ve Sorumlulukları	6
2.2.2. Reçete Yazma Göstergeleri	11
2.3. Akılcı Olmayan Antibiyotik Kullanımı ve Gelişen Antibiyotik Direnci	12
2.4. Türkiye’de Aile Hekimliği Uygulamaları	14
2.5. Akut Gastroenterit (AGE)	15
2.5.1. Akut Enfeksiyöz İshallerin Etiyolojisi	17
2.5.2. AGE’den Korunma	21
2.5.3. AGE’de Klinik Yaklaşım	22
2.6. Yol Analizi (Path Analysis)	27
3. GEREÇ ve YÖNTEM	33
3.1. Araştırmanın Tipi	33
3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	33
3.2.1. Ankara İlinin Bazı Demografik ve Sağlık Göstergeleri	34
3.3. Örneklem Çerçevesi	35
3.4. Çalışmaya Dâhil Edilme Kriterleri	35
3.5. Araştırmanın Değişkenleri	35

3.6. Araştırmada Kullanılan Tanımlar ve Terimler	37
3.7. Verilerin Toplanması	39
3.8. Veri Setinin Özellikleri	41
3.9. Verilerin Analizi	42
3.9.1. Veri Setinin Analize Hazır Hale Getirilmesi	42
3.9.2. İstatistiksel Analiz	47
3.10. Etik Konular ve Kurumsal İzinler	48
3.11. Çalışmanın Güçlü Yönleri ve Kısıtlılıkları	48
3.12. Araştırmanın Zaman Çizelgesi	49
4. BULGULAR	50
4.1. Türkiye Verisi Bulguları	50
4.1.1. Yere ve Zamana İlişkin Bulgular	50
4.1.2. Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular	68
4.1.3. Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular	73
4.2. Ankara Verisi Bulguları	77
4.2.1. Hekimlerin ve Hastaların Bazı Demografik Özellikleri	77
4.2.2. Yere ve Zamana İlişkin Bulgular	79
4.2.3. Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular	84
4.2.4. Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular	88
4.2.5. Tanılara ve Etken Maddelere İlişkin Bulgular	91
4.2.6. Protokolde Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular	97
4.2.7. Reçetede Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular	100
4.2.8. Antibiyotik Endikasyonuna İlişkin Bulgular	110
4.2.9. Birleştirilmiş Reçetelerde Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular	121
4.2.10. İleri Analiz Bulguları	130
5. TARTIŞMA	142
5.1. Türkiye Verisi	142
5.2. Ankara Verisi	158
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	185
6.1. Sonuçlar	185
6.2. Öneriler	188
7. KAYNAKLAR	190
8. EKLER	210
EK- 1. Etik Kurul İzni	210

EK- 2. Kurum İzni

EK- 3. Dijital Makbuz

EK- 4. Orijinallik Raporu

EK- 5. AGE Tanı Kodları

EK- 6. Ek Tablolar ve Şekiller

9. ÖZGEÇMİŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR

AGE	Akut Gastroenterit
AIDS	Acquired Immunodeficiency Syndrome (Edinilmiş İmmün Yetmezlik Sendromu)
AİK	Akılcı İlaç Kullanımı
AOİK	Akılcı Olmayan İlaç Kullanımı
ATC	Anatomical Therapeutic Chemical Classification (Anatomik Terapötik Kimyasal Sınıflandırma Sistemi)
CFI	Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparitive Fit Index)
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ECDC	Avrupa Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (European Center for Disease Control)
EHEC	Enterohemorajik Escherichia coli
EIA	Enzim immünoassay
EPEC	Enteropatojenik Escherichia coli
ETEC	Enterotoksikojenik Escherichia coli
GFI	Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index)
ICD	International Classification of Diseases (Uluslararası Hastalık Sınıflaması)
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
JASP	Jeffrey's Amazing Statistics Program
RBS	Reçete Bilgi Sistemi
RMR	Hata Kareleri Ortalamalarının Karekökü (Root Mean Square Residual)
RMSEA	Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation)
SB	Sağlık Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TİTCK	Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER

Şekil	Sayfa
3. 1. Ankara İli Haritası.	34
3. 2. Reçeteli ve Reçetesiz Protokol Örneği.	43
3. 3. İleri Analizde Değerlendirmeye Alınan Reçetelerin Belirlenme Süreci.	46
4. 1. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	51
4. 2. Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	54
4. 3. Coğrafi Bölgelere Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	56
4. 4. Coğrafi Bölgelere Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	56
4. 5. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	60
4. 6. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	60
4. 7. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2013).	61
4. 8. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2013).	61
4. 9. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2014).	62
4. 10. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2014).	62
4. 11. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2015).	63
4. 12. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2015).	63
4. 13. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2016).	64
4. 14. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2016).	64
4. 15. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2017).	65
4. 16. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2017).	65

4. 17.	İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2018).	66
4. 18.	İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2018).	66
4. 19.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçete Oluşturma Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).	70
4. 20.	Hekimlerin Yaşına Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).	70
4. 21.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	71
4. 22.	Hekimlerin Uzmanlıklarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	72
4. 23.	Hastaların Yaşına Göre Reçete Oluşturma Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).	75
4. 24.	Hastaların Yaşına Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).	75
4. 25.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	76
4. 26.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	79
4. 27.	Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	81
4. 28.	İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016).	83
4. 29.	İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2017).	83
4. 30.	İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2018).	83
4. 31.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	85
4. 32.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	86
4. 33.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	87
4. 34.	Hastaların Yaş Gruplarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	89
4. 35.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	90
4. 36.	Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı	91

	(Ankara, 2016-2018).	
4. 37.	Bazı ATC Kodlarının Bulunma Durumuna Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	96
4. 38.	AGE Oluşumunda ve AGE’de Antibiyotik Kullanımında Risk Faktörleri.	104
4. 39.	Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuyla İlişkili Olduğu Düşünülen Yolaklar.	105
4. 40.	Antibiyotik Endikasyonu Olmayan ve Birleştirilmiş Reçetelerde Bağımlı Değişkenle Doğrudan ve/veya Dolaylı İlişkisi Olduğu Düşünülen Değişkenlere İlişkin Kurulan Yol Analizi Modeli.	135
8. 1.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	209
8. 2.	Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	211
8. 3.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	232
8. 4.	Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	234

TABLOLAR

Tablo	Sayfa	
2. 1.	Dehidratasyonun Klinik Değerlendirilmesi.	22
2. 2.	AGE'li Hastada Etkene Göre Tanı Yöntemi ve Tedavi Seçimi.	26
2. 3.	Bazı Uyum İndekslerinin İyi Uyum ve Kabul Edilebilir Uyum Sınırları.	32
3. 1.	ATC Sisteminde 1. Düzeydeki 14 Ana Grup (ATC 1).	40
3. 2.	ATC Sistemine Göre İlaç Kodlaması: Bir Örnek.	40
4. 1.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	51
4. 2.	Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	52
4. 3.	Coğrafi Bölgelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	55
4. 4.	İBBS Düzey-1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	58
4. 5.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	69
4. 6.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	71
4. 7.	Hekimlerin Uzmanlıklarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	72
4. 8.	Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	74
4. 9.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	76
4. 10.	Protokol Oluşturan Hekimlerin Cinsiyete, Uzmanlığa ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	77
4. 11.	Protokol Oluşturulan Hastaların Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	78
4. 12.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	79
4. 13.	Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	80
4. 14.	İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	82
4. 15.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	84

4. 16.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	86
4. 17.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	87
4. 18.	Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	89
4. 19.	Hasta Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	90
4. 20.	Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	91
4. 21.	Tüm Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Tanının Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	92
4. 22.	Tüm Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Etken Maddeler (Ankara, 2016-2018).	94
4. 23.	Tek Tanılı Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Etken Maddeler (Ankara, 2016-2018).	95
4. 24.	Bazı ATC Kodlarının Bulunma Durumuna Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	96
4. 25.	Hekimlerin Yaşına ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	97
4. 26.	Hekimlerin Cinsiyetine ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	98
4. 27.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	98
4. 28.	Hastaların Yaş Grubuna ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	99
4. 29.	Hastaların Cinsiyetine ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	100
4. 30.	Yıllara Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	100
4. 31.	Mevsime Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	100
4. 32.	Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	101

4. 33.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	101
4. 34.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	101
4. 35.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	102
4. 36.	Hastaların Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	102
4. 37.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	102
4. 38.	Tanı Grubuna Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	103
4. 39.	Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	105
4. 40.	Hekimin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	106
4. 41.	Çalışılan Yere ve Hekimin Cinsiyetine Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	106
4. 42.	Çalışılan Yere ve Hekimin Uzmanlığına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	106
4. 43.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	107
4. 44.	Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	108
4. 45.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	109
4. 46.	Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	109
4. 47.	Yıllara Göre Toplam ve Sadece AGE Tanılı Reçete Sayılarının Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	110
4. 48.	Sadece AGE Tanılı Reçetelerin Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	112
4. 49.	Yıllara Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	112

4. 50.	Aylara Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	113
4. 51.	Mevsimlere Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	114
4. 52.	Çalışılan Yere Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	114
4. 53.	Hekimlerin Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	115
4. 54.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	115
4. 55.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	116
4. 56.	Hastaların Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	116
4. 57.	Hastaların Cinsiyetine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	117
4. 58.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	118
4. 59.	Çalışma Yerine ve Hekimlerin Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	119
4. 60.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışma Yerine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	120
4. 61.	Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışma Yerine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	121
4. 62.	Yıllara Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	121

4. 63.	Mevsime Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	122
4. 64.	Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	122
4. 65.	Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	123
4. 66.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	123
4. 67.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	123
4. 68.	Hastaların Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	124
4. 69.	Hastaların Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	124
4. 70.	Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	125
4. 71.	Hekimin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	125
4. 72.	Çalışılan Yere ve Hekimin Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	126
4. 73.	Çalışılan Yere ve Hekimin Uzmanlığına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	126
4. 74.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	127
4. 75.	Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	128
4. 76.	Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	129
4. 77.	Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	129

4. 78.	Bazı Değişkenlerin İleri Analizdeki Etki Değiştirici ve Karıştırıcı Durumlarının Değerlendirilmesi.	131
4. 79.	Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçetelerde Antibiyotik Bulunmaması ile İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018).	132
4. 80.	Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçetelerde Çalışılan Yer-Reçetede Antibiyotik Bulunmama İlişkisinin Hekim Cinsiyetine Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018).	133
4. 81.	Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Antibiyotik Bulunması ile İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018).	133
4. 82.	Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Çalışılan Yer-Reçetede Antibiyotik Bulunma İlişkisinin Hekim Uzmanlığına Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018).	134
4. 83.	Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Yol Analizi Modelinin İstatistik Hipotezleri.	136
4. 84.	Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi İle İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018).	138
4. 85.	Birleştirilmiş Reçetelerde Çalışılan Yer-Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçeteleme İlişkisinin Hekim Uzmanlığına Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018).	139
4. 86.	Birleştirilmiş Reçetelerde Yol Analizi Modelinin İstatistik Hipotezleri.	140
8. 1.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	208
8. 2.	Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	209
8. 3.	Coğrafi Bölgelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	212
8. 4.	İBBS- Düzey 1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	213
8. 5.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013).	215
8. 6.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2014).	217
8. 7.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2015).	219
8. 8.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2016).	221

8. 9.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2017).	223
8. 10.	İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2018).	225
8. 11.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	227
8. 12.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	228
8. 13.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	228
8. 14.	Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	229
8. 15.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).	231
8. 16.	Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	232
8. 17.	Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	233
8. 18.	İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	235
8. 19.	Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	237
8. 20.	Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	237
8. 21.	Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	238
8. 22.	Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	239
8. 23.	Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	239
8. 24.	Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).	240
8. 25.	Sadece AGE Tanılı Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Bütün Bağımsız Değişkenler ve Reçetede Antibiyotik Bulunma Durumu Arasında Kurulan Yol Analizi Modeli Sonuçları.	240
8. 26.	Birleştirilmiş Reçetelerde Bütün Bağımsız Değişkenler ve Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumu Arasında Kurulan Yol Analizi Modeli Sonuçları.	241

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilacı “fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları, alıcının yararı için değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde ya da ürün” olarak tanımlamaktadır (1). İlaç, doğru kullanıldığında insan sağlığı ile ilgili olumsuzluklara son verirken, yanlış kullanıldığında yaşamı tehdit edebilen bir madde olması nedeniyle insan ve toplum sağlığında önemli bir yere sahiptir (2).

Akılcı ilaç kullanımı (AİK), hastaya doğru tanının konmasından başlayan, hastanın özelliklerine göre en etkili tedavinin seçilmesi, tedaviye başlanması, sonuçların izlenmesi ve değerlendirilmesini içeren sistematik bir yaklaşımdır (3). AİK, ilaç tedavisinin etkili, güvenli ve ekonomik biçimde uygulanmasına olanak tanıyan planlama, yürütme ve izleme sürecidir. İlacın koruyucu ve tedavi edici etkilerinin yanında yan etkilerinin olabilmesi ve sağlık harcamalarında önemli bir payı olması, ilaç kullanımını daha da önemli hale getirmektedir.

Akılcı olmayan ilaç kullanımı (AOİK) ile ilgili temel problemler arasında gereğinden fazla ilaç reçete edilmesi, ilaçların yanlış şekilde kullanılması, gereksiz olarak pahalı ilaçların kullanımı, gereksiz antibiyotik tüketimi ya da gereksiz enjeksiyon önerilmesi sayılabilir (4-6). Şüphesiz ilaç kullanma ile ilgili akılcı davranış, yeterli düzeyde bilgi ve beceriye bağlıdır. Yapılan çalışmalarla, hastaların büyük bir yüzdesinin ilaçlarını yanlış kullandıkları ortaya konmuştur (5, 7). Türkiye'de sıklıkla kullanılan ilaçların başında ise antibiyotikler gelmektedir (8).

Akut gastroenterit (AGE) tüm dünyada yaygın olarak görülen enfeksiyon hastalıkları arasında yer almakta ve ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak görülmektedir. Özellikle çocuklar hastalıktan en çok etkilenen gruptur (9-11). Gelişmekte olan ülkelerde AGE enfeksiyonları, solunum yolları enfeksiyonlarından sonra çocuk morbiditesinin ve sağlık harcamalarının önemli bir kısmını teşkil etmektedir (10). Gastroenteritler her yaş grubunda görülebilmekle birlikte, mortalite çocuklarda ve yaşlılarda yüksektir. Enfeksiyöz ishaller özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sağlık sorunudur. Dünyada beş yaş altı çocuklarda her yıl yaklaşık 2,5 milyar ishal görülmekte ve yaklaşık 5 milyon çocuk ise bu nedenle kaybedilmektedir (9). AGE, gastrointestinal sistemin enfeksiyonudur; çoğunlukla viral kaynaklıdır; ani başlayan ishal ile karakterizedir ve tabloya bazen bulantı, kusma, ateş ve karın ağrısı eşlik

etmektedir. Genellikle kendini sınırlayan bir tabloya sahiptir. Tedavide öncelikli olarak sıvı replasmanının yapılması esastır ve antimikrobiklerin kullanımı sınırlıdır. Ateşin eşlik ettiği uzun süreli gastroenterit vakalarında antibiyotik tedavisi düşünülebilir (12, 13). Bunun yanı sıra persistan vakalarda, yan etki profilleri konusunda dikkatli olunması gereken farklı pek çok grup ilacın kullanılması da söz konusudur.

Tanı ve tedavi süreci göz önüne alındığında hekim, eczacı, yardımcı sağlık personeli, ilaç sektörü, halk ve meslek örgütleri/diğer sivil toplum kuruluşları/medya akılcı ilaç kullanımında sorumluluğu olan taraflardır (14). Bu çerçeveden bakıldığında, AOİK çok sayıda faktöre bağlı olabilecek bir sorundur. AİK konusunun önemli bir paydaşını oluşturan hekimlerin, ilaçların doğru olarak kullanılmasında mesleki sorumlulukları vardır. Hastanın tedavisini düzenlemede söz sahibi olan hekimlerin AİK ilkeleri konusundaki sorumluluklarını ne düzeyde yerine getirdiğinin değerlendirilmesinde en önemli göstergelerden birisi yazmış oldukları reçetelerdir. Hekimlerin yazdıkları reçetelerin içeriklerinin bilinmesi, ilaç kullanımı konusunda yaşanan sorunların tespitinde ve bu sorunların giderilmesi konusunda yapılacak girişimlerde yol gösterici bir kaynaktır.

AGE'nin, toplumda sık görülmesi ve bazı durumlarda mortal seyretmesi sebebiyle önemli bir sağlık problemi olduğu düşünülmektedir. Sağlık hizmetinde önemli bir basamak olan birinci basamakta AGE yönetimini değerlendirmek önemlidir. AGE tanılı reçetelerin oldukça sık düzenlendiği bilinmekle birlikte bu reçetelerde yer alan ilaçların içeriğine dair literatüre yansıyan yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Aile Hekimlerinin düzenledikleri AGE reçetelerinde bölgesel bazı farklılıkların olup olmadığı konusunda da mevcut bilgiler yetersizdir. Bu konuda içinde bulunulan durumun ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Alınacak tedbirler ile düzeltici faaliyetlerin belirlenmesinde ve öncelikli alanlara yönelik gerekli planlamaların yapılmasında problemin tespiti önemlidir.

Bu araştırma ile Aile Hekimlerinin AGE tanılı reçetelemelerini değerlendirmek ve reçetelemede bölgesel farklılıklara ve yıllar içinde meydana gelen değişikliklere dikkat çekmek istenmektedir. Araştırma kapsamında 2013-2018 yılları arasında Türkiye'nin tüm illerinde aile hekimlerince oluşturulan AGE tanılı reçetelerin incelemesi yapılarak AGE tedavisinde sıklıkla yapılan yanlışlardan olan antibiyotik

reçetelemesine dikkat çekilmek istenmiştir. Veriler, AİK perspektifiyle değerlendirilmiş, ayrıca 2016-2018 yıllarına ait veriler Ankara ili özelinde protokol temelinde ayrıntılandırılmıştır. Ülkemizde konuya ilişkin değerlendirmelere katkı sunmak amacıyla tasarlanmış bu çalışmayla, AGE tanısıyla elektronik reçete oluşturulan protokol ve reçetelerin hekime ve hastaya ait bazı özellikler ile bölgeye, döneme ve protokolda yer alan bazı özelliklere göre değişiminin ayrıntılı analizi amaçlanmıştır.

1.1. Amaçlar

1.1.1. Kısa-Orta Erimli Amaçlar

Türkiye verisi için:

- 2013-2018 yılları arasında AGE tanılı protokollerin döneme, bölgeye, hekime ve hastaya ilişkin bazı özelliklere göre dağılımını belirlemek.
- AGE tanılı protokollerde reçete oluşturulma ve oluşturulan reçetelerin antibiyotik içerme durumlarının döneme, bölgeye, hekime ve hastaya ilişkin bazı özelliklere göre dağılımını belirlemek.

Ankara verisi için:

- 2016-2018 yılları arasında AGE tanılı protokollerin döneme, ilçeye, hekime ve hastaya ilişkin bazı özelliklere göre dağılımını belirlemek.
- AGE tanılı protokollerde reçete oluşturulma durumlarının döneme, ilçeye, hekime ve hastaya ilişkin bazı özelliklere göre dağılımını belirlemek.
- AGE tanılı protokollerde oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma durumunun döneme, ilçeye, hekime ve hastaya ilişkin bazı özelliklere göre ilişkisini araştırmak.

1.1.2. Uzak Erimli Amaçlar

- Birinci basamak sağlık kuruluşlarında AGE tanılarında antibiyotik reçetelenmesi konusuna dikkat çekmek.
- Birinci basamakta sağlık hizmeti sunan aile hekimlerinin konu ile ilgili bilgilerinin ve duyarlılıklarının artırılmasına katkı sağlamak.
- Sorumlu kamu kurumlarının konu ile ilgili alacağı önlemlere ve yapılacak planlamalara katkıda bulunmak.
- Birinci basamak sağlık kuruluşlarını konu alan ilaç reçeteleme çalışmalarının sürdürülmesine katkıda bulunmak.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. İlaç ve İlacın Önemi

İlaç, “fiziyojik sistemleri veya patolojik durumları, kullanıcının yararına değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan madde ya da ürün” olarak tanımlanmaktadır (1). Bir başka ifade ile de ilaç, belli bir standart miktarda aktif madde içeren, hastalıkların tanılarını ve tedavilerini belirlemek, hastaların sıkıntılarını hafifletmek, hastalıklardan korumak ya da patolojik olayları düzeltmek amacıyla insan ve hayvanlarda kullanılan her türlü kimyasal bileşiklerdir (15). İlaçlar, bireysel ve toplumsal düzeyde hastalıkların önlenmesinde ve hastalıkların iyileştirilmesinde rol alır (16). Hekimlerin kendilerine başvuran kişileri iyileştirmek için en sık kullandıkları yöntem, ilaçla tedavi seçeneğidir (1). Hekimler için tanıyı koymak ve tedaviyi planlamak önemli bir amaç olsa da söz konusu sağlık sorununun giderilmesi için bundan çok daha fazlasına ihtiyaç duyulmaktadır. Hekim tarafından uygun ilacın yazılması, hastanın ilaca ulaşabilmesi, ilacın nasıl kullanılacağına anlatılması, bunun hasta tarafından doğru anlaşılması ve ilacın hasta tarafından olması gerektiği şekilde kullanılması gibi başlıklar ‘akılcı ilaç kullanımı’ sürecinin dikkat edilmesi gereken aşamalarıdır.

Akılcı olmayan ilaç kullanımının sebebi olarak pek çok sosyokültürel ve ekonomik neden sayılabilir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde ciddi boyutlara varan bir problemdir (17, 18). Bu ülkelerde birinci basamak hizmetlerin sunumunda, standart rehberlere uygun bir tedavi planlama %40’ın altındadır (7). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre, hekimler tarafından ilaçların %50’si yanlış yazılmakta, yazılan ilaçların %50’si ise toplum tarafından yanlış kullanılmaktadır (5). İlaç, doğru kullanıldığında insan sağlığına dair yaşanan problemlere son verirken, yanlış kullanıldığında kişinin yaşamını tehdit edebilen yan etkilere yol açabilmektedir (2). Bu sebeple ilaçlar sağlığın korunmasında veya bozulan sağlığın yeniden kazanılmasında önemli bir yere sahiptir. İlaçların ne zaman, hangi miktarda kullanılması gerektiği önemli bir konudur.

2.2. Akılcı İlaç Kullanımı

Akılcı ilaç kullanımı (AİK), “hastaların ilaçları, klinik bulgularına ve bireysel

gereksinimlerine göre uygun dozda ve uygun sürede kendileri ve toplum için en düşük maliyetle elde edebilmeleri” olarak tanımlanmıştır (19). Bir başka anlamıyla AİK, ilaç tedavisinin etkili, güvenli ve ekonomik olmasını sağlayan bir süreç olup ilaçların üretiminden imhasına kadar olan doğrular bütünüdür (3). Bu süreç, başta hekimler ve eczacılar olmak üzere tüm sağlık profesyonellerinin, toplumun, sağlık otoritesinin ve ilaç endüstrisinin akılcı davranmasını gerektirir (20). İlacın, koruyucu ve tedavi edici etkilerinin yanı sıra ciddi yan etkilere sebep olabilmesi ve sağlık harcamalarında da önemli bir payı olması, AİK'nin benimsenmesinin ne denli önemli olduğunu ortağa koymaktadır.

AİK yaklaşımı dışındaki tüm uygulamalar akılcı olmayan ilaç kullanımı (AOİK) olarak tanımlanmaktadır (5, 19). Uygun olmayan endikasyonlarda ilaç reçete edilmesi/kullanılması, antibiyotiklerin ve enjektabl preparatların gereksiz veya fazla reçete edilmesi/kullanımı, polifarmasi, rehber uyumlu olmayan reçeteleme yapılması, yüksek maliyetli olan ilacın tercih edilmesi, tedavinin yanlış uygulanması ve tedavi sürecinin sağlık çalışanları tarafından takip edilmemesi gibi farklı AOİK durumları vardır (4-6). AOİK'nin nedeni olarak özellikle hasta ve hekimlerin eğitim ve bilgi eksikliği, düzenleyici kuralların ve denetim mekanizmalarının yeterli olmaması, hastaların ilaçlı tedavi beklentileri sayılabilir (5, 7, 19). Yalnızca ilacı reçete eden hekimlerin değil, AİK'nin tüm paydaşlarının yapabileceği hatalar vardır. Söz konusu hatalar arasında; AİK konusunda ulusal politika ve düzenlemelerin olmaması, sağlık kuruluşlarındaki ilaç uygulama hataları, eczanelerde hastaların bilgilendirilmemesi, ilaç endüstrisinin etik olmayan faaliyetleri, ilaç atıklarının uygun bir şekilde imha edilmemesi, bitkisel ilaçların doğru olmayan şekilde kullanımı, hastaların hekim tarafından önerilen tedavi dışında hareket etmeleri sayılabilir (6, 7, 21).

2.2.1. Akılcı İlaç Kullanımının Paydaşları ve Sorumlulukları

Tanı koyma, tedavi planlama, reçete yazma yetkisine sahip olması nedeniyle AİK'nin paydaşları arasında ilk sırada hekimler yer almaktadır. Bu süreçte hastaya tanı konması, tedavinin planlanması, gerekli ise reçete yazılması, eczacının ilaçları hastaya verirken hastayı bilgilendirmesi, hastanın tedaviyi anlaması, ilaçların hasta tarafından doğru kullanılması ve/veya sağlık kuruluşlarında doğru uygulanması, tedavi sürecinin belirli aralıklarla izlenmesi gibi pek çok aşama vardır (7, 17, 22). Sürecin

uygun bir şekilde yürütülmesinde düzenleyici ve denetleyici rolü olan sağlık otoritesi, hekim, eczacı, diğer sağlık çalışanları, ilaç endüstrisi, toplum, medya, meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları (STK) ve üniversiteler gibi farklı paydaşları bu süreçte görev ve sorumluluk almaktadır.

Devletin düzenleyici ve denetleyici görevlerinin yanında, halkın ihtiyacı olan ilaçların piyasada bulunmasını sağlama sorumluluğu da vardır (23). AİK için gerekli yasal düzenlemelerin yapılıp yürürlüğe konması, uygulamaların denetlenmesi ve gerektiğinde yaptırımların uygulanması ulusal otoritenin görevleri arasındadır. İlaçların ruhsatlandırılması, piyasada bulunması, toplumun bilinçlendirilmesi, sağlık çalışanlarının eğitimleri, tüm paydaşlar arasında koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması ve tüm bu faaliyetler için gerekli kaynak ve istihdamın sağlanması da otoritenin görevlerindedir (23).

Hekimler, sağlıkla ilgili konularda kendilerine başvuran kişilerden daha fazla bilgiye sahiptir. Bilgi asimetrisi olarak tanımlanan bu durum hekimleri hastalar karşısında yetkin kılmaktadır (24). Hekimin bilgi veya deneyim eksikliği olması durumunda tedavide sıkıntı olabilir ve hasta zarar görebilir. Bu açıdan hekimlerin doğru bir tedavi planlaması yapmaları önemlidir. Hekimler tarafından düzenlenmesi beklenen tedavinin basamakları şöyledir (17, 25):

1. Basamak - Hastanın Probleminin Tanımlanması:

Hastanın probleminin tanımlanması yani doğru tanının konulması ilk aşamadır. Doğru tanı koymak başarılı bir tıbbi tedavinin ön koşuludur. Bunun için hastanın anamnezi dikkatli bir şekilde alınmalı, ardından hastanın fizik muayenesi eksiksiz yapılarak gerektiğinde laboratuvar desteği de sağlanmalıdır. Hekim, bilgi birikimi ve deneyimi sayesinde hastasının anamnezinden yapacağı çıkarımlarla fizik muayene bulgularını birleştirip laboratuvar bulgularını da dikkate alarak doğru tanıya varır. Bu aşamada hastanın şikâyetinin ne olduğu, varsa halk arasındaki adı, hastalığın ciddiyeti ve evresi, hastalığın süresi, hangi semptomların beraberinde görülebileceği, tedavi edilebilme durumu, tedavi edilmezse yol açabileceği problemler hastaya ve/veya yakınına anlaşılır şekilde aktarılmalıdır (26).

2. Basamak - Tedavi Hedeflerinin Belirlenmesi:

Doğru tanının konulmasının ardından, hekim hastanın sorununun tedavi

gerektirip gerektirmediğine karar verir. Ardından tedaviyi planlamadaki amaçlar değerlendirilerek etkili ve güvenilir bir tedavi yöntemi seçilmelir. Tedavinin yapılma gerekçesi hasta ve/veya hasta yakınına aktarılmalıdır. Tedavi ile hastalık kontrol altına alındığında nelerin sağlanabileceği, hastalığın kalıcı olarak mı yoksa geçici olarak mı giderileceği hastaya açıklanmalıdır.

3. Basamak - Kişisel Tedavinin Uygunluğunun Değerlendirilmesi:

İlaç tedavisine karar vermeden önce ilaç dışı tedavi seçenekleri mutlaka gözden geçirilmelidir. İlaç dışı tedavi ile bazı hastalıkların bütünüyle tedavisi mümkün olabilmektedir. İlaç dışı tedavi, bazen tek başına planlanabileceği gibi bazen de ilaçla tedaviye destek olabilecek bir yaklaşımdır. Hekimlerin sık karşılaştıkları hastalıklar için kanıta dayalı tıp çerçevesinde kişisel ilaç listesi oluşturmaları, bu konuda önerilen uygulamalardandır. Bu liste hazırlanırken göz önünde bulundurulması gereken kriterler etkililik, uygunluk, güvenilirlik ve maliyettir (1, 17).

- Etkililik: İlacın tedavi amacına ne ölçüde katkıda bulunduğunu gösterir. İlacın farmakokinetik ve farmakodinamik özelliklerinden etkilenen bir ölçüttür.
- Güvenlilik: İlacın istenmeyen etkilerinin sıklığı, şiddeti, ciddiyeti ile ilgili olan ve riski gösteren bir ölçüttür.
- Uygunluk: İlaç reçetelenirken hekim tarafından ilacın avantaj ve dezavantajlarının, hastada bulunan komorbid durumların, yaş, cinsiyet, vücut ağırlığı, gebelik, emzirme durumu gibi fizyolojik değişkenlerin ve hastanın uyumunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, ilaç seçiminde, ilacın hastaya ve hastalığa uygunluğu, ilacın farmasötik formu, uygulama yolu, ilacın farmakokinetik ve farmakodinamik özellikleri, özel hasta gruplarında kullanımı, ilacın kullanım kolaylığı, ilaca erişimin kolay olup olmaması, ilaç-ilaç ve ilaç-besin etkileşimi, kontrendikasyonları, tolerans ve bağımlılık oluşturup oluşturmadığı, alerjik reaksiyonlara yol açma yatkınlığı dikkate alınmalıdır (1).
- Maliyet: İlacın seçiminde, o ilacın kişiye ve topluma en düşük maliyette olmasına dikkate edilmelidir. Bu değerlendirme yapılırken, ilacın geri ödeme kapsamı, hastalığın akut ya da kronik olması durumu, toplam tedavi maliyeti, günlük, haftalık, aylık, yıllık maliyet ya da reçete maliyeti gibi ölçütler kullanılabilir.

4. Basamak - Reçete Yazılması ve Tedaviye Başlanması:

Hekim tarafından belirlenen tedavi şekline uygun olarak ilaç reçete edilmelidir. Tedavi uyum açısından hastaların tedavinin ortak katılımcısı olmaları gerekir. Hekimin hastasına hangi ilacı reçete ettiği ve ilacın etkisini ne zaman göstereceği, ilacı kullanırken hangi sorunlarla karşılaşılacağı ve bu sorunlar çıktığında ne yapılması gerektiği, tedavinin ne kadar süreceği gibi temel bilgileri vermesigereklidir. Bilgilendirme yapılırken etkili bir iletişim sağlanmalı, anlatılanların hasta ve/veya yakını tarafından tam olarak anlaşıldığından emin olunmalıdır.

5. Basamak - Hastaya Gerekli Bilgilerin, Talimatların Anlatılması ve Uyarıların Yapılması:

İlacın kullanacak olan kişinin sağlık okuryazarlığı düzeyi, alışkanlıkları ve sosyokültürel özellikleri tedavi başarısını etkilemektedir. Hastaların, ilaçsız tedavi olamayacağı algısını kırmak zordur. Bazı durumlarda ilaçsız tedavilerin olabileceği hastaya anlatılmalı ve hastanın tedavi sürecinin aktif katılımcısı olması sağlanmalıdır (5, 22). Hekime sormadan hastanın kendi kendine ilaçlı tedaviye başlaması yaygın bir alışkanlıktır (27). Hekime sormadan ilaç kullanılması, daha önce faydası görülen ilacın benzer şikâyetler olduğunda yeniden kullanılması ve başkalarının önerdiği ilaçların kullanılması gibi alışkanlıklar sıklıkla görülmektedir. Ayrıca endikasyon olmadığı halde vitamin, mineral veya besin takviyelerinin hastalarca kullanılması da yaygındır (28). Yapılan bir araştırmaya göre hastaların yarısı daha önce faydasını gördükleri ilacı hekime yazdırmak istemektedirler (22). Başka bir araştırmada ise hastaların %37,6'sının, daha önce fayda gördüğü veya çevresindekilerin kullandığı ilacı talep ettiği ortaya konmuştur (29). Hastanın kontrole gelme zamanı, hangi durumlarla karşılaştığında randevu tarihinden önce gelmesinin gerektiği hastaya ve/veya yakınına anlatılmalıdır.

6. Basamak - Tedavinin Sonuçlarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi:

Tedavinin sonuçları izlenmeli ve tedavinin başarılı olup olmadığına karar verilmelidir. Eğer hastalık düzelmişse tedavi de sonlandırılabilir. Ancak söz konusu problem çözümlenmemişse bütün tedavi basamaklarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Hastaya doğru ilacın sağlanması, reçetede ki talimatların doğru aktarılması, hastanın danışmak istediği soruların doğru yanıtlanması gibi sorumlulukları olan eczacılar, AİK'nin bir diğer paydaşıdır (3). Eczacılar, hastanın hekime başvurusu sonrasında, tedaviye başlamadan önce muhatap olunan son sağlık çalışanıdır. Akılcı tedavinin önemli bir parçası olan eczacılar, hastaların ulaşmakta çoğunlukla sorun yaşamadıkları en yakın sağlık danışmanları konumundadırlar. Eczacıların kritik rol oynadığı bir diğer konu ise reçetesiz ilaç satışlarıdır (30). Eczacılar, sağlık otoritesi tarafından bu konuda yapılan düzenlemelerin en önemli uygulayıcısıdır.

Diğer sağlık çalışanları da AİK sürecinde önemli rolü olan paydaşlardır. Özellikle yataklı sağlık kuruluşlarında tedavi sırasında hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Hemşirelerin bu kuruluşlardaki görevlerinden biri belirlenen tedavi kapsamındaki ilaç uygulamalarıdır. Ayrıca, yataklı sağlık kuruluşlarında yatan hastaların ilaçlarının hastane eczanesinden temini de hemşirelerin görevleri arasındadır. Tedavi uygulamaları sırasında, uygun olmayan sterilizasyon koşulları, ilacın yanlış zamanda verilmesi, ilaç isteminin yanlış yapılması, ilacın doğru hazırlanmaması, yanlış ilaç veya dozun uygulanması ve atıkların uygun uzaklaştırılmaması gibi problemler söz konusudur (31). Hastanın vital bulguların takibi, ilaçlarının uygulanması ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi durumlar nedeniyle hastalara en yakın sağlık personeli olan hemşirelerin, ilaçlar ve tedavi hakkındaki önerileri bakımından hastalar üzerinde etkileri oldukça fazladır. Reçetesiz enjeksiyon talepleri de hemşirelerin karşılaştığı sorunlar arasındadır (3).

Sağlık çalışanlarına gerek lisans eğitimi, gerekse mezuniyet sonrası eğitimlerde güncel bilgilerin aktarılması, hizmet sunumundaki ihtiyaçlar için otorite ile iş birliği içinde olunması, lisansüstü programların yaygınlaştırılması gibi faaliyetler de üniversitelerin AİK ile ilgili görevleri arasındadır.

Medya ve sivil toplum kuruluşları, görevleri ve sürdürdükleri faaliyetlerin gereği olarak toplumun büyük bir kesimiyle sürekli temas halindedirler. Bu yapılar, toplumda sağlık okuryazarlığının gelişmesine destek olarak sağlıkla ilgili davranış değişikliklerinin oluşturulmasına katkı sağlarlar (32). AİK konusunda doğru bilgi ve davranışların yayılması ve toplumun farkındalığının artırılması konusunda yazılı ve görsel medya araçları ve STK'ların faaliyetleri önemli rol üstlenmektedir.

2.2.2. Reçete Yazma Göstergeleri

DSÖ tarafından 1993 yılında ilaç kullanımının ne olduğunu ifade eden ve reçete içeriklerini incelerken kullanılacak standart göstergeleri içeren bir rehber yayınlanmıştır (33). Durum tespiti yapacak çalışmaların, bu göstergeler kullanılarak AİK kapsamında yürütülmesi önerilmektedir. Rehberde yer alan toplam 19 göstergenin 12'si temel, 7'si ise tamamlayıcı göstergedir.

İlaç kullanımı temel göstergeleri

a. Reçeteleme göstergeleri

- 1-Başvuru başına düşen ilaç sayısı
- 2-Jenerik ismiyle yazılan ilaç yüzdesi
- 3-Antibiyotik yazılan başvuru yüzdesi
- 4-Enjektabl preparat yazılan reçete yüzdesi
- 5-Temel ilaç listesinden veya ulusal ilaç formüllerinden yazılan ilaç yüzdesi

b. Hasta bakımı göstergeleri

- 1-Ortalama konsültasyon süresi
- 2-Ortalama ilaç alım süresi
- 3-Gerçekten kullanılan ilaçların yüzdesi
- 4-Uygun şekilde etiketlenen ilaç yüzdesi
- 5-İlaçların doğru doz bilgilerini bilen hasta yüzdesi

c. Sağlık kuruluşu göstergeleri

- 1-Temel ilaç listesinin bulundurulması
- 2-Kritik ilaçların bulundurulması

İlaç kullanımı tamamlayıcı göstergeleri

- 1-İlaçsız tedavi edilen hasta yüzdesi
- 2-Başvuru başına ortalama ilaç maliyeti
- 3-Toplam maliyet içinde antibiyotik maliyeti yüzdesi
- 4-Toplam maliyet içinde enjektabl preparat maliyeti yüzdesi
- 5-Tedavi rehberlerine uygun yazılmış reçete yüzdesi
- 6-Aldığı hizmetten memnun olan hasta yüzdesi
- 7-İlaçlar hakkında tarafsız bilgiye erişimin olduğu sağlık kuruluşu yüzdesi

2.3. Akılcı Olmayan Antibiyotik Kullanımı ve Gelişen Antibiyotik Direnci

Gereksiz veya doğru olmayan antibiyotik kullanımı sonucunda mikroorganizmaların kazandığı direnç artık küresel bir problem halini almıştır (34). Bakteriyel enfeksiyonları önlemek veya tedavi etmek amacıyla uzun yıllardır kullanılmakta olan antibiyotikler, insanlık tarihi boyunca milyonlarca kişinin hayatını kurtarmıştır Antibiyotikler sadece medikal tedavilere değil, cerrahi işlemler gibi birçok tıbbi sürece de büyük katkı sağlamıştır. Zamanla antibiyotiklere karşı gelişen direnç, mevcut standart tedavilerin artık işe yaramayacağını ve bakteriyel bir enfeksiyonu kontrol etmenin daha zor olacağını göstermektedir. İnsanlarda ve hayvanlarda antibiyotiklerin hatalı kullanımı genetik özellikler nedeniyle gelişecek doğal direnci hızlandırmaktadır (35, 36).

Antibiyotikler birinci basamakta en çok reçete edilen ilaçlardandır (37). Antibiyotik tedavisi seçilirken göz önünde bulundurulması gereken en temel ilke antibiyotiğe ihtiyaç olup olmadığıdır. Antibiyotik tedavisinin gerekli olduğuna karar verildiğinde ise etkililik, güvenlilik, maliyet ve direnç durumu göz önünde bulundurulmalıdır (38). DSÖ Avrupa Ofisi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği üyesi olmayan 13 Avrupa ülkesini kapsayan bir çalışmaya göre 2011 yılı verilerine göre Türkiye, antibiyotik tüketiminin en fazla olduğu ülke konumundadır (39).

Antibiyotiklerin yaygın kullanımı nedeniyle artan direnç gelişimi küresel bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir ve geline bu noktada insanlığı tehdit eder durumdadır (34, 40). Direnç nedeniyle hastanelerin yenidoğan ve yoğun bakım ünitelerinde sık görülen enfeksiyonların tedavisinde ciddi anlamda güçlük yaşanmaktadır (41). Cerrahi veya medikal profilakside kullanılan antibiyotiklerin etkisiz kalması durumunda, cerrahi alan enfeksiyonları ve immünsüpresif hastalarda enfeksiyon gelişme riski artmaktadır. Ülkeler arası seyahatin artması nedeniyle, dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir bulaşıcı hastalık artık tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Bu nedenle salgınlar artabilir, sağlık kuruluşlarına başvurular yoğunlaşabilir, hastane yatışları uzayarak sağlık sistemi üzerindeki ilaç ve bakım maliyeti yükü artabilir. İlaç uygulamalarında büyük bir yeri olan antibiyotik grubunun tüketiminin akılcı hale getirilmesi ile tedavi maliyetleri de önemli düzeyde düşürecektir (34).

Antibiyotik kullanımında en sık yapılan hataların başında reçetesiz antibiyotik

satışı gelmektedir. Endikasyon olmadığı halde antibiyotik kullanımı, gerekmediği halde geniş spektrumlu antibiyotiklerin tercih edilmesi, uygun olmayan farmasötik formun tercih edilmesi, hatalı dozda kullanılması bu konuda yapılan diğer hatalardır (17, 19). Özellikle tedavide geniş spektrumlu antibiyotik tercih edilmesi direnç gelişimine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre antibiyotik kullanımının fazla olduğu bölgelerde, daha az olanlara göre antibiyotik direnci daha yüksektir (42). Antimikrobiyal direnç yükü tahmini ile ilgili veriler, Avrupa Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (European Center for Disease Control-ECDC) raporunda bildirilmiştir (43). Günümüzde sorunun ne kadar kötüye gittiğinin küresel olarak algılanabilmesi amacıyla antimikrobiyal ilaç direncinin mortalite ve küresel ekonomik maliyet üzerine etkisini tahmin eden çalışmalar mevcuttur. Jim O'Neill ve arkadaşları ECDC raporları gibi yayınlanmış veriler ışığında yapılan modellemelerle antimikrobiyal direnç nedeniyle 2050 yılı itibariyle her yıl 10 milyon insanın, önümüzdeki 35 yıl içinde de 300 milyon kişinin dirençli enfeksiyonlar nedeni ile hayatını kaybedeceğini öngördüklerini bildirmişlerdir (44). Ayrıca, direnç artışı kontrol edilemez ve aynı hızla devam ederse gayrisafi milli hasılanın da 2050 yılı itibariyle %2-3,5 daha düşük olacağı, bunun global maliyetinin de 60 - 100 trilyon dolar olacağı belirtilmektedir. Direncin neden olduğu dolaylı sağlık harcamaları da dikkate alındığında, ekonomik maliyetin çok daha büyük sonuçlar doğuracağı bildirilmektedir (41).

DSÖ, antibiyotik direncini önlemek amacıyla 2001 yılında Global Strateji planı yayınlanmış ancak çok az ilerleme kaydedilmesi nedeniyle 2005 yılında “akılcı antibiyotik kullanımı” çağrısı yapmıştır. 2011 yılında Dünya Sağlık Günü temasını “antibiyotik direnci” olarak belirleyerek halk sağlığına yönelik tehdidin önemine dikkati çeken DSÖ, direnç gelişimini ve yayılımını önlemek için tüm paydaşları sorumluluk almaya davet etmiştir. DSÖ antibiyotik direnciyle mücadelede beş ana hedeften oluşan küresel bir eylem planını benimsemiştir (40).

1. Etkili iletişim, eğitim ve öğretim faaliyetleriyle antimikrobiyal direnç bilincini geliştirmek
2. Sürveyans çalışmaları ve araştırmalarla kanıta dayalı bilgiyi güçlendirmek
3. Hijyen, sanitasyon ve enfeksiyon önleme yöntemleriyle enfeksiyonu azaltmak

4. İnsan ve hayvan sağlığında antimikrobiyal ilaçların kullanımını optimize etmek
5. Yeni ilaçlar, teşhis araçları, aşılar ve diğer müdahalelere yatırımları artırmak

Yukarıda belirtilen nedenlerle, diğer enfeksiyon hastalıklarında olduğu gibi AGE’de de akılcı olmayan antibiyotik reçetelemenin ve bu davranışın ilişkili olduğu faktörlerin değerlendirilmesinin önemi açıktır. Büyük kayıt verilerinin değerlendirmeleri genellikle tanımlayıcı istatistiklerle yapılmakta olup ilişkili faktörlerin birbirleri ile olan aracılık (medation) ilişkisinin AGE’de akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme ile ilgili nasıl bir görünüm arz ettiği dikkatlerden kaçmaktadır. Bir sonuç değişkeni ile (ki burada AGE’de akılcı olmayan antibiyotik reçeleme) ilişkili olduğu düşünülen diğer değişkenlerin birbirleri ile olan aracılık ilişkisinin değerlendirilmesinde yol analizi (path analysis) kullanılabilir.

2.4. Türkiye’de Aile Hekimliği Uygulamaları

Hekimler tanı koyma ve tedavi düzenleme sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle hekimlerin AİK konusundaki tutum ve davranışlarını anlamak çok önemlidir. Aile Hekimleri, sağlık hizmeti sunumunda toplumun geniş bir kesimine ulaşmak, hastalıkların büyük bir kısmının yönetimini yapmak ve koruyucu hekimlik gibi birçok önemli görevleri üstlenmeleri nedeniyle sağlık sistemi içinde merkezi bir konumdadır. Aile Hekimliği Kanunu’na göre (Sayı: 5258, Tarih: 2004) Aile Hekimi, ”kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın her kişiye kapsamlı ve devamlı olarak belli bir mekânda vermekle yükümlü, gerektiği ölçüde gezici sağlık hizmeti veren ve tam gün esasına göre çalışan Aile Hekimliği uzmanı veya Sağlık Bakanlığı’nın öngördüğü eğitimleri alan uzman tabip veya tabiptir” (45). Ülkemizde ilk olarak 2005 yılında Düzce’de pilot uygulama ile başlayan Aile Hekimliğine geçiş süreci, 2009 yılı sonuna kadar toplam 32 ile yaygınlaştırılarak devam etmiş, 2010 yılı sonlarında ise ülke genelinde tüm illerde Aile Hekimliği sistemine geçilmiştir (46). Aile Hekimliği sistemi halen uygulanmaya devam etmektedir.

Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği’ne göre “Aile Hekimi kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi, rehabilitasyon ve

danışmanlık hizmetlerini vermekle görevlidir” (47). Ülke genelinde hekime müracaatların üçte biri Aile Hekimlerine yapılmaktadır (48). Sağlık danışmanı olan aile hekimleri kendilerine kayıtlı nüfusun sağlık durumunun takip edilmesinden sorumludurlar. Aile hekimleri bir yandan poliklinik faaliyetleri sırasında hastalarına teşhis koyup tedavi planlarken, bir yandan da ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarındaki hekimler tarafından başlatılan tedavileri takip etmektedir. Erişme kolaylığı nedeniyle, özellikle kronik hastalıklar için tekrar reçetelerinin yazılması işlemleri aile hekimlerinden talep edilmektedir. Aile hekimleri hastalarının ilaçlarını düzenli kullanıp kullanmadığını ve bir üst basamağa yönlendirilmesi gerekir gerekeceğini takip etmekte ve bir nevi kontrol noktası görevi üstlenmektedir. Tedavi sürecinde verilecek danışmanlık ve rehberlik hizmeti, tedaviye uyumu ve tedavinin başarısını artırmaktadır. Ayrıca, bir sorun yaşandığında hızlı bir şekilde ulaşılabilen aile hekimlerinin hastanın tedavisindeki katkısı büyüktür (49). Bu nedenle aile hekimlerince oluşturulan reçeteler, toplumun büyük bir kesiminin ilaç kullanım profilinin ve hekimlerin reçeteleme davranışlarının anlaşılabilmesi konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde ilaç reçeteleme dinamik bir süreç olarak kabul görmekte ve bu durum, ülkeler düzeyinde rutin olarak takip edilmesi önerilen sağlık göstergeleri arasında yer almaktadır (50). Bu göstergelerin değerlendirilmesiyle elde edilen veriler, ulusal tanı ve tedavi hizmetinin sunumunda ve geri ödeme işlemlerinin yürütülmesinde yol gösterici niteliktedir (51).

Birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunulmasında çok önemli fonksiyonu olan Aile Hekimlerinin AGE tanısında reçete yazma davranışlarının incelenmesi kıymetlidir.

2.5. Akut Gastroenterit (AGE)

AGE, ishalin az olduğu veya hiç olmadığı akut başlangıçlı kusma olarak seyredebilen ancak çoğunlukla ishalle karakterize bir hastalıktır. İshal günde en az üç defa yumuşak, sulu dışkılama olarak tanımlanmaktadır (9, 52). İshal, “bağırsakta peristaltik hareketlerin artması, emilimin azalarak sekresyonun artması sonucu dışkı kıvamının daha yumuşak, sulu bir görünüm alması” olarak ifade edilebilir (53).

Süre olarak 14 günü aşmayan akut ishal, inflamatuvar ve inflamatuvar olmayan ishal olarak ikiye ayrılır. Akut inflamatuvar ishal genellikle 38°C üzerinde ateş, karın

ağrısı, tenezm ve dışkıda kan ve/veya mukus bulunması ile karakterlidir. Akut inflamatuvar olmayan ishalde ise ateş 38°C'nin altında olup bulantı, nadiren kusma ile birlikte bol miktarda kansız dışkılama söz konusudur. Akut sulu ishalde dışkıda mukus görülebilir (12). Süre olarak 14 günden uzun ancak 30 günden kısa süren ishale persistan ishal, bir aydan uzun süren ishale ise kronik ishal denilmektedir (54).

AGE tüm dünyada yaygın olarak görülen ve özellikle hassas gruplarda ölüme neden olabilen bir klinik tablodur. Gastroenterit salgınlar yapabilmekte ve pek çok insanın hayatını kaybetmesine neden olabilmektedir. AGE, AIDS, sıtma ve kızamığın toplamından daha fazla olmak üzere her gün 2.195 çocuğun ölümüne neden olmaktadır. Her dokuz çocuktan biri bu nedenle ölmektedir ve yıllık ölüm sayısı yılda 801 bindir (10). Dünya çapındaki ölüm nedenleri arasında 4. sırada yer aldığı görülmüştür (11). Beş yaş altı çocuklarda gastroenterit sıklığı %8'e ulaşırken erişkinlerde bir önceki ay AGE geçirme yüzdesi %3-7 arasında değişmektedir (13, 55). DSÖ verilerine göre dünyada beş yaş altı çocuklarda her yıl yaklaşık 2,5 milyar ishal görülmekte ve yaklaşık 5 milyon çocuk ise bu nedenle kaybedilmektedir. Ölümlerin %80'i gelişmekte olan ülkelerdeki 2 yaş altı çocuklarda görülmektedir. Özellikle son yirmi yılda ishallerin mortalitesinin azaldığı bilinmekle birlikte günümüzde hala çocuk ölümlerinin önemli nedenleri arasındadır (9). İshallerin mortalitesi ve morbiditesini yükselten durumlar sosyoekonomik koşulların kötü, halkın eğitim düzeyinin ve çevre bilincinin düşük, temiz içme suyu kaynaklarının kısıtlı, beslenmenin yetersiz ve dengesiz, kanalizasyon şebekelerinin yetersiz olduğu durumlardır (56). Gelişmekte olan ülkelere toplanan verilere göre bu ülkelerde 5 yaş altı çocuklarda yılda ortalama 3,2 ishal epizodu gözlenmektedir (57, 58). Gelişmiş ülkelerde ishal sıklığı ve mortalitesi daha düşük olmasına rağmen bu ülkelerdeki hastane başvurusunun ve yatışlarının en önemli sebeplerinden biridir. Bunun yanı sıra sağlık harcamalarının da önde gelen nedenlerinden biridir (59). Amerika'da üç yaşından küçük çocuklarda doktora başvuruların %10'unun sebebi akut ishaldir. Beş yaş altı çocuklarda yılda 2,1-3,7 milyon çocuk ishal şikâyetiyle doktora başvurmakta ve 220 bini bu sebeple hastaneye yatmaktadır (57, 60).

İshallerin öncelikle beslenme bozukluğunun getirdiği sorunlara yol açmaktadır. AGE bağlı ölümler küçük çocuklarda genellikle dehidratasyon nedeniyle olmaktadır. Yüksek morbiditenin ve mortalitenin yanısıra gastroenteritler gereksiz

antibiyotik kullanımının da önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. Bu durum ise antibiyotik direncinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Büyük bir kısmı viral kaynaklı olan gastroenteritlerin kendini sınırlayan bir hastalık olduğu bilinse de bunun için yapılmış olan tetkik ve tedavi maliyetleri ciddi boyutlara ulaşabilmektedir (54, 61).

Özellikle çocukluk yaş grubundaki ishallerde tanı ve tedavi için yapılan doğrudan harcamaların yanı sıra ayrıca anne ve babaların iş gücü kaybı, fazladan bez kullanımı, sağlık kuruluşlarına ulaşım ve evde bakım hizmetleri gibi dolaylı harcamaların da dâhil edilmesiyle bu maliyet daha da yükselmektedir. Çocuklardaki ishaller hastalıklar dolaylı olarak anne babaların iş gücü kaybına da neden olmaktadır (62, 63). Rotavirüs gastroenteriti tanısı alan üç yaşından küçük çocuklarda yapılan bir çalışmada anne-baba iş gücü kaybı 2,65 gün olarak bulunmuştur. Aynı çalışmada bu dönemde fazladan çocuk bezi tüketiminin %230 arttığı tespit edilmiştir (62). Yapılan bir başka çalışmada 5 yaşından küçük çocuklarda rotavirüs gastroenteritinin sağlık sistemine doğrudan maliyetinin yılda 264 milyon dolar olduğu saptanmıştır. Dolaylı maliyetlerin de dâhil edilmesiyle bu hastalığın ülke ekonomisine toplam maliyetinin yaklaşık 1 milyar dolara yükseldiği bulunmuştur (64). Ayaktan muayene, tetkik, tedavi ve gerekli ise hastane yatış masrafları sağlık harcamalarında önemli bir yer tutmaktadır. AGE'li hastalıkların yönetiminde uygun olmayan hastane yatışları, gereksiz pek çok tetkik yapılmakta ve tedavi uygulanmaktadır. İshaller hastalıklar geliştirmekte olan ülkelerde hastane yatışlarının yaklaşık %30'unu oluştururken, Amerika'da ise %10'dur (57, 60). İshaller hastalıklar başta geliştirmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada özellikle küçük çocuklar için önemli bir mortalite ve morbidite nedenidir. Aynı zamanda doğrudan ve dolaylı maliyeti ile sağlık harcamalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle ishaller hastalıkların önlenmesi, tanı ve tedavisinde etkili ve doğru yaklaşımın uygulanması oldukça önemlidir.

2.5.1. Akut Enfeksiyöz İshallerin Etiyolojisi

Akut ishaller hastalıkların en önemli nedeni gastrointestinal sistem enfeksiyonlarıdır. Besin zehirlenmeleri, beslenme bozuklukları, sistemik enfeksiyonlar, metabolik bozukluklar, kemoterapötikler, antibiyotikler, besin alerji ve intoleransları akut ishaller neden olurlar. Akut ishaller çoğu zaman kısa sürede

kendiliğinden geçen hastalıklardır. Bu nedenle etiyolojik sebebin saptanması önemli olmakla birlikte, çoğu olguda etiyolojinin saptanması tedavi yaklaşımını değiştirmez. Akut ishallere her yaş döneminde görülebilir, ancak etiyolojik ajanlar yaşa, mevsime ve coğrafi bölgeye göre değişkenlik gösterebilirler. Genel olarak gastroenteritlerin %70-90'ının virüslerden kaynaklandığı, bakterilerin %10-20'lik bir paya sahip olduğu, parazitlerin ise %5-10'undan sorumlu olduğu belirtilmektedir (13). Mevsim, coğrafi bölgeler, sosyoekonomik düzey, göç, savaş, doğal afetler gibi özel durumlarda etiyolojik ajan yüzdeleri değişse de virüsler her koşulda ve her konak grubunda en sık hastalık yapan mikroorganizmalardır. Bu nedenle gastroenterit tedavisinde antibiyotiklerin sınırlı hasta grubunda yeri vardır (12, 13).

Türkiye'deki 5 yaş altı çocuklarda gastroenterit etkenlerinin saptanması üzerine yapılan bir çalışmada izole edilen ajanların sırasıyla viral (%40,7), bakteriyel (%25,0) ve parazitik (%20,8) etkenler olduğunu gösterilmiştir. Rotavirüs en çok kış aylarında tespit edilmekteyken Salmonella ve Shigella gibi bazı bakterilerin sebep olduğu salgınlar ise yaz aylarında daha sık görülmektedir (65). Yapılan başka bir çalışmada ise AGE'li çocuklardan alınan örneklerde etkenlerin %54,6'sının viral kökenli olduğu saptanmıştır. En sık izole edilen iki etkenin ise norovirüs ve rotavirüs olduğu görülmüştür (66). Hangi virüsün etken olduğu söylenemese de gastroenterit ile gelen hastada etkenin virüs olduğunu düşündüren bazı bulgular vardır. Viral gastroenteritler daha çok salgın şeklinde ortaya çıkarlarken sporadik olgu daha azdır. Ateşin genellikle olmadığı ani başlangıçlı kusma ve orta şiddette sulu kansız, mukussuz ishal tablosu viral etkenleri düşündürmektedir. Ayrıca viral gastroenteritlerde halsizlik ve yaygın kas ağrıları beklenen bulgulardandır (61). Gastroenteritle başvuran hastalarda yüksek ateş, orta-kötü genel durum, orta-ciddi dehidratasyon, şiddetli karın ağrısı ve abdomen dışı organ tutulumu bakteriyel ishallerle işaret ederken; ishalin 14 günden uzun sürmesi, aşırı gaz ve şişkinlik, karın ağrısı, tenezm, gaitada parlak-şeffaf mukus ve/veya kan görülmesi, gaitanın kötü kokulu ve yağlı olması ise parazitler ishalleri düşündürmelidir (13, 54).

Virüsler

Yirmibeş-otuz yıl öncesine kadar enfeksiyöz ishalin bilinen etkenleri bakteriler ve parazitler iken vakaların büyük kısmında ise etken gösterilememekteydi. Elektron

mikroskopinin dışkı incelemelerinde kullanılması ve serolojik yöntemlerin geliştirilmesi sonucu, ishale neden olan spesifik virüslerin neler olduğu ortaya konmuştur. Özellikle çocuklarda gastroenterite yol açan başlıca virüsler Rotavirüs, Adenovirüsler, Norovirüs, Astrovirüs ve Sapovirüsdür (67) Enfeksiyöz ishallerde viral patojenler etiolojide ilk sırayı almaktadır (13, 67, 68). Etkenin gösterilemediği AGE'lerin büyük kısmında hastalık nedeninin virüsler olduğu düşünülmektedir. Virüsler, gelişmemiş ülkelerdeki çocuklarda epidemilere ve hatta ölümlere sebep olurken, gelişmiş ülkelerde morbidite ve hastaneye yatışların önemli nedenlerindedir (57).

Viral ishallerin çoğu kendi kendini sınırlar niteliktedir ve immün yetmezliği olmayan kişilerde genelde iyileşme tamdır. İshal yapan enterik virüsler, kan ve lökosit içermeyen bol sulu ishale yol açar ve mide asidinden etkilenmeden ince bağırsağa geçerek villus uç kısmındaki enterositleri enfekte ederler. Viral partiküller, hasarlı hücreler ile birlikte bağırsak lümenine dökülerek dışkı ile atılırlar ancak villüs fonksiyonlarının normale dönmesi birkaç haftayı bulabilir (67). Çocuklarda genellikle birkaç gün süren kusmayı izleyen ani başlangıçlı bol sulu ishal vardır. Dışkıda kan, lökosit veya mukus bulunması beklenmez. Tanı genellikle klinik bulgulara göre konur. Viral ishaller için standart tedavi sıvı-elektrolit kaybının karşılanması ve destekleyici tedavidir. Bu nedenle hekimlerin spesifik mikrobiyolojik tanıya genellikle gereksinimleri yoktur. Ancak uzamış ishalde, komplike olmuş veya immün sistemi baskılanmış hastalarda spesifik tanıya yönelik gerekli tetkikler yapılmalıdır (59, 68).

Bakteriler

Bakteriler, gastrointesitnal sistemin (GİS) büyük bölümünde bulunarak gastrointestinal florayı oluşturmaktadır. Bakteriler kalın bağırsaktaki floranın çoğunu, dışkının da %60'ını oluştururlar (69). Bunların büyük çoğunluğu *Bacteroides*, *Clostridium*, Peptostreptokoklar ve Peptokoklar gibi anaerob, çok az bir kısmı ise *E. coli*, *Klebsiella*, *Proteus* ve Enterokoklar gibi aerobik bakterilerdir (56). Normal flora, patojen bakterilerinin kolonizasyonunu önler ancak flora bozulduğunda patojen mikroorganizmalarla ağır ishaller gelişebilir. Bakteriyel ishaller daha çok yaz aylarında görülür. Hijyen koşullarının bozulması, temiz içme suyu kaynaklarının, kanalizasyon sisteminin ve sosyoekonomik düzeyin yetersizliği bakteriyel ishaller

zemin hazırlamaktadır (56). Patojen *E. coli* suşları, *Shigella* türleri, *Salmonella* türleri, *Campylobacter* türleri, *Yersinia enterocolitica*, *Vibrio cholera*, *Clostridium difficile* ve *Aeromonas* türleri ishal ile ilişkili bakterilerdir (56, 67). Bakteriyel enteropatojenlerin bir kısmı inflamasyon yapmadan enterotoksinleri veya adherans özellikleriyle, bir kısmı invazyon ve inflamasyona neden olarak hastalık gerçekleştirir. Bazıları da her iki yolla ishale neden olur. *Shigella*, *Salmonella*, *Campylobacter*, *Aeromonas*, *Yersinia enterocolitica* ve *Vibrio parahaemolyticus* inflamatuvar ishal oluşturur. Etkenin bağırsak duvarında invazyona yol açtığı ishal durumlarında ateş, kas ve eklem ağrıları, iştahsızlık gibi sistemik semptomlar ve karın ağrıları görülebilir. Dışkıda kan ve/veya mukus bulunabilir; mikroskopisinde ise genellikle lökosit mevcuttur (56, 67). Enterotoksinler ve adherans faktörleriyle oluşan ishale ateş, kas ağrısı gibi sistemik semptomlar veya kanlı dışkı gibi bağırsak duvarının irritasyonuna bağlı bulgular ön planda değildir. Dışkı çok sulu ve miktarı fazladır ancak kan ve mukus genellikle içermez. İnflamasyon yapmadan ishale neden olan bakteriler; Enteropatojenik *Escherichia coli* (EPEC), Enterotoksikojenik *Escherichia coli* (ETEC) ve *Vibrio cholerae*'dir (56). Çocuk acile başvuran hastalardan alınan örnekler üzerinde yapılmış bir çalışmada etkenlerin yalnızca %16,3'ünde bakteriyel patojen saptandığı ve en sık izole edilen patojenin ise *Campylobacter* olduğu görülmüştür (67, 70). Bakteriyel ishallerde en belirgin belirtiler ateş, kusma, ishal, karın ağrısı, kanlı ve/veya mukuslu dışkılamadır. Özellikle kırılğan gruplarda çeşitli derecelerde dehidratasyon görülebilir.

Protozoonlar

Giardia lamblia, *Entamoeba histolytica*, *Cryptosporidium*, *Isospora belli* ve *Microsporidia* akut ishale neden olabilen protozoonlardır. Dışkıda trofozoitler ve kistler bulunur. Bulaşmaya neden olan kist formu çevresel şartlara daha dayanıklıdır. Kontamine su ve besinlerle veya fekal-oral yolla alınan kistler, genellikle enfeksiyonun yayılmasından sorumludur. Doğrudan yapılan yaymalarda trofozoitler ya da kistlerin saptanması, dışkı örneklerinde immünfloresan antikor testi ya da enzim immünoassay ile (EIA) spesifik antijenlerinin saptanması ile tanı konulur. Parazitlerin tanısında çoğunlukla doğrudan yaymalar yeterlidir ve daha özel testler araştırma laboratuvarlarında uygulanır (56, 67).

2.5.2. AGE'den Korunma

İshalden korunmada en önemli faktörler kişisel hijyen önlemleri almak, kontamine olmamış temiz su ve gıda tüketimidir. Kişisel hijyende asıl faktör ise ellerin doğru bir şekilde yıkanmasıdır. Tuvaletten ve hayvan temasından sonra, gıdaya temas etmeden önce ellerin yıkanması gerekmektedir. Bulaş ihtimali olan durumlarda sabunla el yıkama ve ishali olguların dışkılarının uygun şekilde ortadan kaldırılması ishale yakalanma olasılığını önemli ölçüde azaltmaktadır (71). Literatürde anne sütünün AGE'ye karşı koruyuculuğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (72, 73). Salmonella taşıyıcısı olan kişiler tedavi edilene kadar gıda sektöründe çalıştırılmamalıdır. Yaşam alanlarının alt yapı koşullarının (temiz su ve uygun kanalizasyon sistemi) uygun olduğu yerlerde ishal vakaları belirgin bir şekilde azalır. Bununla birlikte *Shigella*, *E. histolytica* ve *Giardia* enfeksiyonları ancak kişisel hijyen önlemlerine uymakla önlenir. *C. difficile* ishalinde de temas izolasyonu önlemlerinin alınması gerekmektedir. Uygun endikasyon durumunda tifo aşısı (oral Ty21a attenüe aşısı, Vi kapsül polisakkarit aşısı) kullanılabilir. Mevcut kolera aşısının koruyuculuk oranı düşük ve bağışıklık süresi kısadır. Bazı mutad ishal etkenleri ile ilgili aşı çalışmaları vardır (ETEC, norovirüs vb.) (71).

Gastroenteritlerin çocuk acil ve poliklinik başvurularında önemli ve sık bir neden olduğu, etkenin de sıklıkla rotavirüs olup hastaneye yatış yaş ortalamasının genellikle 2 yaş altı olduğu, dehidratasyona bağlı yatışların da ciddi bir morbidite oluşturduğu görülmektedir. (74, 75). Yapılan bir çalışmaya göre hastane yatışlarının dörtte birinden Rotavirüs sorumlu bulunmuştur (76). Enfeksiyon hastalıklarından korunmada aşılama önemli bir yer tutmaktadır ve AGE'de *rotavirüs* aşılması önerilmektedir (59, 77). Rotavirüs aşılmasıyla akut ishal maliyetlerinin azalacağı yönünde yayınlar da bulunmaktadır. (62-64). Bilinen bir kontrendikasyon yoksa rotavirüs aşısı, tüm çocuklara uygulanabilir (78). Rotavirüs aşısını çocukluk çağı rutin aşılama programına dâhil etmiş olan ülkelerin sürveyans çalışmaları değerlendirildiğinde aşının mortalite, morbidite ve hastane yatışlarını anlamlı düzeyde azalttığı görülmektedir (79).

2.5.3. AGE'de Klinik Yaklaşım

Anamnez

İshalle başvuran hastalarda iyi bir anamnez alınması, hem tanının konması hem de tedavinin planlanması açısından büyük önem taşır. İshalin şiddeti (dışkılama sıklığı ve dışkı miktarı) ve süresi, ateş olup olmadığı, karın ağrısı ve tenezm varlığı, gaitada kan veya mukus olup olmadığı, son günlerde tüketilen şüpheli gıda ve su, çevrede benzer hastalığı olanların bulunup bulunmadığı, endemik bölgelere seyahat öyküsü, son zamanlarda antibiyotik kullanıp kullanılmadığı, sürekli kullanılan ilaçlar (tiroid ilaçları, laksatifler), altta yatan hastalıklar (inflamatuvar barsak hastalığı, bağışıklık baskılayan hastalıklar, hipertiroidi, vb.) sorgulanır (13).

Fizik muayene

AGE değerlendirilmesinde anamnez ve fizik muayene önemli yer tutmaktadır. AGE tanısı için bu hususlara dikkat etmek çoğunlukla yeterlidir (68). İshalle gelen hastada fizik muayenede ilk yapılması gereken vital bulguların ve dehidratasyonun değerlendirilmesidir. Özellikle çocuk hastada dehidratasyonun gelişip gelişmediğini saptamak ve derecesini belirlemek gerekli tedavinin belirlenmesinde önemlidir. Dehidratasyon hafif, orta ve ağır olabilir (78). Bilinç durumu, gözlerin çökük olup olmadığı, gözyaşının olup olmadığı, idrar çıkışı, mukozaların kuruluğu, suya karşı isteği açısından kişi gözlenmelidir. Ayrıca solunum hızı ve derinliği, karın şişkinliği olup olmadığı, siyanoz, solukluk ve periferin soğuk olup olmadığına bakılmalıdır (60).

Tablo 2. 1. Dehidratasyonun Klinik Değerlendirilmesi (13).

Klinik	Dehidratasyon		
	Hafif	Orta	Ağır
Genel Durum	İyi, susamış	Susamış, huzursuz, halsiz	Apatik, preşok/şokta
Sistolik kan basıncı	Normal	Normal, Tilt belirtisi (+)	< 90 mmHg
Nabız	Normal	Taşikardik (>100/dk)	Taşikardik ve yüzeysel
Solunum sayısı	Normal	Derinliği artmış	Asidotik solunum
Deri turgor tonusu	Normal	Azalmış	Çok azalmış
Göz küreleri	Normal	Hafif yumuşak	Yumuşak
Gözyaşı	Normal	Azalmış	Yok
Mukozalar	Normal	Kuru	Çok kuru
İdrar	Normal	Oligüri (<400 ml/gün)	Anüri (<100 ml/gün)
Olası sıvı kaybı (vücut ağırlığının yüzdesi olarak)	<%5	%5-10	>%10

Laboratuvar

AGE'lerin büyük çoğunluğu viral kaynaklı olup kendi kendini sınırladığından ishale gelen her hastaya laboratuvar incelemesi yapılması gerekmez. Tedavinin ana basamakları rehidratasyon ve destekleyici tedavi olduğundan spesifik etkenin belirlenmesine çoğu zaman gerek duyulmaz. AGE tanısı için laboratuvar tetkiklerinin rutin olarak yapılması önerilmemektedir (59, 77, 80). Ancak bazı durumlarda laboratuvar tetkikleri, ishal etkeninin saptanarak tedavinin düzenlenmesinde yardımcı olabilir (57, 68).

Mümkünse dışkı makroskopik olarak görülmelidir ve mikroskopik incelemesi bazı özel durumlar dışında gerekli değildir. Dışkının mikroskopik incelenmesini gerektiren bu özel durumlar orta-ağır hastalık bulgularının olması, salgın varlığı, ishalin kanlı ve/veya mukuslu olup 14 günden uzun süredir devam ediyor olması, immün yetmezlikli hasta olması ve hastada sepsis şüphesi olmasıdır (57, 61, 77, 78). Ağır semptomları ve ağır dehidratasyonu olanlarda, altta yatan ciddi hastalık, ileri yaş (>65y) veya imünoşüpresyon gibi riskli hasta gruplarında tam kan sayımı, serum elektrolitleri ve böbrek fonksiyon testleri bakılmalıdır. Çalışmalarda, bakteriyel ve bakteriyel olmayan AGE ayrımı için kullanılabilecek bir hematolojik belirteç olmadığı vurgulanmakta, tam kan sayımı, C-reaktif protein (CRP) gibi hematolojik çalışmalar rutin olarak önerilmemektedir. Serum elektrolitlerinin, kan gazı parametrelerinin ve biyokimyasal değerlerin, ağır dehidratasyon ve şok gibi damar içi sıvı tedavisi gereken durumlarda veya elektrolit düzensizliği düşündürülen bulgular varlığında bakılması önerilmektedir (59, 77). Bazı hastalarda ayırıcı tanı açısından karın görüntülemesi ve amilaz düzey tayini yapılabilir (78).

Tedavi

AGE tedavisinin temel amacı kaybedilen sıvı ve elektrolitlerin yerine konmasıdır. İshalli ama dehidrate olmayan çocuklarda ve erişkinlerde yaşa uygun diyetle beslenmeye devam edilmeli ve sıvı alımı artırılmalıdır. Kusmayı engellemek için besinler az miktarda ama daha sık aralarla verilmelidir. Anne sütü alan bebeklerde emzirme sıklaştırılmalı, anne sütü almıyorsa her zamanki mamasına devam edilmeli, az ve sık aralıklarla beslenmenin devamı sağlanmalıdır. Doğru beslenme bağırsak epitelinin daha çabuk iyileşmesine katkıda bulunarak ishalin durmasını

kolaylaştırmaktadır. Dehidrate hastalarda ise sıvı kaybı yerine konduktan sonra yaşına uygun diyet planlaması yapılmalıdır. Diyet içeriğine pirinç, mısır, patates, yoğurt, muz, sebze püreleri, yağsız et, buğday ve diğer tahıl ürünlerinin katılması önerilmeli, yağlı yiyecek ve basit şekerlerden kaçınılmalıdır (9, 57). Dehidratasyon riskini artırabileceğinden, hazır meyve suları ve karbonatlı içecekler önerilmemektedir (59, 77). İshalli hastalara tuz ve elektrolitten zengin sıvı gıdalar önerilir. İshalli hastada tedavinin esasını sıvı ve elektrolit replasmanı oluşturur. Hafif-orta dehidratasyonu olan hastalarda oral sıvı replasmanı yeterli olurken, ağır dehidratasyonu olan hastalarda ise mutlaka intravenöz sıvı replasmanı yapılmalıdır. Hafif ve orta dereceli dehidratasyonların tedavisinde çocuk hastada oral rehidratasyon sıvısı kullanılabilir (59, 77, 80).

Erişkinlerde gelişen gastroenterit tedavisinde probiyotik, prebiyotik veya sinbiyotik ajanların kullanılmasını destekleyen yeterli çalışma yoktur (13). Ancak bağışıklığı yeterli olan yetişkinlerde semptom şiddetini ve süresini azaltmak için antibiyotik ilişkili ishallerde tedavide kullanılabilir (78). Probiyotikler, insana zarar vermeyen ve dışarıdan GİS'e verildiğinde florayı değiştirerek gastrointestinal enfeksiyonların iyileşmesini kolaylaştıran canlı mikroorganizmalardır. AGE sırasında probiyotiklerin kullanılmasının çocuklardaki ishal ve hastanede yatış süresini kısalttığına dair yayınlar da bulunmaktadır (81, 82) *Lactobacillus GG* ve *Saccharomyces boulardii* gibi probiyotiklerin AGE'de kullanılmasını öneren kaynaklar bulunmaktadır (59, 77). Bazı kaynaklarda, probiyotiklerle ilgili çalışmaların metodolojik sınırlamalarının olmasına rağmen, yararları olması nedeniyle AGE'de kullanılabilmesi belirtilmiştir (59, 80).

Motilite düzenleyici ajanlar ise faydadan çok zarara neden olabileceğinden erişkinlerde tercih edilmez (13). Antimotilitik veya antiemetik ajanlarla yardımcı tedavi, hastaya yeterince sıvı replasmanı yapıldıktan sonra düşünülebilir ancak bunların kullanılması sıvı ve elektrolit tedavisinin yerini tutmaz. Antimotilite ilaçları (örneğin loperamid) akut ishallerde 18 yaşından küçük çocuklara verilmemelidir. Loperamid, akut sulu ishallerde olan bağışıklığı tam yetişkinlere verilebilir ancak hasta toksik megakolon açısından değerlendirilmelidir (78).

Antiemetikler yan etkileri nedeniyle AGE'li küçük çocuklarda önerilmez. Serotonin reseptörü 5-hidroksitriptamin 3 (5-HT₃) reseptör antagonistlerinin

çocuklardaki AGE'de kusmayı anlamlı olarak engellediğini gösteren çalışmalar varsa da bu ajanların AGE tedavisinde rutin kullanımları yoktur (59, 77, 80, 83). Ancak antiemetik (örneğin ondansetron), 4 yaşın üzerindeki çocuklarda ve kusma ile karakterize AGE'li hastalarda oral rehidrasyon toleransını kolaylaştırmak için verilebilir (78, 84).

İshal sırasında çinko ve diğer eser elementlerin de dışkı ile kaybedildiği gösterilmiştir. Yapılan bazı çalışmalar çinkonun AGE'de iyileşmeyi hızlandırıcı etkisi olduğunu ortaya koymuştur (9, 57). Çinko, malnutrisyonu bulunan çocuklar için önerilmektedir (59). Oral çinko takviyesi, çinko eksikliği prevalansının yüksek olduğu ülkelerde ikamet eden veya yetersiz beslenme belirtileri olan 6 aydan 5 yaşına kadar olan çocuklarda ishal süresini azaltmaktadır (78).

Gereksiz antibiyotik kullanılması, antibiyotiklere direnci artırması, maliyet artışına ve yan etkilere neden olması sebebiyle dikkat edilmesi gereken bir husustur (13). Ülkemizde uygunsuz antibiyotik tedavisinin önemli nedenlerinden birisi gastroenteritlerdir. AGE'lerin çoğu (%70-90) viral kaynaklı olduğundan tedavide antibiyotik kullanılmasına gerek yoktur. Antibiyotikler gastroenteritle başvuran hastaların sınırlı bir kısmına gerekmektedir (13, 85). Bakteriyel ishallerde de antibiyotik kullanılması istenmeyen sonuçlara sebep olabilir. Salmonella enteritlerinde bakteri atılım süresi uzayabilir ve taşıyıcılık olasılığı artar. Bu nedenle Salmonella kaynaklı ishallerde de antibiyotik endikasyonları sınırlıdır. Antibiyotikler yalnızca bakteriyemi ve gastrointestinal sistem dışında infeksiyon gelişmesi riski varsa verilmelidir. Bunun yanı sıra hastada bakteriyemi gelişme riski %5'in üzerinde olan veya bakteriyemi gelişmesi durumunda mortalite yüksek olması muhtemel hastalara (bağışıklığı baskılanmış hastalar, 50 yaşın üstünde olan kişiler, yenidoğan ve süt çocukları, orak hücreli anemisi olanlar ve vasküler/ortopedik protezi bulunanlar) antibiyotik verilebilir (13).

Etken Enterohemorajik *E. coli* (EHEC) ise antibiyotikler toksin salınımını artırarak hemolitik üremik sendrom tablosu oluşturabilir. Bu nedenle kanlı ishal, peteşi, toksemi gibi EHEC düşündürülen bulgular varsa hastaya antibiyotik başlanmamalıdır (85). AGE olgularında antibiyotik tedavisi, kanıtlanmış bakteri veya paraziter enfeksiyon varlığında ve/veya ateş, lökositoz gibi sepsise ait klinik ve biyokimyasal bulgular varsa düşünülmelidir. Antibakteriyel tedavi özellikle kolera,

shigella ve immün yetmezlikli hastalarda görülen veya sistemik tutulum ile birlikte olan salmonella ishallerinde gereklidir (59).

Tablo 2. 2. AGE’li Hastada Etkene Göre Tanı Yöntemi ve Tedavi Seçimi (13).

Etken	Tanı Yöntemi	Tedavi
Bacillus cereus	Rutin Değil	Destekleyici tedavi
Campylobacter jejuni	Gaita kültürü	Destekleyici tedavi Ağır olgularda Azitromisin Eritromisin
Clostridium perfringens	Rutin değil Gaitanın kantitatif kültürü	Destekleyici tedavi
Clostridium difficile	Toksin A ve B tayini (EIA veya PCR veya hücre kültürü)	Hafif olgular: Metronidazol Orta-ağır olgular: Oral vankomisin
Enterohemorajik E. coli	Özel besiyerine gaita kültürü	Destekleyici tedavi Gerekirse hemodiyaliz Antibiyotik kontrendike
Listeria monocytogenes	Kan, BOS kültürü	Destekleyici tedavi Ampisilin ile İV tedavi (12g/gün)
Tifo dışı Salmonella serotipleri	Gaita kültürü	Destekleyici tedavi Endike hastalara: Levofloksasin Siprofloksasin Seftriakson
Shigella spp.	Gaita kültürü	Siprofloksasin Azitromisin
Turist ishali Enterotoksijenik E. coli	Gerek yok	Rifaksimin Siprofloksasin Dizanterik hastalarda: Azitromisin
Vibrio cholerae	Özel besiyerine gaita kültürü	Destekleyici tedavi +Siprofloksasin Azitromisin
Vibrio parahaemolyticus	Özel besiyerine gaita kültürü	Destekleyici tedavi + Siprofloksasin Azitromisin
Giardia	Gaitanın mikroskopik incelemesi veya enzim immünoassay	Metronidazol Ornidazol Seknidazol
Entamoeba histolytica	Gaita mikroskopisi yanıtıcı Antijen testi veya amip kültürü veya PCR yapılmalı	Metronidazol veya Ornidazol
İnflamatuvar ishalede ampirik tedavi	-	Ofloksasin Siprofloksasin TMP-SMZ Azitromisin

Bulaşıcı Hastalıkların Sürveyansı

Sürveyans, “sağlık uygulamalarını planlama, değerlendirme ve müdahale için gerekli sağlık bilgilerinin devamlı ve sistematik olarak toplanması, analizi ve yorumlanması” olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde bulaşıcı hastalıkların bildirimine dair yayımlanmış olan ilk mevzuat 1930 yılında yayımlanmış olan Umumi Hıfzısıhha Kanunu’dur. Uluslararası ağlara dâhil olabilmek ve veri paylaşabilmek için 2001 yılında sistemlerin uyumlu hale getirilmesi, standart bildirimlerin toplanması ve vaka tanımlarının standart hale getirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Çalışmalar 2005 yılında tamamlanmış ve konu ile ilgili Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirim Sistemi Genelgesi yayınlanmıştır. Ardından “Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirim Sistemi Standart Tanı Sürveyans ve Laboratuvar Rehberi” yayımlanmış ve sahada kullanılmak

üzere dağıtılmıştır. Bulaşıcı hastalıkların sürveyansı ve kontrol esaslarına ilişkin 2007 yılında bir yönetmelik yayımlanmış ve 2011 yılında mevcut yönetmelikte yer alan ve hastalıkların bildirimlerinde kullanılan standart vaka tanımlarında güncelleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile bildirim esas bulaşıcı hastalıklar listesi güncellenmiş ve hastalık sayısı 73'e çıkarılmıştır (86).

Ülkemizde Aile Hekimliği sistemine geçilmesinin ardından 2015 yılında Bulaşıcı Hastalıkların İhbar ve Bildirim Sistemi yeniden güncellenmiştir. Bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklara ait standart vaka tanımları ve tanı kriterleri 2011 yılında yayınlanan Yönetmelik uyarınca yapılmakta olup ihbar ve bildirim algoritmaları ise 2015 yılında yayınlanan Genelgeye göre uygulanmaktadır. Buna göre, bulaşıcı hastalıklar tüm sağlık kurum ve kuruluşları, yataklı tedavi kurumları ve tanı koyma kapasitesine sahip veya sentinel laboratuvarlar tarafından standart bir form ile yetkililere bildirilir. Uluslararası bildirim zorunluluğu olan B grubu enfeksiyon hastalıklarının dışındaki durumlarda, hastalığın halk sağlığı tehdidi oluşturma riski ve uluslararası düzeydeki önemi gözetilerek uluslararası bildirimine karar verilmektedir. Akut bağırsak enfeksiyonu bildirimleri ise Sağlık Bakanlığı (SB) tarafından sentinel ve sendromik sürveyans kapsamında değerlendirilen özel programlar altında yürütülmektedir (86). SB tarafından yönetilen Bulaşıcı Hastalık Sürveyans ve Erken Uyarı Sistemi (İZCİ) elektronik ortamda bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklar kapsamındaki vakaların incelemesini, temaslı takibini ve bunlara yönelik raporlama yapılabilmesini sağlamaktadır. Bu sistem, verilerin sistematik olarak toplanmasını, sürveyanstan elde edilen sinyallerdeki anormalliklerin değerlendirilerek analiz edilmesini, hastalık kümelenmesinin tespitini ve etkenin belirlenmesi sonrasında erken müdahale edilmesini sağlayarak AGE'de mortalite ve morbiditeyi azaltmaya aracılık etmektedir (87).

2.6. Yol Analizi (Path Analysis)

İncelenen değişkenler arasında fonksiyonel bir ilişkinin olması durumunda, ilişkinin derecesi ve şekli belirlenmeye çalışılır. İki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi korelasyon analizi ile ilişkinin yapısı ise regresyon analizi ile incelenir (88).

Bağımlı değişken ile ilişkili özellikler arasındaki bağlantıyı açıklamada

korelasyon analizi bazen yetersiz kalabilmektedir. Değişkenlerin aralarındaki neden sonuç ilişkisinin bulunup bulunmadığının araştırılması ve sonuca etki eden değişkenlerin aralarındaki etkilerin beraber incelenmesi durumunda korelasyon analizi yerine çoklu regresyon modelleri tercih edilir.

Çoklu regresyon analizinde, bütün bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde doğrudan etkisine bakılır. Birden çok bağımsız değişkenin yalnızca bir bağımlı değişken üzerindeki etkisi araştırılmaktadır (89).

Bağımlı değişken ile bağımsız değişken(ler) arasındaki ilişki modellenirken iki değişken arasındaki ilişki, üçüncü bir değişkene ya da değişkenlere bağlı olabilir. Bu durumda, bağımlı değişken ile bağımsız değişken(ler)in arasında doğrudan ilişkilerin yanı sıra dolaylı ilişkilerin varlığı da söz konusu olmakta, değişkenler arasındaki ilişki yapılarının modellenmesinde çoklu regresyon modelleri yetersiz kalmakta ve alternatif yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin incelenebildiği yol analizi modeli, yapısal eşitlik modelinin bir türü olan çok değişkenli analiz yöntemidir (89). Çoklu regresyon analizinde, bir bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki doğrudan ilişkiler analiz edilir. Yol analizi ise bir veya birden fazla bağımlı değişkenin, kendileri ile ilişkili olduğu düşünülen bağımsız değişkenler ile doğrudan ya da dolaylı ilişkilerinin analiz edildiği birden fazla regresyon modelini içermektedir (90). Yol analizinin üstün özelliklerinin başında modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri tek bir korelasyon katsayısı ile açıklayabilmesi gelmektedir. Ayrıca regresyon modelinde bağımlı değişken, bağımsız bir veya birden fazla değişkenle açıklanırken bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki dikkat edilmeyen diğer ilişkiler yol analizinde değerlendirmeye alınmakta; aynı korelasyona sahip değişkenler arasında farklı yol diyagramları çizilerek değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiler farklı şekilde yorumlanabilmektedir (91).

Yol analizi, yol diyagramı ve yol katsayılarına dayanarak incelenir. Yol analizi, değişkenler arası ilişkileri, amaca uygun şemalar ile ortaya koyar. Bu özellik amaçlanan ilişkiler sistemini tanımada araştırmacıya kolaylık sağladığı gibi, sonuçların değerlendirilmesindeki akışı da görsel hale getirmektedir (92). Yol diyagramlarında bu ilişkiler tek yönlü oklar ile gösterilmektedir ve bu oklar her bir bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru çizilmektedir. Yol katsayıları, sembolik veya sayısal değerleri çizilen okların üzerine yazılmaktadır. Yol diyagramında bağımsız

değişkenlerin aralarındaki ilişkiler ise çift yönlü oklar ile gösterilir ve birleştirici eğri şeklinde çizilmektedir (91).

Çalışmada değişkenler arasında var olduğu düşünülen ilişkiler, bir değişkenden başka bir değişkene doğru çizilen oklarla şematize edilmiştir. Yol diyagramındaki oklara ait değerler ise yol katsayılarını göstermekte olup bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu katsayılar kullanılarak modele ait eşitlikler yazılabilmektedir.

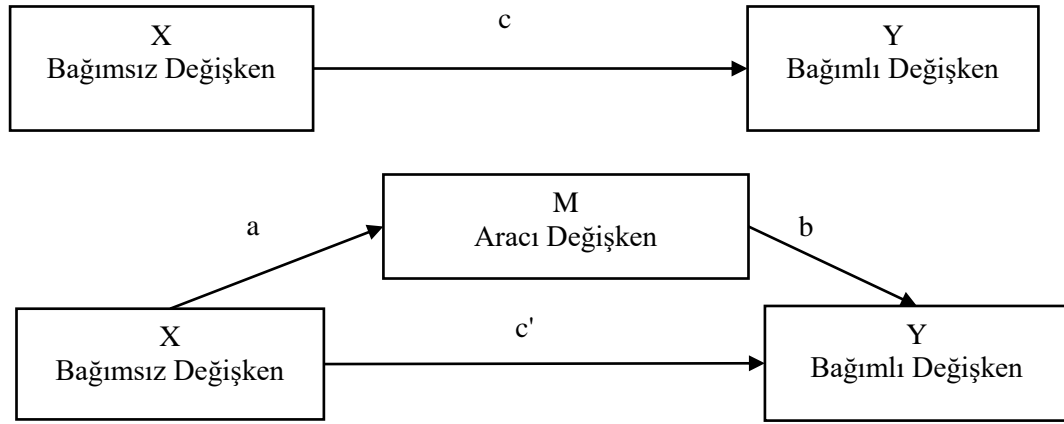
Her istatistiksel analizde olduğu gibi yol analizinin de kendine ait varsayımları bulunmaktadır. Analizde kullanılan modelin geçerliliği, o modele ait varsayımların sağlanmasına bağlıdır. Bu varsayımlar; modele dâhil edilen değişkenler arasındaki ilişkilerin doğrusal olması ve verilerin dağılımının çok değişkenli normal dağılıma uyum göstermesidir (91). Yol analizinde parametrelerin tahmininde kullanılacak yöntemin belirleyicisi çok değişkenli normallik varsayımının sağlanıp sağlanamaması durumudur. Tüm değişkenlerin sürekli yapıda olduğu klasik bir yol analizinde normallik varsayımının geçerli olduğu durumda, regresyon parametrelerinin tahmin edilmesinde, maksimum olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır (93).

Normallik varsayımı, asimptotik olarak yansız, etkin ve tutarlı tahmin ediciler elde edilmesini sağlar. Modeldeki değişkenlerin özelliklerine göre kullanılacak farklı tahmin yöntemleri de bulunmaktadır. En yaygın kullanılan teknikler, ağırlıklandırılmış en küçük kareler, genelleştirilmiş en küçük kareler, ağırlıksız veya olağan en küçük kareler tahmin yöntemleridir (94). Verilerin çok değişkenli normal dağılıma uyumlu olmadığı ya da modeldeki değişkenlerin kategorik yapıda olduğu durumda ise araştırmacılar tarafından bazı istenmeyen etkiler görülebildiğinden normallik varsayımının gerektirdiği tahmin ediciler yerine alternatif tahmin ediciler geliştirilmiştir (95). Bu durumda, regresyon parametrelerinin tahmin edilmesinde, diyagonal ağırlıklı en küçük kareler yöntemi sıklıkla kullanılan bir tahmin yöntemidir.

Yol analizinin bir diğer avantajı ise bazı değişkenlerin aracı değişken olarak modele dâhil edilmesine olanak tanınmasıdır. Aracı değişken bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi açıklayan değişken olarak tanımlanır. Bir değişkenin aracı olabilmesi için bağımsız değişkenin aracı değişkeni, aracı değişkenin ise bağımlı değişkeni etkilemesi gerekir. Bağımsız değişkenin başka bir etki

olmaksızın bağımlı değişkene olan etkisine “doğrudan (direkt) etki” denilirken bir bağımsız değişkenin, başka bir bağımsız değişken vasıtasıyla bağımlı değişkende yarattığı değişim ise “dolaylı (indirekt) etki” olarak tanımlanmaktadır. Toplam etki ise doğrudan ve dolaylı etkilerin toplamıdır. Dolaylı etkinin oluşumunu sağlayan aracı değişken, başka bir ifade ile medyatör değişken, bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkiye dâhil edildiğinde var olan ilişkiyi ortadan kaldıran veya zayıflatan değişkendir. Aracı değişken varlığında bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin tamamen ortadan kalkması durumunda bu değişkene "tam aracı değişken" adı verilmektedir. Ancak ilişki azalarak devam etmekte ise bu durumda bu değişkene "kısmi aracı değişken" adı verilmektedir (96).

Bir aracı değişken modelinde, bir bağımsız X değişkeni ile bir bağımlı Y değişkenin bulunduğu ilişkisel yapıya eklenen bir üçüncü değişkeni (M) bulunmaktadır. Söz konusu modelde; X değişkeni aracı değişken M'yi, M değişkeni ise Y'yi etkilemektedir. Tek bir aracı değişkenin bulunduğu ilişkisel yapı aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Şekil 2.1).

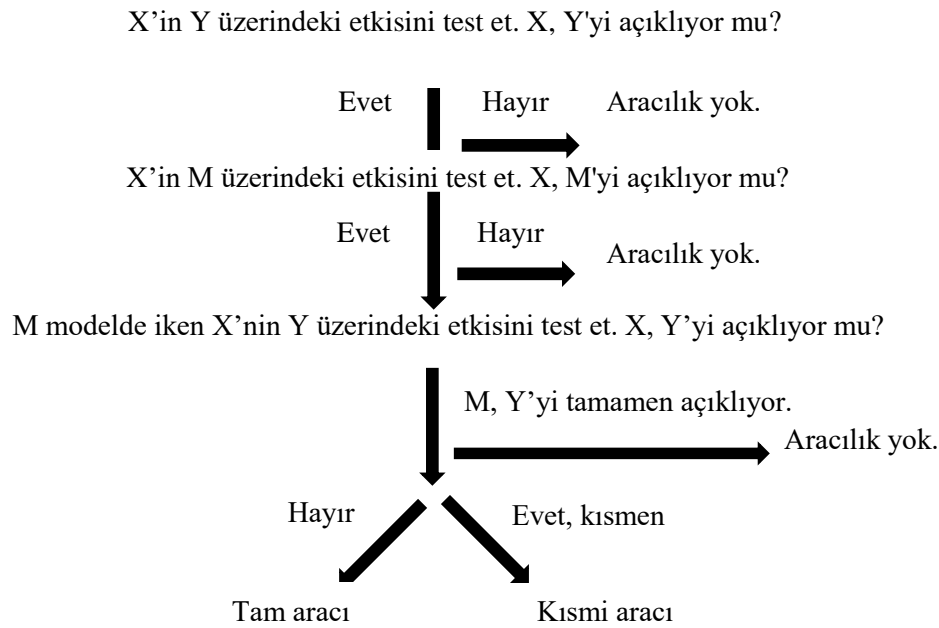
Şekil 2.1. Basit Aracılık Modeli Örneği. (97).

Baron ve Kenny'e göre; aracılık olduğu öne sürülen bir model bazı varsayımları karşılamak durumundadır. Geleneksel yöntem olarak da bilinen bu yaklaşıma göre; modeldeki aracılık etkisi aşağıda sıralanan basamaklar takip edilerek test edilmektedir (97) (Şekil 2.2).

1. X, Y'yi anlamlı olarak yordamalıdır ($X \rightarrow Y$, c yolağı).
2. X, M'yi anlamlı olarak yordamalıdır ($X \rightarrow M$, a yolağı). Eğer X ve M'nin hiçbir

ilişkisi yoksa, M yalnızca Y ile ilişkili olabilecek veya olmayabilecek üçüncü bir değişkendir. Bir aracılık yalnızca X'in M'yi etkilemesi durumunda anlamlıdır.

3. X ile M birlikte regresyon analizine dâhil edildiğinde M, Y'yi anlamlı olarak yordamalıdır ($X + M \rightarrow Y$, b yolağı). Aracılık etkisi varsa, M modele dâhil edildiğinde X'in Y üzerindeki etkisi ortadan kalkacaktır (veya en azından zayıflayacaktır). Bu durumda, X ile Y arasında c' anlamlı çıkmaz ise tam aracılık etkisi, X ile Y arasındaki ilişkide azalma meydana gelirse ($c' < c$, ancak c' anlamlı) kısmi aracılık etkisi olduğu sonucuna varılmaktadır.

Şekil 2. 2. Aracı İlişki Analizini Gösteren Akış Şeması.

Yol analizinin uygulanmasında modelin uyumunu gösteren uyum indeksleri kullanılmaktadır. Bunların sayısı oldukça fazla olup her uyum indeksi modelin uyumunun başka bir yönünü temsil etmektedir. Bu nedenle modelin reddinde veya kabulünde alınacak kararların her zaman birden fazla uyum indeksine göre yapılması önerilmektedir (98). Çalışma kapsamında kullanılan uyum indeksleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

a) Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index- GFI)

Uyum iyiliği indeksi, örneklem varyans-kovaryans matrisi ile türetilmiş

varyans-kovaryans matrisi farkının karelerinin toplamını ele alır. Örneklem hacminden etkilenen GFI, 0-1 arasında değişmektedir. GFI değeri 1'e ne kadar yakın olursa uyum o kadar iyidir. 0,90 değerinin üstü uyum için kabul edilebilir olarak değerlendirilirse de, 0,95 bitirme noktasının daha uygun olduğu ifade edilmektedir (99, 100).

b) Hata Kareleri Ortalamalarının Karekökü (Root Mean Square Residual- RMR)

Modelden elde edilen kovaryans matrisi ile örneklem kovaryans matrisi arasındaki fark matrisinin kareler ortalamasının kareköküdür. RMR, 0 ile 1 arasındaki değerleri alır ve RMR değerinin sıfıra yakın olması iyi bir uyumun göstergesidir. 0,10'un altı makul sayılmaktadır (99, 100).

c) Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparitive Fit Index- CFI)

Bu indeks, değişkenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığını varsayan temel model ile önerilen modeli karşılaştırmak üzere oluşturulmuştur (98). Model uygunluğunun değerlendirilmesinde örneklem büyüklüğünü ve modeldeki serbestlik derecesini dikkate alır. Karşılaştırmalı uyum indeksi, 0 ile 1 arasında değerler alır; 0,97 ve üzeri değerleri iyi bir uyumu, 0,95 ve üzeri ise kabul edilebilir uyumu gösterir. Bazı araştırmacılar için bu sınır 0,90 olarak kabul edilmektedir (98-100).

d) Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA)

Yapısal eşitlik modelinde, modelden elde edilen kovaryans matrisinin, örneklemde elde edilen kovaryans matrisine uygunluk düzeyini bulmak için geliştirilmiştir. RMSEA değerinin 0,05'e eşit ya da altındaki değerler iyi uyum, 0,05 ile 0,08 arasında olması yeterli uyum, 0,08 ile 0,10 arasında olması kabul edilebilir uyum, 0,10'dan büyük olması ise kabul edilemez uyum olarak düşünülmektedir (100).

Tablo 2.3'de çalışmada kullanılan uyum indekslerinin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum sınırları belirtilmiştir.

Tablo 2. 3. Bazı Uyum İndekslerinin İyi Uyum ve Kabul Edilebilir Uyum Sınırları.

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,0$	$0,90 \leq CFI \leq 0,97$
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,0$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$
RMR	$RMR \leq 0,10$	$RMR \leq 0,10$

3. GEREÇ ve YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı tipte bir epidemiyolojik çalışma olup iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci kısmında Türkiye'nin 81 ili temelinde reçete kayıt sisteminden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ise tüm ülkeye ait hekim, reçete ve protokol verilerinin günlük kullanılan ortalama düzeydeki bilgisayarların kaldıramayacağı büyüklükte bir veri olması ve bu çaptaki büyük veriyi işleme, transfer etme gibi işlemlerin güçlüğü nedeniyle, yalnızca bir il (Ankara) seçilerek bu il özelinde hekim, reçete ve protokol temelinde analizler detaylandırılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırmanın birinci kısmında tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde 81 ilde Aile Hekimlerinin 2013-2018 yılları arasında oluşturduğu elektronik protokol ve reçeteler değerlendirilmiştir. 2013 yılında 76.667.864 kişi olan Türkiye nüfusu, 2018 yılında 82.003.882'e yükselmiştir. Tüm yıllarda erkekler, nüfusun %50,2'sini oluşturmaktadır (101).

İkinci kısımda ise yalnızca Ankara ili genelinde Aile Hekimlerinin 2016-2018 yılları arasında oluşturduğu protokol ve reçeteler, oluşturulma zamanlarına göre ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir. Ankara'nın nüfusu 2016 yılında 5.346.518'dir. 2017 yılında ilin nüfusu 5.445.026 iken değerlendirmeye alınan son yıl nüfus 5.503.985 olarak tespit edilmiştir. Ankara'da 2016-2018 yıllarında kadın nüfusu tüm nüfusun %50,3'ünü oluşturmaktadır (101).

Ülkemizin başkenti Ankara, İstanbul'dan sonra en yüksek nüfusa sahip il konumunda olup 25.706 km²'lik bir yüz ölçüme sahiptir. Yirmi beş ilçesi olan Ankara'nın en kalabalık ilçeleri Çankaya, Keçiören, Yenimahalle, Mamak iken Evren, Güdül, Çamlıdere en az nüfusa sahip ilçelerdir (102). Ankara, kuzeybatıda Bolu, kuzeydoğuda Çankırı, batıda Eskişehir, doğuda Kırıkkale, güneyde Konya, güneydoğuda Aksaray ve Kırşehir ile komşudur (Şekil 3.1).

Şekil 3. 1. Ankara İli Haritası (103).

3.2.1. Ankara İlinin Bazı Demografik ve Sağlık Göstergeleri

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2016 yılında Ankara ilinin toplam nüfusu 5.346.518, 2017 yılında 5.445.026, 2018 yılında 5.503.985'dir. Bu değerlerle belirtilen üç yılda da ülke nüfusunun %6,7'sini Ankara ili nüfusu oluşturmaktadır. Üç yıl için de nüfusun yaklaşık %22'si 0-14 yaş, %8'i ise 65 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Erkek nüfus, her üç yılda da toplam nüfusun %49,6'sını oluşturmaktadır (101).

2016-2018 yıllarında Ankara'da bulunan Aile Hekimliği birimi sayısı sırasıyla, 1.566, 1.662 ve 1.704 olup Ankara ili, ülke genelindeki Aile Hekimliği birimlerinin yaklaşık %6,5'ine sahiptir. Aile Hekimliği birimi başına düşen nüfus ise sırasıyla, 3.414, 3.276 ve 3.230 kişidir; her üç yıl da Türkiye ortalamasının üzerindedir (Türkiye ortalaması=3.267; 3.207 ve 3.124 kişi). Ankara ilindeki birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvuru sayısı 2016 yılında 13.093.046 iken 2017 ve 2018 yıllarında artarak sırasıyla 13.212.616 ve 16.399.003'e ulaşmıştır. Her üç yılda da ülke genelinde birinci basamağa yapılan başvuruların yaklaşık %6'sı, ikinci ve üçüncü basamağa

yapılan başvuruların ise %7'si Ankara'da gerçekleşmiştir. Ankara ili için kişi başı hekime müracaat sayısı 2016 ve 2017 yılları için 8,6 iken 2018 yılında 9,8'dir (48, 104, 105).

3.3. Örneklem Çerçevesi

Araştırmanın ilk kısmında evrenin tümüne (ülke çapında 2013-2018 yılları arasında Aile Sağlığı Merkezleri'nden Reçete Bilgi Sistemi'ne gönderilen ve AGE tanısı olan bütün protokol ve reçeteler) ulaşmak hedeflenmiş olup örneklem seçilmemiştir. Bu dönemde oluşturulan protokol sayısı 13.702.198, reçete sayısı ise 11.727.913'dür.

İkinci kısımda da birinci kısma benzer şekilde örneklem seçilmemiş, Ankara ilinde 2016-2018 yılları arasında Aile Sağlığı Merkezleri'nden Reçete Bilgi Sistemi'ne gönderilen ve AGE tanısı olan toplam 518.336 protokol ve 400.694 reçetenin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır.

3.4. Çalışmaya Dâhil Edilme Kriterleri

Çalışmaya yalnızca elektronik ortamda AGE tanısıyla oluşturulmuş protokoller ve reçeteler dâhil edilmiştir. EK-5'te sunulan AGE tanı kodlarından en az birisinin yer aldığı protokoller değerlendirmeye alınmıştır.

3.5. Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı değişkenler

Türkiye Verisi İçin

- Reçete Oluşturulma Durumu
Reçete Var/ Reçete Yok
- Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumu
Antibiyotik Var/ Antibiyotik Yok

Ankara Verisi İçin

- Reçete Oluşturulma Durumu
Reçete Var/ Reçete Yok
- Reçetede Antibiyotik Bulunma Durumu
Antibiyotik Var/ Antibiyotik Yok

Bağımsız Değişkenler

Türkiye Verisi İçin

- Hekime İlişkin Değişkenler (Cinsiyet, Yaş, Uzmanlık)
- Hastaya İlişkin Değişkenler (Cinsiyet, Yaş)
- Bölgeye İlişkin Değişkenler (Coğrafi Bölge, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 1 ve 3)
- Döneme İlişkin Değişkenler (Yıl, Ay)
- İlaça İlişkin Değişkenler (Reçete, Kalem, Kutu, Maliyet)

Ankara Verisi İçin

- Hekime İlişkin Değişkenler (Cinsiyet, Yaş, Uzmanlık)
- Hastaya İlişkin Değişkenler (Cinsiyet, Yaş)
- Bölgeye İlişkin Değişkenler (İlçe)
- Döneme İlişkin Değişkenler (Yıl, Mevsim, Ay)
- Protokolde Yer Alan Bazı Değişkenler (Tanı Grubu)
- İlaça İlişkin Değişkenler (Reçete, Kalem, Kutu, Maliyet)

Bu bağımsız değişkenlere ek olarak protokolde yer almayan ve araştırmacı tarafından oluşturulan “antibiyotik endikasyonu” değişkeni oluşturulmuştur (Endikasyon Var/ Endikasyon Yok). Rehberlere göre antibiyotik reçete edilmesi önerilen en az bir AGE tanısının bulunduğu reçeteler “endikasyon olan”, antibiyotik reçete edilmesi önerilmeyen AGE tanıları içeren reçeteler ise “endikasyon olmayan” reçeteler olarak değerlendirilmiştir. Örneğin aynı reçetede “A07.1 Giardiaz [Lambliaz]” ve “A08.3 Viral Enteritler, Diğer” tanılarının bulunması durumunda ilgili reçete “endikasyon olan” reçete olarak belirlenmiştir.

3.6. Araştırmada Kullanılan Tanımlar ve Terimler

Protokol: Aile Hekimleri tarafından muayene edilen her hastaya 12 haneli sayıdan oluşan bir numara verilmektedir. Hastanın aile hekimine müracaatını gösteren protokol sayısı tekil olup aynı kişi aynı hekime gittiğinde de farklı bir protokol sayısı oluşturulmaktadır.

Tek Tanı: RBS’de protokol veya reçetede yalnızca AGE tanımlarını gösteren ICD-10 tanı kodlarından birinin veya birden fazlasının bulunması durumu, çalışma kapsamında “tek tanı” olarak ifade edilmiştir. Bu durum, protokol veya reçete oluşturulduğunda, kişinin yalnızca AGE tanısına sahip olduğunu göstermektedir.

Çok Tanı: RBS’de protokol veya reçetede AGE tanımlarını gösteren ICD-10 tanı kodlarının yanı sıra farklı hastalıklara ilişkin tanı kodlarının bulunması durumu, çalışma kapsamında “çok tanı” olarak ifade edilmiştir. (Örneğin AGE + hipertansiyon veya AGE + diyabetes mellitus + ÜSYE gibi).

Enfeksiyon Hastalığı: Enfeksiyöz bir ajan nedeniyle oluşan hastalık.

Başka Hastalık: AGE ve diğer enfeksiyon hastalıkları dışında kalan hastalıkları ifade etmektedir.

Merkez İlçeler: Ankara ilinin Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pirsaklar, Sincan, Yenimahalle ilçelerini kapsamaktadır.

Merkez Olmayan İlçeler: Ankara ilinin yukarıda sayılan merkez ilçelerin dışındaki, Akyurt, Ayaş, Bala, Beypazarı, Çamlıdere, Çubuk, Elmadağ, Evren, Gütül, Haymana, Kalecik, Kazan, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı ve Şereflikoçhisar ilçeleridir.

Mevsimler: Kış dışında her yılın mevsimleri klasik olan ay sınıflamasına göre gruplanmıştır. Çalışmada her bir yıl takvim yılı olarak alındığından, sadece kış mevsimi için içinde bulunulan yılın Ocak Şubat ve Aralık ayları kış mevsimi olarak gruplanmıştır.

Uzman Hekim (Diğer): Aile Hekimliği dışındaki uzmanlık dallarında eğitimini tamamlamış, daha sonra SB’nin öngördüğü eğitimleri de alarak Aile Hekimliği yapan

uzman hekimleri ifade etmektedir.

Reçete Yüzdesi: AGE tanısıyla sisteme işlenen her bir aile hekimine müracaat kaydının yani protokolün yüzde kaçının reçete ile sonlandığını ifade eder; AGE tanısıyla oluşturulmuş protokollerde reçeteleme yapılanlarının payını gösterir.

$$\text{Reçete Yüzdesi} = (\text{Toplam Reçete Sayısı} / \text{Toplam Protokol Sayısı}) \times 100$$

Antibiyotik Reçete Yüzdesi: AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerin yüzde kaçında antibiyotik bulunduğunu ifade eder; AGE tanısıyla oluşturulmuş reçeteler içinde antibiyotik olanlarının payını gösterir. Reçetede en az bir antibiyotik bulunması durumunda, ilgili reçete antibiyotik bulunan reçete olarak kabul edilir.

$$\text{Antibiyotik Reçete Yüzdesi} = (\text{Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı} / \text{Toplam Reçete Sayısı}) \times 100$$

Antibiyotik Kalem Yüzdesi: AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerdeki toplam ilaç kalem sayısının yüzde kaçının antibiyotik olduğunu ifade eder; AGE tanısıyla oluşturulmuş reçetelere yazılan ilaç kalemleri içinde antibiyotik payını gösterir. Reçeteye birden fazla antibiyotik yazılabileceğinden ayrı bir değişken olarak ele alınmıştır.

$$\text{Antibiyotik Kalem Yüzdesi} = (\text{Antibiyotik Kalem Sayısı} / \text{Toplam İlaç Kalem Sayısı}) \times 100$$

Antibiyotik Kutu Yüzdesi: AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerdeki toplam kutu sayısının yüzde kaçının antibiyotik olduğunu ifade eder; AGE tanısıyla oluşturulmuş reçetelere yazılan ilaç kutu sayıları içinde antibiyotik kutu payını gösterir. Reçetede bulunan antibiyotik birden fazla kutu yazılabileceğinden ayrı bir değişken olarak ele alınmıştır.

$$\text{Antibiyotik Kutu Yüzdesi} = (\text{Antibiyotik Kutu Sayısı} / \text{Toplam Kutu Sayısı}) \times 100$$

Antibiyotik Maliyet Yüzdesi: AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerdeki toplam ilaç maliyetinin yüzde kaçını antibiyotiklerin oluşturduğunu ifade eder; AGE tanısıyla oluşturulmuş reçetelere yazılan ilaç maliyetleri içinde antibiyotik maliyet payını gösterir. Yıllar içinde antibiyotiklerin tüm ilaçların maliyeti içindeki payının değişimini tespit etmek için ayrı bir değişken olarak ele alınmıştır.

$$\text{Antibiyotik Maliyet Yüzdesi} = (\text{Antibiyotik Maliyeti} / \text{Toplam Reçete Maliyeti}) \times 100$$

Birleştirilmiş Reçeteler: Antibiyotik endikasyonu olan ve olmayan AGE tanımlı reçetelerin tamamı çalışma kapsamında birleştirilmiş reçeteler olarak ifade edilmiştir.

Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi: Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmaması, antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde ise antibiyotik bulunması durumu çalışma kapsamında akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi olarak ifade edilmiştir.

3.7. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak Reçete Bilgi Sistemine entegre bir bilgisayar kullanılmıştır. Reçete verileri, hekimlerinin elektronik reçete (e-reçete) verilerinin analiz edilip değerlendirilmesini ve hekimlere geri bildirim verilebilmesini sağlayan bir yazılım programı olan Reçete Bilgi Sistemi (RBS) aracılığıyla incelenmiştir. RBS'nin temeli 2010 yılında Dünya Bankası destekli olarak başlatılan Reçete Değerlendirme Projesi ile atılmıştır. Pilot olarak başlatılan bu projenin başarılı olması sonucu projenin ismi RBS olarak değiştirilmiş ve yönetimi Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü'nden Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'na (TİTCK) devredilmiştir. Türkiye'de 2013 yılı Ocak ayı itibarıyla e-reçete uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. RBS aracılığıyla hekimler tarafından elektronik ortamda oluşturulan ve SB veri tabanına iletilen e-reçete verileri üzerinden analizler yapılabilmektedir (14).

RBS arka planında çalışan Anatomical Therapeutic Chemical Classification - ATC (Anatomik Terapötik Kimyasal Sınıflandırma Sistemi) kodlama sistemi, ilaç seçiminde kullanılmaktadır. Bu sistemde ilaçlar etkili olduğu anatomik yapı, kimyasal, farmakolojik ve terapötik özelliklerine göre farklı gruplara ayrılırlar (Tablo 3.1). DSÖ'nün sorumluluğunda bir gruplandırma sistemi olan ATC sisteminde ilaçlar

içerdikleri etken maddelere göre beş seviyede sınıflandırılmaktadır. İlk seviye, 14 ana anatomik gruptan oluşmaktadır. İkinci seviyede, her ana grup terapötik gruplara ayrılmaktadır. Üçüncü ve dördüncü seviyelerde kimyasal veya farmakolojik alt gruplar yer almaktadır. Beşinci ve son olan seviyede ise ilacın kimyasal etkin maddesi ifade edilmektedir. Bu sınıflamaya ilişkin bir örnek Tablo 3.2’de verilmiştir (106). Bu araştırma kapsamında antibiyotikler için ATC kodu J01 (Sistemik Kullanılan Antibakteriyeller) ve P01AB (Nitroimidazol türevleri) ile başlayan gruplar seçilmiştir.

Tablo 3. 1. ATC Sisteminde 1. Düzeydeki 14 Ana Grup (ATC 1) (106).

A- Sindirim Sistemi ve Metabolizma
B- Kan ve Kan Oluşturan Organlar
C- Kardiyovasküler Sistem
D- Dermatolojikler
G- Genitoüriner Sistem ve Seks Hormonları
H- Sistemik Hormonal Preparatlar (Seks Hormonları ve İnsülin Hariç)
J- Sistemik Kullanılan Antiinfektifler
L-Antineoplastik ve İmmunomodülatör Ajanlar
M- Kas-İskelet Sistemi
N- Sinir Sistemi
P- Antiparazitik Ürünler, İnsektisitler, Repellantlar
R- Solunum Sistemi
S- Duyu Organları
V- Diğer

Tablo 3. 2. ATC Sistemine Göre İlaç Kodlaması: Bir Örnek (106).

ATC 1	J Antimikrobiyaller (Sistemik Kullanılan) (1. Düzey, anatomik ana grup)
ATC 2	J01 Antibakteriyeller (Sistemik Kullanılan) (2. Düzey, terapötik alt grup)
ATC 3	J01C Beta-Laktam Antibiyotikler (3. Düzey, farmakolojik alt grup)
ATC 4	J01CA Geniş Spektrumlu Penisilinler (4. Düzey, kimyasal/farmakolojik alt grup)
ATC 5	J01CA01 Ampisilin (5. Düzey, kimyasal madde)

Reçetelerdeki tanılar da International Classification of Diseases – ICD (Uluslararası Hastalık Sınıflaması) tanı kodlama sistemine göre sınıflandırılmıştır. Hasta kayıtlarını tutmayı kolaylaştıran bu sistem ile tanılara yönelik toplanan veriler, uluslararası düzeyde sistematik olarak kaydedilebilmekte ve analiz edilerek

karşılaştırılabilmektedir (107). Araştırmaların ve sörveyans çalışmalarının yapılmasında, sağlık hizmetlerinin planlanması ve sunumunda terminolojide bir dil birliği oluşturması açısından bu sistemin kullanılması oldukça önemlidir. Sistemin 10. versiyonu olan ICD-10, 1990 yılında yürürlüğe girmiş olup ülkemizde 2005 yılından itibaren kullanılmaya devam etmektedir (108). Bu araştırma kapsamında RBS’de AGE olarak kodlanan bir grup ICD-10 kodu kullanılmıştır (EK-5).

3.8. Veri Setinin Özellikleri

Araştırmanın Türkiye’deki AGE tanılı protokol ve reçete verilerinin araştırıldığı ilk kısmında protokol, reçete ve ilaç sayısı her yıl için toplam olarak elde edilmiştir. Yalnızca Ankara ilinin ele alındığı araştırmanın ikinci kısmı için ise protokolün ve reçetenin oluşturulduğu tarih, hekim ve hasta ayrıntılarında veri elde edilmiştir. Veriler ilgili kurumdan Excel dosyası olarak alınmıştır. Verilerin elde edilme işlemi altı ayda tamamlanmıştır. Bu verilere ilişkin başlıklar aşağıda sıralanmıştır:

- İlçe
- Hekim ID (Kodlanmış şekilde)
- Hekimin Cinsiyeti
- Hekimin Yaşı
- Hekimin Uzmanlık Durumu
- Protokol Tarihi
- Protokol Numarası (Kodlanmış şekilde)
- Reçete Tarihi
- Reçete Numarası (Kodlanmış şekilde)
- Tanı Kodu
- Tanı Adı
- İlaç ID (Kodlanmış şekilde)
- ATC Kodu
- ATC Adı
- Kutu Sayısı
- Maliyet
- Hasta ID (Kodlanmış şekilde)

- Hastanın Yaşı
- Hastanın Cinsiyeti

3.9. Verilerin Analizi

3.9.1. Veri Setinin Analize Hazır Hale Getirilmesi

Türkiye Verisi İçin Uygulanan İşlemler

Türkiye genelindeki AGE protokollerine ilişkin veriler büyüklüğü nedeniyle, üçer aylık veriler bir Excel sayfasında ve her bir yıl verisi ayrı bir çalışma kitabında olmak üzere toplam altı çalışma kitabı ve 24 çalışma sayfası şeklinde alınabilmektedir.

Analiz öncesi veri temizleme işlemi yapılmıştır. Verileri gruplandırmak, sıralamak ve toplamak için Excel programının pivot tablo özelliği kullanılmıştır.

Her bir çalışma sayfası için oluşturulan pivot tablolarda yıl, il, coğrafi bölge, İBBS- Düzey 1 Bölge, hekimin cinsiyeti, hekimin yaşı, uzmanlık durumu, hastanın cinsiyeti ve hastanın yaşı değişkenleri için reçete, kalem, kutu, maliyet, antibiyotik bulunan reçete, antibiyotik bulunan kalem ve antibiyotik maliyet toplamları elde edilmiştir.

Tüm değişkenler için bir takvim yılına ait veriler her bir çalışma sayfasında bu değişkenler için elde edilen değerler toplanarak hesaplanmıştır.

Uygun fonksiyonlar kullanılarak hekim ve hasta yaşı için yaş grupları oluşturulmuştur. Elde edilen tüm sonuçlar tablolar ve grafiklerle sunuma uygun hale getirilmiştir. Değişkenlerin özelliklerine göre grafik seçimi yapılmıştır. Tüm grafikler ve haritalar Excel programı kullanılarak elde edilmiştir. Türkiye verilerinin düzenlenmesi ve analize hazır hale getirilmesi işi altı ayda tamamlanmıştır.

Ankara Verisi İçin Yapılan İşlemler

Verinin Analize Hazır Hale Getirilmesi

Excel ortamında alınan Ankara iline ait 2016-2018 yıllarına ilişkin veriler ile ilgili yapılan tüm işlemler için R ver. 4.0.3. programlama dili kullanılmıştır. Ankara iline ait veriler R programlama diline “*readxl*” kütüphanesi kullanılarak aktarılmıştır. İlgili yıllar için Ankara ilinde AGE tanısı alan tüm protokoller ‘reçete oluşturulan’ ve

'reçete oluşturulmayan' alt veri setleri olarak ikiye ayrılmıştır. İlk haliyle R programlama diline aktarılan ham verilerde 142.200 reçetesiz kayıt, 2.863.966 reçeteli kayıt olmak üzere toplam 3.006.166 kayıt mevcuttur. Bu veri setlerinde 20 değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler: Protokol ID, Reçete ID, Hekim ID, Hekimin Cinsiyeti, Hekimin Yaşı, Protokol Tarihi, İlçe, Uzmanlık Tipi, ICD-10 Tanı Kodu, Tanı Açıklaması, İlaç ID, ATC Kodu, ATC Adı, Kutu Sayısı, İlaç Fiyatı, Maliyet, Hasta ID, Hastanın Cinsiyeti, Hastanın Yaşı ve Tanı Tipi' dir. Oluşturulan her iki alt veri setinde de tekrarlayan kayıtlar mevcuttur. Protokole ait her bir tanı ve tanı-ilaç kombinasyonu kadar tekrarlayan satır olduğu görülmektedir Bu durumun daha iyi anlaşılması için aşağıda biri reçetesiz biri reçeteli olmak üzere iki protokol örnek olarak verilmiştir (Şekil 3.2).

Protokol ID	Reçete ID	Hekim ID	Hekim Cinsiyeti	Hekim Yaşı	Protokol Tarihi	İlçe	Uzmanlık Tipi	ICD10 Tanı Kodu	Tanı Açıklaması	İlaç ID	ATC Kodu	ATC Adı	Kutu Sayısı	İlaç Fiyatı	Maliyet	Hasta ID	Hasta Cinsiyeti	Hasta Yaşı	Tanı Tipi
1621603517569	NULL	HKM6959	Kadın	57	23.05.2017	ÇANKAYA	Pratisyen	G30	ALZHEİMER HASTALIĞI	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	U84266376	Erkek	80	ÇOK TANILI
1621603517569	NULL	HKM6959	Kadın	57	23.05.2017	ÇANKAYA	Pratisyen	K52.8	GASTROENTERIT VE KOLİT DİĞER, TANIMLANMIŞ ENFEKTİF OLMAYAN	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	U84266376	Erkek	80	ÇOK TANILI
1621603517569	NULL	HKM6959	Kadın	57	23.05.2017	ÇANKAYA	Pratisyen	J44	KRONİK OBSTRÜKTİF AKCİĞER HASTALIĞI, DİĞER	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	U84266376	Erkek	80	ÇOK TANILI
1621603517569	NULL	HKM6959	Kadın	57	23.05.2017	ÇANKAYA	Pratisyen	L50	ÜRTİKER	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	U84266376	Erkek	80	ÇOK TANILI
1621603517569	NULL	HKM6959	Kadın	57	23.05.2017	ÇANKAYA	Pratisyen	I10	ESANSİYEL (PRİMER) HİPERTANSİYON	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	U84266376	Erkek	80	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	K52.8	GASTROENTERIT VE KOLİT DİĞER, TANIMLANMIŞ ENFEKTİF OLMAYAN	6940848	M01AE17	deksketoprofen	1	12,56	12,56	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	M79.1	MİYALJİ	6940848	M01AE17	deksketoprofen	1	12,56	12,56	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	K21	GASTRO-ÖZOFAJIAL REFLÜ HASTALIĞI	6940848	M01AE17	deksketoprofen	1	12,56	12,56	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	K52.8	GASTROENTERIT VE KOLİT DİĞER, TANIMLANMIŞ ENFEKTİF OLMAYAN	6941047	A03AB06	otiloniyum bromür	3	14,22	42,66	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	M79.1	MİYALJİ	6941047	A03AB06	otiloniyum bromür	3	14,22	42,66	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI
1621606924048	1621606924048	HKM12583	Kadın	36	8.05.2017	YENİMAHALLE	Uzman (Aile Hekimi)	K21	GASTRO-ÖZOFAJIAL REFLÜ HASTALIĞI	6941047	A03AB06	otiloniyum bromür	3	14,22	42,66	U97323084	Kadın	27	ÇOK TANILI

Şekil 3. 2. Reçeteli ve Reçetesiz Protokol Örneği.

Aynı protokol ID değerine sahip olup reçetede birden fazla tanı kodu ya da ilaç kodu yer alması sonucunda birden fazla satırda tutulan kayıtlar, R programlama dilindeki “tidyverse” ve “dplyr” kütüphaneleri kullanılarak her bir protokol ID değerine ait tüm bilgiler tek bir satırda toplanacak şekilde düzenlenmiştir.

Aynı protokol ID değerine sahip kayıtlar tek bir satırda birleştirilirken her bir farklı tanı kodu ve ilaç kodunu ifade edecek şekilde yeni “ICD-10 Tanı Kodu, Tanı Açıklaması”, “İlaç ID”, “ATC Kodu”, “ATC Adı”, “Kutu Sayısı”, “İlaç Fiyatı” ve “Maliyet” değişkenleri oluşturulmuştur. Bu işlem yaklaşık üç gün sürmüştür. Yapılan bu işlem sonrasında reçetesiz veri seti 117.642 tekil protokol ile 34 değişkenden, reçeteli veri seti ise 400.694 tekil protokol ile 290 değişkenden oluşmaktadır. Reçeteli veri setindeki 400.694 protokolün 196.064’ü (%48,9) tek tanı, 204.630’u ise çok tanıdır.

Hekim ve hasta ile ilgili yaş ve cinsiyet bilgisi olmayan kayıtlar kayıp gözlem olarak düzenlenmiştir.

Veri temizliği tamamlandıktan sonra analize hazırlık olması aşığıdan aşığıda belirtilen aşığamalar izlenmiştir:

- 1- Reçeteli ve reçetesiz alt veri setleri için R programlama dilindeki “*lubridate*” kütüphanesi kullanılarak tarih bilgisinden yıl ve ay bilgisi elde edilmiş ve yeni değişkenler olarak eklenmiştir.
- 2- Reçeteli ve reçetesiz alt veri setleri için hastaların ve hekimlerin yaş verileri gruplandırılmıştır.
- 3- Reçeteli ve reçetesiz alt veri setleri için kaç farklı tanı yazıldığını gösteren yeni değişken R programlama dilindeki “*tidyverse*” kütüphanesinde yer alan “*ndistinct*” fonksiyonu yardımıyla oluşturulmuştur.
- 4- Reçeteli alt veri seti için reçete maliyetini, reçetedeki farklı ilaç sayısını ve toplam kaç kutu ilaç yazıldığını gösteren yeni değişkenler “*tidyverse*” kütüphanesinde yer alan “*ndistinct*” ve “*rowSums*” fonksiyonları yardımıyla oluşturulmuştur.
- 5- Reçeteli alt veri seti için reçetede antibiyotik yazılıp yazılmadığını gösteren yeni bir değişken oluşturulmuş ve bunun için ilacın antibiyotik olduğunu gösteren “J01” ya da “P01AB” ATC kodlarından herhangi biri ile başlayan ilaç bulunması gözlemlenmiştir. Bu değişkenin oluşturulması için R programlama dilindeki “*base*” kütüphanesinde yer alan “*grep*” ve “*apply*” komutları kullanılmıştır.
- 6- Reçeteli alt veri seti için reçetede kaç farklı antibiyotik yazıldığını, kaç kutu antibiyotik yazıldığını ve reçetedeki antibiyotik maliyetini gösteren yeni değişkenler R programlama dilindeki “*base*” kütüphanesindeki “*grep*” fonksiyonu ile araştırmacı tarafından yazılan bir “*for*” döngüsü kullanılarak oluşturulmuştur.

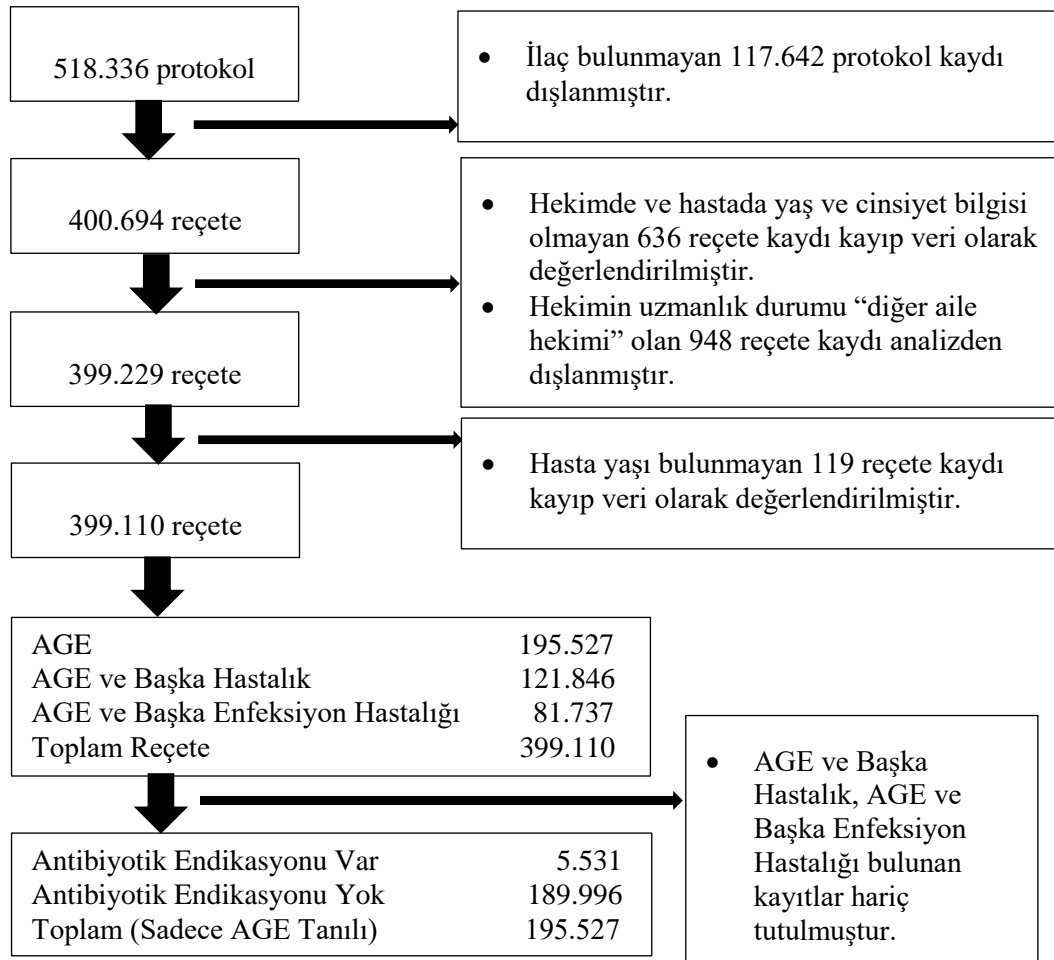
Yeni değişkenler oluşturulduktan sonra tanımlayıcı tabloları elde edebilmek için R programlama dilindeki “*tidyverse*” kütüphanesi kullanılarak SQL (Structured Query Language-Yapılandırılmış Sorgu Dili) temelli komutlar yazılmış ve özet tablolar elde edilmiştir.

2016-2018 yılları içinde Ankara ilinde AGE tanısıyla oluşturulan protokollerdeki tüm tanı kodları listelenmiş ve birbirinden farklı 2.411 tanı kodu olduğu tespit edilmiştir. Protokollerde yer alan tüm farklı tanı kodları, araştırmacı

tarafından teker teker değerlendirilmiş ve “yalnızca AGE”, “AGE ve herhangi bir/birden çok enfeksiyon hastalığı” ve “AGE ve bir/birden çok başka hastalık” olarak üç farklı başlık altında gruplanmıştır. Gruplandırılmış listeler R programlama dili kullanılarak protokollerde ilgili gruba ait ICD-10 kodlarının olup olmaması durumuna göre “AGE tanı kodu” yeni değişkeni oluşturulmuştur.

Ayrıca sadece AGE tanı kodları teker teker değerlendirilerek literatüre göre (12, 13) o tanıda antibiyotik yazılma endikasyonu olup olmadığı belirlenmiştir (EK-5). Daha sonra antibiyotik yazılma endikasyonu için ayrı bir değişken oluşturularak “endikasyon var” ve “endikasyon yok” olarak tanımlanmıştır. Örneğin “A07.1 Giardiaz [Lambliaz]” tanısı için antibiyotik endikasyonu varken “A08.3 Viral Enteritler, Diğer” için antibiyotik endikasyonu bulunmamaktadır. Reçetede en az bir AGE tanı kodu için endikasyon var ise “endikasyon var” hiçbir tanı kodu için endikasyon yoksa “endikasyon yok” olarak gruplanmıştır. Antibiyotik endikasyonunu gösteren gruplandırılmış listeler, R programlama dili kullanılarak protokollerde ilgili gruba ait ICD-10 kodlarının olup olmaması durumuna göre “Endikasyon Durumu” yeni değişkeni oluşturulmuştur.

İleri analizde değerlendirmeye alınan Ankara ili reçetelerinin seçimindeki akış şeması Şekil 3.3’de gösterilmektedir. Buna göre 518.336 protokolün ilaç reçete edilmiş olan 400.694’ü değerlendirmeye alınmıştır. İlk olarak hekim ve hastaya ait yaş ve cinsiyet bilgisi olmayan reçeteler dışlanmıştır. Ardından hatalı yorumlamaya neden olacağı düşünülerek yeteri kadar kayıt bulunmadığı görülen hekim uzmanlık durumu “diğer aile hekimi” olan reçeteler de dışlanarak 399.110 reçete ileri analiz için değerlendirmeye alınmıştır. Bu reçetelerin sadece AGE tanısı içeren 195.527’si antibiyotik endikasyonu olan (5.531 reçete) ve olmayan (189.996 reçete) olarak ayrılmış ve bu gruplarda reçetede antibiyotik bulunma durumu incelenmiştir (Şekil 3.3).

Şekil 3. 3. İleri Analizde Değerlendirmeye Alınan Reçetelerin Belirlenme Süreci

3.9.2. İstatistiksel Analiz

Türkiye verileri için protokollerin hekimin yaşına, cinsiyetine, uzmanlık durumuna; hastanın yaşına, cinsiyetine; yıla, aya, mevsime ve bölgelere (İBBS-1, İBBS-3, coğrafi bölge) göre dağılımı bulunmuş sayı, yüzde, harita ve grafikler ile sunulmuştur.

Ankara ili verileri için yapılan tüm analizlerde R programlama dili (ver 4.0.3) ve JASP programı (ver 0.15) kullanılmıştır. Ankara ili verileri için de protokollerin hekime (yaş grubu, cinsiyet ve uzmanlık) ve hastaya (yaş grubu, cinsiyet), döneme (yıl, ay ve mevsim), bölgelere (ilçeler) ve tanı gruplarına göre (AGE, AGE + başka bir enfeksiyon hastalığı, AGE + başka bir hastalık) dağılımı bulunmuştur. Tanımlayıcı istatistikler sayı ve yüzde ile sunulmuştur. Kategorik veriler arasındaki ilişkiler Ki Kare varsayımının sağlanıp sağlanmamasına göre Pearson Ki Kare veya Fisher'in Kesin Testi ile değerlendirilmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişkilerin önemini ve büyüklüğünü tahmin etmek üzere Ankara ili verileri üzerinde çoklu lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Sadece AGE tanıli reçeteler, antibiyotik kullanım endikasyonu olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır. Antibiyotik kullanım endikasyonu olan grupta antibiyotik yazmama, antibiyotik kullanım endikasyonu olmayan grupta ise antibiyotik yazma ile ilişkili faktörlerin neler olabileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca "akılcı olmayan antibiyotik kullanımı" nın bir göstergesi olarak görülebilecek "akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi" ile ilişkili olan faktörler, çoklu lojistik regresyon analizi ile araştırılmıştır. Bağımsız değişkenlerin etki değiştirici olup olmadığı Breslow-Day testi ile değerlendirilmiş ve p değeri $<0,05$ olan değişkenler etki değiştirici kabul edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin karıştırıcı faktör olup olmadığı ise Mantel Haenzel OR (düzeltilmiş OR) ve kaba OR değerleri karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Kaba ve düzeltilmiş OR değerleri arasında %10'dan fazla değişim olması durumunda ilgili değişken karıştırıcı olarak belirlenmiştir (109).

Bağımlı değişken ile ilişkili olan bazı bağımsız değişkenlerin birbirleri ile aracılık ilişkisi olma durumu da yol analizi ile araştırılmıştır. Ankara ili için reçeteli protokoller üzerindeki yol analizi uygulaması öncesinde antibiyotik reçetelenme durumu ile ilişkili olabilecek faktörlere ait teorik model oluşturulmuş ve analiz için gerekli istatistiksel hipotezler yazılmıştır. Yol analizi uygulanmadan önce veri

setindeki iki sınıflı kategorik değişkenler referans sınıf 0'ı göstermek üzere 1-0 şeklinde yeniden kodlanmıştır; ikiden çok sınıflı kategorik değişkenler ise bir sınıf referans belirlenerek kalan sınıflar için 1-0 şeklinde kodlanarak yeni yapay değişkenler oluşturulmuştur. Oluşturulan yol analizi modelinde, bağımlı değişken kategorik yapıda olduğu için regresyon parametreleri diyagonal ağırlıklı en küçük kareler yöntemi (Diagonally Weighted Least Squares –DWLS) kullanılarak tahmin edilmiştir. Analiz sonucu olarak standardize edilmiş beta katsayıları ve güven aralıkları elde edilmiştir. Modelin uyumunu göstermede Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index- CFI), Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index- GFI), Hata Kareleri Ortalamalarının Karekökü (Root Mean Square Residual- RMR) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA) kullanılmıştır. Yol analizi, R programlama dilindeki “lavaan” paketi kullanılarak uygulanmıştır.

Çalışmada p değeri 0,05'ten küçük olduğunda istatistiksel açıdan anlamlı kabul edilmiştir.

3.10. Etik Konular ve Kurumsal İzinler

Araştırmanın etik izni Hacettepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır (EK-1).

Ayrıca verilerin temini için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan gerekli izin alınmıştır (EK-2).

Elde edilen veride hastaya ve hekime ait isim, soy isim ve diğer iletişim bilgileri bulunmamakta olup, veriler anonim şekilde elde edilmiştir.

Veriler, üçüncü şahıslarla paylaşılmamış yalnızca bilimsel amaçla kullanılmıştır.

3.11. Çalışmanın Güçlü Yönleri ve Kısıtlılıkları

Çalışmanın güçlü yönü, ülke çapında birinci basamakta AGE'de hastalık yönetiminin ve antibiyotik reçetelemesinin ayrıntılı olarak ve yıllar içindeki değişimi gösterecek şekilde araştıran ilk çalışma olmasıdır.

Çalışmaya esas teşkil eden veriler, hekimlerin Reçete Bilgi Sistemine elektronik olarak göndermiş olduğu verilerdir. Bu nedenle elle yazılmış olan reçeteler değerlendirilememiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın ilk bölümünde tüm Türkiye'yi kapsayacak şekilde 81 ildeki aile hekimlerinin 2013-2018 yılları arasında AGE tanısıyla oluşturduğu protokol ve reçetelerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci kısımda ise Ankara ili genelinde aile hekimlerinin 2016-2018 yılları arasında oluşturduğu protokol ve reçeteler, oluşturulma zamanlarına göre ayrıntılı değerlendirilerek sonuçlar sunulmuştur. Türkiye verileri özet veriler olup Ankara verileri protokol temellidir.

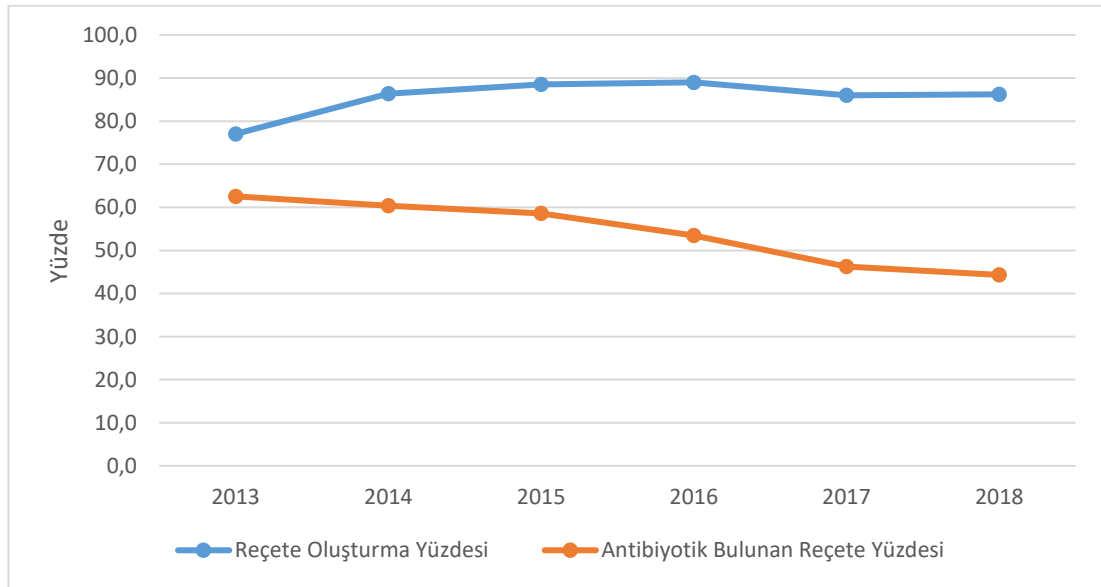
4.1. Türkiye Verisi Bulguları

4.1.1. Yere ve Zamana İlişkin Bulgular

2013-2018 yılları arasında Türkiye genelindeki aile hekimlerinin AGE tanısıyla oluşturdukları toplam 13.702.198 protokol ve 11.727.913 reçete değerlendirilmiştir. İncelenen bütün yıllarda 10 milyonun üstünde protokol oluşturulduğu, bu protokollerin yüksek yüzdelerde reçete ile sonlandırıldığı görülmüştür (2013 yılında %77,0; 2014 yılında %86,4; 2015 yılında %88,5; 2016 yılında %89,0; 2017 yılında %86,0; 2018 yılında %86,2) Protokol sayılarında yıllar içinde belirgin bir değişim olmamasına rağmen antibiyotik bulunan reçete yüzdesi, reçetede antibiyotik içeren kalem, kutu, maliyet yüzdesi gibi antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin tamamında yıllar içinde bir azalmanın olduğu gözlenmiştir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %62,6 iken 2018 yılında bu değer %44,3'e gerilediği görülmüştür (Tablo 4.1, Şekil 4.1, EK-Tablo 8.1, EK-Şekil 8.1). Reçetelerde yer alan tüm ilaç kalem sayısının içinde antibiyotiklerin payını gösteren antibiyotik kalem yüzdesi açısından da yıllar içinde azalmanın olduğu görülmüştür (2013 yılı için %24,6, 2018 yılı için %17,5). Reçetelerde antibiyotik bulunan kutu ve antibiyotik maliyet yüzdesi de yıllar içinde azalmış, 2013 yılı için sırası ile %23,9 ve %23,2 olan yüzdeler, 2018 yılında %14,1'e ve %9,0' gerilemiştir (EK-Tablo 8.1, EK-Şekil 8.1).

Tablo 4. 1. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Protokol Sayısı	Oluşturulan Reçete		Antibiyotik Bulunan Reçete	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
2013	2.220.713	1.710.737	77,0	1.070.092	62,6
2014	2.351.525	2.031.863	86,4	1.227.115	60,4
2015	2.238.055	1.981.736	88,5	1.160.899	58,6
2016	2.340.671	2.083.408	89,0	1.113.350	53,4
2017	2.152.601	1.851.831	86,0	857.240	46,3
2018	2.398.633	2.068.338	86,2	916.708	44,3
Toplam	13.702.198	11.727.913	85,6	6.345.404	54,1

Şekil 4. 1. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

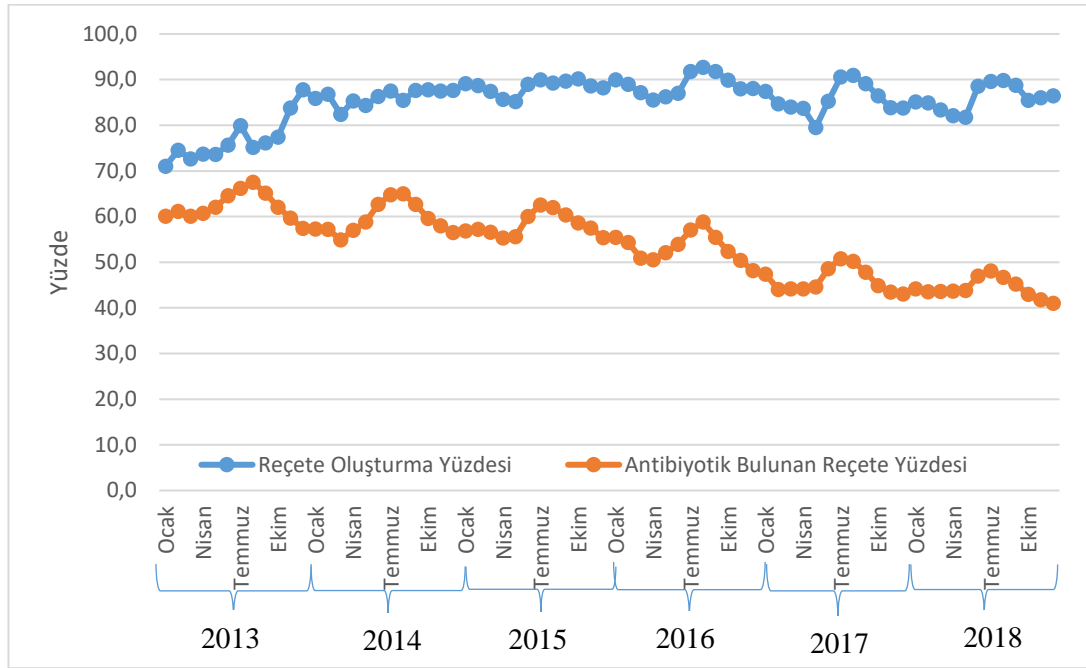
Reçeteleme değişkenleri her yıl için aylara göre değerlendirildiğinde, tüm değişkenlerde Haziran-Ekim ayları arasında artış olduğu tespit edilmiştir. Özellikle reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi açısından bu aylarda dalgalanmaların olduğu görülmüştür. 2018 yılı Aralık ayında, antibiyotik bulunan reçete yüzdesi daha belirgin olmak üzere, tüm değişkenlerde düşüş gözlenmektedir (Tablo 4.2, Şekil 4.2, EK-Tablo 8.2, EK-Şekil 8.2).

Tablo 4. 2. Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıllar	Aylar	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Ocak	142.501	101.230	71,0	60.838	60,1
	Şubat	121.398	90.468	74,5	55.336	61,2
	Mart	147.461	107.071	72,6	64.356	60,1
	Nisan	164.540	121.255	73,7	73.624	60,7
	Mayıs	201.738	148.460	73,6	92.112	62,0
	Haziran	200.597	151.742	75,6	97.984	64,6
	Temmuz	226.174	180.762	79,9	119.681	66,2
	Ağustos	221.151	166.288	75,2	112.281	67,5
	Eylül	239.804	182.684	76,2	119.005	65,1
	Ekim	181.326	140.427	77,4	87.187	62,1
	Kasım	200.269	167.791	83,8	100.081	59,6
	Aralık	173.754	152.559	87,8	87.607	57,4
2014	Ocak	151.180	129.803	85,9	74.320	57,3
	Şubat	128.883	111.863	86,8	63.987	57,2
	Mart	100.840	83.061	82,4	45.617	54,9
	Nisan	171.349	146.180	85,3	83.313	57,0
	Mayıs	186.280	157.092	84,3	92.426	58,8
	Haziran	195.455	168.759	86,3	105.741	62,7
	Temmuz	210.595	184.240	87,5	119.335	64,8
	Ağustos	324.579	277.509	85,5	180.364	65,0
	Eylül	309.759	271.432	87,6	170.176	62,7
	Ekim	222.597	195.417	87,8	116.417	59,6
	Kasım	174.478	152.661	87,5	88.500	58,0
	Aralık	175.530	153.846	87,6	86.919	56,5
2015	Ocak	124.202	110.656	89,1	62.892	56,8
	Şubat	129.577	114.923	88,7	65.737	57,2
	Mart	157.484	137.697	87,4	77.912	56,6
	Nisan	164.417	140.859	85,7	77.953	55,3
	Mayıs	166.767	142.034	85,2	79.018	55,6
	Haziran	193.051	171.791	89,0	103.148	60,0
	Temmuz	218.351	196.377	89,9	122.827	62,5
	Ağustos	271.515	242.302	89,2	150.232	62,0
	Eylül	213.405	191.350	89,7	115.555	60,4
	Ekim	224.660	202.535	90,2	118.782	58,6
	Kasım	182.800	161.965	88,6	93.147	57,5
	Aralık	191.826	169.247	88,2	93.696	55,4

Tablo 4. 2. Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018) (Devam).

Yıllar	Aylar	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Ocak	141.234	127.009	89,9	70.466	55,5
	Şubat	139.998	124.610	89,0	67.677	54,3
	Mart	162.936	141.969	87,1	72.296	50,9
	Nisan	172.955	147.906	85,5	74.763	50,5
	Mayıs	233.603	201.433	86,2	104.880	52,1
	Haziran	211.995	184.528	87,0	99.438	53,9
	Temmuz	181.207	166.342	91,8	94.992	57,1
	Ağustos	259.637	240.713	92,7	141.670	58,9
	Eylül	204.504	187.773	91,8	104.077	55,4
	Ekim	223.374	200.812	89,9	105.245	52,4
	Kasım	217.002	191.004	88,0	96.268	50,4
	Aralık	192.226	169.309	88,1	81.578	48,2
2017	Ocak	129.673	113.367	87,4	53.751	47,4
	Şubat	122.934	104.140	84,7	45.864	44,0
	Mart	168.155	141.276	84,0	62.435	44,2
	Nisan	177.070	148.212	83,7	65.462	44,2
	Mayıs	172.714	137.364	79,5	61.226	44,6
	Haziran	142.893	121.846	85,3	59.212	48,6
	Temmuz	195.215	176.913	90,6	89.843	50,8
	Ağustos	204.017	185.499	90,9	93.128	50,2
	Eylül	243.971	217.342	89,1	103.950	47,8
	Ekim	240.747	208.215	86,5	93.492	44,9
	Kasım	192.310	161.215	83,8	70.131	43,5
	Aralık	162.902	136.442	83,8	58.746	43,1
2018	Ocak	134.881	114.779	85,1	50.692	44,2
	Şubat	127.708	108.420	84,9	47.241	43,6
	Mart	146.290	121.986	83,4	53.242	43,6
	Nisan	163.930	134.565	82,1	58.766	43,7
	Mayıs	217.600	177.955	81,8	77.920	43,8
	Haziran	179.705	159.090	88,5	74.721	47,0
	Temmuz	226.471	202.963	89,6	97.580	48,1
	Ağustos	204.629	183.742	89,8	85.838	46,7
	Eylül	267.116	237.059	88,7	107.136	45,2
	Ekim	256.330	219.132	85,5	94.218	43,0
	Kasım	251.684	216.478	86,0	90.523	41,8
	Aralık	222.289	192.169	86,5	78.831	41,0

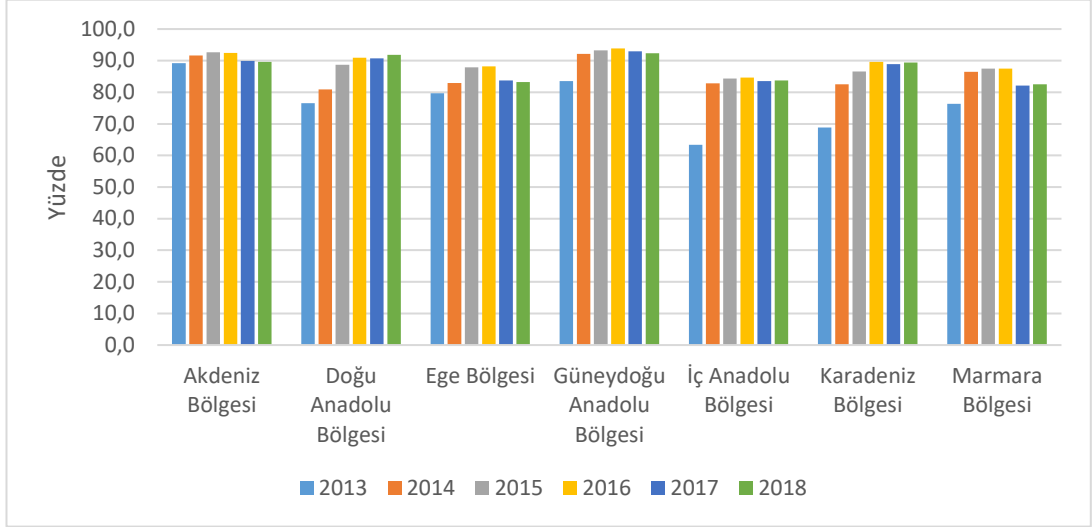

Şekil 4. 2.Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

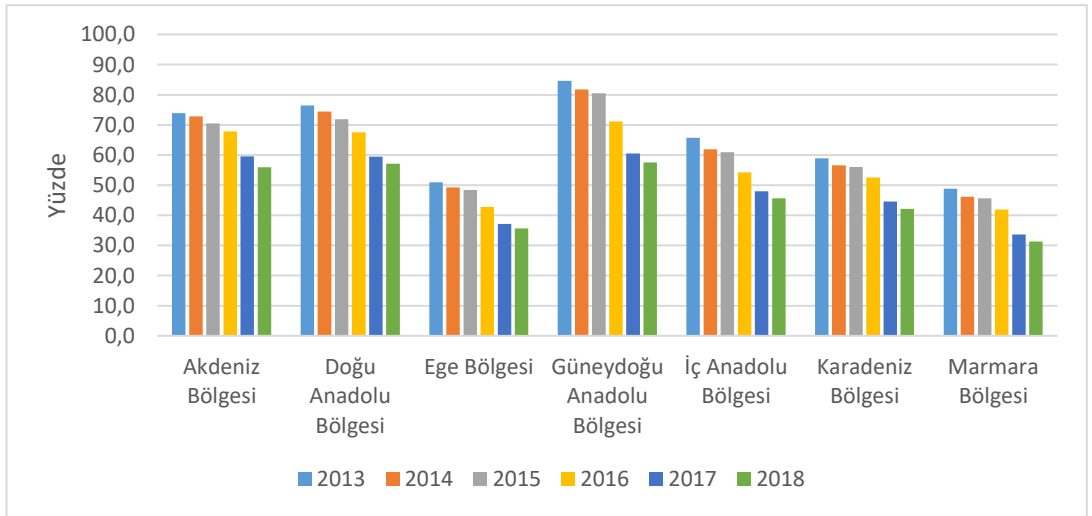
Reçeteleme değişkenleri coğrafi bölgelere göre değerlendirildiğinde, tüm yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi ilk sırada yer alırken onu Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. En düşük yüzdeler ise Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgeleri'ndedir. Reçete oluşturma yüzdesi tüm yıllarda bölgelere göre bir benzerlik gösterirken, diğer değişkenler bakımından bölgeler arasında fark vardır. Yıllar içinde antibiyotikle ilişkili değişkenlerde tüm bölgelerde düşüş olduğu görülmektedir (Tablo 4.3, Şekil 4.3, Şekil 4.4, EK-Tablo 8.3).

Tablo 4. 3. Coğrafi Bölgelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Coğrafi Bölge	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Akdeniz	345.161	307.933	89,2	227.657	73,9
	Doğu Anadolu	117.796	90.169	76,5	68.896	76,4
	Ege	272.563	217.264	79,7	110.637	50,9
	Güneydoğu Anadolu	264.516	220.897	83,5	186.995	84,7
	İç Anadolu	325.682	206.326	63,4	135.503	65,7
	Karadeniz	199.531	137.397	68,9	80.940	58,9
	Marmara	695.464	530.751	76,3	259.464	48,9
2014	Akdeniz	373.685	342.263	91,6	249.274	72,8
	Doğu Anadolu	122.344	99.008	80,9	73.697	74,4
	Ege	287.769	238.596	82,9	117.484	49,2
	Güneydoğu Anadolu	301.599	277.998	92,2	227.314	81,8
	İç Anadolu	341.511	282.966	82,9	175.073	61,9
	Karadeniz	218.197	179.943	82,5	101.871	56,6
	Marmara	706.420	611.089	86,5	282.402	46,2
2015	Akdeniz	344.203	319.002	92,7	224.976	70,5
	Doğu Anadolu	98.508	87.370	88,7	62.772	71,8
	Ege	294.067	258.576	87,9	125.300	48,5
	Güneydoğu Anadolu	267.457	249.537	93,3	200.988	80,5
	İç Anadolu	319.034	268.914	84,3	163.925	61,0
	Karadeniz	207.511	179.592	86,5	100.754	56,1
	Marmara	707.275	618.745	87,5	282.184	45,6
2016	Akdeniz	358.533	331.560	92,5	224.927	67,8
	Doğu Anadolu	87.254	79.356	90,9	53.559	67,5
	Ege	297.932	262.659	88,2	112.381	42,8
	Güneydoğu Anadolu	287.264	269.675	93,9	191.912	71,2
	İç Anadolu	332.435	281.353	84,6	152.502	54,2
	Karadeniz	188.157	168.670	89,6	88.699	52,6
	Marmara	789.096	690.135	87,5	289.370	41,9
2017	Akdeniz	287.271	258.355	89,9	154.018	59,6
	Doğu Anadolu	111.408	101.076	90,7	60.120	59,5
	Ege	270.102	226.095	83,7	84.056	37,2
	Güneydoğu Anadolu	270.522	251.546	93,0	152.192	60,5
	İç Anadolu	385.774	322.058	83,5	154.441	48,0
	Karadeniz	198.946	176.819	88,9	78.803	44,6
	Marmara	628.578	515.882	82,1	173.610	33,7
2018	Akdeniz	341.070	305.643	89,6	171.139	56,0
	Doğu Anadolu	119.992	110.164	91,8	62.899	57,1
	Ege	290.264	241.691	83,3	86.304	35,7
	Güneydoğu Anadolu	316.336	291.996	92,3	168.150	57,6
	İç Anadolu	473.699	396.871	83,8	181.185	45,7
	Karadeniz	216.002	193.087	89,4	81.343	42,1
	Marmara	641.270	528.886	82,5	165.688	31,3

Şekil 4. 3. Coğrafi Bölgelere Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Şekil 4. 4. Coğrafi Bölgelere Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

AGE tanısıyla oluşturulan protokoller, İBBS Düzey-I'e göre değerlendirilmiş, sonuçlar Tablo 4.4, Şekil 4.5-Şekil 4.18, EK-Tablo 8.4'de özetlenmiştir. Genel olarak tüm yıllarda Akdeniz Bölgesi hem sayı hem de yüzde olarak reçete oluşturma bakımından en yüksek düzeye sahip olan bölgedir. Buna karşılık Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi belirtilen tüm değişkenler açısından en düşük değerlere sahip bölgedir (Tablo 4.4, EK-Tablo 8.4). Reçete oluşturma yüzdesi bakımından genel olarak tüm bölgeler yıllar içinde hafif artış gösterdiği veya aynı kaldığı tespit edilmiştir.

Antibiyotik bulunan reçete yüzdesine göre; Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri en yüksek yüzdeye sahip bölgelerken İstanbul, Ege, Doğu ve Batı Marmara Bölgeleri ise en düşük yüzdelere sahip bölgelerdir (Tablo 4.4, Şekil 4.5-Şekil 4.18, EK-Tablo 8.4).

Yıllar içinde İBB Düzey-I'deki tüm bölgelerde antibiyotikle ilişkili değişkenlerde düşüş olduğu görülmektedir. Bölgelere göre antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %47,4 ile %84,7 arasında değişirken 2018 yılında bu yüzdelere %31,2 ile %59,3 arasında değişmektedir. Antibiyotik kalem yüzdesi 2013 yılında %18,3 ile %33,5 aralığındayken 2018 yılında %12,8 ile %24,4 aralığındadır. 2013 yılında %16,9-%36,3 aralığındaki reçetede bulunan antibiyotik kutu yüzdesinin çalışmada ele alınan son yıl olan 2018 yılında %9,7-%18,7 aralığında olduğu görülmektedir; bu düşümlere paralel olarak antibiyotik maliyet yüzdesi de bölgelere göre %16,5-%39,8'den, %5,4-%13,7'ye gerilemiştir (EK-Tablo 8.4).

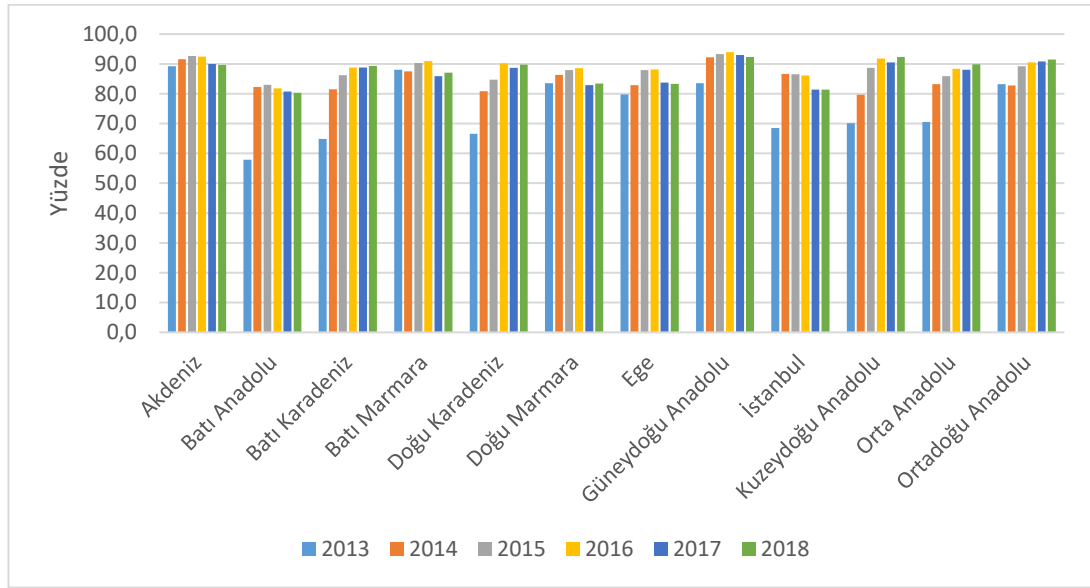

Tablo 4. 4. İBBS Düzey-1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

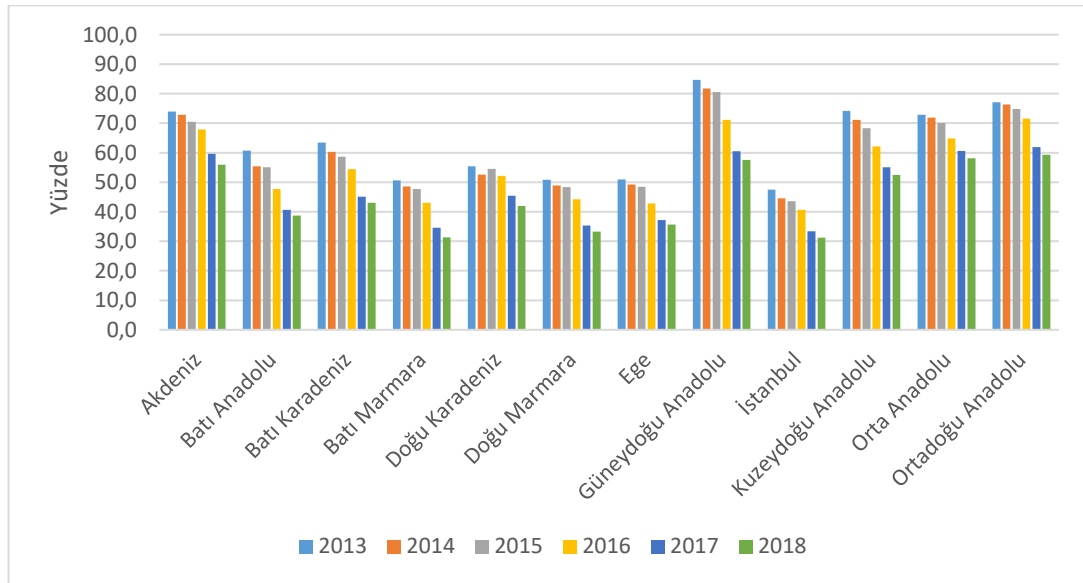
Yıl	İBBS-Düzey 1	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Akdeniz	345.161	307.933	89,2	227.657	73,9
	Batı Anadolu	182.454	105.617	57,9	64.094	60,7
	Batı Karadeniz	106.987	69.383	64,9	43.994	63,4
	Batı Marmara	96.775	85.234	88,1	43.189	50,7
	Doğu Karadeniz	69.004	45.898	66,5	25.416	55,4
	Doğu Marmara	274.075	228.929	83,5	116.339	50,8
	Ege	272.563	217.264	79,7	110.637	50,9
	Güneydoğu Anadolu	264.516	220.897	83,5	186.995	84,7
	İstanbul	367.542	251.648	68,5	119.405	47,4
	Kuzeydoğu Anadolu	59.392	41.627	70,1	30.893	74,2
	Orta Anadolu	121.280	85.578	70,6	62.346	72,9
Ortadoğu Anadolu	60.964	50.729	83,2	39.127	77,1	
2014	Akdeniz	373.685	342.263	91,6	249.274	72,8
	Batı Anadolu	190.782	156.846	82,2	86.911	55,4
	Batı Karadeniz	116.443	94.863	81,5	57.161	60,3
	Batı Marmara	99.795	87.303	87,5	42.356	48,5
	Doğu Karadeniz	74.793	60.447	80,8	31.779	52,6
	Doğu Marmara	297.012	256.423	86,3	125.498	48,9
	Ege	287.769	238.596	82,9	117.484	49,2
	Güneydoğu Anadolu	301.599	277.998	92,2	227.314	81,8
	İstanbul	356.648	308.966	86,6	137.662	44,6
	Kuzeydoğu Anadolu	59.535	47.447	79,7	33.727	71,1
Orta Anadolu	127.267	105.940	83,2	76.143	71,9	
Ortadoğu Anadolu	66.197	54.771	82,7	41.806	76,3	
2015	Akdeniz	344.203	319.002	92,7	224.976	70,5
	Batı Anadolu	179.129	148.631	83,0	81.923	55,1
	Batı Karadeniz	107.289	92.459	86,2	54.271	58,7
	Batı Marmara	107.006	96.608	90,3	46.053	47,7
	Doğu Karadeniz	75.045	63.582	84,7	34.647	54,5
	Doğu Marmara	299.971	263.675	87,9	127.536	48,4
	Ege	294.067	258.576	87,9	125.300	48,5
	Güneydoğu Anadolu	267.457	249.537	93,3	200.988	80,5
	İstanbul	345.586	299.081	86,5	130.217	43,5
	Kuzeydoğu Anadolu	49.785	44.136	88,7	30.146	68,3
	Orta Anadolu	116.101	99.682	85,9	69.859	70,1
Ortadoğu Anadolu	52.416	46.767	89,2	34.983	74,8	

Tablo 4. 4. İBBS Düzey-1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018) (Devam).

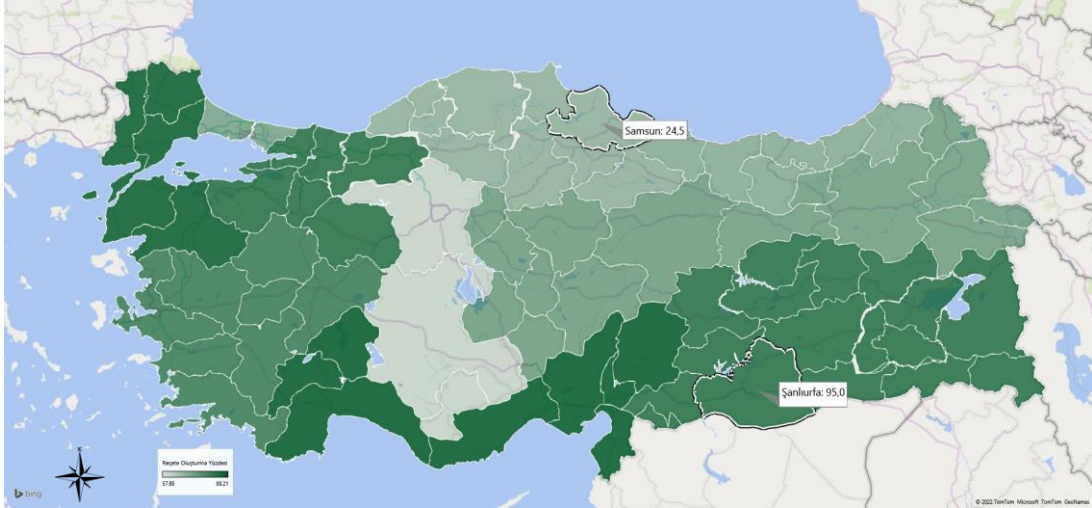
Yıl	İBBS-Düzey 1	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Akdeniz	358.533	331.560	92,5	224.927	67,8
	Batı Anadolu	194.787	159.236	81,7	75.986	47,7
	Batı Karadeniz	103.112	91.542	88,8	49.867	54,5
	Batı Marmara	109.374	99.400	90,9	42.780	43,0
	Doğu Karadeniz	62.724	56.534	90,1	29.496	52,2
	Doğu Marmara	314.656	278.603	88,5	123.177	44,2
	Ege	297.932	262.659	88,2	112.381	42,8
	Güneydoğu Anadolu	287.264	269.675	93,9	191.912	71,2
	İstanbul	410.790	353.811	86,1	143.842	40,7
	Kuzeydoğu Anadolu	39.771	36.507	91,8	22.661	62,1
	Orta Anadolu	111.953	98.863	88,3	64.123	64,9
Ortadoğu Anadolu	49.775	45.018	90,4	32.198	71,5	
2017	Akdeniz	287.271	258.355	89,9	154.018	59,6
	Batı Anadolu	231.997	187.308	80,7	76.109	40,6
	Batı Karadeniz	113.521	100.788	88,8	45.497	45,1
	Batı Marmara	79.606	68.377	85,9	23.629	34,6
	Doğu Karadeniz	68.656	60.848	88,6	27.603	45,4
	Doğu Marmara	231.711	192.011	82,9	67.838	35,3
	Ege	270.102	226.095	83,7	84.056	37,2
	Güneydoğu Anadolu	270.522	251.546	93,0	152.192	60,5
	İstanbul	358.203	291.349	81,3	97.262	33,4
	Kuzeydoğu Anadolu	42.455	38.412	90,5	21.152	55,1
Orta Anadolu	128.022	112.674	88,0	68.245	60,6	
Ortadoğu Anadolu	70.535	64.068	90,8	39.639	61,9	
2018	Akdeniz	341.070	305.643	89,6	171.139	56,0
	Batı Anadolu	288.596	231.600	80,3	89.719	38,7
	Batı Karadeniz	123.190	110.078	89,4	47.403	43,1
	Batı Marmara	87.935	76.587	87,1	23.989	31,3
	Doğu Karadeniz	76.088	68.252	89,7	28.630	41,9
	Doğu Marmara	237.779	198.311	83,4	65.955	33,3
	Ege	290.264	241.691	83,3	86.304	35,7
	Güneydoğu Anadolu	316.336	291.996	92,3	168.150	57,6
	İstanbul	362.752	295.041	81,3	92.122	31,2
	Kuzeydoğu Anadolu	44.707	41.293	92,4	21.686	52,5
Orta Anadolu	152.624	137.163	89,9	79.687	58,1	
Ortadoğu Anadolu	77.292	70.683	91,4	41.924	59,3	

Şekil 4. 5. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

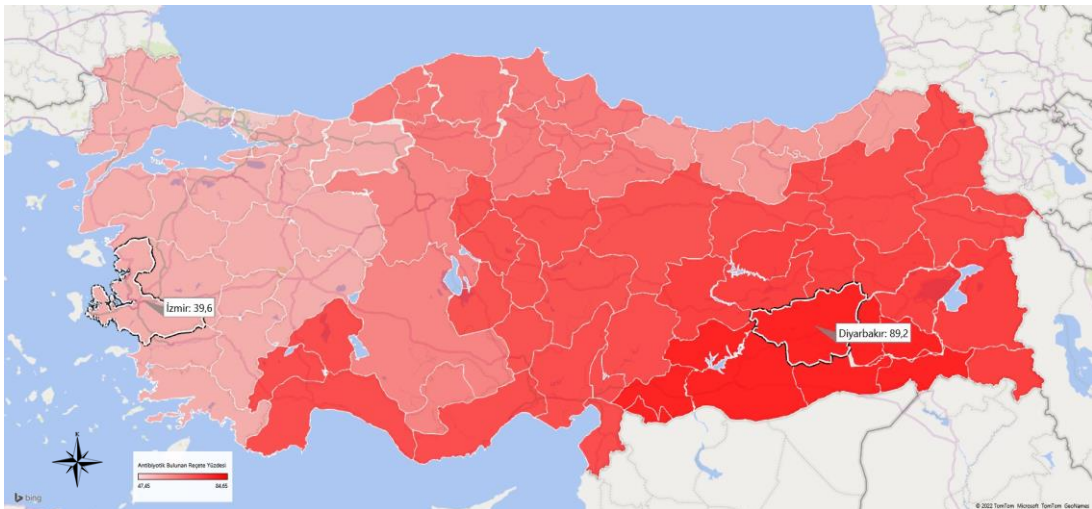

Şekil 4. 6. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

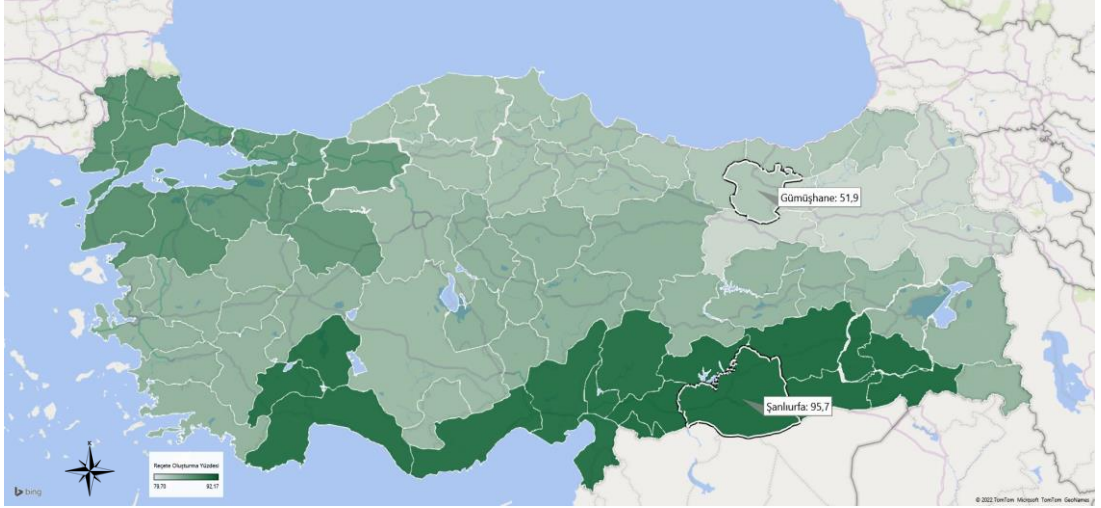
Şekil 4. 7. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2013).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

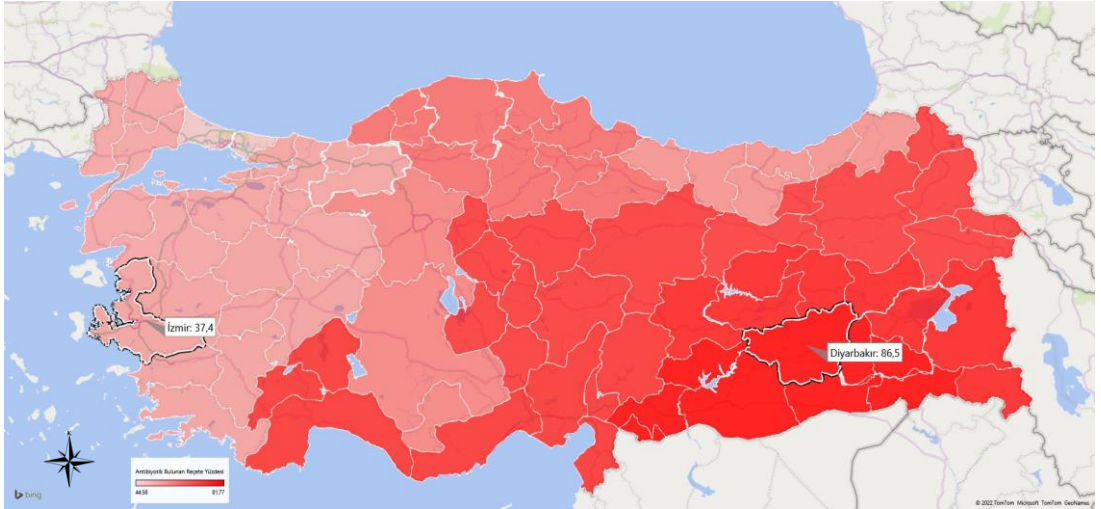
Şekil 4. 8. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2013).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

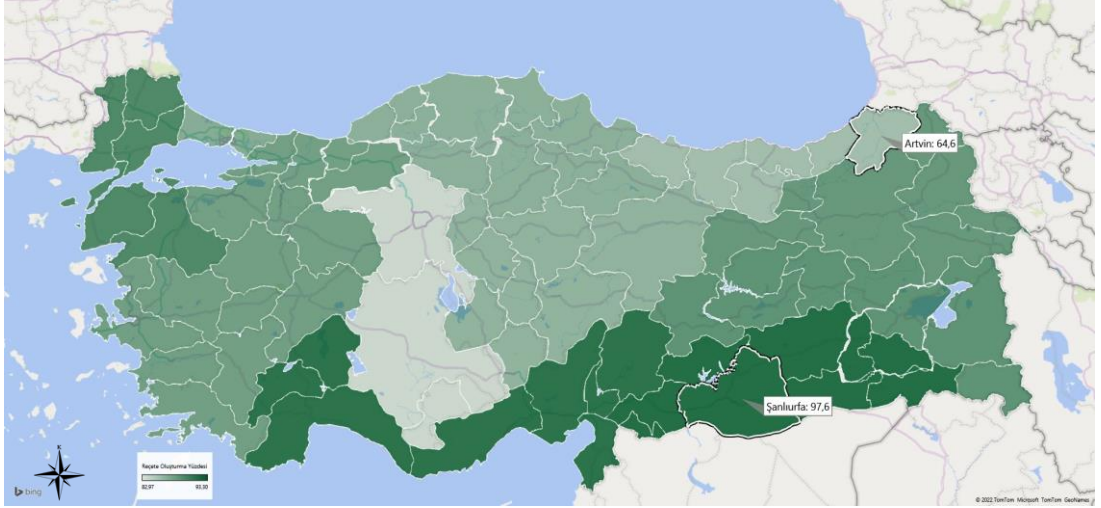
Şekil 4. 9. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2014).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

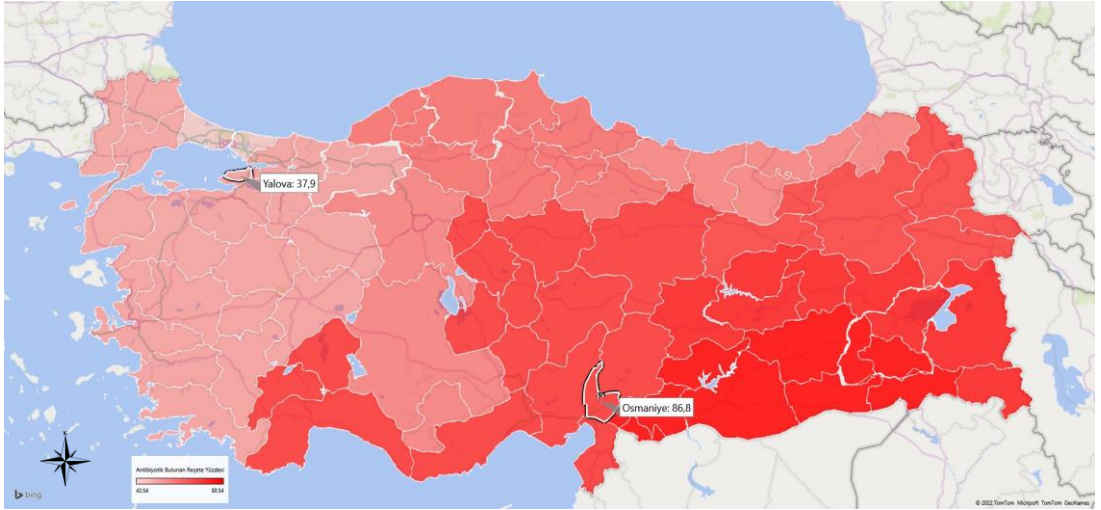
Şekil 4. 10. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2014).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

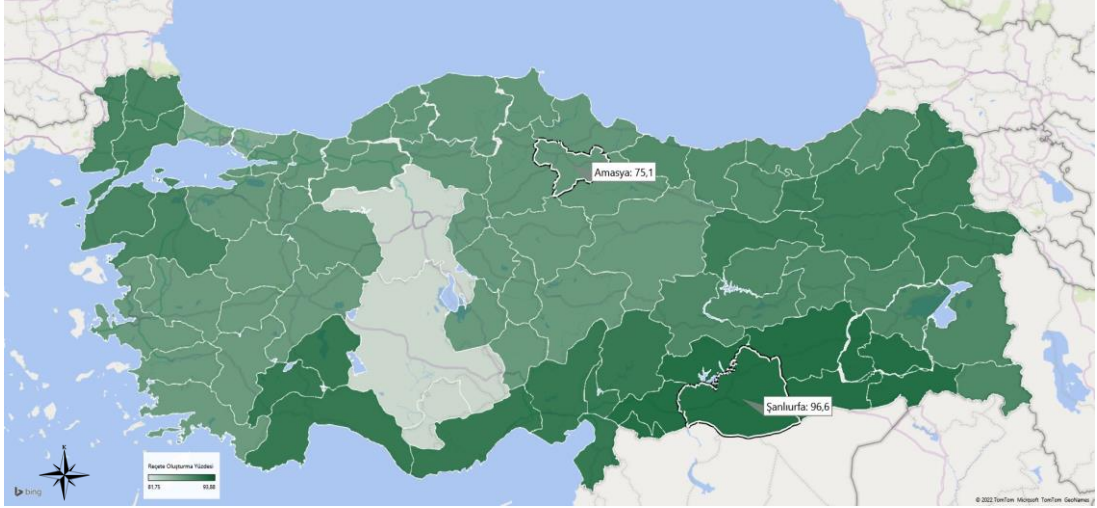
Şekil 4. 11. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2015).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

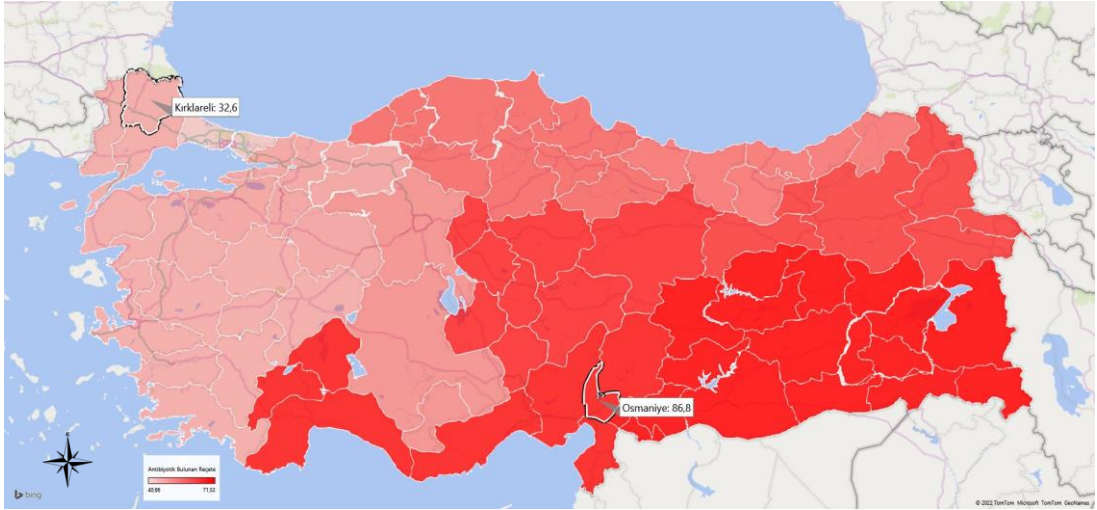
Şekil 4. 12. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2015).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

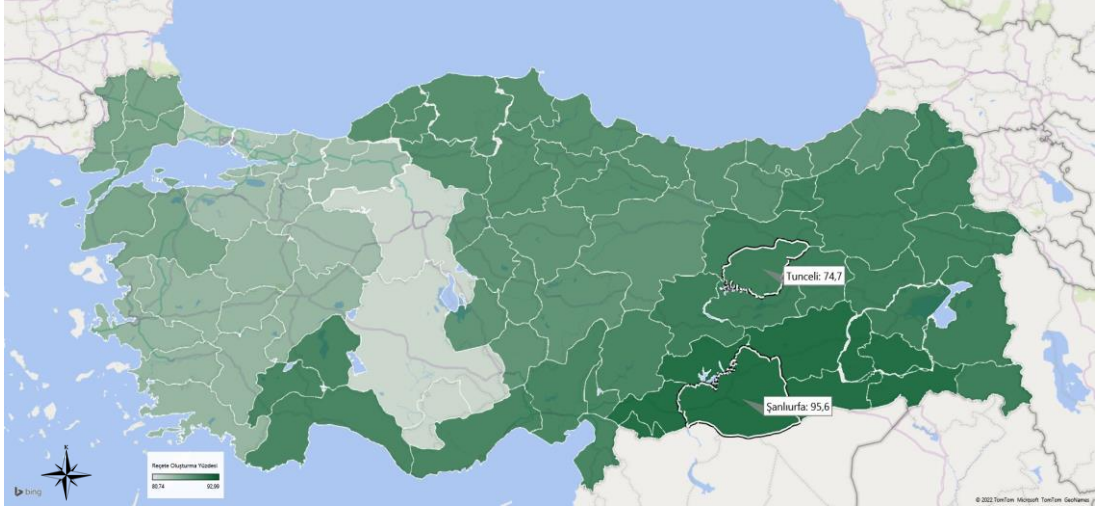
Şekil 4. 13. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2016).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

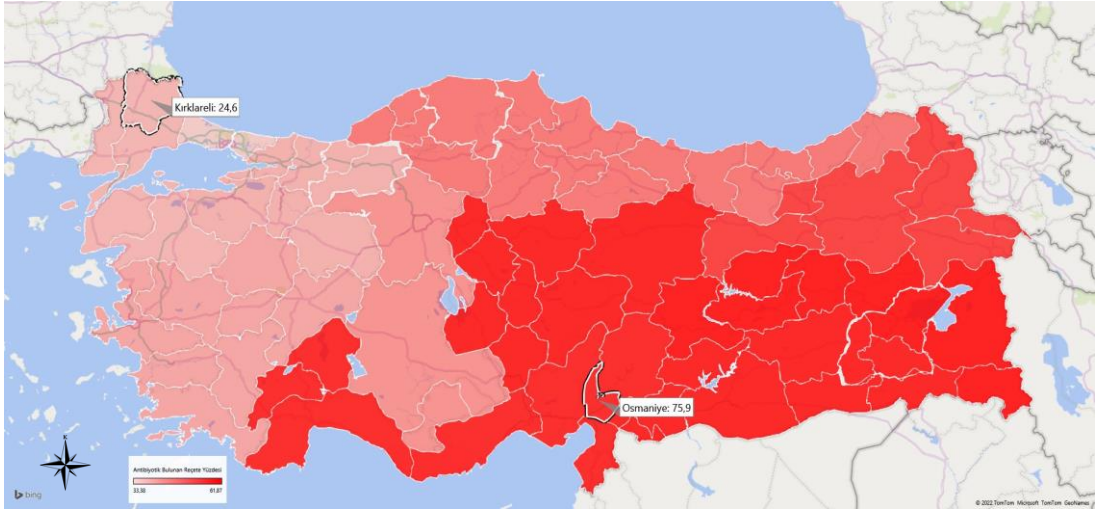
Şekil 4. 14. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2016).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

Şekil 4. 15. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2017).

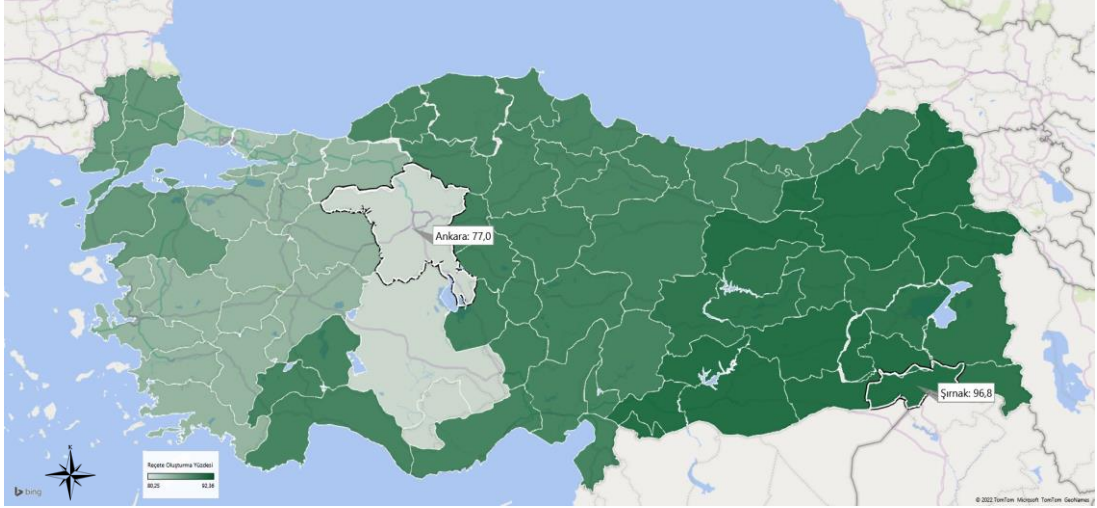
*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

Şekil 4. 16. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2017).

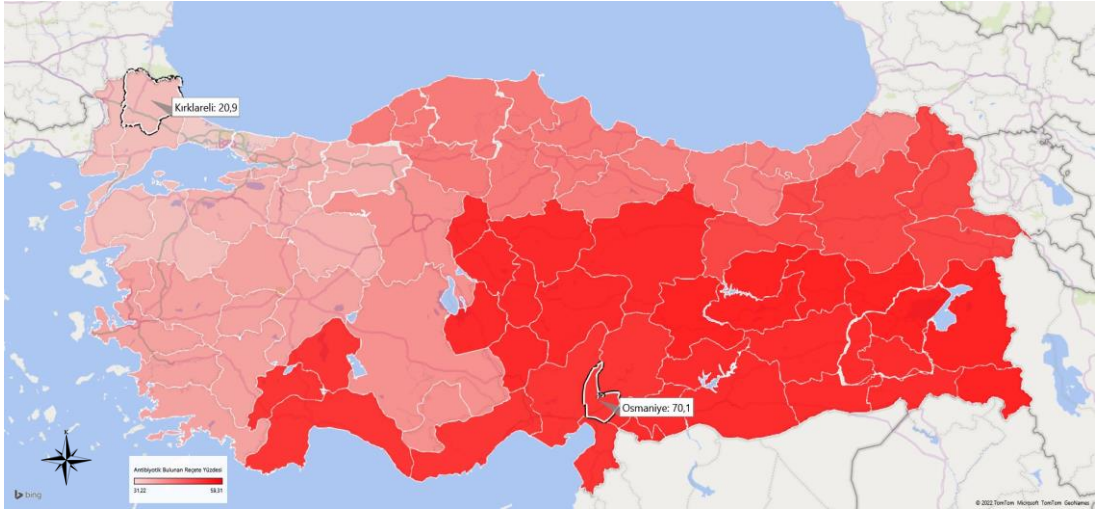
*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

Şekil 4. 17. İBBS Düzey-1'e Göre Reçete Oluşturma Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2018).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

Şekil 4. 18. İBBS Düzey-1'e Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesinin Renk Yoğunluğu Haritası (Türkiye, 2018).

*En düşük ve en yüksek değere sahip iller harita üzerinde ismen gösterilmiştir.

Reçeteleme değişkenleri İBBS Düzey-3'e göre değerlendirildiğinde, ülkenin güney, doğu ve güneydoğusunda yer alan illerde yüzdelerin diğer illere göre daha yüksek olduğu görölmektedir. Değerlendirmeye alınan tüm yıllarda, sıralama değişmekle beraber genel olarak tüm yüzdelerde Diyarbakır, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Kilis, Mardin, Şırnak illerine ait yüzdeler yüksektir. Kırklareli, Edirne, Artvin, İzmir, Kocaeli illeri ise genelde sıralamada sonlarda yer almaktadır (EK-Tablo 8.5-EK-Tablo 8.10).

2013 yılında antibiyotik bulunan reçete yüzdesi en yüksek il Diyarbakır (%89,2), en düşük il İzmir'dir (%39,6). 2018 yılında ise antibiyotik bulunan reçete yüzdesi en yüksek il %70,1 ile Osmaniye iken en düşük il %20,9 ile Kırklareli'dir (EK-Tablo 8.5-EK-Tablo 8.10)

İllere göre %14,2 (Edirne) ile %36,0 (Elazığ) arasında değişen 2013 yılı antibiyotik kalem yüzdesi, 2018 yılında %9,1 (Kırklareli) ile %29,9 (Malatya) aralığına gerilemiştir (EK-Tablo 8.5-EK-Tablo 8.10).

En düşük ve en yüksek antibiyotik kutu yüzdesine sahip iller 2013 yılında sırasıyla Edirne (%13,1) ve Şırnak (%41,4) iken 2018 yılında Bitlis (%2,8) ve Kayseri (%23,9)'dir (EK-Tablo 8.5-EK-Tablo 8.10).

Antibiyotik maliyet yüzdesi bakımından %11,4 (Kastamonu) ile %44,0 (Diyarbakır) olan değer aralığı çalışmanın son yılında %2,3 (Bitlis) ile %19,7 (Adana) aralığına gerilemiştir. Yıllar içinde antibiyotikle ilişkili değişkenlerde bütün illerde düşüş görölmektedir (EK-Tablo 8.5-EK-Tablo 8.10).

4.1.2. Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular

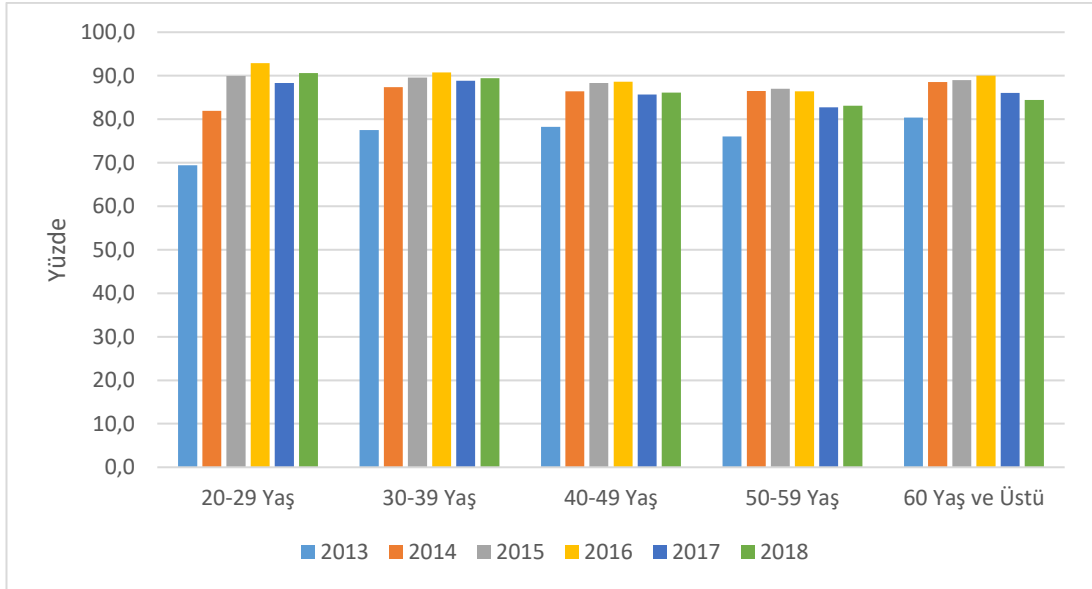
Protokolleri oluşturan aile hekimlerinin yaşlarına göre yapılan değerlendirmede, tüm yıllarda, AGE tanılı protokollerin ve reçetelerin yaklaşık yarısının (%41,0-%52,0) 40-49 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulduğu belirlenmiştir (Tablo 4.5, EK-Tablo 8.11).

Reçete oluşturma yüzdesinin 2013 yılında tüm yaş gruplarındaki hekimlerde diğer yıllara göre daha düşük olduğu; 2014-2016 yılları arasında yüzdelerin artış gösterdiği; 2017 yılından sonra ise düştüğü görülmüştür. 20-29 yaş arasındaki hekimlerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olmakla birlikte antibiyotik içeren kalem ve kutu sayısı ile maliyet değişkenleri açısından belirgin bir fark göze çarpmamaktadır. Bununla birlikte antibiyotikle ilişkili ele alınan tüm değişkenler açısından genel olarak 50-59 yaş aralığındaki hekimler en düşük yüzdelere sahip olan grubu oluşturmaktadır (Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %58,5; 2018 yılında %42,6). Yıllar içinde tüm yaş gruplarına göre yüzdelerde düşüş görülmekle birlikte en fazla düşüş 20-29 yaş aralığındadır. Bu yaş grubundaki hekimlerin oluşturdukları reçeteler içinde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %66,5 iken 2018 yılında bu değer %42,6'dır (Tablo 4.5, Şekil 4.19- Şekil 4.20, EK-Tablo 8.11). 2017 ve 2018 yıllarında yaş bilgisi olmayan hekimlerin protokol ve reçete sayıları yüksektir (Tablo 4.5, EK-Tablo 8.11).

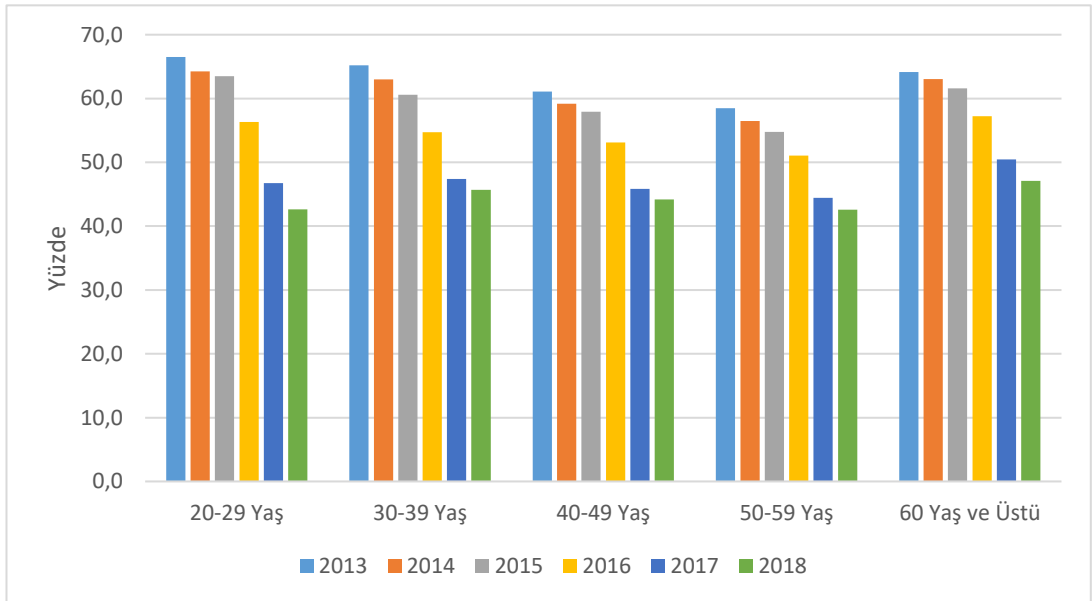
Tablo 4. 5. Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hekim Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	20-29	191.821	133.180	69,4	88.537	66,5
	30-39	683.704	529.894	77,5	345.602	65,2
	40-49	1.070.136	837.007	78,2	511.298	61,1
	50-59	241.935	184.038	76,1	107.586	58,5
	60 ve Üstü	33.117	26.618	80,4	17.069	64,1
2014	20-29	182.729	149.724	81,9	96.161	64,2
	30-39	686.322	599.873	87,4	377.775	63,0
	40-49	1.139.470	984.825	86,4	582.697	59,2
	50-59	299.707	259.114	86,5	146.315	56,5
	60 ve Üstü	43.297	38.327	88,5	24.167	63,1
2015	20-29	131.668	118.415	89,9	75.208	63,5
	30-39	603.595	540.657	89,6	327.590	60,6
	40-49	1.085.967	959.046	88,3	555.607	57,9
	50-59	362.628	315.376	87,0	172.771	54,8
	60 ve Üstü	54.161	48.206	89,0	29.696	61,6
	YBY*	36	36	100,0	27	75,0
2016	20-29	134.346	124.802	92,9	70.268	56,3
	30-39	602.722	547.221	90,8	299.342	54,7
	40-49	1.060.027	939.217	88,6	499.018	53,1
	50-59	477.180	412.382	86,4	210.468	51,0
	60 ve Üstü	66.236	59.633	90,0	34.139	57,2
	YBY*	160	153	95,6	115	75,2
2017	20-29	201.552	178.018	88,3	83.212	46,7
	30-39	514.105	456.686	88,8	216.452	47,4
	40-49	866.466	742.368	85,7	340.120	45,8
	50-59	486.918	402.822	82,7	179.038	44,4
	60 ve Üstü	61.671	53.046	86,0	26.765	50,5
	YBY*	21.889	18.891	86,3	11.653	61,7
2018	20-29	215.504	195.276	90,6	83.252	42,6
	30-39	586.576	524.415	89,4	239.608	45,7
	40-49	901.429	776.065	86,1	342.968	44,2
	50-59	580.514	482.261	83,1	205.349	42,6
	60 ve Üstü	83.824	70.772	84,4	33.312	47,1
	YBY*	30.786	19.549	63,5	12.219	62,5

* Yaş Bilgisi Yok

Şekil 4. 19. Hekimlerin Yaşına Göre Reçete Oluşturma Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).

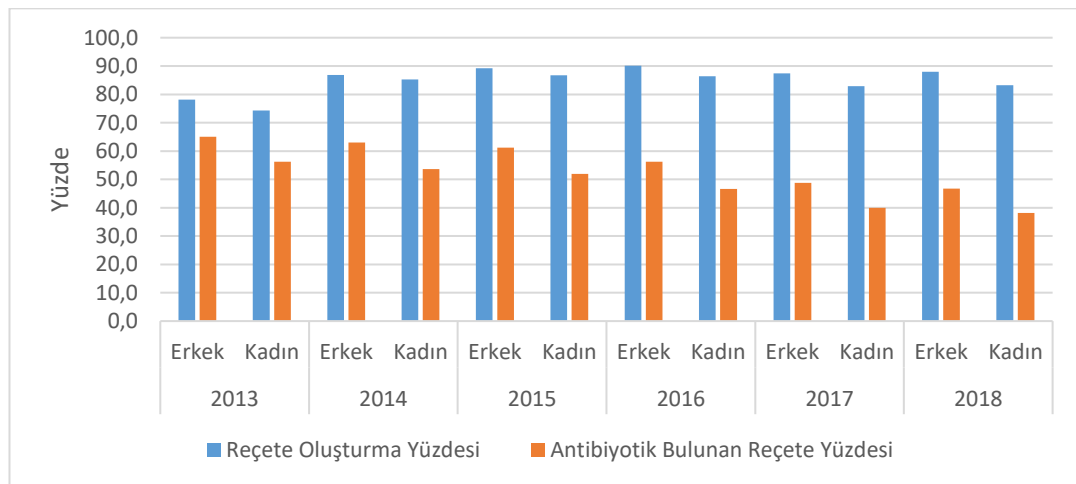
Şekil 4. 20. Hekimlerin Yaşına Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).

Hekimlerin cinsiyetine göre yapılan değerlendirme sonucunda, erkek hekimlerin kadın hekimlere göre değerlendirilen tüm değişkenler açısından daha yüksek yüzdelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılı için erkek hekimlerde %66,1 iken kadın hekimlerde %56,2 olarak bulunmuştur; 2018 yılında ise aynı değişken için erkek ve kadın hekimlerdeki değerler sırasıyla, %46,7 ve %38,1'dir (Tablo 4.6, Şekil 4.21, EK-Tablo 8.12).

Tablo 4. 6. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Erkek	1.568.723	1.225.900	78,1	797.678	65,1
	Kadın	651.820	484.676	74,4	272.301	56,2
	CBY*	170	161	94,7	113	70,2
2014	Erkek	1.677.587	1.457.011	86,9	918.514	63,0
	Kadın	673.805	574.724	85,3	308.490	53,7
	CBY*	133	128	96,2	111	86,7
2015	Erkek	1.588.553	1.418.144	89,3	868.141	61,2
	Kadın	649.344	563.445	86,8	292.644	51,9
	CBY*	158	147	93,0	114	77,6
2016	Erkek	1.640.247	1.478.103	90,1	830.905	56,2
	Kadın	700.122	605.013	86,4	282.238	46,6
	CBY*	302	292	96,7	207	70,9
2017	Erkek	1.466.303	1.282.267	87,4	625.425	48,8
	Kadın	664.409	550.673	82,9	220.162	40,0
	CBY*	21.889	18.891	86,3	11.653	61,7
2018	Erkek	1.632.729	1.436.975	88,0	671.201	46,7
	Kadın	735.118	611.814	83,2	233.288	38,1
	CBY*	30.786	19.549	63,5	12.219	62,5

* Cinsiyet Bilgisi Yok

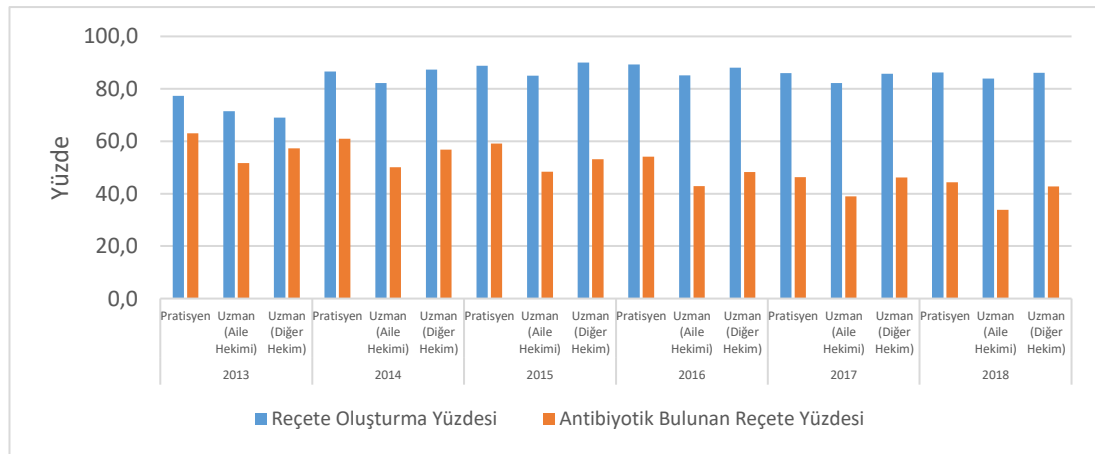

Şekil 4. 21. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Aile hekimi olarak çalışan pratisyen hekimlerin tüm yıllarda diğer hekimlere göre daha fazla protokol ve reçete oluşturduğu, aynı zamanda oluşturdukları reçetelerde kalem ve kutu sayısı ile maliyetin de yüksek olduğu görülmüştür (2013 yılında 2.102.221 protokol; 2018 yılında 2.364.008 protokol). Genel olarak tüm yıllarda pratisyen hekimlerin yüksek, aile hekimi uzmanların ise daha düşük reçeteleme yüzdelerine sahip oldukları görülmüştür. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında pratisyen hekimler için %63,1 iken aile hekimi uzmanları için %51,7'dir; 2018 yılında ise bu yüzdeler sırasıyla, %44,4 ve %33,9 olarak bulunmuştur (Tablo 4.7, Şekil 4.22). Çalışma kapsamında değerlendirilen yıllarda incelenen diğer reçeteleme değişkenlerinin yüzdelerinde zaman içinde azalmanın olduğu göze çarpmaktadır (EK-Tablo 8.13).

Tablo 4. 7. Hekimlerin Uzmanlıklarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Uzmanlık Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Pratisyen	2.102.221	1.626.183	77,4	1.026.167	63,1
	Uzman (Aile Hekimi)	112.505	80.422	71,5	41.558	51,7
	Uzman (Diğer Hekim)	5.987	4.132	69,0	2.367	57,3
2014	Pratisyen	2.224.071	1.926.794	86,6	1.174.241	60,9
	Uzman (Aile Hekimi)	122.478	100.720	82,2	50.402	50,0
	Uzman (Diğer Hekim)	4.976	4.349	87,4	2.472	56,8
2015	Pratisyen	2.109.021	1.871.853	88,8	1.107.458	59,2
	Uzman (Aile Hekimi)	124.141	105.477	85,0	51.100	48,4
	Uzman (Diğer Hekim)	4.893	4.406	90,0	2.341	53,1
2016	Pratisyen	2.184.826	1.950.481	89,3	1.056.115	54,1
	Uzman (Aile Hekimi)	149.917	127.703	85,2	54.714	42,8
	Uzman (Diğer Hekim)	5.928	5.224	88,1	2.521	48,3
2017	Pratisyen	2.109.317	1.815.298	86,1	841.333	46,3
	Uzman (Aile Hekimi)	16.436	13.503	82,2	5.264	39,0
	Uzman (Diğer Hekim)	26.848	23.030	85,8	10.643	46,2
2018	Pratisyen	2.364.008	2.038.944	86,2	905.528	44,4
	Uzman (Aile Hekimi)	18.646	15.641	83,9	5.297	33,9
	Uzman (Diğer Hekim)	15.979	13.753	86,1	5.883	42,8

Şekil 4. 22. Hekimlerin Uzmanlıklarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

4.1.3. Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular

Hastaların yaşlarına göre yapılan değerlendirmede tüm yıllarda protokol, reçete ve antibiyotik ile ilişkili diğer reçeteleme değişkenlerinin sayıca en fazla 0-9 yaş grubundaki hastalar için oluşturulduğu saptanmıştır. Bu yaş grubunda 2013 yılında protokol sayısı 768.559, reçete sayısı 616.976, antibiyotik bulunan reçete sayısı 438.488, antibiyotik kalem sayısı 561.720, antibiyotik kutu sayısı 2.042.066 toplam maliyet 14.351.442 TL, antibiyotik maliyeti 5.194.131 TL'dir. 0-9 yaş grubunda sayıca yüksek olan reçeteleme değişkenlerinin genel olarak ilerleyen yaş gruplarındaki hastalarda giderek azaldığı görülmektedir (EK-Tablo 8.14).

On yaş altındaki hastalara reçete oluşturulma yüzdesi 10-19 yaş grubuna gelince düşmekte, ardından yeniden yükselerek 80 yaş ve üstündeki hastalarda en yüksek seviyesine erişmektedir. On yaş altı hastalarda 2018 yılında reçete oluşturma yüzdesi %90,2 iken bu değer 10-19 yaş grubundaki hastalarda ilgili yılın en düşük değeri olan %77,2'ye düştüğü ve ilerleyen yaş bantlarında giderek yükselerek %97,6'ya ulaştığı görülmüştür (Tablo 4.8, Şekil 4.23, EK-Tablo 8.14).

Oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi de benzer bir görünümde. On yaş altındaki hastalarda en yüksek düzeyde olan antibiyotik reçete yüzdesi, 10-19 yaş grubunda düşüş göstermekte, ardından yeniden yükselerek 50 yaş ve daha sonrasında yeniden düşmekte ve son yaş grubunda (80 yaş ve üstü) en düşük değerine ulaşmaktadır. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2018 yılında 0-9 yaş grubunda %49,2 iken 10-19 yaş grubundaki hastalarda %38,4'e düşmüş, ilerleyen yaş gruplarında önce yükselip sonra yeniden düşerek %35,8 olmuştur (Tablo 4.8, Şekil 4.24, EK-Tablo 8.14).

Tüm yıllarda genel itibarıyla antibiyotik kalem ve kutu yüzdesi en yüksek olan yaş grubu 0-9 yaş aralığı iken en düşük olan grup 80 yaş ve üstüdür. On- on dokuz yaş aralığındaki hastalar, antibiyotik maliyet yüzdesi en yüksek grup iken en düşük grup 80 yaş ve üstü hastalardır (Tablo 4.8, EK-Tablo 8.14). Çalışma kapsamında ele alınan tüm yıllarda ve tüm hasta yaş gruplarında antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdelerinde düşüş olduğu gözlenmektedir. Kırk-kırk dozkuz yaş grubundaki hastalara oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %62,8 iken 2018 yılında %47,4'e düşmüştür. On-on dokuz yaş grubundaki hastalara ait antibiyotik kalem yüzdesi %25,3 iken 2018 yılında bu değer %17,0'dır. On yaş

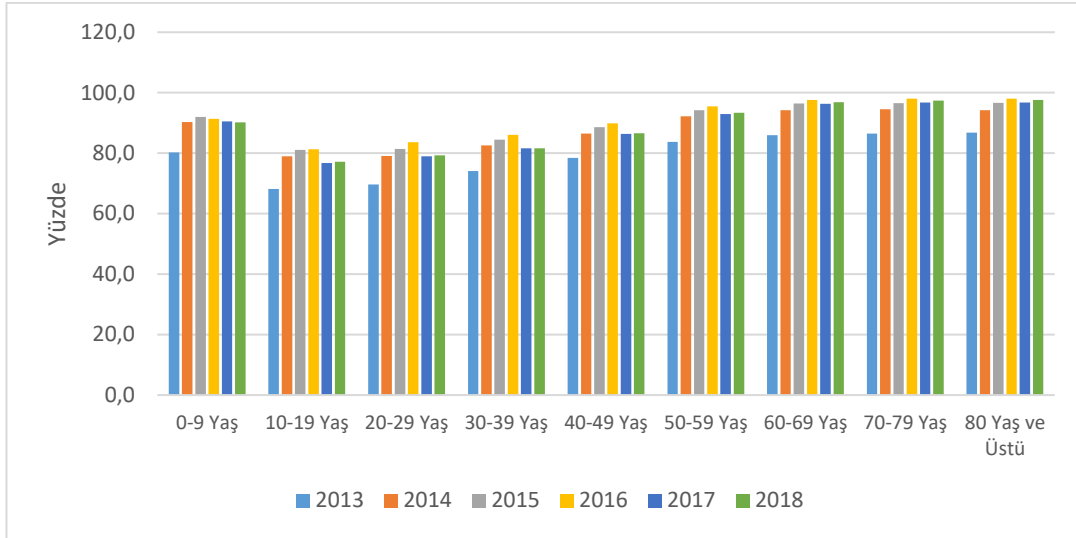

altındaki hastalarda 2013 yılında %31,9 olan reçetede ki antibiyotik kutu yüzdesi değeri 2018 yılında %16,2 iken aynı grubun antibiyotik maliyet yüzdesi ise ilgili yıllarda %36,2'den %7,1'e gerilemiştir (EK-Tablo 8.14).

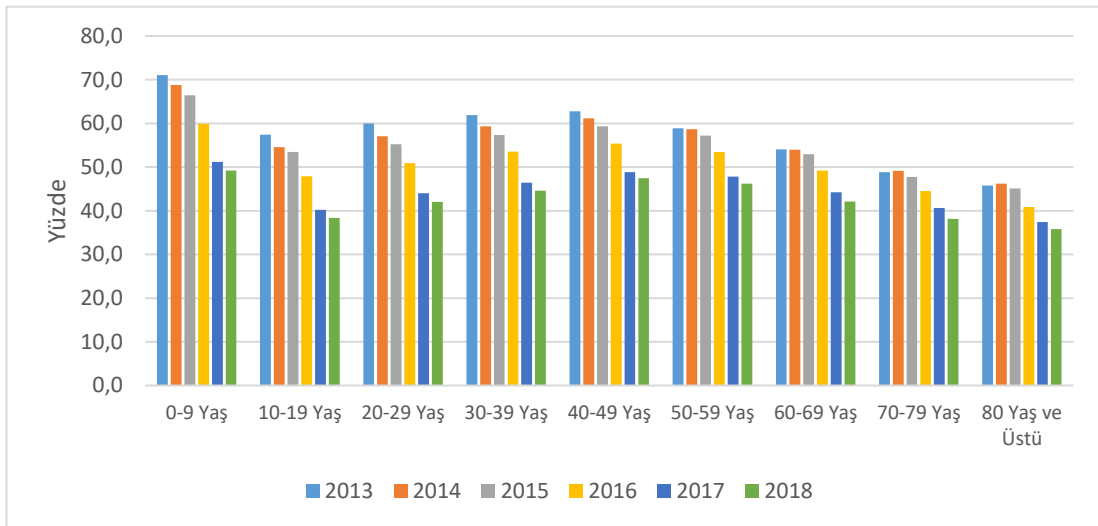
Tablo 4. 8. Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hasta Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	0-9	768.559	616.976	80,3	438.488	71,1
	10-19	465.941	317.599	68,2	182.412	57,4
	20-29	200.659	139.820	69,7	83.880	60,0
	30-39	200.594	148.657	74,1	92.052	61,9
	40-49	159.345	124.952	78,4	78.462	62,8
	50-59	154.574	129.385	83,7	76.147	58,9
	60-69	133.011	114.326	86,0	61.832	54,1
	70-79	88.973	76.908	86,4	37.546	48,8
	80 ve Üstü	48.472	42.072	86,8	19.245	45,7
	YBY*	585	42	7,2	28	66,7
2014	0-9	768.263	693.880	90,3	477.200	68,8
	10-19	503.335	397.282	78,9	216.831	54,6
	20-29	221.529	175.253	79,1	99.981	57,0
	30-39	221.032	182.530	82,6	108.273	59,3
	40-49	176.197	152.472	86,5	93.218	61,1
	50-59	166.457	153.549	92,2	90.029	58,6
	60-69	145.897	137.453	94,2	74.188	54,0
	70-79	94.170	89.041	94,6	43.772	49,2
	80 ve Üstü	52.226	49.215	94,2	22.741	46,2
	YBY*	2.419	1.188	49,1	882	74,2
2015	0-9	719.378	661.432	91,9	439.536	66,5
	10-19	451.180	365.702	81,1	195.451	53,4
	20-29	209.107	170.276	81,4	94.058	55,2
	30-39	216.962	183.322	84,5	105.165	57,4
	40-49	171.722	152.195	88,6	90.232	59,3
	50-59	166.311	156.621	94,2	89.634	57,2
	60-69	149.516	144.147	96,4	76.372	53,0
	70-79	97.740	94.364	96,5	45.066	47,8
	80 ve Üstü	51.766	50.024	96,6	22.550	45,1
	YBY*	4.373	3.653	83,5	2.835	77,6
2016	0-9	762.736	696.651	91,3	417.434	59,9
	10-19	503.805	409.537	81,3	196.070	47,9
	20-29	208.565	174.450	83,6	88.734	50,9
	30-39	222.879	191.752	86,0	102.637	53,5
	40-49	172.355	154.976	89,9	85.835	55,4
	50-59	166.466	158.909	95,5	85.007	53,5
	60-69	153.714	150.076	97,6	73.812	49,2
	70-79	97.114	95.194	98,0	42.372	44,5
	80 ve Üstü	51.855	50.847	98,1	20.767	40,8
	YBY*	1.182	1.016	86,0	682	67,1
2017	0-9	696.834	631.051	90,6	323.257	51,2
	10-19	484.051	371.510	76,8	149.445	40,2
	20-29	206.606	163.144	79,0	71.796	44,0
	30-39	208.448	170.111	81,6	79.008	46,4
	40-49	159.495	137.716	86,3	67.312	48,9
	50-59	141.874	131.933	93,0	63.110	47,8
	60-69	129.286	124.477	96,3	55.100	44,3
	70-79	82.075	79.396	96,7	32.275	40,7
	80 ve Üstü	43.655	42.247	96,8	15.822	37,5
	YBY*	277	246	88,8	115	46,7
2018	0-9	766.035	691.279	90,2	340.331	49,2
	10-19	537.735	415.005	77,2	159.239	38,4
	20-29	230.254	182.648	79,3	76.780	42,0
	30-39	228.469	186.352	81,6	83.070	44,6
	40-49	179.574	155.579	86,6	73.794	47,4
	50-59	160.876	150.201	93,4	69.414	46,2
	60-69	147.533	142.913	96,9	60.159	42,1
	70-79	96.662	94.152	97,4	35.899	38,1
	80 ve Üstü	51.118	49.889	97,6	17.873	35,8
	YBY*	377	320	84,9	149	46,6

* Yaş Bilgisi Yok

Şekil 4. 23. Hastaların Yaşına Göre Reçete Oluşturma Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).

Şekil 4. 24. Hastaların Yaşına Göre Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi (Türkiye, 2013-2018).

Hastaların cinsiyetine göre yapılan değerlendirmeye göre tüm yıllarda erkek hastalar için oluşturulan AGE tanımlı protokol ve reçete sayılarının kadın hastalardan daha fazla olduğu görülmüştür (Tablo 4.10. EK-Tablo 8.15). Kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi erkek hastalardan daha yüksekken erkek hastalarda antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri kadınlardan daha yüksektir (Tablo 4.9, Şekil 4.25, EK-Tablo 8.15).

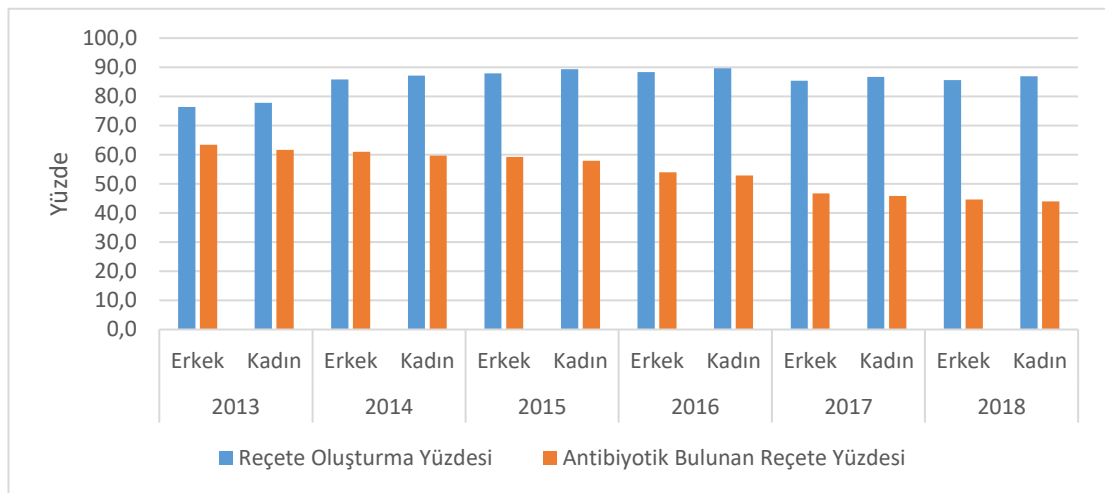
Çalışmanın ilk yılı olan 2013 yılında kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi %77,8 iken erkek hastalar için bu değer %76,4 olarak bulunmuştur. Aynı yılda kadın ve erkeklerin antibiyotik bulunan reçete yüzdeleri sırasıyla %61,6 ve %63,4;

antibiyotik kalem yüzdesi %23,5 ve %25,7; antibiyotik kutu yüzdesi %22,5 ve %25,4; antibiyotik maliyeti %21,5 ve %25,2 olarak bulunmuştur (EK-Tablo 8.15).

Tablo 4. 9. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hasta Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2013	Erkek	1.145.635	874.930	76,4	555.016	63,4
	Kadın	1.074.435	835.722	77,8	515.013	61,6
	CBY*	643	85	13,2	63	74,1
2014	Erkek	1.217.950	1.044.561	85,8	637.439	61,0
	Kadın	1.131.101	986.060	87,2	588.763	59,7
	CBY*	2.474	1.242	50,2	913	73,5
2015	Erkek	1.156.928	1.016.659	87,9	601.589	59,2
	Kadın	1.076.723	961.400	89,3	556.457	57,9
	CBY*	4.404	3.677	83,5	2.853	77,6
2016	Erkek	1.208.197	1.067.689	88,4	576.224	54,0
	Kadın	1.131.260	1.014.676	89,7	536.432	52,9
	CBY*	1.214	1.043	85,9	694	66,5
2017	Erkek	1.136.758	970.923	85,4	453.888	46,7
	Kadın	1.015.331	880.477	86,7	403.172	45,8
	CBY*	512	431	84,2	180	41,8
2018	Erkek	1.270.339	1.087.805	85,6	485.632	44,6
	Kadın	1.127.387	979.797	86,9	430.774	44,0
	CBY*	907	736	81,1	302	41,0

* Cinsiyet Bilgisi Yok

Şekil 4. 25. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

4.2. Ankara Verisi Bulguları

4.2.1. Hekimlerin ve Hastaların Bazı Demografik Özellikleri

Bu bölümde araştırmada ele alınan 2016-2018 yıllarında Ankara ilinde AGE tanısıyla reçete oluşturan hekimlerin ve reçete oluşturulan hastaların bazı demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı bulgulara yer verilmiştir. İlgili yıllara ait birinci basamakta AGE tanılı protokolleri oluşturan hekim sayısı 2016 yılında 1.390, 2017 yılında 1.562, 2018 yılında ise 1.647'dir. Her üç yılda da hekimlerin yaş ortalaması 47'dir. Tüm yıllarda hekimlerin %53'ünden daha fazlası erkektir. Her üç yılda da hekimlerin %88'den daha fazlası pratisyen hekimlerden oluşurken diğer uzmanlıklara sahip ancak Aile Hekimliği yapan kişiler oldukça küçük bir yüzdeyi meydana getirmektedir (%0,3-%0,4). 2016-2018 yılları arasında hekimlerin toplamda üçte ikisinden daha fazlası 30-49 yaş grubunda bulunmaktadır (Tablo 4.10).

Tablo 4. 10. Protokol Oluşturan Hekimlerin Cinsiyete, Uzmanlığa ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Özellikler	2016		2017		2018	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Cinsiyet						
Erkek	747	53,7	837	53,6	874	53,1
Kadın	643	46,3	721	46,2	762	46,3
CBY**	-	-	4	0,3	11	0,7
Uzmanlık						
Pratisyen	1.233	88,7	1.387	88,8	1.450	88,0
Uzman (Aile Hekimi)	153	11,0	168	10,8	190	11,5
Uzman (Diğer Hekim)	4	0,3	7	0,4	7	0,4
Yaş Grubu						
20-29	18	1,3	45	2,9	59	3,6
30-39	212	15,3	276	17,7	289	17,5
40-49	630	45,3	616	39,4	594	36,1
50-59	476	34,2	547	35,0	599	36,4
60 ve Üstü	54	3,9	74	4,7	95	5,8
YBY***	-	-	4	0,3	11	0,7
Toplam	1.390	100,0	1.562	100,0	1.647	100,0
Ortalama±SS	46,8± 7,6		46,5± 8,4		46,8± 8,8	
Ortanca	48		47		48	
EKD-EBD	25- 68		24- 69		25- 72	
Ç1- Ç3	43- 51		42- 52		41- 53	

*Sütun yüzdesi ** Cinsiyet Bilgisi Yok *** Yaş Bilgisi Yok

SS: Standart Sapma, EKD: En Küçük Değer, EBD: En Büyük Değer, Ç1-Ç3: 1.-3. Çeyrek

Ankara ilinde 2016-2018 yıllarında birinci basamak sağlık kuruluşlarında AGE tanımlı protolol oluşturulan hastaların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 4.11’de gösterilmiştir. Araştırmanın yapıldığı ilk yıl AGE tanısıyla reçete oluşturulan hasta sayısı 116.922 iken ilerleyen yıllarda hasta sayısı artmış ve son sene 186.024 olmuştur. 2016 yılında $27,4 \pm 22,0$ olan hasta yaş ortalaması 2018 yılında $28,9 \pm 22,6$ olmuştur. Hastaların yarısından daha fazlası erkek (2016 yılında %51,4; 2018 yılında %50,6) olup beşte birinden daha fazlası 0-9 ve 10-19 yaş aralığındadır.

Tablo 4. 11. Protokol Oluşturulan Hastaların Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Özellikler	2016		2017		2018	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Cinsiyet						
Erkek	60.102	51,4	75.735	50,7	94.121	50,6
Kadın	56.777	48,6	73.709	49,3	91.811	49,4
CBY**	43	0,0	45	0,0	92	0,0
Yaş Grubu						
0-9	29.012	24,8	34.649	23,2	41.887	22,5
10-19	28.640	24,4	33.364	22,4	43.781	23,5
20-29	13.004	11,1	17.076	11,4	21.623	11,6
30-39	13.470	11,5	17.905	11,9	22.108	11,8
40-49	10.331	8,9	14.239	9,6	17.189	9,2
50-59	9.243	8,0	12.740	8,5	15.344	8,2
60-69	7.098	6,1	10.577	7,0	12.789	6,9
70-79	4.080	3,5	6.019	4,0	7.539	4,1
80 ve Üstü	2.001	1,7	2.863	1,9	3.695	2,0
YBY***	43	0,0	57	0,0	69	0,0
Toplam	116.922	100,0	149.489	100,0	186.024	100,0
Ortalama $\pm$ SS	$27,4 \pm 22,0$		$29,1 \pm 22,6$		$28,9 \pm 22,6$	
Ortanca	20		24		23	
EKD- EBD	0-101		0- 118		0- 118	
Ç1- Ç3	10- 43		10- 46		10- 45	

*Sütun yüzdesi ** Cinsiyet Bilgisi Yok *** Yaş Bilgisi Yok,

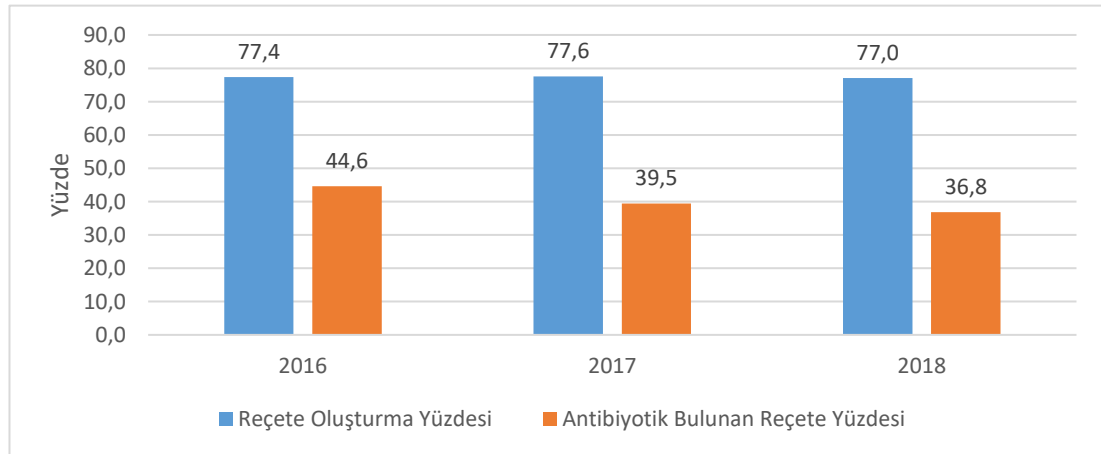
SS: Standart Sapma EKD: En Küçük Değer, EBD: En Büyük Değer, Ç1-Ç3: 1.-3. Çeyrek

4.2.2. Yere ve Zamana İlişkin Bulgular

Ankara ilinde değerlendirmeye alınan üç yıl içinde protokol, reçete, kalem, kutu, maliyet ve antibiyotik içeren değişkenlerin sayılarının arttığı görülmektedir; 2016 yılında 130.380 olan protokol sayısı, 2018 yılında 217.612'ye çıkmış; reçete sayısı da ilgili yıllar içinde 100.858'den 167.660'a yükselmiştir. Ancak reçete oluşturma yüzdesinde belirgin bir değişim olmamış (2016 yılı için %77,4; 2018 yılı için %77,0), antibiyotik bulunan reçete yüzdesi ise %44,6'dan %36,8'e gerilemiştir (Tablo 4.12, EK-Tablo 8.16). Antibiyotik kalem yüzdesi %19,1'den %14,9'a, antibiyotik kutu yüzdesi %15,7'den %11,2'ye ve antibiyotik maliyet yüzdesi %13,3'den %7,9'a düşmüştür (EK-Tablo 8.16, EK-Şekil 8.3).

Tablo 4. 12. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	130.380	100.858	77,4	45.001	44,6
2017	170.344	132.176	77,6	52.151	39,5
2018	217.612	167.660	77,0	61.779	36,8
Toplam	518.336	400.694	77,3	158.931	39,7

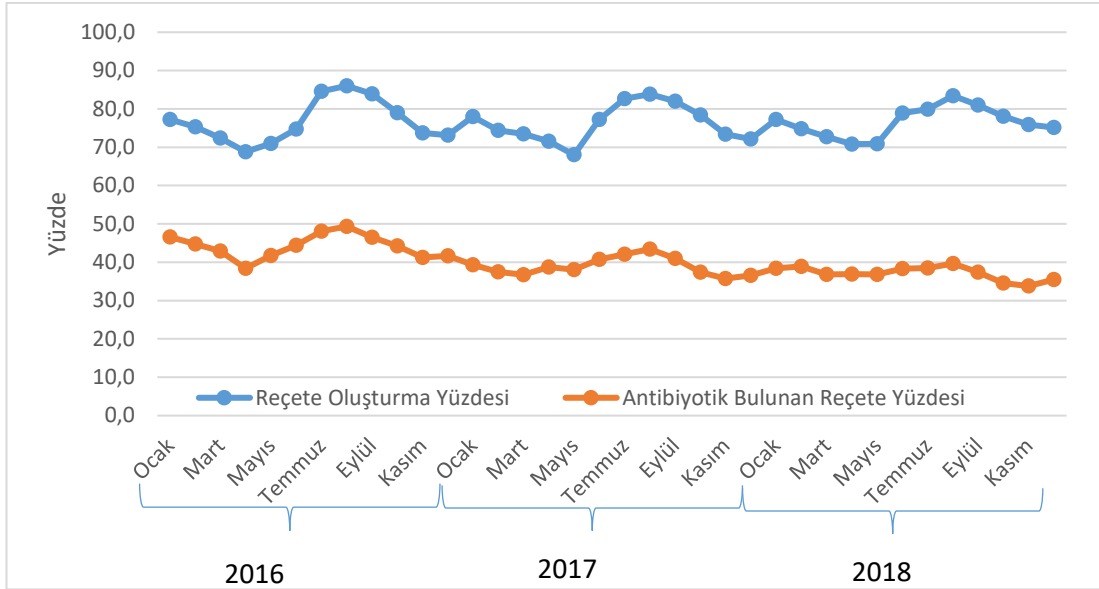
Şekil 4. 26. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Protokollerin oluşturulduğu aylara göre yapılan değerlendirmede genel olarak en fazla sayıda protokol ve reçetenin Ağustos-Ekim ayları arasında oluşturulduğu tespit edilmiştir. Reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi değişkenlerinde yılın bu aylarında meydana gelen yükselmeler, aylara göre değişimin gösterildiği grafikte dalgalanma oluşturmaktadır (Tablo 4.13, Şekil 4.27, EK-Tablo 8.17, EK-Şekil 8.4).

Antibiyotikle ilişkili reçete, kalem, kutu, maliyet yüzdesi değişkenlerinde yıllar içinde tedrici bir düşme göze çarpmaktadır Antibiyotik kalem, kutu, maliyet yüzdesi 2016 yılı Ocak ayında sırasıyla %46,6; %19,6; %16,3; %12,8 iken 2018 yılı Aralık ayında %35,5; %14,1; %10,5; %7,2 olmuştur (EK-Tablo 8.17, EK-Şekil 8.4).

Tablo 4. 13. Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Ay	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Ocak	5.901	4.560	77,3	2.123	46,6
	Şubat	5.890	4.436	75,3	1.986	44,8
	Mart	7.660	5.546	72,4	2.380	42,9
	Nisan	8.466	5.822	68,8	2.234	38,4
	Mayıs	12.870	9.138	71,0	3.812	41,7
	Haziran	13.274	9.918	74,7	4.407	44,4
	Temmuz	10.377	8.774	84,6	4.220	48,1
	Ağustos	18.085	15.555	86,0	7.677	49,4
	Eylül	11.453	9.612	83,9	4.467	46,5
	Ekim	13.648	10.777	79,0	4.771	44,3
	Kasım	12.835	9.465	73,7	3.904	41,2
	Aralık	9.921	7.255	73,1	3.020	41,6
2017	Ocak	5.819	4.536	78,0	1.783	39,3
	Şubat	4.884	3.635	74,4	1.362	37,5
	Mart	6.329	4.651	73,5	1.707	36,7
	Nisan	7.455	5.336	71,6	2.065	38,7
	Mayıs	12.591	8.564	68,0	3.261	38,1
	Haziran	11.961	9.243	77,3	3.766	40,7
	Temmuz	16.479	13.627	82,7	5.729	42,0
	Ağustos	22.183	18.601	83,9	8.082	43,4
	Eylül	25.461	20.875	82,0	8.556	41,0
	Ekim	26.230	20.557	78,4	7.696	37,4
	Kasım	17.438	12.805	73,4	4.580	35,8
	Aralık	13.514	9.746	72,1	3.564	36,6
2018	Ocak	11.713	9.042	77,2	3.470	38,4
	Şubat	10.555	7.893	74,8	3.071	38,9
	Mart	12.052	8.762	72,7	3.225	36,8
	Nisan	13.365	9.463	70,8	3.490	36,9
	Mayıs	20.257	14.353	70,9	5.280	36,8
	Haziran	14.983	11.819	78,9	4.530	38,3
	Temmuz	18.444	14.738	79,9	5.672	38,5
	Ağustos	16.602	13.842	83,4	5.485	39,6
	Eylül	30.395	24.624	81,0	9.215	37,4
	Ekim	32.079	25.041	78,1	8.655	34,6
	Kasım	21.568	16.366	75,9	5.531	33,8
	Aralık	15.599	11.717	75,1	4.155	35,5

Şekil 4. 27. Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

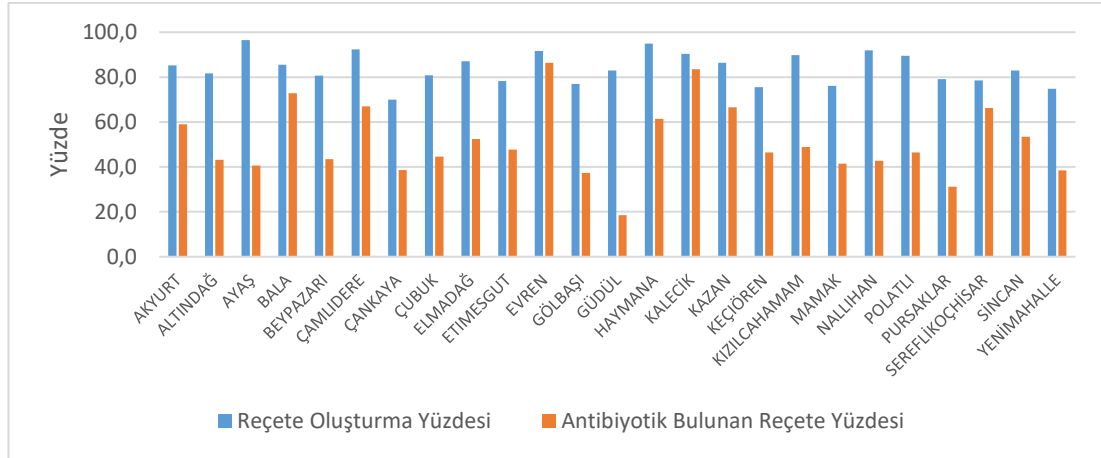
İlçelere göre yapılan değerlendirmede Keçiören, Çankaya, Mamak, Yenimahalle, Sincan, Etimesgut, Altındağ ilçelerinin protokol, reçete, kalem, kutu ve maliyet ile bu değişkenlerin antibiyotik ile ilişkili olanlarının sayılarının diğer ilçelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (EK-Tablo 8.18). 2016 yılında Keçiören ilçesinde oluşturulan AGE tanıli protokol sayısı 27.585 iken Evren ilçesinde 24'tür. (Tablo 4.14, EK-Tablo 8.18).

Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi bakımından ilçelere göre değerler 2016 yılında %18,5 (Güdül) ile %86,4 (Evren) arasında değişirken, 2017 yılında bu değerler %26,3 (Güdül) ile %72,5 (Evren) arasında, 2018 yılında ise %19,1 (Güdül) ile %73,6 (Kalecik) arasında değişmektedir. Her üç yılda da tüm yüzdeler açısından ilçe değerleri değişse de sıralamalar büyük ölçüde benzerdir (Tablo 4.14, Şekil 4.28- Şekil 4.30, EK-Tablo 8.18).

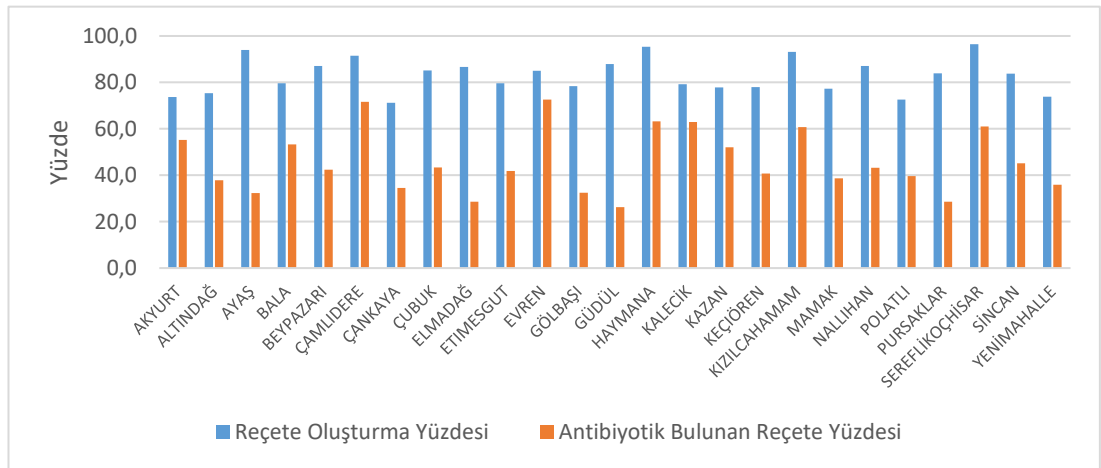

Tablo 4. 14. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

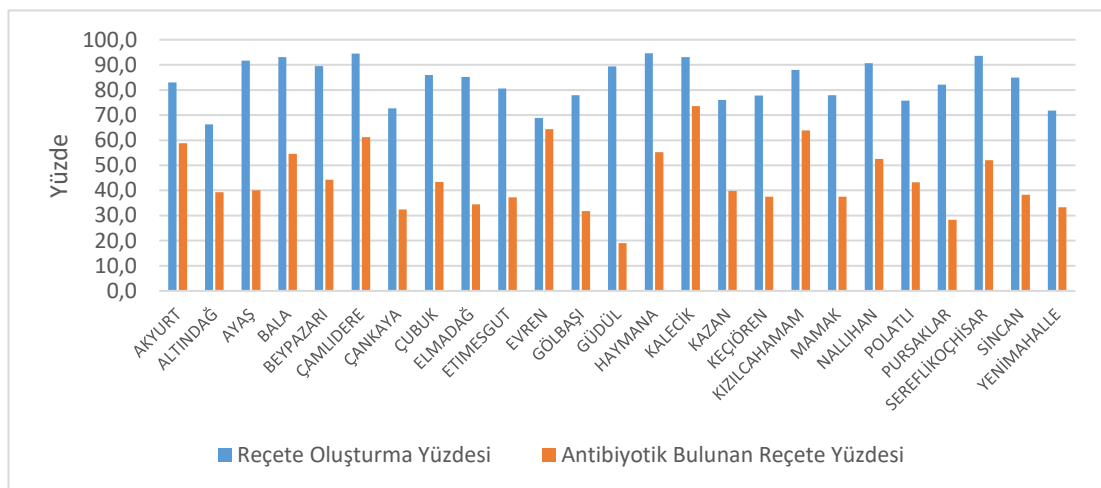
Yıl	İlçe	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Akyurt	243	207	85,2	122	58,9
	Altındağ	9.555	7.802	81,7	3.367	43,2
	Ayaş	171	165	96,5	67	40,6
	Bala	69	59	85,5	43	72,9
	Beypazarı	1.320	1.065	80,7	463	43,5
	Çamlıdere	328	303	92,4	203	67,0
	Çankaya	19.553	13.672	69,9	5.269	38,5
	Çubuk	1.106	893	80,7	398	44,6
	Elmadağ	432	376	87,0	197	52,4
	Etmesgut	12.195	9.533	78,2	4.545	47,7
	Evren	24	22	91,7	19	86,4
	Gölbaşı	2.589	1.994	77,0	743	37,3
	Güdül	111	92	82,9	17	18,5
	Haymana	547	519	94,9	319	61,5
	Kalecik	188	170	90,4	142	83,5
	Kazan	796	688	86,4	458	66,6
	Keçiören	27.585	20.849	75,6	9.693	46,5
	Kızılcahamam	353	317	89,8	155	48,9
	Mamak	14.493	11.037	76,2	4.581	41,5
	Nallıhan	593	545	91,9	233	42,8
Polatlı	4.621	4.133	89,4	1.920	46,5	
Pursaklar	3.319	2.624	79,1	820	31,3	
Sereflikoçhisar	1.538	1.208	78,5	800	66,2	
Sincan	14.133	11.726	83,0	6.258	53,4	
Yenimahalle	14.518	10.859	74,8	4.169	38,4	
2017	Akyurt	400	295	73,8	163	55,3
	Altındağ	15.019	11.321	75,4	4.285	37,9
	Ayaş	198	186	93,9	60	32,3
	Bala	226	180	79,6	96	53,3
	Beypazarı	1.662	1.448	87,1	613	42,3
	Çamlıdere	331	303	91,5	217	71,6
	Çankaya	25.132	17.895	71,2	6.185	34,6
	Çubuk	1.650	1.406	85,2	609	43,3
	Elmadağ	799	692	86,6	198	28,6
	Etmesgut	16.541	13.163	79,6	5.504	41,8
	Evren	60	51	85,0	37	72,5
	Gölbaşı	3.747	2.939	78,4	953	32,4
	Güdül	173	152	87,9	40	26,3
	Haymana	773	737	95,3	466	63,2
	Kalecik	341	270	79,2	170	63,0
	Kazan	835	650	77,8	338	52,0
	Keçiören	33.570	26.194	78,0	10.668	40,7
	Kızılcahamam	479	446	93,1	271	60,8
	Mamak	22.227	17.182	77,3	6.650	38,7
	Nallıhan	910	793	87,1	343	43,3
Polatlı	1.937	1.407	72,6	557	39,6	
Pursaklar	4.513	3.787	83,9	1.082	28,6	
Sereflikoçhisar	721	695	96,4	424	61,0	
Sincan	18.669	15.642	83,8	7.070	45,2	
Yenimahalle	19.431	14.342	73,8	5.152	35,9	
2018	Akyurt	626	520	83,1	306	58,8
	Altındağ	19.543	12.963	66,3	5.091	39,3
	Ayaş	240	220	91,7	88	40,0
	Bala	116	108	93,1	59	54,6
	Beypazarı	2.441	2.184	89,5	967	44,3
	Çamlıdere	330	312	94,5	191	61,2
	Çankaya	32.617	23.690	72,6	7.687	32,4
	Çubuk	1.949	1.675	85,9	727	43,4
	Elmadağ	1.010	860	85,1	296	34,4
	Etmesgut	22.422	18.057	80,5	6.728	37,3
	Evren	151	104	68,9	67	64,4
	Gölbaşı	4.399	3.429	77,9	1.088	31,7
	Güdül	264	236	89,4	45	19,1
	Haymana	663	627	94,6	346	55,2
	Kalecik	423	394	93,1	290	73,6
	Kazan	1.038	789	76,0	314	39,8
	Keçiören	41.796	32.516	77,8	12.179	37,5
	Kızılcahamam	690	607	88,0	388	63,9
	Mamak	26.807	20.902	78,0	7.852	37,6
	Nallıhan	1.010	916	90,7	481	52,5
Polatlı	1.959	1.484	75,8	641	43,2	
Pursaklar	6.202	5.094	82,1	1.441	28,3	
Sereflikoçhisar	855	800	93,6	416	52,0	
Sincan	24.691	20.962	84,9	8.031	38,3	
Yenimahalle	25.370	18.211	71,8	6.060	33,3	

Şekil 4. 28. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016).

Şekil 4. 29. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2017).

Şekil 4. 30. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2018).

4.2.3. Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular

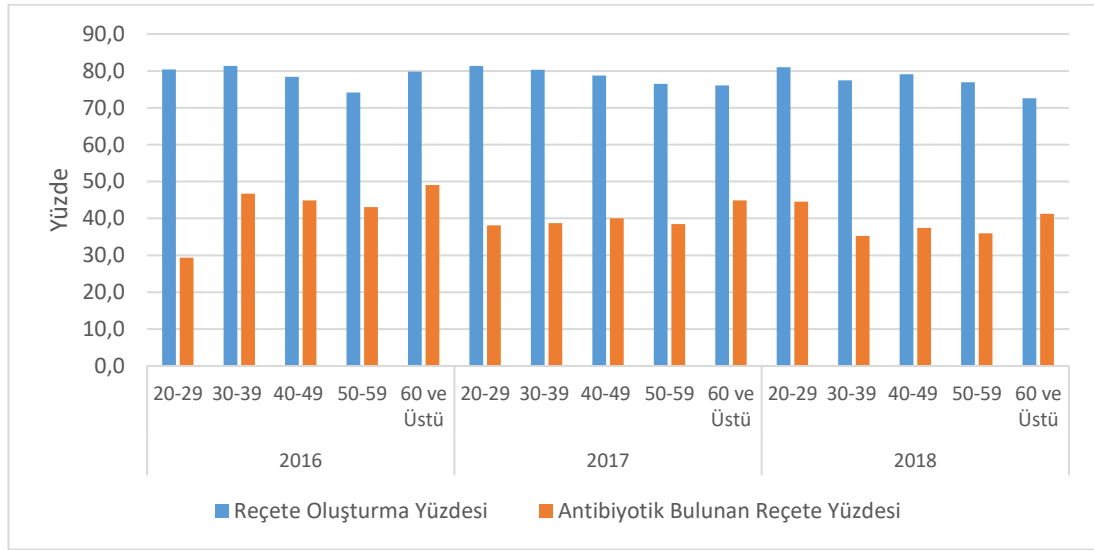
Ankara ilinde AGE tanısıyla oluşturulan protokollere reçete oluşturma yüzdesi hekimlerin yaş gruplarına göre 2016 yılında %74,2 (50-59 yaş) ile %81,4 (30-39) arasında, 2017 yılında %76,1 (60 yaş ve üstü) ile %81,4 (20-29 yaş) arasında ve 2018 yılında ise %72,6 (60 yaş ve üstü) ile %81,0 (20-29 yaş) arasında değişim göstermektedir (Tablo 4.15, Şekil 4.31, EK-Tablo 8.19).

Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 ve 2017 yıllarında 60 yaş ve üstü hekimlerde en yüksekken, 2018 yılında 20-29 yaş grubundaki hekimlerde en yüksektir. En yüksek antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016-2018 yılları arasında sırasıyla %49,1, %44,9 ve %44,5'dir. Antibiyotik bulunan reçete, kalem, kutu, maliyet yüzdesi değişkenleri açısından yıllar içinde 20-29 yaş grubu dışındaki hekimlerde düşüş olduğu saptanmıştır (Tablo 4.15, Şekil 4.31, EK-Tablo 8.19).

Tablo 4. 15. Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hekim Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	20-29	602	484	80,4	142	29,3
	30-39	16.646	13.542	81,4	6.326	46,7
	40-49	62.587	49.054	78,4	22.009	44,9
	50-59	45.511	33.762	74,2	14.553	43,1
	60 ve Üstü	5.034	4.016	79,8	1.971	49,1
2017	20-29	2.435	1.981	81,4	755	38,1
	30-39	24.583	19.748	80,3	7.644	38,7
	40-49	70.833	55.766	78,7	22.311	40,0
	50-59	63.448	48.556	76,5	18.691	38,5
	60 ve Üstü	8.033	6.113	76,1	2.743	44,9
	YBY*	1.012	12	1,2	7	58,3
2018	20-29	4.069	3.296	81,0	1.468	44,5
	30-39	36.243	28.064	77,4	9.899	35,3
	40-49	80.089	63.373	79,1	23.746	37,5
	50-59	82.258	63.279	76,9	22.775	36,0
	60 ve Üstü	12.794	9.286	72,6	3.832	41,3
	YBY*	2.159	362	16,8	59	16,3

* Yaş Bilgisi Yok

Şekil 4. 31. Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

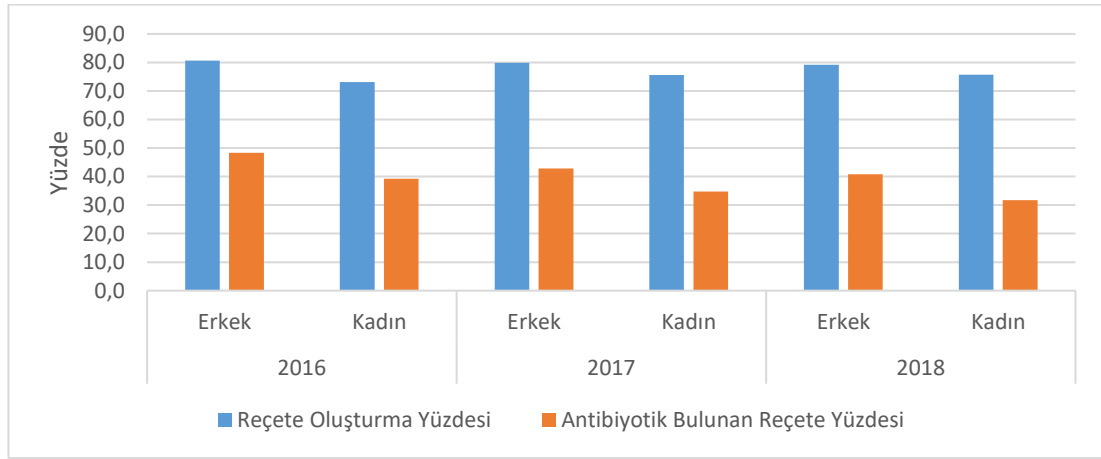
Hekimlerin cinsiyetine göre yapılan değerlendirmeye göre erkek hekimlerin tüm değişkenler açısından kadın hekimlerden daha yüksek yüzdelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 yılı için erkek hekimler tarafından oluşturulan reçetelerde %48,4 iken kadın hekimler tarafından oluşturulan reçetelerde aynı değer %39,2 olarak bulunmuştur. Aynı değişken için yüzdeler 2018 yılında ise sırasıyla, %40,8 ve %31,7'dir (Tablo 4.16, Şekil 4.32, EK-Tablo 8.20).

Erkek hekimlerin 2016 yılında %20,0 olan antibiyotik kalem yüzdesi i %16,2'ye gerilerken; kadın hekimlerde bu değerler %17,5 ve %13,1 olmuştur. Erkek hekimlerde antibiyotik kutu yüzdesi 2016 yılında %16,4, kadın hekimlerde %14,5 iken 2018 yılına gelindiğinde sırasıyla %12,3 ve %9,8 olmuştur. Antibiyotik maliyet yüzdesi ise erkek hekimlerde %14,4'den %8,9'a, kadın hekimlerde ise %11,4'den %6,6'ya düşmüştür (EK-Tablo 8.20).

Tablo 4. 16. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Erkek	74.000	59.658	80,6	28.851	48,4
	Kadın	56.380	41.200	73,1	16.150	39,2
2017	Erkek	96.569	77.152	79,9	33.058	42,8
	Kadın	72.763	55.012	75,6	19.086	34,7
	CBY*	1.012	12	1,2	7	58,3
2018	Erkek	120.618	95.471	79,2	38.954	40,8
	Kadın	94.835	71.827	75,7	22.766	31,7
	CBY*	2.159	362	16,8	59	16,3

* Cinsiyet Bilgisi Yok

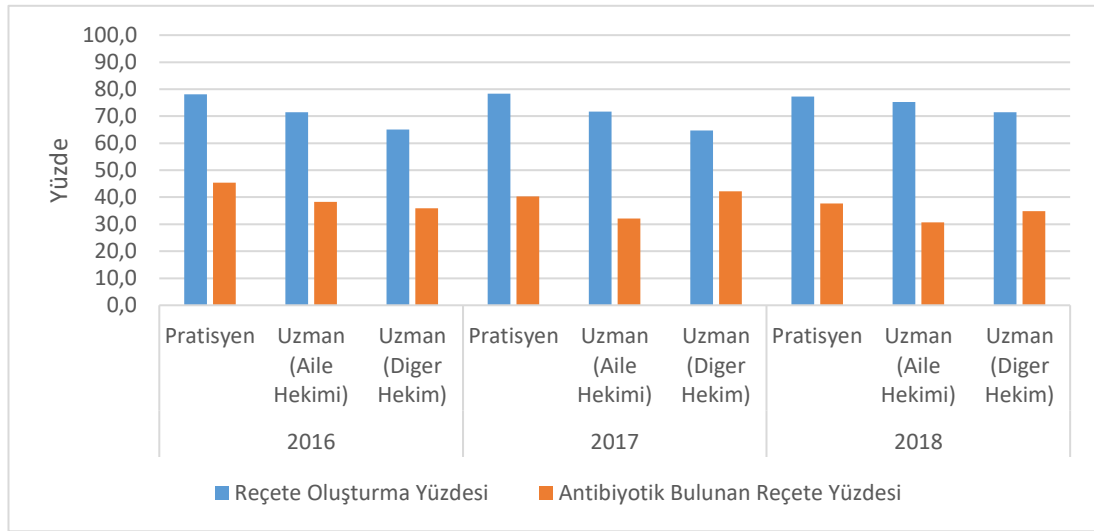

Şekil 4. 32. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Pratisyen hekimlerin tüm yıllarda diğer hekimlere göre daha fazla protokol ve reçete oluşturduğu, aynı zamanda kalem, kutu ve maliyet açısından da yüksek sayılar ürettiği görülmüştür (2016 yılında 115.923 protokol; 2018 yılında 191.686 protokol). Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 yılında pratisyenler için %45,3 iken aile hekimi uzmanları için %38,3'dür. Pratisyenler ve aile hekimi uzmanları için antibiyotik bulunan reçete yüzdesi ise 2018 yılında sırasıyla %37,6 ve 30,7 olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında değerlendirilen yıllarda tüm değişkenlerin yüzdelerinde zaman içinde azalmanın olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 4.17, Şekil 4.33, EK-Tablo 8.21).

Tablo 4. 17. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Uzmanlık Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Pratisyen	115.923	90.547	78,1	41.054	45,3
	Uzman (Aile Hekimi)	14.136	10.102	71,5	3.872	38,3
	Uzman (Diğer Hekim)	321	209	65,1	75	35,9
2017	Pratisyen	151.872	118.954	78,3	47.868	40,2
	Uzman (Aile Hekimi)	18.018	12.928	71,8	4.159	32,2
	Uzman (Diğer Hekim)	454	294	64,8	124	42,2
2018	Pratisyen	191.686	148.168	77,3	55.784	37,6
	Uzman (Aile Hekimi)	25.303	19.047	75,3	5.840	30,7
	Uzman (Diğer Hekim)	623	445	71,4	155	34,8

Şekil 4. 33. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

4.2.4. Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular

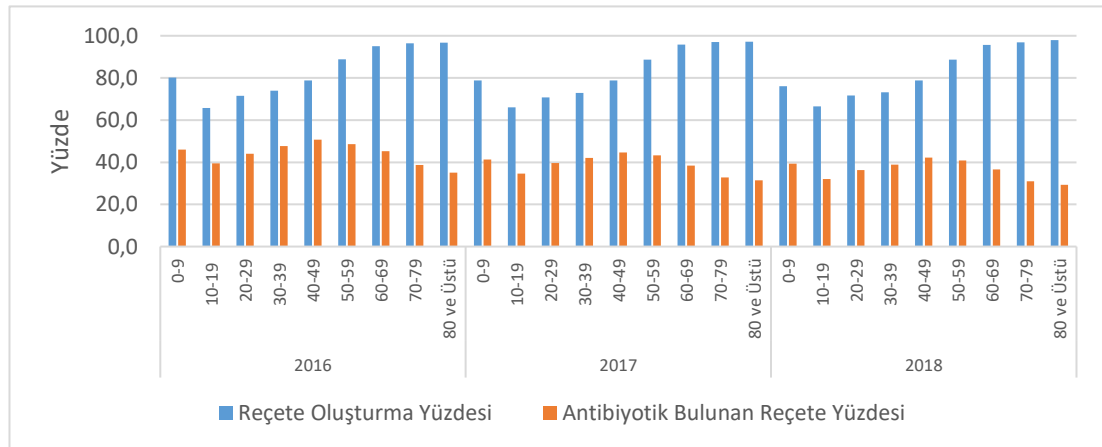
Bütün yıllarda reçete oluşturma yüzdesi 10-19 yaş grubundaki hastalarda en düşüktür (2016 yılında %65,8, 2017 yılında %66,0, 2018 yılında %66,4). Bu yaştan itibaren reçete oluşturma yüzdeleri yaşla birlikte artmakta ve 60 yaşından sonra %95'in üstüne çıkmaktadır. Reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi ise, yaş gruplarına göre değişken bir seyir izlemektedir (Tablo 4.18, Şekil 4.34, EK-Tablo 8.22).

Tüm yıllarda genel itibariyle antibiyotik kalem ve kutu yüzdesi en yüksek olan yaş grubu 0-9 yaş iken en düşük olan grup 80 yaş ve üstüdür. On-on dokuz yaş grubundaki hastalar, antibiyotik maliyet yüzdesi en yüksek grup, 80 yaş ve üstü hastalar en düşük olan gruptur. On-on dokuz yaş grubu hastalar için 2018 yılında antibiyotik maliyet yüzdesi %19,2 iken, 80 yaş ve üstü hastalar için aynı değer %2,6'dır. Çalışma kapsamında ele alınan tüm yıllarda ve tüm yaş gruplarında antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdelerinde düşüş olduğu gözlenmektedir. Kırk-kırk dokuz yaş grubundaki hastalara yazılan reçetelerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 yılında %50,7 iken 2018 yılında %42,2'ye düşmüştür. On-on dokuz yaş grubundaki hastalara ait antibiyotik kalem yüzdesi 2016 yılında %19,3 iken 2018 yılı değeri %15,5'dir. 10 yaş altındaki hastaların 2016 yılında %20,7 olan antibiyotik kutu yüzdesi değeri son yılda %16,0 olurken aynı grubun antibiyotik maliyet yüzdesi ise ilgili yıllarda %14,3'den %9,1'e gerilemiştir (EK-Tablo 8.22).

Tablo 4. 18. Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hasta Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	0-9	31.779	25.488	80,2	11.735	46,0
	10-19	32.465	21.365	65,8	8.448	39,5
	20-29	14.223	10.173	71,5	4.478	44,0
	30-39	14.776	10.931	74,0	5.213	47,7
	40-49	11.475	9.048	78,8	4.583	50,7
	50-59	10.251	9.106	88,8	4.419	48,5
	60-69	7.983	7.590	95,1	3.430	45,2
	70-79	4.848	4.675	96,4	1.813	38,8
	80 ve Üstü	2.536	2.451	96,6	861	35,1
YBY*	44	31	70,5	21	67,7	
2017	0-9	38.194	30.106	78,8	12.449	41,4
	10-19	38.446	25.365	66,0	8.786	34,6
	20-29	19.161	13.547	70,7	5.371	39,6
	30-39	20.120	14.672	72,9	6.171	42,1
	40-49	16.177	12.736	78,7	5.688	44,7
	50-59	14.450	12.820	88,7	5.540	43,2
	60-69	12.462	11.933	95,8	4.585	38,4
	70-79	7.396	7.176	97,0	2.356	32,8
	80 ve Üstü	3.875	3.766	97,2	1.182	31,4
YBY*	63	55	87,3	23	41,8	
2018	0-9	47.555	36.183	76,1	14.202	39,3
	10-19	51.999	34.546	66,4	11.075	32,1
	20-29	24.753	17.745	71,7	6.436	36,3
	30-39	25.383	18.571	73,2	7.222	38,9
	40-49	19.679	15.500	78,8	6.543	42,2
	50-59	17.982	15.932	88,6	6.513	40,9
	60-69	15.409	14.746	95,7	5.387	36,5
	70-79	9.628	9.334	96,9	2.896	31,0
	80 ve Üstü	5.146	5.039	97,9	1.478	29,3
YBY*	78	64	82,1	27	42,2	

* Yaş Bilgisi Yok

Şekil 4. 34. Hastaların Yaş Gruplarına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

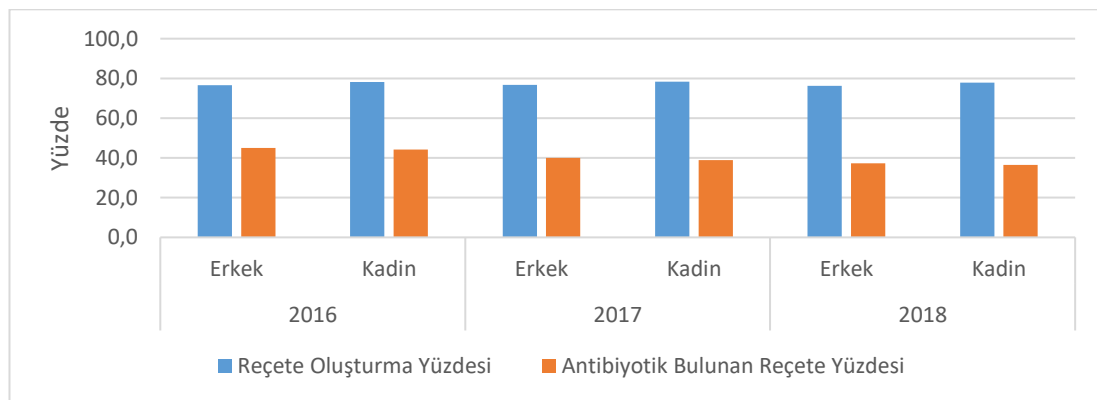

Hastaların cinsiyetine göre yapılan değerlendirmeye göre tüm yıllarda erkek hastalar için oluşturulan AGE tanılı protokol ve reçete sayılarının kadın hastalardan daha fazla olduğu görülmüştür. Kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi erkek hastalardan daha yüksekken, erkek hastalarda antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri kadınlardan daha yüksektir. Kadın hastaların 2016 yılında reçete oluşturulma yüzdesi %78,2 iken, erkekler %76,6 olarak bulunmuştur. Buna karşın aynı yıl için kadın ve erkek hastaların antibiyotik bulunan reçete yüzdeleri sırasıyla %44,3 ve %44,9'dur (Tablo 4.19, Şekil 4.35, EK-Tablo 8.23). Antibiyotik kalem yüzdesi 2016 yılında kadın ve erkek hastalarda sırasıyla %18,2 ve %19,9'dur; antibiyotik kutu yüzdesi sırasıyla %14,6 ve %19,9 iken antibiyotik maliyeti %12,2 ve %14,4 olarak bulunmuştur. Tüm değişkenlerde yıllar içinde bir düşüşün olduğu göze çarpmaktadır (EK-Tablo 8.23).

Tablo 4. 19. Hasta Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hasta Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Erkek	67524	51.726	76,6	23.242	44,9
	Kadın	62812	49.101	78,2	21.738	44,3
	CBY*	44	31	70,5	21	67,7
2017	Erkek	86834	66.684	76,8	26.643	40,0
	Kadın	83463	65.454	78,4	25.494	38,9
	CBY*	47	38	80,9	14	36,8
2018	Erkek	111019	84.662	76,3	31.514	37,2
	Kadın	106491	82.924	77,9	30.241	36,5
	CBY*	102	74	72,5	24	32,4

*Cinsiyet Bilgisi Yok

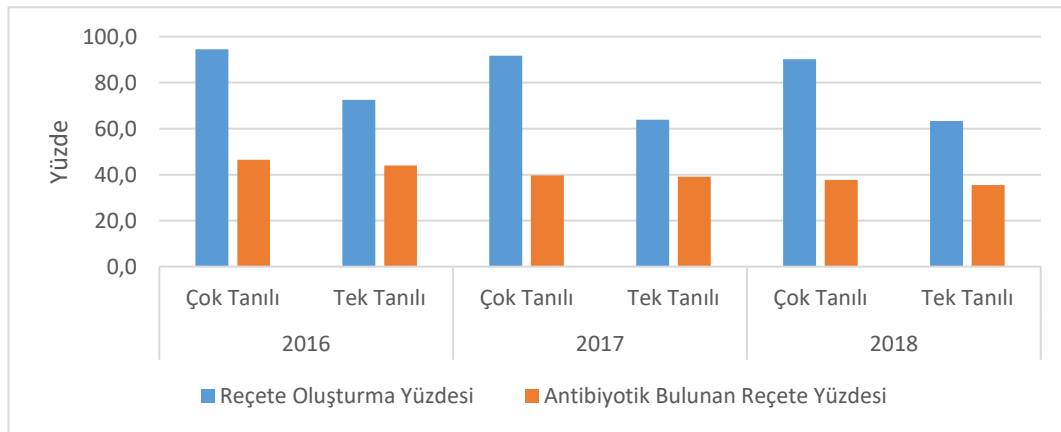
Şekil 4. 35. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

4.2.5. Tanılara ve Etken Maddelere İlişkin Bulgular

Tüm yıllarda çok tanılı reçetelerdeki reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi, tek tanılı reçetelerden yüksektir (Tablo 4.20, Şekil 4.36, EK-Tablo 8.24). Bununla birlikte diğer değişkenlerin yüzdelerinin tek tanılı reçetelerde daha yüksek olduğu görülmüştür (EK-Tablo 8.24).

Tablo 4. 20. Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Tanı Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi
2016	Çok Tanılı	29.064	27.445	94,4	12.759	46,5
	Tek Tanılı	101.316	73.413	72,5	32.242	43,9
2017	Çok Tanılı	84.097	77.091	91,7	30.616	39,7
	Tek Tanılı	86.247	55.085	63,9	21.535	39,1
2018	Çok Tanılı	110.958	100.094	90,2	37.764	37,7
	Tek Tanılı	106.654	67.566	63,4	24.015	35,5

Şekil 4. 36. Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Reçetelerde en sık yer alan 20 tanı Tablo 4.21’de sunulmuştur. Değerlendirilen üç yılda da reçetelerde bulunan ilk üç sıradaki tanının aynı olduğu görülmüştür. Bu tanımlar “Gastroenterit ve Kolit Diğer, Tanımlanmış Enfektif Olmayan”, “Gastroenterit ve Kolit, Enfektif Olmayan, Tanımlanmamış” ve “Enfektif Olmayan Diğer Gastroenterit ve Kolit”tir. Reçetelerde gastroenterit ilişkili diğer tanıların yanı sıra “esansiyel hipertansiyon”, üst solunum yolu enfeksiyonlarını işaret eden tanımlar, “gastroözofageal reflü” “dispepsi” ve “miyalji” gibi diğer tanımlar da sıklıkla yer almaktadır.

Tablo 4. 21. Tüm Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Tanının Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Tanı Açıklaması	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi
2016	Gastroenterit ve Kolit Diğer, Tanımlanmış Enfektif Olmayan	48.431	48,0
	Gastroenterit ve Kolit, Enfektif Olmayan, Tanımlanmamış	28.511	28,3
	Enfektif Olmayan Diğer Gastroenterit ve Kolit	11.235	11,1
	Diyare ve Gastroenterit, Enfeksiyöz Kaynaklı Olduğu Tahmin Edilen	4.532	4,5
	Bulantı ve Kusma	4.001	4,0
	Esansiyel (Primer) Hipertansiyon	2.771	2,7
	Barsak Enfeksiyonları Diğer, Tanımlanmış	2.101	2,1
	Bakteriyel Barsak Enfeksiyonları, Diğer	1.971	2,0
	Akut Üst Solunum Yolu Enfeksiyonu, Tanımlanmamış	1.919	1,9
	Viral Enteritler, Diğer	1.699	1,7
	Gastro-Özofajial Reflü Hastalığı	1.663	1,6
	Gastro-Özofajial Reflü Hastalığı, Özofajitsiz	1.622	1,6
	Akut Ağrı	1.474	1,5
	Akut Farenjit, Tanımlanmamış	1.320	1,3
	Akut Nazofarenjit [Nezle]	1.319	1,3
	Dispepsi	1.229	1,2
	Miyalji	1.145	1,1
	Ağrı, Tanımlanmamış	968	1,0
	Diyette Çinko Eksikliği	882	0,9
	Genel Tıbbi Muayene	842	0,8
2017	Gastroenterit ve Kolit Diğer, Tanımlanmış Enfektif Olmayan	69.105	52,3
	Gastroenterit ve Kolit, Enfektif Olmayan, Tanımlanmamış	29.029	22,0
	Enfektif Olmayan Diğer Gastroenterit ve Kolit	17.145	13,0
	Bulantı ve Kusma	11.926	9,0
	Esansiyel (Primer) Hipertansiyon	7.914	6,0
	Gastro-Özofajial Reflü Hastalığı	7.824	5,9
	Miyalji	7.699	5,8
	Diyare ve Gastroenterit, Enfeksiyöz Kaynaklı Olduğu Tahmin Edilen	7.527	5,7
	Üst Solunum Yolu Diğer Hastalıkları	4.412	3,3
	Akut Nazofarenjit [Nezle]	3.758	2,8
	Dermatit, Diğer	3.457	2,6
	Dispepsi	3.290	2,5
	Peptik Ülser, Yeri Tanımlanmamış	2.814	2,1
	Vitamin Eksiklikleri, Diğer	2.576	1,9
	Genel Tıbbi Muayene	2.352	1,8
	Bakteriyel Barsak Enfeksiyonları, Diğer	2.300	1,7
	Akut Sinüzit	2.299	1,7
	Viral Enteritler, Diğer	2.272	1,7
	Eklem Ağrısı	2.170	1,6
	Barsak Enfeksiyonları Diğer, Tanımlanmış	2.155	1,6
2018	Gastroenterit ve Kolit Diğer, Tanımlanmış Enfektif Olmayan	86.862	51,8
	Gastroenterit ve Kolit, Enfektif Olmayan, Tanımlanmamış	35.224	21,0
	Enfektif Olmayan Diğer Gastroenterit ve Kolit	21.709	12,9
	Bulantı ve Kusma	15.016	9,0
	Diyare ve Gastroenterit, Enfeksiyöz Kaynaklı Olduğu Tahmin Edilen	12.542	7,5
	Miyalji	10.322	6,2
	Gastro-Özofajial Reflü Hastalığı	10.161	6,1
	Esansiyel (Primer) Hipertansiyon	9.840	5,9
	Üst Solunum Yolu Diğer Hastalıkları	7.296	4,4
	Akut Nazofarenjit [Nezle]	4.550	2,7
	Dermatit, Diğer	4.199	2,5
	Dispepsi	4.151	2,5
	Peptik Ülser, Yeri Tanımlanmamış	3.408	2,0
	Genel Tıbbi Muayene	3.171	1,9
	Vitamin Eksiklikleri, Diğer	3.092	1,8
	Akut Sinüzit	3.043	1,8
	Viral Enteritler, Diğer	2.927	1,7
	Barsak Enfeksiyonları Diğer, Tanımlanmış	2.899	1,7
	Eklem Ağrısı	2.872	1,7
	Akut Üst Solunum Yolu Enfeksiyonu, Tanımlanmamış	2.650	1,6

Tüm reçetelerde ve tek tanılı reçetelerde yer alan etken maddeler incelendiğinde, her üç yılda da ilk sırada nifuroksazidin bulunduğu görülmüştür. Tüm reçetelerin 2016 yılında %36,5'inde, 2017 yılında %39,1'inde, 2018 yılında %40,3'ünde ve tek tanılı reçetelerin 2016 yılında %34,3'ünde,; 2017 yılında %37,9'unda, 2018 yılında %38,8'ünde nifuroksazid bulunmaktadır. Hem tek hem de çok tanılı reçetelerde nifuroksazidi metronidazol ve *Saccharomyces boulardii* takip etmekte olup bu etken maddelerin reçetelerin yaklaşık beşte birinde bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 4.22-Tablo 4.23).

Bazı ATC kodlarının AGE tanılı reçetelerde bulunma durumu da değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında antibiyotik olarak değerlendirilen sistemik kullanılan antibakteriyeller (J01) ve nitroimidazol deriveleri (P01AB)'nin yanı sıra sistemik olarak kullanılan bir antibiyotik olmamakla birlikte, lokal etkili bir antiinfektif olan nifuraksazid de tabloya dâhil edilmiş ve farklı kombinasyonlarda reçetelerde bulunma durumları değerlendirilmiştir. Tüm yıllarda ve tüm reçete tiplerinde sadece nifuroksazidin bulunduğu reçetelerin yüzdesi giderek artış gösterirken (tüm reçetelerde %24,3'den %29,7'ye, tek tanılı reçetelerde ise %23,1'den %29,2'ye çıkmıştır) diğer etken maddelerin tek başına veya birlikte bulunduğu reçetelerin yüzdesi ise genel olarak azalmaktadır (Tablo 4.24, Şekil 4.37).

Tablo 4. 22. Tüm Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Etken Maddeler (Ankara, 2016-2018).

Yıl	ATC Adı	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi
2016	Nifuroksazid	36.775	36,5
	Metronidazol	20.246	20,1
	Saccharomyces Boulardii	18.408	18,3
	Metoklopramid	15.014	14,9
	Parasetamol	13.682	13,6
	Trimebutin	11.772	11,7
	Ornidazol	11.193	11,1
	Diğer Soğuk Algınlığı Preparatları	8.319	8,2
	Bütülskopolamin ve Analjezikler	7.374	7,3
	İbuprofen	5.133	5,1
	Sefiksim	4.832	4,8
	Siprofloksasin	4.185	4,1
	Çinko Sülfat	3.771	3,7
	Trimetobenzamid	3.406	3,4
	Domperidon	3.117	3,1
	Sülfametoksazol ve Trimetoprim	2.948	2,9
	Diklofenak	2.580	2,6
	Lansoprozol	2.526	2,5
	Amoksisilin ve Enzim İnhibitörü	2.305	2,3
Oral Rehidrasyon Tuz Formülasyonları	2.284	2,3	
2017	Nifuroksazid	51.676	39,1
	Metronidazol	24.454	18,5
	Saccharomyces Boulardii	22.197	16,8
	Parasetamol	18.775	14,2
	Metoklopramid	18.311	13,9
	Trimebutin	14.311	10,8
	Diğer Soğuk Algınlığı Preparatları	14.092	10,7
	Ornidazol	12.200	9,2
	İbuprofen	7.077	5,4
	Bütülskopolamin ve Analjezikler	6.728	5,1
	Sefiksim	5.495	4,2
	Çinko Sülfat	4.842	3,7
	Diklofenak	4.642	3,5
	Siprofloksasin	4.612	3,5
	Bütülskopolamin	4.441	3,4
	Trimetobenzamid	4.256	3,2
	Domperidon	4.059	3,1
	Lansoprozol	3.822	2,9
	Amoksisilin ve Enzim İnhibitörü	3.485	2,6
Deksketoprofen	3.316	2,5	
2018	Nifuroksazid	67.556	40,3
	Metronidazol	31.846	19,0
	Saccharomyces Boulardii	26.285	15,7
	Parasetamol	23.939	14,3
	Metoklopramid	21.899	13,1
	Trimebutin	20.259	12,1
	Diğer Soğuk Algınlığı Preparatları	18.559	11,1
	Ornidazol	12.657	7,5
	Bütülskopolamin	10.005	6,0
	İbuprofen	9.028	5,4
	Çinko Sülfat	8.418	5,0
	Diklofenak	5.720	3,4
	Trimetobenzamid	5.383	3,2
	Domperidon	5.120	3,1
	Siprofloksasin	4.871	2,9
	Amoksisilin Ve Enzim İnhibitörü	4.804	2,9
	Deksketoprofen	4.607	2,7
	Lansoprozol	4.591	2,7
	Sefiksim	4.531	2,7
Oral Rehidrasyon Tuz Formülasyonları	4.260	2,5	

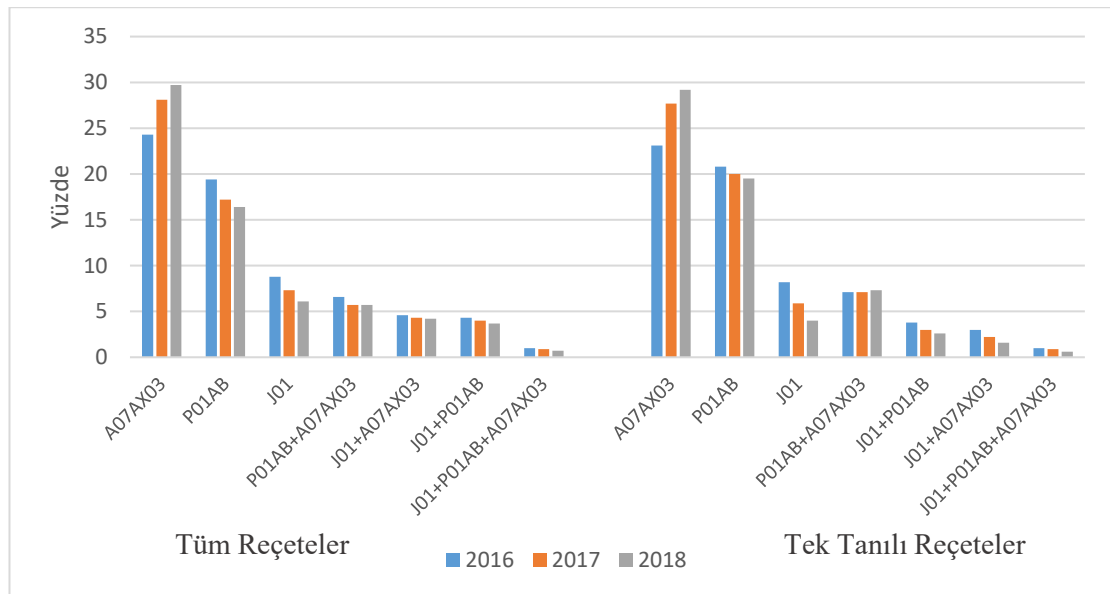
Tablo 4. 23. Tek Tanılı Reçetelerde Yer Alan İlk 20 Sıradaki Etken Maddeler (Ankara, 2016-2018).

Yıl	ATC Adı	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi
2016	Nifuroksazid	25.164	34,3
	Metronidazol	15.584	21,2
	Saccharomyces Boulardii	15.584	21,2
	Metoklopramid	11.194	15,2
	Parasetamol	9.998	13,6
	Trimebutin	9.554	13
	Ornidazol	8.339	11,4
	Bütülskopolamin ve Analjezikler	5.781	7,9
	Diğer Soğuk Algınlığı Preparatları	3.961	5,4
	İbuprofen	3.726	5,1
	Sefiksim	3.448	4,7
	Siprofloksasin	3.022	4,1
	Trimetobenzamid	2.462	3,4
	Domperidon	2.447	3,3
	Çinko Sülfat	2.379	3,2
	Sülfametoksazol ve Trimetoprim	2.218	3
	Oral Rehidrasyon Tuz Formülasyonları	1.806	2,5
	Bütülskopolamin	1.542	2,1
	Otilonyum Bromür	1.538	2,1
	Silikonlar	1.431	1,9
2017	Nifuroksazid	20.880	37,9
	Metronidazol	11.996	21,8
	Saccharomyces Boulardii	11.871	21,6
	Parasetamol	7.986	14,5
	Metoklopramid	7.583	13,8
	Trimebutin	6.959	12,6
	Ornidazol	5.045	9,2
	Bütülskopolamin ve Analjezikler	3.285	6
	İbuprofen	3.014	5,5
	Bütülskopolamin	2.266	4,1
	Sefiksim	2.227	4
	Domperidon	1.860	3,4
	Siprofloksasin	1.816	3,3
	Oral Rehidrasyon Tuz Formülasyonları	1.649	3
	Trimetobenzamid	1.421	2,6
	Sülfametoksazol ve Trimetoprim	1.393	2,5
	Çinko Sülfat	1.147	2,1
	Otilonyum Bromür	930	1,7
İşlevsel Gastrointestinal Bozukluklar İçin Etken Maddeler	906	1,6	
Parasetamol, Psikoleptikler- Hariç Kombinasyon	812	1,5	
2018	Nifuroksazid	26.204	38,8
	Metronidazol	15.394	22,8
	Saccharomyces Boulardii	14.213	21
	Parasetamol	9.822	14,5
	Trimebutin	9.599	14,2
	Metoklopramid	8.370	12,4
	Ornidazol	4.830	7,1
	Bütülskopolamin	4.570	6,8
	İbuprofen	3.578	5,3
	Çinko Sülfat	2.378	3,5
	Domperidon	2.194	3,2
	Oral Rehidrasyon Tuz Formülasyonları	2.062	3,1
	Sülfametoksazol ve Trimetoprim	1.665	2,5
	Siprofloksasin	1.665	2,5
	Trimetobenzamid	1.649	2,4
	Sefiksim	1.570	2,3
	Otilonyum Bromür	1.381	2
	Bütülskopolamin ve Analjezikler	1.251	1,9
İşlevsel Gastrointestinal Bozukluklar İçin Etken Maddeler	1.179	1,7	
Silikonlar	979	1,4	

Tablo 4. 24. Bazı ATC Kodlarının Bulunma Durumuna Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Etken Maddeler (ATC Kodları)	2016		2017		2018		
	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi	Reçete Sayısı	Reçete Yüzdesi	
Tüm Reçeteler	A07AX03	24.483	24,3	37.195	28,1	49.817	29,7
	P01AB	19.546	19,4	22.676	17,2	27.532	16,4
	J01	8.869	8,8	9.702	7,3	10.290	6,1
	P01AB+A07AX03	6.628	6,6	7.552	5,7	9.494	5,7
	J01+A07AX03	4.600	4,6	5.729	4,3	6.990	4,2
	J01+P01AB	4.302	4,3	5.311	4,0	6.235	3,7
	J01+P01AB+A07AX03	1.056	1,0	1.181	0,9	1.236	0,7
Tek Tanılı Reçeteler	A07AX03	16.963	23,1	15.246	27,7	19.762	29,2
	P01AB	15.284	20,8	11.021	20,0	13.177	19,5
	J01	6.003	8,2	3.253	5,9	2.681	4,0
	P01AB+A07AX03	5.222	7,1	3.934	7,1	4.947	7,3
	J01+P01AB	2.760	3,8	1.634	3,0	1.727	2,6
	J01+A07AX03	2.232	3,0	1.210	2,2	1.103	1,6
	J01+P01AB+A07AX03	741	1,0	483	0,9	380	0,6

J01: Sistemik Kullanılan Antibakteriyeller, P01AB: Nitroimidazol Deriveleri, A07AX03:Nifuroksazid

Şekil 4. 37. Bazı ATC Kodlarının Bulunma Durumuna Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

4.2.6. Protokolde Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular

Protokollerin hekim yaş grubuna ve reçete oluşturulma/ reçetelerde antibiyotik bulunma durumuna göre dağılımı Tablo 4. 25’de sunulmuştur. Buna göre tüm hekim yaş gruplarında ilgili sene protokollerinin çoğu reçete ile sonlanmakta ve antibiyotik bulunmamaktadır. Antibiyotik bulunan protokol sayısı ve yüzdesi reçetesiz protokollerinkinden daha fazladır. En yüksek protokol sayısına sahip 2018 yılında, oluşturulan 215.452 protokolün %49,0’ı antibiyotik içermeyen reçetelerden, %28,6’sı antibiyotik içeren reçetelerden ve %22,4’ü ise reçetesiz protokollerden oluşmaktadır. Sıralama tüm hekim yaş grupları için benzerdir. Her üç yılda da 40- 49 yaş grubu hekimler daha fazla protokol oluşturmaktadır.

Tablo 4. 25. Hekimlerin Yaşına ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hekim Yaş Grubu	Reçetesiz		Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
2016	20-29	118	19,6	342	56,8	142	23,6	602
	30-39	3.104	18,6	7.216	43,3	6.326	38,0	16.646
	40-49	13.533	21,6	27.045	43,2	22.009	35,2	62.587
	50-59	11.749	25,8	19.209	42,2	14.553	32,0	45.511
	60 ve Üstü	1.018	20,2	2.045	40,6	1.971	39,2	5.034
	Toplam	29.522	22,6	55.857	42,8	45.001	34,5	130.380
2017	20-29	454	18,6	1.226	50,3	755	31,0	2.435
	30-39	4.835	19,7	12.104	49,2	7.644	31,1	24.583
	40-49	15.067	21,3	33.453	47,2	22.311	31,5	70.831
	50-59	14.892	23,5	29.865	47,1	18.691	29,5	63.448
	60 ve Üstü	1.920	23,9	3.370	42,0	2.743	34,1	8.033
	Toplam	37.168	22,0	80.018	47,3	52.144	30,8	169.330
2018	20-29	773	19,0	1.828	44,9	1.468	36,1	4.069
	30-39	8.179	22,6	18.165	50,1	9.899	27,3	36.243
	40-49	16.715	20,9	39.627	49,5	23.746	29,6	80.088
	50-59	18.979	23,1	40.504	49,2	22.775	27,7	82.258
	60 ve Üstü	3.508	27,4	5.454	42,6	3.832	30,0	12.794
	Toplam	48.154	22,4	105.578	49,0	61.720	28,6	215.452

*Satır yüzdesi

Hekimlerin cinsiyetine göre protokollerde reçete oluşturulma/reçetelerde antibiyotik bulunma durumu değerlendirildiğinde tüm yıllarda erkek hekimlerin kadın hekimlerden daha fazla sayıda protokol oluşturduğu görülmüştür. Her iki cinsiyette de antibiyotik bulunmayan protokollerin yıllar içinde arttığı, antibiyotik bulunan protokollerin azaldığı görülmektedir (Tablo 4. 26).

Tablo 4. 26. Hekimlerin Cinsiyetine ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Cinsiyet	Reçetesiz		Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
2016	Erkek	14.342	19,4	30.807	41,6	28.851	39,0	74.000
	Kadın	15.180	26,9	25.050	44,4	16.150	28,6	56.380
	Toplam	29.522	22,6	55.857	42,8	45.001	34,5	130.380
2017	Erkek	19.417	20,1	44.092	45,7	33.058	34,2	96.567
	Kadın	17.751	24,4	35.926	49,4	19.086	26,2	72.763
	Toplam	37.168	22,0	80.018	47,3	52.144	30,8	169.330
2018	Erkek	25.146	20,8	56.517	46,9	38.954	32,3	120.617
	Kadın	23.008	24,3	49.061	51,7	22.766	24,0	94.835
	Toplam	48.154	22,4	105.578	49,0	61.720	28,6	215.452

*Satır yüzdesi

Hekimin uzmanlığına göre protokollerde reçete oluşturulma/reçetelerde antibiyotik bulunma durumu değerlendirilmiştir. Buna göre protokollerin daha büyük bir yüzdesinin antibiyotik bulunmayan protokollerden oluştuğu görülmüştür. Bunu antibiyotik reçete edilen protokoller takip etmektedir. 2018 yılında pratisyen hekimlerce oluşturulan 191.685 protokolün %48,2'si antibiyotik içermeyen reçetelerden, %29,1'i ise antibiyotik içeren reçetelerden oluşmaktadır. Uzman aile hekimleri, protokollerin %52,2'sini antibiyotik bulunmayan reçete ile sonlandırmakta ve %24,7'sine ise reçete oluşturmamaktadır. Tüm yıllarda protokollerin daha büyük bir kısmı pratisyen hekimler tarafından oluşturulmuştur (Tablo 4. 27).

Tablo 4. 27. Hekimlerin Uzmanlığına ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Uzmanlık	Reçetesiz		Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
2016	Pratisyen	25.376	21,9	49.493	42,7	41.054	35,4	115.923
	Uzman (Aile Hekimi)	4.034	28,5	6.230	44,1	3.872	27,4	14.136
	Uzman (Diğer Hekim)	112	34,9	134	41,7	75	23,4	321
	Toplam	29.522	22,6	55.857	42,8	45.001	34,5	130.380
2017	Pratisyen	32.918	21,7	71.084	46,8	47.868	31,5	151.870
	Uzman (Aile Hekimi)	5.090	28,2	8.769	48,7	4.159	23,1	18.018
	Uzman (Diğer Hekim)	160	35,2	170	37,4	124	27,3	454
	Toplam	38.168	22,4	80.023	47,0	52.151	30,6	170.342
2018	Pratisyen	43.517	22,7	92.384	48,2	55.784	29,1	191.685
	Uzman (Aile Hekimi)	6.256	24,7	13.207	52,2	5.840	23,1	25.303
	Uzman (Diğer Hekim)	178	28,6	290	46,5	155	24,9	623
	Toplam	49.951	23,0	105.881	48,7	61.779	28,4	217.611

*Satır yüzdesi

Hastaların yaş grubuna ve reçete oluşturulma/ reçetelerde antibiyotik bulunma durumuna göre protokoller incelendiğinde, protokollerin çoğunun antibiyotik bulunmayan reçete ile sonlandığı tespit edilmiştir. Tüm yaş gruplarında antibiyotik bulunan protokol sayı ve yüzdesi reçetesiz protokollerden daha fazladır. Çalışmanın son senesinde oluşturulan toplam protokolün %48,7'si antibiyotik içermeyen reçetelerden, %28,4'ü antibiyotik içeren reçetelerden ve %23,0'ı ise reçetesiz protokollerden oluşmaktadır. Sıralama tüm hasta yaş grupları için benzerdir. Her üç yılda da oluşturulan protokollerin içinde 10-19 yaş grubundaki hastalar için oluşturulanlar daha fazladır. Yaş arttıkça reçetesiz protokol sayısı azalmaktadır (Tablo 4.28).

Tablo 4. 28. Hastaların Yaş Grubuna ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Yaş	Reçetesiz		Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
2016	0-9	6.291	19,8	13.753	43,3	11.735	36,9	31.779
	10-19	11.100	34,2	12.917	39,8	8.448	26,0	32.465
	20-29	4.050	28,5	5.695	40,0	4.478	31,5	14.223
	30-39	3.845	26,0	5.718	38,7	5.213	35,3	14.776
	40-49	2.427	21,2	4.465	38,9	4.583	39,9	11.475
	50-59	1.145	11,2	4.687	45,7	4.419	43,1	10.251
	60-69	393	4,9	4.160	52,1	3.430	43,0	7.983
	70-79	173	3,6	2.862	59,0	1.813	37,4	4.848
	80 ve Üstü	85	3,4	1.590	62,7	861	34,0	2.536
Toplam	29.509	22,6	55.847	42,8	44.980	34,5	130.336	
2017	0-9	8.088	21,2	17.657	46,2	12.449	32,6	38.194
	10-19	13.081	34,0	16.579	43,1	8.786	22,9	38.446
	20-29	5.614	29,3	8.176	42,7	5.371	28,0	19.161
	30-39	5.448	27,1	8.501	42,3	6.171	30,7	20.120
	40-49	3.441	21,3	7.047	43,6	5.688	35,2	16.176
	50-59	1.630	11,3	7.279	50,4	5.540	38,3	14.449
	60-69	529	4,2	7.348	59,0	4.585	36,8	12.462
	70-79	220	3,0	4.820	65,2	2.356	31,9	7.396
	80 ve Üstü	109	2,8	2.584	66,7	1.182	30,5	3.875
Toplam	38.160	22,4	79.991	47,0	52.128	30,6	170.279	
2018	0-9	11.372	23,9	21.981	46,2	14.202	29,9	47.555
	10-19	17.453	33,6	23.471	45,1	11.075	21,3	51.999
	20-29	7.008	28,3	11.309	45,7	6.436	26,0	24.753
	30-39	6.811	26,8	11.349	44,7	7.222	28,5	25.382
	40-49	4.179	21,2	8.957	45,5	6.543	33,2	19.679
	50-59	2.050	11,4	9.419	52,4	6.513	36,2	17.982
	60-69	663	4,3	9.359	60,7	5.387	35,0	15.409
	70-79	294	3,1	6.438	66,9	2.896	30,1	9.628
	80 ve Üstü	107	2,1	3.561	69,2	1.478	28,7	5.146
Toplam	49.937	23,0	105.844	48,7	61.752	28,4	217.533	

*Satır yüzdesi

Hastaların cinsiyetine göre protokollerde reçete oluşturulma/ reçetelerde antibiyotik bulunma durumu değerlendirildiğinde tüm yıllarında protokollerin daha büyük bir kısmının erkek hastalar için oluşturulduğu görülmüştür. Her iki cinsiyette

de antibiyotik bulunmayan protokollerin yüzdesi artarken antibiyotik bulunan protokollerin yüzdesi azalmaktadır (Tablo 4.29).

Tablo 4. 29. Hastaların Cinsiyetine ve Reçete Oluşturulma/Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Protokollerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Cinsiyet	Reçetesiz		Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı
2016	Erkek	15.798	23,4	28.484	42,2	23.242	34,4	67.524
	Kadın	13.711	21,8	27.363	43,6	21.738	34,6	62.812
	Toplam	29.509	22,6	55.847	42,8	44.980	34,5	130.336
2017	Erkek	20.150	23,2	40.041	46,1	26.643	30,7	86.834
	Kadın	18.009	21,6	39.958	47,9	25.494	30,5	83.461
	Toplam	38.159	22,4	79.999	47,0	52.137	30,6	170.295
2018	Erkek	26.357	23,7	53.148	47,9	31.514	28,4	111.019
	Kadın	23.566	22,1	52.683	49,5	30.241	28,4	106.490
	Toplam	49.923	23,0	105.831	48,7	61.755	28,4	217.509

*Satır yüzdesi

4.2.7. Reçetede Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular

Tüm reçetelerde yıllara göre antibiyotik bulunma durumu değerlendirildiğinde 2016 yılında oluşturulan reçetelerin %44,6'sında antibiyotik bulunurken 2017 ve 2018 yıllarında ise sırasıyla %39,4 ve %36,9'unda antibiyotik bulunmaktadır. (Tablo 4.30).

Tablo 4. 30. Yıllara Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
2016	55.713	55,4	44.905	44,6	100.618	100,0
2017	79.794	60,6	51.983	39,4	131.777	100,0
2018	105.201	63,1	61.514	36,9	166.715	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Mevsime göre yapılan değerlendirme sonucuna göre reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesinin en yüksek %42,7 ile yaz mevsimi olduğu bulunmuştur (Tablo 4.31).

Tablo 4. 31. Mevsime Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Mevsim	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İlkbahar	43.991	61,7	27.349	38,3	71.340	100,0
Yaz	66.268	57,3	49.421	42,7	115.689	100,0
Sonbahar	92.324	61,7	57.198	38,3	149.522	100,0
Kış	38.125	60,9	24.434	39,1	62.559	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Ankara ilindeki ilçeler merkez ve merkez olmayan ilçeler olarak gruplandırıldığında, merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %38,9, merkez dışındaki ilçelerde ise %48,8 olarak bulunmuştur (Tablo 4.32).

Tablo 4. 32. Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe Grubu	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Merkez İlçe	224.247	61,1	142.684	38,9	366.931	100,0
Merkez Olmayan İlçe	16.461	51,2	15.718	48,8	32.179	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Hekimlerin yaş grubuna göre yapılan değerlendirmede 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %44,1 iken, 50-59 yaş grubundaki hekim reçetelerinde %38,4'dür (Tablo 4.33).

Tablo 4. 33. Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hekim Yaş Grubu	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
20-29	3.383	59,0	2.355	41,0	5.738	100,0
30-39	37.438	61,1	23.832	38,9	61.270	100,0
40-49	99.748	59,5	67.998	40,5	167.746	100,0
50-59	89.429	61,6	55.779	38,4	145.208	100,0
60 ve Üstü	10.710	55,9	8.438	44,1	19.148	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Kadın hekimlerin oluşturdukları reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %34,6 iken erkek hekimlerde bu yüzde %43,4'tür (Tablo 4.34).

Tablo 4. 34. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadın	109.629	65,4	57.918	34,6	167.547	100,0
Erkek	131.079	56,6	100.484	43,4	231.563	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Uzman hekimlerin oluşturdukları reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %33,0, pratisyen hekimlerin oluşturdukları reçetelerde %40,5'tir (Tablo 4.35).

Tablo 4. 35. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Uzman (Aile Hekimi)	28.191	67,0	13.863	33,0	42.054	100,0
Pratisyen	212.517	59,5	144.539	40,5	357.056	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Hasta yaşına göre yapılan değerlendirme sonucuna göre 40-49 yaş grubundaki hastalar için oluşturulan reçetelerdeki antibiyotik bulunma yüzdesi %45,2 iken 10-19 yaş grubundaki hastalar için aynı değer %34,9'dur (Tablo 4.36).

Tablo 4. 36. Hastaların Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hasta Yaş	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0-9	53.292	58,2	38.320	41,8	91.612	100,0
10-19	52.774	65,1	28.230	34,9	81.004	100,0
20-29	25.055	60,7	16.216	39,3	41.271	100,0
30-39	25.423	57,8	18.549	42,2	43.972	100,0
40-49	20.352	54,8	16.759	45,2	37.111	100,0
50-59	21.276	56,5	16.407	43,5	37.683	100,0
60-69	20.797	60,9	13.369	39,1	34.166	100,0
70-79	14.065	66,6	7.044	33,4	21.109	100,0
80 ve Üstü	7.674	68,6	3.508	31,4	11.182	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Kadın hastalar için oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %39,3 iken erkek hastalar için aynı değer %40,1 olarak bulunmuştur (Tablo 4.37).

Tablo 4. 37. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

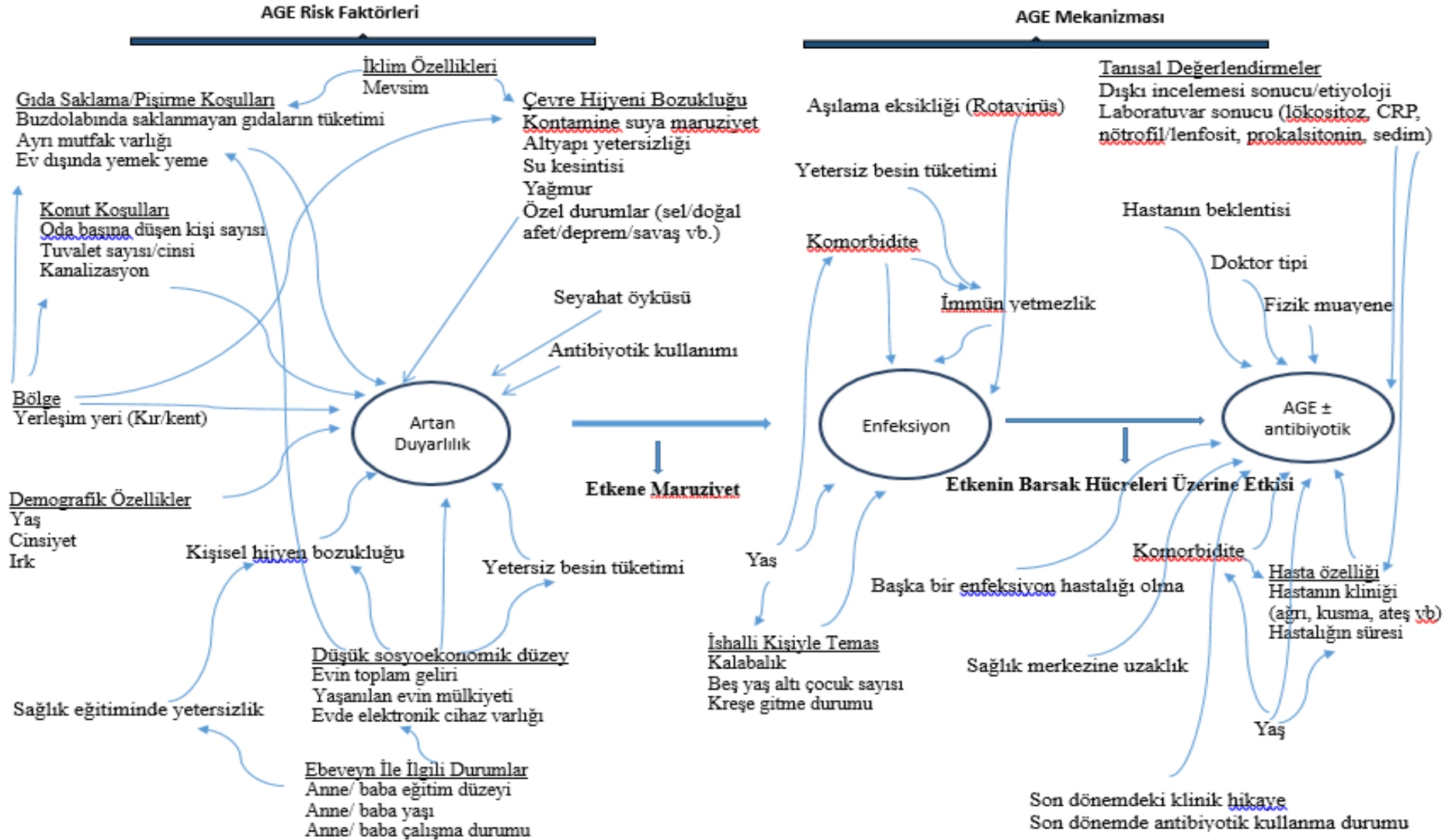
Cinsiyet	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadın	119.509	60,7	77.259	39,3	196.768	100,0
Erkek	121.199	59,9	81.143	40,1	202.342	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Sadece AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %39,7 iken AGE ve beraberinde bir başka hastalık olması durumunda %31,1, AGE ve bir başka enfeksiyon hastalığı bulunması durumunda ise %52,5 olarak bulunmuştur (Tablo 4.38).

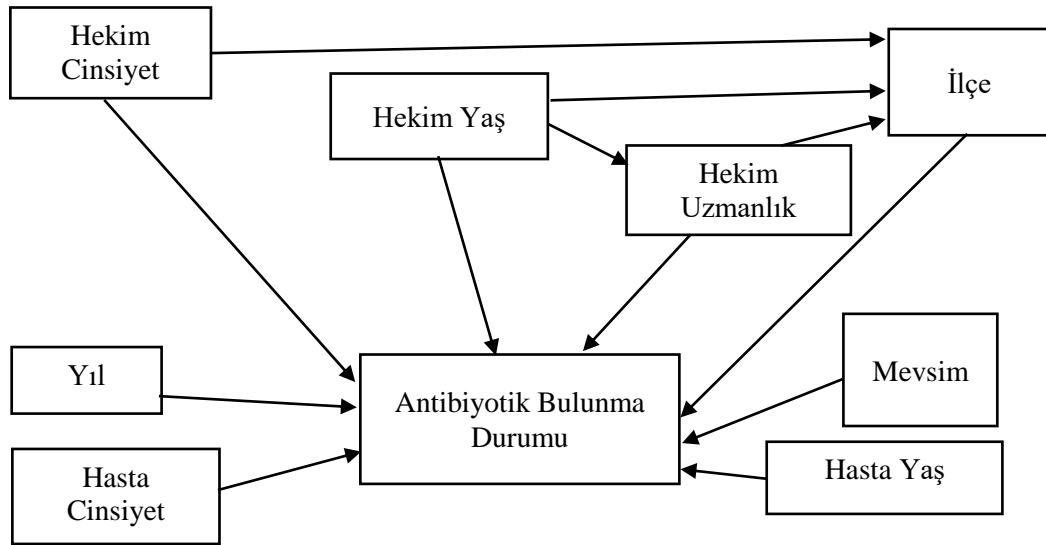
Tablo 4. 38. Tanı Grubuna Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Tanı Grubu	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
AGE	117.933	60,3	77.594	39,7	195.527	100,0
AGE+ENF	38.838	47,5	42.899	52,5	81.737	100,0
AGE+ Başka Hastalık	83.937	68,9	37.909	31,1	121.846	100,0
Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110	100,0

Yukarıda reçetelerdeki bazı özelliklerin ve antibiyotik bulunma durumunun dağılımının gösterildiği bazı değerlendirmelerin sonuçları sunulmuştur. Bu sonuçların verdiği izlenimlerin ışığında bağımsız değişkenlerle sonuç değişkeni olan reçetede antibiyotik bulunma durumu arasında bazı ilişkilerin olduğu öngörülmüştür. Bu ilişkiler içinde hem doğrudan ilişkilerin olduğu hem de bağımsız değişkenlerin başka bazı özellikleri nedeniyle birbirleri ile olan ilişkilerinin de dolaylı olarak sonuç değişkeni ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. Literatüre göre AGE oluşumunda ve sonrasındaki antibiyotik kullanımında çok sayıda değişkenin ilişkili olduğu gösterilmişse de (Şekil 4.38) bu çalışmada veri setinin kısıtlılığı nedeniyle az sayıda değişkenle ilişkiler değerlendirilmiştir. Buna göre tasarlanmış ilişkiler yumağı Şekil 4.39'da sunulmuştur.

Şekil 4. 38. AGE Oluşumunda ve AGE’de Antibiyotik Kullanımında Risk Faktörleri.

Şekil 4. 39. Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumuyla İlişkili Olduğu Düşünülen Yolaklar

Bu kısımda, ileri analize geçmeden önce, tüm reçetelerde tasarlanan ilişkiler yumağı üzerinde görülen bağımsız değişkenlerin birbirleri ile olası ilişkileri değerlendirilmiştir.

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerin en yüksek yüzde ile %41,7'si, merkez olmayan ilçelerde ise %46,3'ü 40-49 yaş grubu arasındaki hekimler tarafından oluşturulmuştur (Tablo 4. 39).

Tablo 4. 39. Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hekim Yaş Grubu	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
20-29	3.798	1,0	1.940	6,0	5.738	1,4
30-39	50.298	13,7	10.972	34,1	61.270	15,4
40-49	152.861	41,7	14.885	46,3	167.746	42,0
50-59	141.139	38,5	4.069	12,6	145.208	36,4
60 ve Üstü	18.835	5,1	313	1,0	19.148	4,8
Toplam	366.931	100,0	32.179	100,0	399.110	100,0

Uzman hekim reçetelerinin %41,8'i 30-39 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulmuşken pratisyen hekim reçetelerinin %42,8'i 40-49 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulmuştur (Tablo 4. 40).

Tablo 4. 40. Hekimin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yaş Grubu	Uzman (Aile Hekimi)		Pratisyen		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
20-29	42	0,1	5.696	1,6	5.738	1,4
30-39	17.576	41,8	43.694	12,2	61.270	15,4
40-49	14.777	35,1	152.969	42,8	167.746	42,0
50-59	9.228	21,9	135.980	38,1	145.208	36,4
60 ve Üstü	431	1,0	18.717	5,2	19.148	4,8
Toplam	42.054	100,0	357.056	100,0	399.110	100,0

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerin %56,5'ini, merkez dışındaki ilçelerde oluşturulan reçetelerin %75,3'ünü erkek hekimler oluşturmuşlardır (Tablo 4.41).

Tablo 4. 41. Çalışılan Yere ve Hekimin Cinsiyetine Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadın	159.595	43,5	7.952	24,7	167.547	42,0
Erkek	207.336	56,5	24.227	75,3	231.563	58,0
Toplam	366.931	100,0	32.179	100,0	399.110	100,0

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerin %89,1'i pratisyen hekimler tarafından oluşturulmuştur. Merkez olmayan ilçeler için bu yüzde %93,9'dur (Tablo 4.42).

Tablo 4. 42. Çalışılan Yere ve Hekimin Uzmanlığına Göre Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Uzman	40.087	10,9	1.967	6,1	42.054	10,5
Pratisyen	326.844	89,1	30.212	93,9	357.056	89,5
Toplam	366.931	100,0	32.179	100,0	399.110	100,0

Hekimin uzmanlığına ve yaşına göre oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma durumu incelendiğinde, bütün yaş gruplarında uzman hekimler tarafından oluşturulan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdeleri pratisyen hekimlerin oluşturduğu reçetelerden düşüktür. Uzman hekim olup 20-29 ve 50-59 yaş grubunda olan hekimler kendi içlerinde en düşük ve en yüksek düzeyde antibiyotik reçete etmişlerdir (sırasıyla %21,4 ve %36,4). Bu durum pratisyen hekimler için 50-59 yaş grubunda öne çıkmaktadır (%38,6) (Tablo 4.43)

Tablo 4. 43. Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Hekim Yaş Grubu	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Uzman (Aile Hekimi)	20-29	33	78,6	9	21,4	42
	30-39	12.164	69,2	5.412	30,8	17.576
	40-49	9.782	66,2	4.995	33,8	14.777
	50-59	5.871	63,6	3.357	36,4	9.228
	60 ve Üstü	341	79,1	90	20,9	431
	Toplam	28.191	67,0	13.863	33,0	42.054
Pratisyen	20-29	3.350	58,8	2.346	41,2	5.696
	30-39	25.274	57,8	18.420	42,2	43.694
	40-49	89.966	58,8	63.003	41,2	152.969
	50-59	83.558	61,4	52.422	38,6	135.980
	60 ve Üstü	10.369	55,4	8.348	44,6	18.717
	Toplam	212.517	59,5	144.539	40,5	357.056
Toplam	20-29	3.383	59,0	2.355	41,0	5.738
	30-39	37.438	61,1	23.832	38,9	61.270
	40-49	99.748	59,5	67.998	40,5	167.746
	50-59	89.429	61,6	55.779	38,4	145.208
	60 ve Üstü	10.710	55,9	8.438	44,1	19.148
	Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110

*Satır yüzdesi

Çalışılan yere ve hekimlerin yaşına göre reçetede antibiyotik bulunma durumu incelendiğinde, merkez ilçelerde çalışan 60 yaş ve üstü aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerin %43,9’unda, 30-39 yaş grubundaki hekimlerin ise %36,1’inde antibiyotik bulunmaktadır. Merkez dışındaki ilçelerde çalışan bütün yaş gruplarındaki hekimlerin oluşturdukları reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdeleri merkez ilçede çalışanlardan yüksektir. Merkez olmayan ilçelerde ise 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçeteler az sayıda olmakla birlikte, reçetelerin %52,4’ünde antibiyotik bulunmaktadır (Tablo 4.44).

Tablo 4. 44. Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe Grubu	Hekim Yaş Grubu	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Merkez İlçe	20-29	2.411	63,5	1.387	36,5	3.798
	30-39	32.119	63,9	18.179	36,1	50.298
	40-49	91.866	60,1	60.995	39,9	152.861
	50-59	87.290	61,8	53.849	38,2	141.139
	60 ve Üstü	10.561	56,1	8.274	43,9	18.835
	Toplam	224.247	61,1	142.684	38,9	366.931
Merkez Olmayan İlçe	20-29	972	50,1	968	49,9	1.940
	30-39	5.319	48,5	5.653	51,5	10.972
	40-49	7.882	53,0	7.003	47,0	14.885
	50-59	2.139	52,6	1.930	47,4	4.069
	60 ve Üstü	149	47,6	164	52,4	313
	Toplam	16.461	51,2	15.718	48,8	32.179
Toplam	20-29	3.383	59,0	2.355	41,0	5.738
	30-39	37.438	61,1	23.832	38,9	61.270
	40-49	99.748	59,5	67.998	40,5	167.746
	50-59	89.429	61,6	55.779	38,4	145.208
	60 ve Üstü	10.710	55,9	8.438	44,1	19.148
	Toplam	240.708	60,3	158.402	39,7	399.110

*Satır yüzdesi

Merkez ilçelerde çalışan uzman aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerin %32,1'inde merkez dışındaki ilçelerde çalışanların ise %51,5'inde antibiyotik bulunmaktadır. Pratisyen hekimler için bu değerler sırasıyla %39,7 ve %48,7'dir (Tablo 4.45).

Tablo 4. 45. Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	İlçe Grubu	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı
Uzman (Aile Hekimi)	Merkez ilçe	27.238	67,9	12.850	32,1	40.087
	Merkez olmayan ilçe	955	48,5	1.014	51,5	1.967
	Toplam	28.193	67,0	13.864	33,0	42.054
Pratisyen	Merkez ilçe	197.026	60,3	129.845	39,7	326.844
	Merkez olmayan ilçe	15.558	51,3	14.743	48,7	30.212
	Toplam	212.584	59,5	144.588	40,5	357.056
Toplam	Merkez ilçe	224.264	61,1	142.695	38,9	366.931
	Merkez olmayan ilçe	16.513	51,2	15.757	48,8	32.179
	Toplam	240.777	60,3	158.452	39,7	399.110

*Satır yüzdesi

Kadın aile hekimlerin oluşturduğu reçetelerin merkez ilçelerde %34,1'inde, merkez olmayan ilçelerde ise %44,0'ında antibiyotik bulunduğu saptanmıştır. Erkek aile hekimleri ise merkez olan ve olmayan ilçelerde oluşturdukları reçetelerin sırasıyla %42,6'sına ve %50,4'üne antibiyotik reçetelemiştir (Tablo 4.46).

Tablo 4. 46. Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışılan Yere Göre Reçetelerde Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	İlçe Grubu	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı
Kadın	Merkez ilçe	105.191	65,9	54.423	34,1	159.595
	Merkez olmayan ilçe	4.468	56,0	3.513	44,0	7.952
	Toplam	109.659	65,4	57.936	34,6	167.547
Erkek	Merkez ilçe	119.073	57,4	88.272	42,6	207.336
	Merkez olmayan ilçe	12.045	49,6	12.244	50,4	24.227
	Toplam	131.118	56,6	100.516	43,4	231.563
Toplam	Merkez ilçe	224.264	61,1	142.695	38,9	366.931
	Merkez olmayan ilçe	16.513	51,2	15.757	48,8	32.179
	Toplam	240.777	60,3	158.452	39,7	399.110

*Satır yüzdesi

4.2.8. Antibiyotik Endikasyonuna İlişkin Bulgular

Hastanın sahip olduğu AGE dışındaki enfeksiyon hastalıklarının ve bazı durumlarda enfeksiyon dışı hastalıkların da hekimi antibiyotik reçeteleme yönünde teşvik etmesi olası bir durumdur. Ayrıca reçetede AGE dışındaki enfeksiyon hastalıklarından birinin veya birkaçının bulunması durumunda hekimin reçete ettiği antibiyotiğin hangi tanıya uygun verilmiş olduğu konusunda, verilerin kısıtlılığı nedeniyle kesin bir yargıya varmak doğru değildir. Belirtilen durumlar göz önüne alınarak, AGE durumunda antibiyotik reçete edilmesi ile ilişkili özelliklerin belirlenmesine ilişkin ileri analizler sadece AGE tanılı reçeteler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Böylece reçetede yer alan antibiyotiğin yalnızca AGE için reçete edildiğine emin olunabilmiş ve göreceli olarak daha doğru bir değerlendirme yapılabilmektedir.

Ankara ili için çalışmaya konu olan 2016-2018 yılları arasında 399.110 AGE tanısı bulunan reçetenin 195.527'si sadece AGE tanısıyla oluşturulmuştur. Sadece AGE tanılı reçeteler, "AGE'yi işaret eden bir grup ICD-10 tanı kodundan (EK-5) birini veya birkaçını içeren reçeteler"dir. AGE'nin yanı sıra başka bir hastalık tanısının olduğu reçeteler bu analize dâhil edilmemiştir. Buna göre, 2016 yılında reçetelerin %72,7'si sadece AGE tanılı iken, 2017 yılında %41,7'si, 2018 yılında ise %40,4'ü AGE tanısıyla oluşturulmuştur (Tablo 4.47).

Tablo 4. 47. Yıllara Göre Toplam ve Sadece AGE Tanılı Reçete Sayılarının Dağılımı (Ankara, 2016-2018)

Yıl	Sadece AGE Tanılı Reçeteler		Toplam Reçeteler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
2016	73.184	72,7	100.618	100,0
2017	54.960	41,7	131.777	100,0
2018	67.383	40,4	166.715	100,0
Toplam	195.527	49,0	399.110	100,0

Yalnızca AGE tanısının/tanılarının yer aldığı reçeteler, o tanı(lar)da antibiyotik kullanma endikasyonuna göre ikiye ayrılmıştır. Analizlerde, “akılcı antibiyotik kullanılmaması” (olumsuz durumlar) olarak değerlendirilen “tanıya göre antibiyotik kullanma endikasyonu olan grupta antibiyotik yazılmaması” ve “antibiyotik kullanma endikasyonu olmayan grupta antibiyotik yazılması” ile ilişkili faktörler saptanmaya çalışılmıştır. Veri setinin sadece sınırlı sayıdaki değişkeni içermesinin, AGE’de antibiyotik yazma ile ilişkili olası faktörlerin saptanmasında oldukça genel bir değerlendirme sunacağı düşünülmektedir. İleri analiz öncesinde döneme ve bölgeye, hekime ve hastaya ait bazı özelliklere göre reçetede antibiyotik endikasyonu olma ve antibiyotik bulunma durumlarının dağılımları aşağıda sunulmuştur.

İlgili tanılarda antibiyotik reçeteleme endikasyonunun olup olmadığı, reçetelerde yer alan tanıların doğru olduğu varsayımından hareketle antibiyotik türünün ne olduğuna ve tanı-antibiyotik uygunluğuna bakılmaksızın değerlendirilmiştir. Her bir aile hekimi ziyaretini ifade eden protokol numarası tekil (unique) olup çalışmanın verileri kişi temelli değil, protokol temelli elde edilmiştir. Bu sebeple, aynı kişinin aynı nedenle yapacağı birden çok kez aile hekimi ziyareti yani kişinin aynı hastalığın devamı niteliğinde kaçınıcı kez aile hekimine başvuruda bulunduğu bilgisi bu çalışma kapsamında ele alınamamıştır. Veride hastanın klinik durumuna dair hastalığının şiddeti ve süresi gibi bilgilerin ve tanının laboratuvar destekli konulup konulmadığı bilgisinin yer almaması çalışmanın önemli kısıtlılıkları olmakla birlikte bu çalışma, AGE tanısında antibiyotik reçetelemesinde ilişkili olabilecek faktörlerin saptanmasında önemli sonuçları ortaya koymaktadır.

Endikasyona göre reçetelerde antibiyotik bulunma durumunun dağılımı Tablo 4.48'de verilmiştir. Buna göre toplam 195.527 reçetenin 189.996'sında antibiyotik reçeteleme endikasyonu bulunmazken sadece 5.531'inde (%2,8) bulunmaktadır. Antibiyotik endikasyonu bulunmayan reçetelerin %38,9'unda antibiyotik reçetelendiği, antibiyotik endikasyonu bulunan reçetelerin ise %34,1'inde antibiyotik reçetelenmediği belirlenmiştir.

Tablo 4. 48. Sadece AGE Tanılı Reçetelerin Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumuna Göre Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Endikasyon	Antibiyotik Yok		Antibiyotik Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde*
Var	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	2,8
Yok	116.048	61,1	73.948	38,9	189.996	97,2
Toplam	117.933	60,3	77.594	39,7	195.527	100,0

*Sütun yüzdesi; diğerleri satır yüzdesidir.

Değerlendirmeler göre 2016 yılında oluşturulan reçetelerin %3,4'ünde, 2017 yılında %2,7'sinde, 2018 yılında ise %2,3'ünde antibiyotik endikasyonu vardır. Yıllara göre antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama yüzdesi sırası ile %31,3, %35,5 ve %37,2; antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerdeki antibiyotik bulunma yüzdesi ise sırası ile %43,1, %38,4 ve %34,9 olarak saptanmıştır. Her iki grupta da yıllara ve endikasyona göre reçetelerde antibiyotik bulunma durumu arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla $\chi^2=16,585$ $p<0,001$ ve $\chi^2=960,030$, $p<0,001$) (Tablo 4.49).

Tablo 4. 49. Yıllara Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Endikasyon Var						Endikasyon Yok						Genel Toplam
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam		Antb. Yok		Antb. Var		Toplam		
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde**	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde**	
2016	788	31,3	1.728	68,7	2.516	3,4	40.240	56,9	30.428	43,1	70.668	96,6	73.184
2017	526	35,5	954	64,5	1.480	2,7	32.948	61,6	20.532	38,4	53.480	97,3	54.960
2018	571	37,2	964	62,8	1.535	2,3	42.860	65,1	22.988	34,9	65.848	97,7	67.383
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	2,8	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	97,8	195.527
$\chi^2=16,585$, $sd=2$, $p<0,001$						$\chi^2=960,030$, $sd=1$, $p<0,001^a$							

*Satır yüzdesi, **Genel toplama göre endikasyon var/yok yüzdesi, sd =Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare testi

Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerdeki antibiyotik bulunmama yüzdesi en yüksek aylar Şubat (%41,1), Ekim (%39,5) ve Kasım (%36,6) aylarıdır. Antibiyotik

endikasyonu olmayan reçetelerdeki antibiyotik bulunma yüzdesi ise en yüksek Ağustos (%45,2) ayında, en düşük Kasım (%34,7) ayındadır. Antibiyotik endikasyonu olan ve olmayan grupta aylar ile antibiyotik bulunma durumu arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla $\chi^2=26,576$, $p=0,005$ ve $\chi^2=944,920$, $p<0,001$) (Tablo 4.50).

Tablo 4. 50. Aylara Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Ay	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Ocak	78	33,5	155	66,5	233	4.798	62,5	2.881	37,5	7.679	7.912
Şubat	86	41,1	123	58,9	209	4.548	62,4	2.738	37,6	7.286	7.495
Mart	96	36,2	169	63,8	265	5.614	63,5	3.222	36,5	8.836	9.101
Nisan	107	33,8	210	66,2	317	6.251	64,6	3.420	35,4	9.671	9.988
Mayıs	169	33,4	337	66,6	506	10.217	63,0	6.000	37,0	16.217	16.723
Haziran	170	32,4	354	67,6	524	9.180	59,6	6.226	40,4	15.406	15.930
Temmuz	176	31,5	383	68,5	559	10.187	56,9	7.702	43,1	17.889	18.448
Ağustos	229	31,0	509	69,0	738	13.738	54,8	11.352	45,2	25.090	25.828
Eylül	211	30,3	486	69,7	697	15.205	59,9	10.169	40,1	25.374	26.071
Ekim	280	39,5	429	60,5	709	16.508	63,2	9.613	36,8	26.121	26.830
Kasım	166	36,6	287	63,4	453	11.554	65,3	6.143	34,7	17.697	18.150
Aralık	117	36,4	204	63,6	321	8.271	64,8	4.498	35,2	12.769	13.090
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=26,576$, $sd=11$, $p=0,005$ ^a						$\chi^2=944,920$, $sd=11$, $p<0,001$ ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Mevsimlere ve endikasyon durumuna göre reçetelerde antibiyotik bulunma durumunun değerlendirme sonuçları Tablo 4.51’de sunulmuştur. Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerdeki antibiyotik bulunmama yüzdesinin en yüksek olduğu mevsim kış (%36,8), en düşük olduğu mevsim ise yazdır (%31,6). Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta antibiyotik bulunma yüzdesi en yüksek olan mevsim %43,3 ile yaz iken en düşük mevsim %36,4 ile ilkbahardır. Antibiyotik endikasyonu olan ve olmayan grupta mevsimler ile antibiyotik bulunma durumu arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (sırasıyla $\chi^2=8,970$, $p=0,030$ ve $\chi^2=694,019$, $p<0,001$).

Tablo 4. 51. Mevsimlere Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Mevsim	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
İlkbahar	372	34,2	716	65,8	1.088	22.082	63,6	12.642	36,4	34.724	35.810
Yaz	575	31,6	1.246	68,4	1.821	33.105	56,7	25.280	43,3	58.385	60.206
Sonbahar	657	35,3	1.202	64,7	1.859	43.267	62,5	25.925	37,5	69.192	71.051
Kış	281	36,8	482	63,2	763	17.617	63,5	10.117	36,5	27.734	28.490
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=8,970$, sd=3, p=0,030 ^a						$\chi^2=694,019$, sd=3, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez dışındaki ilçelerde oluşturulan reçetelerde hem antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama yüzdesi (%57,1), hem de endikasyon olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi (%50,6) merkez ilçelerden daha yüksektir. Her iki grupta da çalışılan yer ile antibiyotik bulunma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır (sırasıyla $\chi^2=55,478$, p<0,001 ve $\chi^2=952,689$, p<0,001) (Tablo 4.52).

Tablo 4. 52. Çalışılan Yere Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Merkez ilçe	1.756	33,1	3.549	66,9	5.305	108.531	62,1	66.236	37,9	174.763	180.068
Merkez olmayan ilçe	129	57,1	97	42,9	226	7.521	49,4	7.712	50,6	15.233	15.459
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=55,478$, sd=1, p<0,001 ^a						$\chi^2=952,689$, sd=1, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Antibiyotik endikasyonu olan grupta reçete sayıları az olmakla birlikte 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %53,2'sinde antibiyotik bulunmamaktadır. Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise aynı yaş aralığındaki hekimlerin reçetelerinin %44,2'sinde antibiyotik bulunmamaktadır. Gruplar arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. (sırasıyla, $\chi^2=22,475$, p<0,001 ve $\chi^2=251,703$, p<0,001) (Tablo 4.53).

Tablo 4. 53. Hekimlerin Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hekim Yaş Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
20-29	10	25,6	29	74,4	39	1.680	58,6	1.187	41,4	2.867	2.906
30-39	224	37,4	375	62,6	599	18.862	63,3	10.946	36,7	29.808	30.407
40-49	1.036	32,7	2.134	67,3	3.170	49.229	59,9	32.921	40,1	82.150	85.320
50-59	565	34,7	1.064	65,3	1.629	41.678	62,3	25.248	37,7	66.926	68.555
60 ve Üstü	50	53,2	44	46,8	94	4.599	55,8	3.646	44,2	8.245	8.339
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.048	61,1	73.948	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=22.475$, sd=4, p<0,001 ^a						$\chi^2=251.703$, sd=4, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Erkek hekimlerin oluşturdukları ve antibiyotik endikasyonu olan reçetelerin %27,8'inde, kadın hekimlerin oluşturdukları reçetelerin ise %46,3'ünde antibiyotik bulunmamaktadır. Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerin erkek hekimler %42,8'sine, kadın hekimler ise %33,7'sine antibiyotik reçetelemesi yapmıştır. Her iki grupta da hekim cinsiyeti ile antibiyotik bulunma durumu arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla, $\chi^2=186,863$, p<0,001 ve $\chi^2=1635,212$, p<0,001) (Tablo 4.54).

Tablo 4. 54. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Erkek	1.019	27,8	2.640	72,2	3.659	62.373	57,2	46.703	42,8	109.076	112.735
Kadın	866	46,3	1.006	53,7	1.872	53.675	66,3	27.245	33,7	80.920	82.792
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=186,863$, sd=1, p<0,001 ^a						$\chi^2=1635,212$, sd=1, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Hekimlerin uzmanlığına göre yapılan değerlendirmede pratisyen hekimlerin antibiyotik endikasyonu olan reçetelerinin %34,7'sine, uzman aile hekimlerinin ise %29,3'üne antibiyotik reçetelemesi yapmadığı saptanmıştır. Antibiyotik endikasyonu bulunmayan reçeteler değerlendirildiğinde ise pratisyenlerin reçetelerin %39,9'una, uzmanların ise %30,3'üne antibiyotik reçete ettiği görülmüştür; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (sırasıyla $\chi^2=7,209$, p=0,007 ve $\chi^2=669,941$, p<0,001) (Tablo 4.55).

Tablo 4. 55. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Pratisyen	1.701	34,7	3.202	65,3	4.903	102.538	60,1	68.065	39,9	170.603	175.506
Uzman (Aile Hekimi)	184	29,3	444	70,7	628	13.510	69,7	5.883	30,3	19.393	20.021
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=7,209$, sd=1, p=0,007 ^a						$\chi^2=669,941$, sd=1, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Hemen bütün yaşlarda, reçetelerin üçte bir civarına antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik reçete edilmemiştir (%27,7-%37,4) Bununla birlikte antibiyotik endikasyonu olmadığı halde reçetelerin %32,8-%45,2'sine antibiyotik reçetelemesi yapıldığı tespit edilmiştir. Gruplar arasında gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (sırasıyla $\chi^2=17.293$, p<0,001 ve $\chi^2=1.391.026$, p< 0,001) (Tablo 4.56).

Tablo 4. 56. Hastaların Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yaş Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
0-9	537	33,5	1.064	66,5	1.601	31.885	60,1	21.160	39,9	53.045	54.646
10-19	441	37,4	739	62,6	1.180	31.757	67,2	15.501	32,8	47.258	48.438
20-29	206	34,9	384	65,1	590	13.695	62,8	8.101	37,2	21.796	22.386
30-39	238	34,9	443	65,1	681	13.166	59,3	9.026	40,7	22.192	22.873
40-49	136	27,7	355	72,3	491	6.992	55,4	5.639	44,6	12.631	13.122
50-59	147	33,5	292	66,5	439	8.865	55,4	7.147	44,6	16.012	16.451
60-69	96	30,6	218	69,4	314	5.200	54,8	4.285	45,2	9.485	9.799
70-79	61	35,7	110	64,3	171	2.979	58,2	2.143	41,8	5.122	5.293
80 ve Üstü	23	35,9	41	64,1	64	1.509	61,5	946	38,5	2.455	2.519
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.048	61,1	73.948	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=17.293$, sd=8, p=0,027 ^a						$\chi^2=1.391.026$, sd=8, p<0,001 ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Kadın hastaların antibiyotik endikasyonu olan reçetelerindeki antibiyotik bulunmama yüzdesi %34,6 iken erkek hastalarda bu değer %33,6'dır. Antibiyotik endikasyonu olmayan reçeteler değerlendirildiğinde ise erkek hastaların reçetelerinin %39,2'sine, kadın hastaların reçetelerinin %38,6'sına antibiyotik reçetelemesi yapıldığı tespit edilmiştir. Antibiyotik endikasyonu olan grupta hasta cinsiyeti ile antibiyotik bulunma durumu arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlı

değilken ($\chi^2=0,589$, $p=0,443$), antibiyotik endikasyonu olan grupta fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=5,803$, $p=0,016$) (Tablo 4.57).

Tablo 4. 57. Hastaların Cinsiyetine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam
	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Sayı
Erkek	997	33,6	1.968	66,4	2.965	62.744	60,8	40.401	39,2	103.145	106.110
Kadın	888	34,6	1.678	65,4	2.566	53.304	61,4	33.547	38,6	86.851	89.417
Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	189.996	195.527
	$\chi^2=0,589$, $sd=1$, $p=0,443$ ^a					$\chi^2=5,803$, $sd=1$, $p=0,016$ ^a					

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Bu bölümde sadece AGE tanılı reçetelerde ileri analizde birbiri ile ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır.

Uzman aile hekimlerinin oluşturduğu antibiyotik endikasyonu olan reçetelerin hekimlerin yaşına göre dağılımı incelendiğinde, 20-29 yaş arasında ve 60 yaş ve üstündeki hekimlerin reçete oluşturmadığı görülmüştür. Pratisyen hekimlerin reçetelerinde ise 30-39 yaş arasındaki hekimlerin reçetelerinin %44,6'sında antibiyotik bulunmamakta olup bu grupta gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2=44.895$, $p<0,001$). Antibiyotik endikasyonu olan grupta ise 50-59 yaş grubundaki uzman hekimlerin reçetelerinin %34,3'ünde, 60 yaş ve üstündeki pratisyen hekimlerin reçetelerinin ise %45,0'ında antibiyotik bulunmaktadır. Gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır Sırasıyla, $\chi^2=89.406$, $p<0,001$ ve $\chi^2=221.217$, $p<0,001$) (Tablo 4.58).

Tablo 4. 58. Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Hekim Yaş Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam Sayı
		Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam Sayı	
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Uzman (Aile Hekimi)	20-29	-	-	-	-	-	16	84,2	3	15,8	19	19
	30-39	17	12,6	118	87,4	135	5.944	71,8	2.336	28,2	8.280	8.415
	40-49	161	36,8	276	63,2	437	4.744	68,9	2.145	31,1	6.889	7.326
	50-59	6	10,7	50	89,3	56	2.650	65,7	1.384	34,3	4.034	4.090
	60 ve Üstü	-	-	-	-	-	156	91,2	15	8,8	171	171
	Toplam	184	29,3	444	70,7	628	13.510	69,7	5.883	30,3	19.393	20.021
			$\chi^2=39.530, sd=2, p<0,001^a$					$\chi^2=89.406, sd=4, p<0,001^a$				
Pratisyen	20-29	10	25,6	29	74,4	39	1.664	58,4	1.184	41,6	2.848	2.887
	30-39	207	44,6	257	55,4	464	12.918	60,0	8.610	40,0	21.528	21.992
	40-49	875	32,0	1.858	68,0	2.733	44.485	59,1	30.776	40,9	75.261	77.994
	50-59	559	35,5	1.014	64,5	1.573	39.028	62,1	23.864	37,9	62.892	64.465
	60 ve Üstü	50	53,2	44	46,8	94	4.443	55,0	3.631	45,0	8.074	8.168
	Toplam	1.701	34,7	3.202	65,3	4.903	102.538	60,1	68.065	39,9	170.603	175.506
			$\chi^2=44.895, sd=4, p<0,001^a$					$\chi^2=221.217, sd=4, p<0,001^a$				
Toplam	20-29	10	25,6	29	74,4	39	1.680	58,6	1.187	41,4	2.867	2.906
	30-39	224	37,4	375	62,6	599	18.862	63,3	10.946	36,7	29.808	30.407
	40-49	1.036	32,7	2.134	67,3	3.170	49.229	59,9	32.921	40,1	82.150	85.320
	50-59	565	34,7	1.064	65,3	1.629	41.678	62,3	25.248	37,7	66.926	68.555
	60 ve Üstü	50	53,2	44	46,8	94	4.599	55,8	3.646	44,2	8.245	8.339
	Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.048	61,1	73.948	38,9	189.996	195.527
			$\chi^2=22.475, sd=4, p<0,001^a$					$\chi^2=251.703, sd=4, p<0,001^a$				

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Antibiyotik endikasyonu olan grupta merkez ilçelerde çalışan 40-49 yaş grubu hekimlerin reçetelerinin %32,6'sında, merkez dışındaki ilçelerde çalışan 30-39 yaş grubundaki hekimlerin reçetelerinin %71,5'inde antibiyotik bulunmamaktadır. Gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla $\chi^2=31.525, p<0,001$ ve $\chi^2=33.838, p<0,001$) (Tablo 4.59).

Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise merkez ilçelerde çalışan 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %44,1'inde, merkez dışındaki ilçelerde çalışan 30-39 yaş arasındaki hekimlerin reçetelerinin %53,0'ında antibiyotik bulunmaktadır. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır (sırasıyla $\chi^2=388.441, p<0,001$ ve $\chi^2=25.780, p<0,001$) (Tablo 4.59).

Tablo 4. 59. Çalışma Yerine ve Hekimlerin Yaşına Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe Grubu	Hekim Yaş Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam
		Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Merkez İlçe	20-29	5	16,1	26	83,9	31	1.138	64,7	621	35,3	1.759	1.790
	30-39	126	27,3	336	72,7	462	16.587	66,4	8.383	33,6	24.970	25.432
	40-49	1.014	32,6	2.094	67,4	3.108	45.646	60,9	29.317	39,1	74.963	78.071
	50-59	561	34,8	1.050	65,2	1.611	40.627	62,5	24.340	37,5	64.967	66.578
	60 ve Üstü	50	53,8	43	46,2	93	4.529	55,9	3.575	44,1	8.104	8.197
	Toplam	1.756	33,1	3.549	66,9	5.305	108.527	62,1	66.236	37,9	174.763	180.068
$\chi^2=31.525$ sd=4, p<0,001 ^a						$\chi^2=388.441$, sd=4, p<0,001 ^a						
Merkez Olmayan İlçe	20-29	5	62,5	3	37,5	8	542	48,9	566	51,1	1.108	1.116
	30-39	98	71,5	39	28,5	137	2.275	47,0	2563	53,0	4.838	4.975
	40-49	22	35,5	40	64,5	62	3.583	49,9	3604	50,1	7.187	7.249
	50-59	4	22,2	14	77,8	18	1.051	53,6	908	46,4	1.959	1.977
	60 ve Üstü	-	-	1	100,0	1	70	49,6	71	50,4	141	142
	Toplam	129	57,1	97	42,9	226	7.521	49,4	7712	50,6	15.233	15.459
$\chi^2=33.838$, sd=4, p<0,001 ^b						$\chi^2=25.780$, sd=4, p<0,001 ^a						
Toplam	20-29	10	25,6	29	74,4	39	1.680	58,6	1.187	41,4	2.867	2.906
	30-39	224	37,4	375	62,6	599	18.862	63,3	10.946	36,7	29.808	30.407
	40-49	1.036	32,7	2134	67,3	3.170	49.229	59,9	32.921	40,1	82.150	85.320
	50-59	565	34,7	1064	65,3	1.629	41.678	62,3	25.248	37,7	66.926	68.555
	60 ve Üstü	50	53,2	44	46,8	94	4.599	55,8	3.646	44,2	8.245	8.339
	Toplam	1.885	34,1	3646	65,9	5.531	116.048	61,1	73.948	38,9	189.996	195.527
$\chi^2=22.475$, sd=4, p<0,001 ^a						$\chi^2=251.703$, sd=4, p<0,001 ^a						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test, ^bExact ki-kare test

Merkez ilçelerde çalışan uzman aile hekimlerine ait reçetelerin %29,2'sinde, antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik bulunmamaktadır. Merkez dışı ilçelerde çalışan uzman hekimlerin oluşturdukları yalnızca iki reçetede antibiyotik endikasyonu vardır ve bunlardan birisinde antibiyotik yazılmıştır. Gruplar arasındaki gözlenen fark anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=0,415$, p=0,519). Merkez ilçelerde çalışan pratisyen hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %33,6'sında, merkez olmayan ilçelerde çalışan pratisyen hekimlerin oluşturduğu reçetelerin ise %57,1'inde antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik bulunmamaktadır. Gruplar arası gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=52,213$, p<0,001) (Tablo 4.60).

Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise merkez ilçelerde çalışan uzman hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %29,3'ünde, merkez olmayan ilçelerde çalışanların ise %52,5'inde antibiyotik bulunmamaktadır. Gruplar arasındaki gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=213,9$, p<0,001). Pratisyen hekimlerin oluşturdukları reçeteler için bu yüzdeler sırasıyla %38,9 ve %50,5'tir; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=734,671$, p<0,001) (Tablo 4.60).

Tablo 4. 60. Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışma Yerine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	İlçe Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok					Genel Toplam
		Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Uzman (Aile Hekimi)	Merkez ilçe	183	29,2	443	70,8	626	13.094	70,7	5.422	29,3	18.516	19.142
	Merkez olmayan ilçe	1	50,0	1	50,0	2	417	47,5	461	52,5	878	880
	Toplam	184	29,3	444	70,7	628	13.511	69,7	5.883	30,3	19.394	20.022
$\chi^2=0,415, sd=1, p=0,500^b$						$\chi^2=213,9, sd=1, p<0,001^a$						
Pratisyen	Merkez ilçe	1.573	33,6	3.106	66,4	4.679	95.437	61,1	60.818	38,9	156.255	160.934
	Merkez olmayan ilçe	128	57,1	96	42,9	224	7.123	49,5	7.263	50,5	14.386	14.610
	Toplam	1.701	34,7	3.202	65,3	4.903	102.560	60,1	68.081	39,9	170.641	175.544
$\chi^2=52,213, sd=1, p<0,001^a$						$\chi^2=734,671, sd=1, p<0,001^a$						
Toplam	Merkez ilçe	1.756	33,1	3.549	66,9	5.305	108.531	62,1	66.240	37,9	174.771	180.076
	Merkez olmayan ilçe	129	57,1	97	42,9	226	7.540	49,4	7.724	50,6	15.264	15.490
	Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	190.035	195.527
$\chi^2=55,478, sd=1, p<0,001^a$						$\chi^2=952,689, sd=1, p<0,001^a$						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test, ^bFisher's Exact test

Oluşturulan reçetelerde hekimlerin cinsiyetine ve çalışılan yer özelliğine göre antibiyotik endikasyonu olma ve antibiyotik bulunma durumunun dağılımı değerlendirildiğinde, merkez ilçelerde çalışan erkek aile hekimlerinin oluşturduğu reçetelerin %25,9'unda, merkez olmayan ilçelerde çalışanların oluşturduğu reçetelerin %68,7'sinde endikasyon olduğu halde antibiyotik bulunmadığı görülmüştür. Merkez ilçelerde çalışan kadın aile hekimlerinin oluşturduğu reçetelerin ise %47,0'ında, merkez olmayan ilçelerde çalışanların %25,0'ında antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik yazılmadığı tespit edilmiştir. Her iki cinsiyetteki aile hekimi grubunda da çalışılan yere göre gözlenen farklar istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla $\chi^2=144,239, p<0,001$ ve $\chi^2=11,271, p<0,001$) (Tablo 4.61).

Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise erkek aile hekimlerin reçetelerinin merkez ilçelerde %41,7'sinde, merkez olmayan ilçelerde %52,3'ünde antibiyotik bulunduğu görülmüştür; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=213,997, p<0,001$). Kadın aile hekimleri ise merkez olan ve olmayan ilçelerde sırasıyla reçetelerinin %33,1'inde ve %45,0'ında antibiyotik reçetelemişlerdir. Gruplar arasındaki gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($\chi^2=481,975, p<0,001$) (Tablo 4.61).

Tablo 4. 61. Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışma Yerine Göre Sadece AGE Tanılı Reçetelerde Antibiyotik Endikasyonu Olma ve Antibiyotik Bulunma Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	İlçe Grubu	Endikasyon Var					Endikasyon Yok				Genel Toplam
		Antb. Yok		Antb. Var		Toplam	Antb. Yok		Antb. Var		
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Erkek	Merkez ilçe	905	25,9	2.588	74,1	3.493	56.805	58,3	40.591	41,7	100.889
	Merkez olmayan ilçe	114	68,7	52	31,3	166	5.585	47,7	6.124	52,3	11.875
	Toplam	1.019	27,8	2.640	72,2	3.659	62.390	57,2	46.715	42,8	112.764
$\chi^2=144,239$, sd=1, p<0,001 ^a							$\chi^2=213,997$, sd=1, p<0,001 ^a				
Kadın	Merkez ilçe	851	47,0	961	53,0	1.812	51.726	66,9	25.649	33,1	79.187
	Merkez olmayan ilçe	15	25,0	45	75,0	60	1.955	55,0	1.600	45,0	3.615
	Toplam	866	46,3	1.006	53,7	1.872	53.681	66,3	27.249	33,7	82.802
$\chi^2=11,271$, sd=1, p<0,001 ^a							$\chi^2=481,975$, sd=1, p<0,001 ^a				
Toplam	Merkez ilçe	1.756	33,1	3.549	66,9	5.305	108.531	62,1	66.240	37,9	180.076
	Merkez olmayan ilçe	129	57,1	97	42,9	226	7.540	49,4	7.724	50,6	15.490
	Toplam	1.885	34,1	3.646	65,9	5.531	116.071	61,1	73.964	38,9	195.527
$\chi^2=55,478$, sd=1, p<0,001 ^a							$\chi^2=952,689$, sd=1, p<0,001 ^a				

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

4.2.9. Birleştirilmiş Reçetelerde Bulunan Bazı Özelliklere İlişkin Bulgular

Antibiyotik endikasyonu olan ve olmayan reçeteler birleştirilerek yeni bir değişken oluşturulmuş ve bu reçetelerde istenmeyen durum olan akılcı olmayan antibiyotik kullanımı durumu değerlendirilmiştir.

Birleştirilmiş 195.527 reçetenin %38,8’inde reçetede akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi yokken %61,2’sinde vardır. Yıllara göre yapılan değerlendirmede 2016 yılında reçetelerin %35,0’ında 2017 ve 2018 yıllarında ise sırasıyla reçetelerin %42,7 ve %38,3’ünde akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi vardır. Gruplar arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=881.186$, p<0,001) (Tablo 4.62).

Tablo 4. 62. Yıllara Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
2016	43.824	65,0	23.559	35,0	67.383	100,0
2017	41.968	57,3	31.216	42,7	73.184	100,0
2018	33.902	61,7	21.058	38,3	54.960	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0
$\chi^2=881.186$, sd=2, p<0,001 ^a						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Mevsime göre yapılan değerlendirme sonucuna göre reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi %42,9 ile yaz mevsiminde en yüksek olup ve gruplar arası gözlenen farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\chi^2=647.968$, $p<0,001$) (Tablo 4.63).

Tablo 4. 63. Mevsime Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Mevsim	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
İlkbahar	22.798	63,7	13.012	36,3	35.810	100,0
Yaz	34.347	57,1	25.849	42,9	60.196	100,0
Sonbahar	44.454	62,6	26.578	37,4	71.032	100,0
Kış	18.095	63,5	10.394	36,5	28.489	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=647.968, sd=3, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu %37,8, merkez dışındaki ilçelerde ise %50,7 olarak bulunmuştur. Gruplar arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=1.007.514$, $p<0,001$) (Tablo 4.64).

Tablo 4. 64. Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Merkez İlçe	112.076	62,2	67.992	37,8	180.068	100,0
Merkez Olmayan İlçe	7.618	49,3	7.841	50,7	15.459	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=1.007.514, sd=1, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Hekimlerin yaş grubuna göre yapılan değerlendirmede 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçetelerin akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi durumu %44,3 iken, 30-39 yaş grubundaki hekim reçetelerinde %36,7'dir. Gruplar arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=242.579$, $p<0,001$) (Tablo 4.65).

Tablo 4. 65. Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hekim Yaş Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
20-29	1.709	58,8	1.197	41,2	2.906	100,0
30-39	19.237	63,3	11.170	36,7	30.407	100,0
40-49	51.363	60,2	33.957	39,8	85.320	100,0
50-59	42.742	62,3	25.813	37,7	68.555	100,0
60 ve Üstü	4.643	55,7	3.696	44,3	8.339	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=242.579, sd=4, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Kadın hekimlerin oluşturdukları reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu %34,0 iken erkeklerin %42,3 olup fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=1.411.037, p<0,001$) (Tablo 4.66).

Tablo 4. 66. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Kadın	54.681	66,0	28.111	34,0	82.792	100,0
Erkek	65.013	57,7	47.722	42,3	112.735	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=1.411.037, sd=1, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Uzman hekimlerin oluşturdukları reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu %30,3 iken pratisyenlerin %39,8 olup gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=675.692, p<0,001$) (Tablo 4.67).

Tablo 4. 67. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Uzman (Aile Hekimi)	13.954	69,7	6.067	30,3	20.021	100,0
Pratisyen	105.740	60,2	69.766	39,8	175.506	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=675.692, sd=1, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Hasta yaşına göre yapılan değerlendirme sonucuna göre; 60-69 yaş aralığındaki hastalar için oluşturulan reçetelerdeki akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu %44,7 iken 10-19 yaş aralığındaki hastalar için aynı değer %32,9'dur. Gruplar arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=1.305.406$, $p<0,001$) (Tablo 4.68).

Tablo 4. 68. Hastaların Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hasta Yaş	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
0-9	32.949	60,3	21.697	39,7	54.646	100,0
10-19	32.496	67,1	15.942	32,9	48.438	100,0
20-29	14.079	62,9	8.307	37,1	22.386	100,0
30-39	13.609	59,5	9.264	40,5	22.873	100,0
40-49	9.220	55,9	7.283	44,1	16.503	100,0
50-59	7.284	55,7	5.786	44,3	13.070	100,0
60-69	5.418	55,3	4.381	44,7	9.799	100,0
70-79	3.089	58,4	2.204	41,6	5.293	100,0
80 ve Üstü	1.550	61,5	969	38,5	2.519	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=1.305.406, sd=8, p<0,001^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Kadın hastalar için oluşturulan reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu %38,5 iken erkek hastalar için aynı değer %39,0 olarak bulunmuş olup fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=5.185$, $p<0,001$) (Tablo 4.69).

Tablo 4. 69. Hastaların Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi				Toplam	
	Yok		Var		Sayı	Yüzde
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*		
Kadın	54.982	61,5	34.435	38,5	89.417	100,0
Erkek	64.712	61,0	41.398	39,0	106.110	100,0
Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527	100,0

$$\chi^2=5.185, sd=1, p=0,023^a$$

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Bu kısımda AGE tanılı toplam reçetelerde bağımsız değişkenlerin birbirleri ile olası ilişkileri değerlendirilmiştir.

Merkez ilçelerdeki reçetelerin en yüksek yüzde ile %43,4'ü, merkez olmayan ilçelerde ise %46,9'u 40-49 yaş grubu arasındaki hekimler tarafından oluşturulmuş olup gruplar arasındaki gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=9.553.944$, $p<0,001$) (Tablo 4. 70).

Tablo 4. 70. Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Hekim Yaş Grubu	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
20-29	1.790	1,0	1.116	7,2	2.906	1,5
30-39	25.432	14,1	4.975	32,2	30.407	15,6
40-49	78.071	43,4	7.249	46,9	85.320	43,6
50-59	66.578	37,0	1.977	12,8	68.555	35,1
60 ve Üstü	8.197	4,6	142	0,9	8.339	4,3
Toplam	180.068	100,0	15.459	100,0	195.527	100,0

$$\chi^2=9.553.944, sd=4, p<0,001^a$$

*Sütun yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Uzman hekim reçetelerinin %42,0'ı 30-39 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulmuşken pratisyen hekim reçetelerinin %44,4'ü 40-49 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulmuştur. Gruplar arasındaki gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=12.571.485$, $p<0,001$) (Tablo 4. 71).

Tablo 4. 71. Hekimin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yaş Grubu	Uzman (Aile Hekimi)		Pratisyen		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
20-29	19	0,1	2.887	1,6	2.906	1,5
30-39	8.415	42,0	21.992	12,5	30.407	15,6
40-49	7.326	36,6	77.994	44,4	85.320	43,6
50-59	4.090	20,4	64.465	36,7	68.555	35,1
60 ve Üstü	171	0,9	8.168	4,7	8.339	4,3
Toplam	20.021	100,0	175.506	100,0	195.527	100,0

$$\chi^2=12.571.485, sd=4, p<0,001^a$$

*Sütun yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerin %56,0'ını, merkez dışındaki ilçelerde oluşturulan reçetelerin %76,7'sini erkek hekimler oluşturmuşlardır; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=2.481.448$, $p<0,001$). (Tablo 4.72).

Tablo 4. 72. Çalışılan Yere ve Hekimin Cinsiyetine Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Kadın	79.183	44,0	3.609	23,3	82.792	42,3
Erkek	100.885	56,0	11.850	76,7	112.735	57,7
Toplam	180.068	100,0	15.459	100,0	195.527	100,0

$\chi^2=2.481.448$, $sd=1$, $p<0,001^a$

*Sütun yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez ilçelerde oluşturulan reçetelerin %89,4'ü pratisyen hekimler tarafından oluşturulmuştur. Merkez olmayan ilçeler için bu yüzde %94,3 olup gruplar arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=378.685$, $p<0,001$) (Tablo 4.73).

Tablo 4. 73. Çalışılan Yere ve Hekimin Uzmanlığına Göre Birleştirilmiş Reçetelerin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Merkez İlçe		Merkez Olmayan İlçe		Toplam	
	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*
Uzman	19.142	10,6	879	5,7	20.021	10,2
Pratisyen	160.926	89,4	14.580	94,3	175.506	89,8
Toplam	180.068	100,0	15.459	100,0	195.527	100,0

$\chi^2=378.685$, $sd=1$, $p<0,001^a$

*Sütun yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Hekimin uzmanlığına ve yaşına göre incelemede, tüm yaş gruplarında uzman hekimler tarafından oluşturulan reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi pratisyen hekimlerin oluşturduğu reçetelerden daha düşük olduğu görülmüştür. Uzman hekim olup 50-59 yaş grubunda olan hekimler en yüksek düzeyde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi yapmışlardır (%34,0). Bu durum pratisyen hekimler için 60 ve üstü yaş grupta öne çıkmaktadır (%45,1). Her iki uzmanlık grubunda da gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (sırasıyla $\chi^2=92.303$, $p<0,001$ ve $\chi^2=216.635$, $p<0,001$) (Tablo 4.74).

Tablo 4. 74. Hekimlerin Uzmanlığına ve Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	Hekim Yaş Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi				Toplam
		Yok		Var		
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Uzman (Aile Hekimi)	20-29	16	84,2	3	15,8	19
	30-39	6.062	72,0	2.353	28,0	8.415
	40-49	5.020	68,5	2.306	31,5	7.326
	50-59	2.700	66,0	1.390	34,0	4.090
	60 ve Üstü	156	91,2	15	8,8	171
	Toplam	13.954	69,7	6.067	30,3	20.021
$\chi^2=92.303, sd=4, p<0,001^a$						
Pratisyen	20-29	1.693	58,6	1.194	41,4	2.887
	30-39	13.175	59,9	8.817	40,1	21.992
	40-49	46.343	59,4	31.651	40,6	77.994
	50-59	40.042	62,1	24.423	37,9	64.465
	60 ve Üstü	4.487	54,9	3.681	45,1	8.168
	Toplam	105.740	60,2	69.766	39,8	175.506
$\chi^2=216.635, sd=4, p<0,001^a$						
Toplam	20-29	1.709	58,8	1.197	41,2	2.906
	30-39	19.237	63,3	11.170	36,7	30.407
	40-49	51.363	60,2	33.957	39,8	85.320
	50-59	42.742	62,3	25.813	37,7	68.555
	60 ve Üstü	4.643	55,7	3.696	44,3	8.339
	Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527
$\chi^2=242.579, sd=4, p<0,001^a$						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez ilçelerde çalışan 60 yaş ve üstü aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerin %44,2'sinde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi yapıldığı bulunmuştur (Gözlenen farklar istatistiksel olarak anlamlıdır; $\chi^2=395.072, p<0,001$). Merkez dışındaki ilçelerde çalışan bütün yaş gruplarındaki hekimlerin oluşturdukları reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi yapılması durumu merkez ilçede çalışanlardan yüksektir. Merkez olmayan ilçelerde ise 30-39 yaş grubu hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %53,5'inde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi vardır; gruplar arası gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=33.441, p<0,001$) (Tablo 4.75).

Tablo 4. 75. Çalışılan Yere ve Hekimlerin Yaşına Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

İlçe Grubu	Hekim Yaş Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi				Toplam Sayı
		Yok		Var		
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Merkez İlçe	20-29	1.164	65,0	626	35,0	1.790
	30-39	16.923	66,5	8.509	33,5	25.432
	40-49	47.740	61,1	30.331	38,9	78.071
	50-59	41.677	62,6	24.901	37,4	66.578
	60 ve Üstü	4.572	55,8	3.625	44,2	8.197
	Toplam	112.076	62,2	67.992	37,8	180.068
$\chi^2= 395.072, sd=4, p<0,001^a$						
Merkez Olmayan İlçe	20-29	545	48,8	571	51,2	1.116
	30-39	2.314	46,5	2.661	53,5	4.975
	40-49	3.623	50,0	3.626	50,0	7.249
	50-59	1.065	53,9	912	46,1	1.977
	60 ve Üstü	71	50,0	71	50,0	142
	Toplam	7.618	49,3	7.841	50,7	15.459
$\chi^2= 33.441, sd=4, p<0,001^a$						
Toplam	20-29	1.709	58,8	1.197	41,2	2.906
	30-39	19.237	63,3	11.170	36,7	30.407
	40-49	51.363	60,2	33.957	39,8	85.320
	50-59	42.742	62,3	25.813	37,7	68.555
	60 ve Üstü	4.643	55,7	3.696	44,3	8.339
	Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527
$\chi^2= 242.579, sd=4, p<0,001^a$						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Merkez ilçelerde çalışan uzman aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerin %29,3'ünde merkez dışındaki ilçelerde çalışanların ise %52,6'sında akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi yapılmış olup gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=215.626, p<0,001$). Pratisyen hekimler için bu değerler sırasıyla%38,8 ve%50,6'dır; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2=782.907, p<0,001$) (Tablo 4.76).

Tablo 4. 76. Hekimlerin Uzmanlığına ve Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Uzmanlık	İlçe Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi				Toplam Sayı
		Yok		Var		
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Uzman (Aile Hekimi)	Merkez ilçe	13.537	70,7	5.605	29,3	19.142
	Merkez olmayan ilçe	417	47,4	462	52,6	879
	Toplam	13.954	69,7	6.067	30,3	20.021
$\chi^2=215.626, sd=1, p<0,001^a$						
Pratisyen	Merkez ilçe	98.539	61,2	62.387	38,8	160.926
	Merkez olmayan ilçe	7.201	49,4	7.379	50,6	14.580
	Toplam	105.740	60,2	69.766	39,8	175.506
$\chi^2=782.907, sd=1, p<0,001^a$						
Toplam	Merkez ilçe	112.076	62,2	67.992	37,8	180.068
	Merkez olmayan ilçe	7.618	49,3	7.841	50,7	15.459
	Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527
$\chi^2=1.007.514, sd=1, p<0,001^a$						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

Kadın aile hekimlerin oluşturduğu reçetelerin merkez ilçelerde %33,5'inde, merkez olmayan ilçelerde ise %44,7'sinde akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesinin yapıldığı gösterilmiştir; gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2= 194.098, p<0,001$). Erkek aile hekimleri ise merkez olan ve olmayan ilçelerde oluşturdukları reçetelerin sırasıyla %41,1'inde ve %52,6'sında akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi gerçekleşmiştir; fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($\chi^2= 567.213, p<0,001$) (Tablo 4.77).

Tablo 4. 77. Hekimlerin Cinsiyetine ve Çalışılan Yere Göre Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumunun Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Cinsiyet	İlçe Grubu	Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi				Toplam Sayı
		Yok		Var		
		Sayı	Yüzde*	Sayı	Yüzde*	
Kadın	Merkez ilçe	52.685	66,5	26.498	33,5	79.183
	Merkez olmayan ilçe	1.996	55,3	1.613	44,7	3.609
	Toplam	54.681	66,0	28.111	34,0	82.792
$\chi^2= 194.098, sd=1, p<0,001^a$						
Erkek	Merkez ilçe	59.391	58,9	41.494	41,1	100.885
	Merkez olmayan ilçe	5.622	47,4	6.228	52,6	11.850
	Toplam	65.013	57,7	47.722	42,3	112.735
$\chi^2= 567.213, sd=1, p<0,001^a$						
Toplam	Merkez ilçe	112.076	62,2	67.992	37,8	180.068
	Merkez olmayan ilçe	7.618	49,3	7.841	50,7	15.459
	Toplam	119.694	61,2	75.833	38,8	195.527
$\chi^2= 1.007.514, sd=1, p<0,001^a$						

*Satır yüzdesi, sd=Serbestlik Derecesi, ^aPearson ki-kare test

4.2.10. İleri Analiz Bulguları

Gereç ve Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi Ankara ili reçetelerinde yer alan AGE tanıları esas alınarak antibiyotik reçeteleme endikasyonu olup olmadığı değerlendirilmiş ve antibiyotik endikasyonu durumunu gösterir yeni bir değişken oluşturulmuştur. AGE dışındaki diğer enfeksiyon hastalıklarının antibiyotik reçetelemede kafa karıştırıcı bir faktör olabileceğinden hareketle sadece AGE tanısının yer aldığı reçeteler ileri analiz için değerlendirmeye alınmıştır. Veri setinde hastanın klinik durumuna dair bir bilginin olmayışının tanı-tedavi ilişkisinin doğrudan kararlaştırılmasına engel olabileceği düşüncesiyle de diğer hastalıkların bulunduğu reçeteler kapsam dışı bırakılmıştır. Sadece AGE tanılı reçeteler antibiyotik kullanım “endikasyonu olan” ve “endikasyonu olmayan” şeklinde ikiye ayrılmıştır. Antibiyotik reçeteleme ile ilgili değerlendirmeler sırasında sorun alanları olan “antibiyotik kullanımı endike olan grupta antibiyotik yazmama” ve “antibiyotik kullanımı endike olmayan grupta antibiyotik yazma” durumuyla ilişkili olduğu düşünülen faktörler değerlendirilmiştir. Daha sonra, reçetedeki tanıya ve endikasyon durumuna göre yukarıda olumsuz durumlar olarak belirtilen durumlar birleştirilerek “AGE tanılı reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” şeklinde değerlendirilmiş ve bu doğrultuda antibiyotik endikasyonu olan ve olmayan reçeteler birleştirilerek yeni bir değişken oluşturulmuştur. Devamında, bu reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme ile ilişkili faktörler belirlenmesi için analizler tekrarlanmıştır. Hasta ve hekim yaşının gruplu olarak analizlere dâhil edilmesinin yorumlamayı güçleştirebileceği düşüncesiyle bu değişkenler sürekli değişkenler olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Şekil 4.39’da görüldüğü gibi bazı bağımsız değişkenlerin birbirleri ile etkileşim içinde olabilecekleri düşünülmüştür. İleri analize geçmeden önce antibiyotik bulunma durumu ile ilişkili olabileceği düşünülen ilçe, hekimin cinsiyeti ve hekimin uzmanlığı değişkenleri etki değiştirici ve karıştırıcı faktör olma yönüyle tüm gruplarda değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 4.78’de sunulmuştur. Tabakalara özel OR ve güven aralıkları Breslow-Day testi ile değerlendirilmiştir.

Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde hekimin çalıştığı yerin antibiyotik bulunmama durumu ile ilişkisinde hekim cinsiyetinin etki değiştirici olduğu görülmüştür ($\chi^2=81,928$, $p<0,001$). Antibiyotik endikasyonu olan grupta reçetede

antibiyotik bulunma durumunun çalışılan yere ve hekim uzmanlığına göre dağılımının çok seyrek olması nedeniyle (Bkz. Tablo 4.60) ileri analizde hekimin uzmanlığı değerlendirmeye alınamamıştır (Tablo 4.78).

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde hekimin çalıştığı yerin antibiyotik bulunma durumu ile ilişkisinde hekimin uzmanlığının etki değiştirici olduğu görülmüştür ($\chi^2=52,117$, $p<0,001$). Benzer bir sonuç birleştirilmiş reçetelerde “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu ile ilgili de söz konusudur ($\chi^2=50,169$, $p<0,001$) (Tablo 4.78).

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde hekimin çalıştığı yerin antibiyotik bulunma durumu ile ilişkisinde hekim cinsiyetinin etki değiştirici ($\chi^2=3,336$, $p=0,068$) olmadığı görülmüştür. Benzer bir sonuç birleştirilmiş reçetelerde “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu ile ilgili de söz konusudur ($\chi^2=0,113$, $p=0,737$) (Tablo 4.78).

Etki değiştirici olmadığı belirlenen hekim cinsiyetinin hekimin çalıştığı yer ile endikasyon olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma durumu ve birleştirilmiş reçetelerde “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu arasındaki ilişkide karıştırıcı faktör olup olmadığı kaba ve düzeltilmiş OR değerleri karşılaştırılarak değişim yüzdesi yönünden değerlendirilmiştir (bkz. Sayfa 55, Kaynak 109). Buna göre hekimin cinsiyeti, hekimin çalıştığı yer ile antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma durumu (kaba OR=1,680, düzeltilmiş OR=1,649) ve “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu (kaba OR=1,697, düzeltilmiş OR=1,665 ile olan ilişkide karıştırıcı bir faktör değildir (Tablo 4.78).

Tablo 4. 78. Bazı Değişkenlerin İleri Analizdeki Etki Değiştirici ve Karıştırıcı Durumlarının Değerlendirilmesi

Olası İlişkiler	Alt Grup	Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçeteler (n=5.531)		Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçeteler (n=189.966)		Birleştirilmiş Reçeteler (n=195.527)	
		OR	%95 GA	OR	%95 GA	OR	%95 GA
Uzmanlık-İlçe	Uzman (Aile Hekimi)			2,676	2,335- 3,067	2,676	2,336- 3,066
	Pratisyen			1,602	1,548- 1,657	1,619	1,564- 1,674
	Kaba OR			1,680	1,625- 1,737	1,697	1,642- 1,753
	Düzeltilmiş OR			1,649	1,595- 1,704	1,665	1,611- 1,720
	Breslow-Day			$\chi^2=52,117$, $SD=1$, $p<0,001$		$\chi^2=50,169$, $SD=1$, $p<0,001$	
Hekim Cinsiyet - İlçe	Erkek	6,269	4,477- 8,778	1,536	1,478- 1,596	1,586	1,526- 1,647
	Kadın	0,376	0,208- 0,680	1,652	1,544- 1,768	1,607	1,502- 1,719
	Kaba OR	2,688	2,053- 3,519	1,680	1,625- 1,737	1,697	1,642- 1,753
	Düzeltilmiş OR	2,651	2,044- 3,439	1,563	1,511- 1,616	1,591	1,539- 1,644
	Breslow-Day	$\chi^2=81,928$ $SD=1$, $p<0,001$		$\chi^2=3,336$ $SD=1$, $p=0,068$		$\chi^2=0,113$ $SD=1$, $p=0,737$	

OR=Odds Ratio, GA=Güven Aralığı

Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçetelere İlişkin İleri Analiz Bulguları

Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama ile ilişkili faktörler lojistik regresyon analizi ile araştırılmıştır. Analizde hekimin yaşı, hekimin cinsiyeti, hastanın yaşı, hastanın cinsiyeti, ilçe, yıl, mevsim ile hekim cinsiyeti*ilçe değişkenlerinin birlikteliği değerlendirilmiş, sonuçlar Tablo 4.79’da sunulmuştur. Reçetede antibiyotik bulunmama durumu ile ilişkili bulunan değişkenlerin ilişki katsayıları şöyledir: 2017 yılı için 1,234, 2018 yılı için 1,204, kış mevsimi için 1,218 (Tablo 4.79).

Tablo 4. 79. Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçetelerde Antibiyotik Bulunmaması ile İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018)

Değişkenler	OR	%95 GA	p değeri
Sabit	0,356		
Hekim yaşı	0,997	0,986- 1,007	0,528
Hasta yaşı	0,997	0,994- 1,000	0,038
Mevsim			
Yaz (R)			
Sonbahar	1,118	0,969- 1,291	0,127
Kış	1,218	1,013- 1,463	0,036
İlkbahar	1,151	0,975- 1,358	0,097
Yıl			
2016 (R)			
2017	1,234	1,071- 1,422	0,004
2018	1,204	1,047- 1,385	0,009
İlçe			
Merkez (R)			
Merkez olmayan	6,213	4,329- 8,917	<0,001
Hekim cinsiyeti			
Erkek (R)			
Kadın	2,514	2,228- 2,837	<0,001
Hasta cinsiyeti			
Erkek (R)			
Kadın	1,052	0,937- 1,181	0,389
Hekim cinsiyet*İlçe	0,056	0,028- 0,111	<0,001

OR=Odds Ratio, GA=Güven Aralığı

Hekim cinsiyeti ve ilçe için etkileşim terimi modelde anlamlı bulunmuştur (OR=0,056, p<0,001). Hekimin cinsiyeti, çalışılan yer (ilçe) ile reçetede antibiyotik bulunmama arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Bu sebeple ilçe ile reçetede antibiyotik bulunmama ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre merkez olmayan ilçede çalışan erkek hekimlerde, merkez ilçelerde çalışanlara göre reçetede antibiyotik bulunmama durumu 6,213 kat fazladır (%95 GA= 4,329- 8,917). Merkez ilçede çalışan kadın hekimlerde ise merkez ilçelerde çalışan erkek hekimlere göre reçetede antibiyotik bulunmama durumu 2,514 kat fazladır (%95 GA= 2,228-2,837). (Tablo 4.80).

Tablo 4. 80. Antibiyotik Endikasyonu Olan Reçetelerde Çalışılan Yer-Reçetede Antibiyotik Bulunmama İlişkisinin Hekim Cinsiyetine Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018)

Çalışılan Yer	Hekim Cinsiyet	
	Erkek	Kadın
Merkez Olmayan İlçe	OR= 6,213 %95 GA= 4,329-8,917	OR= 0,872 %95 GA = 0,482-1,577
Merkez İlçe	Referans	OR= 2,514 %95 GA= 2,228-2,837

Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelere İlişkin İleri Analiz Bulguları

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerle ilgili lojistik regresyon analizinde hekimin yaşı, hekimin cinsiyeti, hekimin uzmanlığı, hastanın yaşı, hastanın cinsiyeti, ilçe, yıl, mevsim ve uzmanlık*ilçe değişkenlerinin birlikteliği değerlendirilmiştir ve sonuçlar Tablo 4.81’de sunulmuştur. Reçetede antibiyotik bulunma durumu ile ilişkili bulunan değişkenlerin ilişki katsayıları şöyledir: yaz mevsimi için 1,289, sonbahar mevsimi için 1,075, 2016 yılı için 1,380, 2017 yılı için 1,123, erkek hekim için 1,444, erkek hasta için 1,032 (Tablo 4.81).

Tablo 4. 81. Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Antibiyotik Bulunması ile İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018)

Değişkenler	OR	GA AS	p değeri
Sabit	0,307		
Hekim yaşı	0,994	0,993-0,995	<0,001
Hasta yaşı	1,004	1,004-1,005	<0,001
Mevsim			
İlkbahar (R)			
Yaz	1,289	1,253-1,325	<0,001
Sonbahar	1,075	1,046-1,104	<0,001
Kış	0,990	0,958-1,023	0,556
Yıl			
2018 (R)			
2016	1,380	1,350-1,411	<0,001
2017	1,123	1,096-1,150	<0,001
İlçe			
Merkez (R)			
Merkez olmayan	2,146	1,870-2,464	<0,001
Hekim cinsiyeti			
Kadın (R)			
Erkek	1,444	1,416-1,473	<0,001
Hekim uzmanlık			
Uzman (R)			
Pratisyen	1,516	1,465-1,569	<0,001
Hasta cinsiyeti			
Kadın (R)			
Erkek	1,032	1,013-1,052	<0,001
Uzmanlık*ilçe	0,671	0,582-0,773	<0,001

OR=Odds Ratio, GA=Güven Aralığı

Uzmanlık*ilçe etkileşim teriminin de modelde anlamlı olduğu görülmüştür (OR=0,671, $p<0,001$). Buna göre, hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile reçetede antibiyotik bulunma arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Bu sebeple uzmanlık ile reçetede antibiyotik bulunmama ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde merkez ilçede çalışanlara göre reçetede antibiyotik bulunma durumu 2,146 kat fazladır (%95 GA= 1,870- 2,464). Merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde merkez ilçede çalışan uzmanlara göre reçetede antibiyotik bulunma durumu 1,516 kat fazladır (%95 GA= 1,465- 1,569). Ayrıca merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerin merkez ilçede çalışan uzmanlara göre reçetede antibiyotik bulunma durumu 2,184 kat fazladır (%95 GA= 2,085-2,288) (Tablo 4.82).

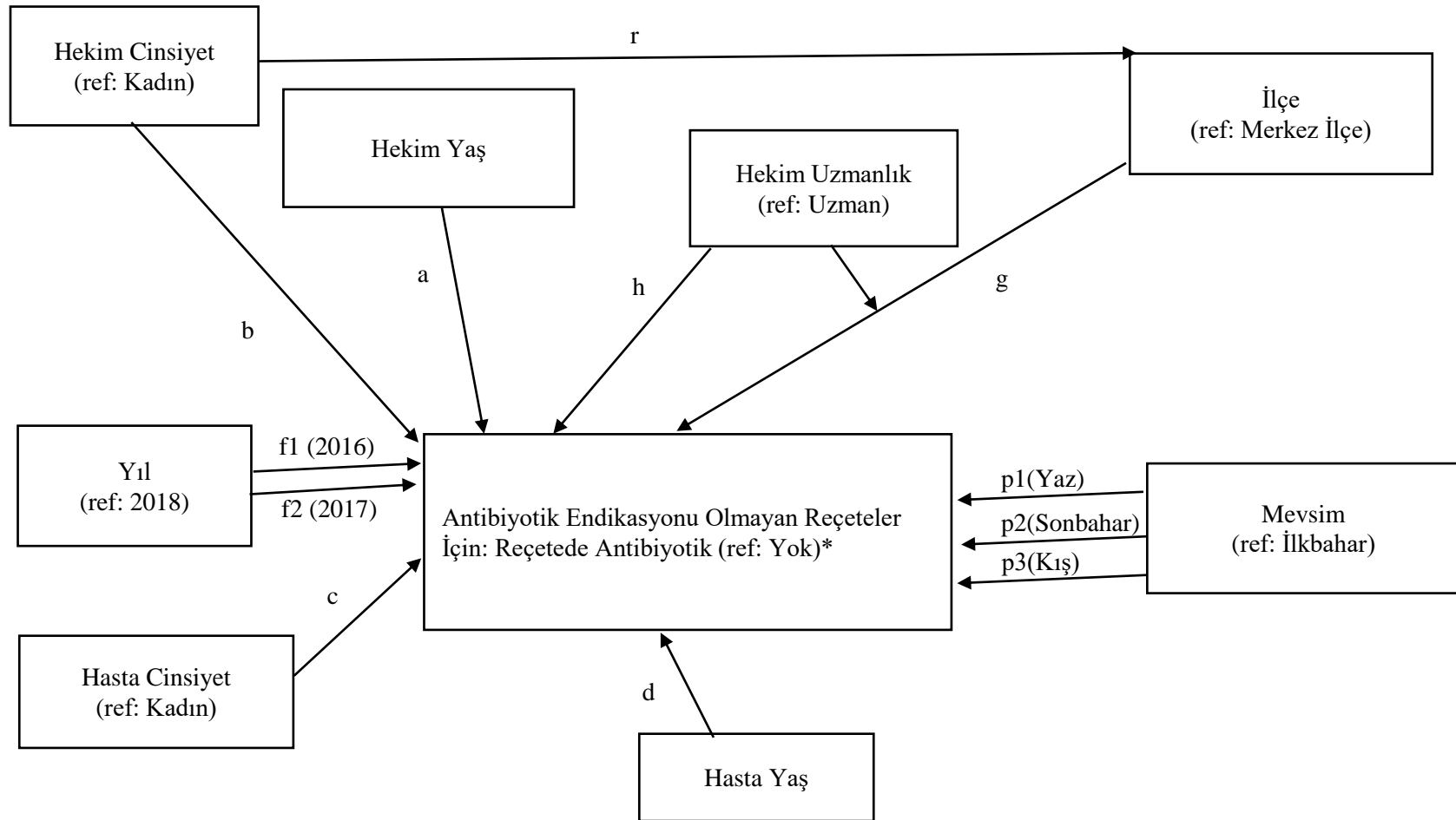
Tablo 4.82. Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Çalışılan Yer- Reçetede Antibiyotik Bulunma İlişkisinin Hekim Uzmanlığına Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018)

Çalışılan Yer	Hekim Uzmanlık	
	Uzman	Pratisyen
Merkez Olmayan İlçe	OR= 2,146 GA= 1,870- 2,464	OR= 2,184 GA: 2,085-2,288
Merkez İlçe	Referans	OR= 1,516 GA= 1,465- 1,569

Etki değiştirici ve karıştırıcı ve karıştırıcı olmadığı belirlenen değişkenler ayrıca aracılık ilişkisi yönüyle de değerlendirilmiştir. Aracılık ilişkisi olduğu düşünülen değişkenlerin varlığında oluşturulan ve Şekil 4.40'da gösterilen kavramsal model yol analizi uygulanarak doğrulanmıştır.

Yol analizinde kullanılan kavramsal modelin gösteriminde kategorik değişkenler için belirlenen referans kategoriler şekil üzerindeki kutular içinde belirtilmiştir. Ayrıca tüm değişkenlerin bağımlı değişkenle ve/veya birbirleri ile olan ilişkilerinin gösterilmesinde yol analizi katsayılarını temsil eden harfler oklar üzerinde verilmiştir. Kategorik değişkenlerde değerlendirilecek olan alt düzey sayısının ikiden çok olması durumunda okların üstündeki harfler farklılaştırılmıştır.

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde Şekil 4.40'da gösterilen yol analizi modeli, gerekli hipotezler kurularak (Tablo 4.83) test edilmiştir.

*Aynı yol analizi, bağımlı değişken “akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi” olarak değiştirilip birleştirilmiş reçeteler için tekrar edilmiştir.

Şekil 4.40. Antibiyotik Endikasyonu Olmayan ve Birleştirilmiş Reçetelerde Bağımlı Değişkenle Doğrudan ve/veya Dolaylı İlişkisi Olduğu Düşünülen Değişkenlere İlişkin Kurulan Yol Analizi Modeli.

Tablo 4.83. Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Yol Analizi Modelinin İstatistik Hipotezleri.

H1	Hekim yaşının, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H2	İlçenin, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H3	Hekim uzmanlığının, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H4	Hekim cinsiyetinin, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H5	Hekim cinsiyetinin ilçe üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H6	Hasta cinsiyetinin, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H7	Hasta yaşının, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H8	Yılın, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H9	Mevsimin, reçetede antibiyotik bulunması üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H10	Hekim uzmanlığının ilçe ile reçetede antibiyotik bulunması arasındaki ilişkide etki değiştirici rolü vardır.
H11	Reçetede antibiyotik bulunması ile hekim cinsiyeti arasındaki ilişkide ilçenin aracılık rolü vardır.

Yapılan yol analizi sonuçları EK-Tablo 8.25’de gösterilmiştir. Buna göre:

Hekim yaşı ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-0,0002$, $p<0,001$). Buna göre H1 hipotezi desteklenmiştir.

Merkez olmayan ilçe ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-1,828$, $p<0,001$). Buna göre H2 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin pratisyen olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,084$, $p=0,002$). Buna göre H3 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-0,998$, $p<0,001$). Buna göre H4 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olmasının aracı değişken olduğu düşünülen merkez olmayan ilçe ile ilişkisi bulunmakta olup istatistiksel olarak anlamlıdır (Standartlaştırılmış $\beta=-0,594$, $p<0,001$). Buna göre H5 hipotezi desteklenmiştir.

Hastanın erkek olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,007$, $p=0,424$). Buna göre H6 hipotezi desteklenmemiştir.

Hastanın yaşı ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,995$, $p<0,001$). Buna göre H7 hipotezi desteklenmiştir.

2016 yılı ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,075$, $p<0,001$). Buna göre H8-f1 hipotezi desteklenmiştir. 2017 yılı ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,026$, $p=0,108$). Buna göre H8-f1 hipotezi desteklenmemiştir.

Yaz mevsimi ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,060$, $p=0,027$). Buna göre H9-p1 hipotezi desteklenmiştir. Sonbahar mevsimi ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,017$, $p=0,525$). Buna göre H9-p2 hipotezi desteklenmemiştir. Kış mevsimi ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=-0,002$, $p=0,945$). Buna göre H9-p3 hipotezi desteklenmemiştir.

Hekim uzmanlığının ilçe ile reçetede antibiyotik bulunması arasındaki ilişkide etki değiştirici rolü olduğu istatistiksel olarak gösterilmiştir (Standartlaştırılmış $\beta=0,088$, $p=0,015$). Buna göre H10 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişkide merkez olmayan ilçenin aracılık rolünün olduğu istatistiksel olarak gösterilmiştir. Hekimin erkek olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olması sebebiyle bu modelde ilçenin kısmi aracılık rolü bulunmaktadır. Hekimin erkek olmasının merkez olmayan ilçe ile olan dolaylı ilişkisini gösteren yol katsayısının ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=1,085$, $p<0,001$). Buna göre H11 hipotezi desteklenmiştir.

Birleştirilmiş Reçetelere İlişkin İleri Analiz Bulguları

Birleştirilmiş reçetelerle ilgili yapılan lojistik regresyon analizinde hekimin yaşı, hekimin cinsiyeti, hekimin uzmanlığı, hastanın yaşı, hastanın cinsiyeti, ilçe, yıl, mevsim ve uzmanlık*ilçe değişkenlerinin birlikteliği değerlendirilmiştir ve sonuçları Tablo 4.84’de sunulmuştur. Reçetede akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi ile ilişkili bulunan değişkenlerin ilişki katsayıları şöyledir: yaz mevsimi için 1,275, sonbahar mevsimi için 1,075, 2016 yılı için 1,354, 2017 yılı için 1,118, erkek hekim için 1,391, erkek hasta için 1,030 (Tablo 4.84).

Tablo 4. 84. Birleştirilmiş Reçetelerde Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelemesi İle İlişkili Değişkenler Arasında Kurulan Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları (Ankara, 2016-2018)

Değişkenler	OR	GA AS	p değeri
Sabit	0,312		
Hekim yaşı	0,995	0,993-0,996	<0,001
Hasta yaşı	1,004	1,004-1,005	<0,001
Mevsim			
İlkbahar (R)			
Yaz	1,275	1,240-1,310	<0,001
Sonbahar	1,075	1,047-1,104	<0,001
Kış	0,995	0,963-1,028	0,756
Yıl			
2018 (R)			
2016	1,354	1,325-1,384	<0,001
2017	1,118	1,092-1,145	<0,001
İlçe			
Merkez (R)			
Merkez olmayan	2,185	1,904-2,507	<0,001
Hekim cinsiyeti			
Kadın (R)			
Erkek	1,391	1,364-1,418	<0,001
Hekim uzmanlık			
Uzman (R)			
Pratisyen	1,508	1,458-1,559	<0,001
Hasta cinsiyeti			
Kadın (R)			
Erkek	1,030	1,011-1,049	0,002
Uzmanlık*İlçe	0,674	0,585-0,776	<0,001

OR=Odds Ratio, GA=Güven Aralığı

Uzmanlık*ilçe etkileşim teriminin de modelde anlamlı olduğu görülmüştür (OR=0,674, p<0,001). Buna göre, hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi durumu arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Bu sebeple uzmanlık ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi ilişkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde merkez ilçede çalışanlara göre akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu 2,185 kat fazladır (%95

GA=1,904- 2,507). Merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde uzmanlara göre akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu 1,508 kat fazladır (%95 GA= 1,458- 1,559). Ayrıca merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerin merkez ilçede çalışan uzmanlara göre akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu 2,219 kat fazladır (%95 GA= 2,120-2,323) (Tablo 4.85).

Tablo 4. 85. Birleştirilmiş Reçetelerde Çalışılan Yer-Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçeteleme İlişkisinin Hekim Uzmanlığına Göre Değerlendirilmesi (Ankara, 2016-2018)

Çalışılan Yer	Hekim Uzmanlık	
	Uzman	Pratisyen
Merkez Olmayan İlçe	OR= 2,185 GA= 1,904- 2,507	OR= 2,219 GA= 2,120-2,323
Merkez İlçe	Referans	OR= 1,508 GA= 1,458- 1,559

Etki değiştirici ve karıştırıcı ve karıştırıcı olmadığı belirlenen değişkenler ayrıca aracılık ilişkisi yönüyle de değerlendirilmiştir. Aracılık ilişkisi olduğu düşünülen değişkenlerin varlığında oluşturulan ve Şekil 4.40'da gösterilen kavramsal model yol analizi uygulanarak doğrulanmıştır.

Birleştirilmiş reçetelerde Şekil 4.40'da gösterilen tüm değişkenler arasındaki ilişkilerin gerekçeleri belirtilerek yol analizi için gerekli hipotezler kurulmuş (Tablo 4.86) ve analiz sonuçları bu hipotezlere ilişkin olarak sunulmuştur.

Hekimin yaşı, cinsiyeti ve uzmanlığı, ilçe, hastanın yaşı ve cinsiyeti, yıl ve mevsim bağımsız değişkenlerinin akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerine olan doğrudan ve birbirleri üzerinden dolaylı ilişkileri Şekil 4.40'da gösterilmiştir. Antibiyotik endikasyonu olmayan ve birleştirilmiş reçetelerde bağımsız değişkenler ve referans kategoriler aynı, bağımlı değişkenler farklı olup ilişkiler yumağı tek bir şekil üzerinde gösterilmiştir. İlişki hipotezleri Tablo 4.86'da sunulmuştur.

Tablo 4. 86. Birleştirilmiş Reçetelerde Yol Analizi Modelinin İstatistik Hipotezleri.

H1	Hekim yaşının, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H2	İlçenin, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H3	Hekim uzmanlığının, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H4	Hekim cinsiyetinin, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H5	Hekim cinsiyetinin ilçe üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H6	Hasta cinsiyetinin, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H7	Hasta yaşının, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H8	Yılın, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H9	Mevsimin, akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi üzerinde doğrudan ilişkisi vardır.
H10	Hekim uzmanlığının ilçe ile reçetede antibiyotik bulunması arasındaki ilişkide etki değiştirici rolü vardır.
H11	Akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi ile hekim cinsiyeti arasındaki ilişkide ilçenin aracılık rolü vardır.

Yapılan yol analizi sonrasında elde edilen sonuçlar EK-Tablo 8.26'de gösterilmiştir. Buna göre:

Hekim yaşı ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-0,0001$, $p<0,001$). Buna göre H1 hipotezi desteklenmiştir.

Merkez olmayan ilçe ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-1,276$, $p<0,001$). Buna göre H3 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin pratisyen olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,083$, $p<0,001$). Buna göre H6 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=-0,697$, $p<0,001$). Buna göre H11 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olmasının aracı değişken olduğu düşünülen merkez olmayan ilçe ile ilişkisi bulunmakta olup istatistiksel olarak anlamlıdır (Standartlaştırılmış $\beta=-0,607$, $p<0,001$). Buna göre H12 hipotezi desteklenmiştir.

Hastanın erkek olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,007$, $p=0,451$). Buna göre H14 hipotezi desteklenmemiştir.

Hastanın yaşı ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,001$, $p<0,001$). Buna göre H15 hipotezi desteklenmiştir.

2016 yılı ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,071$, $p<0,001$). Buna göre H16-f1 hipotezi desteklenmiştir. 2017 yılı ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,025$, $p=0,117$). Buna göre H16-f1 hipotezi desteklenmemiştir.

Yaz mevsimi ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,057$, $p=0,032$). Buna göre H17-p1 hipotezi desteklenmiştir. Sonbahar mevsimi ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=0,017$, $p=0,517$). Buna göre H17-p2 hipotezi desteklenmemiştir. Kış mevsimi ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Standartlaştırılmış $\beta=-0,001$, $p=0,971$). Buna göre H17-p3 hipotezi desteklenmemiştir.

Hekim uzmanlığının ilçe ile reçetede antibiyotik bulunması arasındaki ilişkide etki değiştirici rolü olduğu istatistiksel olarak gösterilmiştir (Standartlaştırılmış $\beta=0,094$, $p<0,001$). Buna göre H10 hipotezi desteklenmiştir.

Hekimin erkek olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişkide merkez olmayan ilçenin aracılık rolünün olduğu istatistiksel olarak gösterilmiştir. Hekimin erkek olması ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olması sebebiyle bu modelde ilçenin kısmi aracılık rolü bulunmaktadır. Hekimin erkek olmasının merkez olmayan ilçe ile olan dolaylı ilişkisini gösteren yol katsayısının ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (Standartlaştırılmış $\beta=0,775$, $p<0,001$). Buna göre H13 hipotezi desteklenmiştir.

5. TARTIŞMA

Akut gastroenteritin (AGE) bireysel ve toplumsal etkileri, yarattığı sosyal yaşama dair olumsuzluk, sağlık hizmetinin sürdürülmesi sürecinde getirdiği yük, kişiye ve topluma olan maliyeti ve ölçülemeyen diğer durumlar, hastalığın önemini ortaya koymaktadır. AGE olgularının da aralarında olduğu birçok enfeksiyon hastalığı için akılcı olmayan antibiyotik kullanımı direnç geliştirme, hastalarda istenmeyen etki ve ilaç etkileşimleri potansiyeli taşımakta ve tedavi maliyetinde artışa neden olmaktadır. Bu nedenle AGE tedavisinde antibiyotik kullanımı her zaman akılcı ve endikasyona uygun olmalıdır (110). Enfeksiyon hastalıkları ile ilgili ülkemizdeki çoğu çalışma üst solunum yolları enfeksiyonunu konu almakta olup AGE'nin değerlendirildiği bu araştırma çapında bir çalışma bulunmamaktadır. Literatüre yansımış AGE'yi konu alan çalışmalar ise daha çok çocukların değerlendirildiği, belirli bir sağlık merkezine ishal yakınması ile başvuranlarda etiolojide rol oynayan etkenin ve laboratuvar bulgularının belirlenmesi üzerine yapılan küçük ölçekli çalışmalardır.

Bu çalışma ile e-reçetelerin izleme ve değerlendirme imkânı sağlayan Reçete Bilgi Sistemi (RBS) aracılığıyla aile hekimlerinin AGE yönetiminin ve akılcı antibiyotik kullanma durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmış ve AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerde antibiyotik yazılmasına dikkat çekilmek istenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında Türkiye'de AGE tanılı protokollerin döneme, bölgeye, hasta ve hekime dair bazı özelliklere göre dağılımı değerlendirilmiş, ikinci bölümde ise Ankara ili özelinde benzer dağılımların yanı sıra antibiyotik reçetelenmesinde ilişkili olan faktörlerin neler olabileceği değerlendirilmiştir. Tartışma bu doğrultuda iki ayrı bölümde sunulacaktır.

5.1. Türkiye Verisi

Bu çalışmada, 2013-2018 yılları arasında Türkiye genelinde aile hekimlerinin AGE tanısıyla oluşturdukları toplam 13.702.198 protokol ve 11.727.913 reçete değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmede ele alınan her yılda 2 milyonun üzerinde protokolün oluşturulduğu ve bu protokollerin de oldukça yüksek bir yüzdesinin (%77,0-%89,0 arasında) reçete ile sonlandığı görülmüştür. Çoğunlukla

kendi kendini sınırlayabilen bir hastalık olan AGE, ilaç dışı tedavi ile düzelebilmektedir. Bu nedenle birinci basamağa AGE nedeniyle olan başvurularda reçete oluşturma yüzdesi yüksek olarak değerlendirilmiştir. Protokol sayılarında yıllar içinde belirgin bir değişim olmamasına rağmen antibiyotik bulunan reçete yüzdesi, reçetede bulunan antibiyotik kalem sayısı, kutu sayısı ve reçetede bulunan antibiyotik toplam reçete maliyeti içindeki yüzdesi gibi antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin tamamında yıllar içinde bir azalmanın olduğu gözlenmiştir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %62,6 iken 2018 yılında bu değer %44,3'e gerilediği görülmüştür.

Çalışma sonuçlarını daha doğru yorumlayabilmek için tüm sağlık kuruluşlarından SB'ye bildirim yapılan gastroenterit vaka sayısını ve etkenleri birlikte değerlendirmenin daha doğru olacağı düşünülmüş ancak bildirim yapılan vakalara ilişkin ülke verilerine ulaşamamıştır. Türkiye'de bulaşıcı hastalık bildirim sistemi 2005 yılında değişmiş ve SB bildirim zorunlu hastalıklar için bir rehber yayımlayarak bildirim çerçevesini ve esaslarını yeniden belirlemiştir. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği'nin yayımladığı "Türkiye Sağlık Raporu-2012"de, 2005 yılında yapılan bildirim sisteminin düzenlenmesinden sonra bulaşıcı hastalıklarla ilgili bilgi kaynaklarının sınırlandırılmış olduğu, su ve besinlerle bulaşan hastalıklara ilişkin verilere yeterli ayrıntıda ulaşamadığı belirtilmektedir. Raporun "Su ve Besinlerle Bulaşan Enfeksiyonlar" başlıklı bölümünde bu sebeple, DSÖ Avrupa Bölgesi bildirimleri üzerinden paylaşılan bazı hastalık verilerinde 2005 sonrasında ani düşüşlerin olduğu belirtilmektedir. Rapora göre 2001 yılında 1.321 şigella vaka bildirim yapılmışken, 2010 yılında 367 bildirim yapılmıştır. Erişilebilir verilerin ışığında 2005 yılında 2.098 salmonella vakası saptanmışken, 2010 yılında bu sayı 1.200 olmuştur (111). Ayrıca 2005'te Belçika'da görülen kolera olgularının Türkiye kaynaklı olduğunu ifade eden bir kaynağa rastlanmıştır (112). Türkiye Hastalık Yüğü 2004 Çalışmasında, toplam hastalık yükü açısından AGE'nin hastalıkların %2'sini oluşturarak sıralamada erkeklerde 10., kadınlarda 12. sırada yer aldığı gösterilmiştir (113). 2008 yılında yapılan başka bir çalışmada ise son iki haftada çocukların %23'ünün ishal olduğu, sadece yüzde birinde kanlı ishal görüldüğü belirlenmiştir (114). Türkiye Sağlık Araştırması 2019 verilerine göre çocuklarda son 6 ay içinde görülen hastalık türleri incelendiğinde, 0-6 yaş grubunda %35,9 ile en çok üst solunum yolu enfeksiyonu birinci sırada görülürken, bunu %28,7 ile ishal izlemiştir; 7-14 yaş

grubunda da %18,3 ile ikinci en sık görülen hastalık ishaldir (115). Aynı araştırma grubunun 2008 yılı verilerine göre 0-6 yaş grubunda ishal görülme sıklığı %26,0 iken 2010 yılında %25,5, 2012 yılında %27,9, 2014 yılında %33,2 ve 2016 yılında ise %32,3 olarak bulunmuştur (116).

Türkiye’de birinci basamakta yapılan bir çalışmada 2013-2018 yılları arasında tanıdan bağımsız olarak toplam 811.980.561 reçete değerlendirilmiştir. Genel olarak antibiyotik reçete yüzdesi 2013 yılında 33,95 iken 2018 yılına % 24,55 olarak bulunmuştur. Aynı çalışmada 2013-2018 yılları arasında, antibiyotik bulunan kalem yüzdesi; 13,24’ten 10,47 ye, antibiyotik bulunan kutu yüzdesi; 10,66’dan 6,64’e, antibiyotik bulunan maliyet yüzdesi ise 9,45’den 4,12’ye gerilemiştir (117). Birinci basamağın değerlendirildiği başka bir çalışmada tanıdan bağımsız olarak tüm Türkiye’de birinci basamakta reçete oluşturma yüzdesinin %57,2 olduğu belirtilmiştir. Aynı çalışmada reçetede antibiyotik bulunma yüzdesi ise %27,1 olarak bulunmuştur (118). Gönen ve arkadaşlarının yaptığı bir başka çalışmaya göre 2015 yılında Türkiye’de üretilen toplam 130.790.300 reçetenin %28,3’inde antibiyotik varken 2016 yılında üretilmiş 135.598.909 reçetenin %26,7’sinde antibiyotik bulunmaktadır (119). Aile hekimleri tarafından tüm Türkiye’de 2012 yılında 201.929.423 protokolün oluşturulduğu belirtilen bir başka çalışmada ise reçete oluşturma yüzdesi %55,6 olarak bulunmuştur (120). Özetlenen çalışmalarda tanıdan bağımsız olarak tüm Türkiye genelinde değerlendirmeler yapılmıştır. AGE özelinde yapılan bir çalışmaya rastlanamamış olması bu çalışmanın sonuçlarının literatürle kıyaslanması konusunda ihtiyatlı olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada AGE tanısıyla oluşturulan protokollerde reçete oluşturma yüzdesinin, tüm protokollerin değerlendirildiği çalışmalarda belirlenen reçete oluşturma yüzdelere göre daha yüksek olduğu görülmüştür (2013 yılında reçete oluşturma yüzdesi en düşük (%77,0), 2016 yılında ise en yüksek (%89,0) değerdedir). Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi de literatüre yansıyan çalışmalardaki değerlerden daha yüksek bulunmuştur (2013 yılında %62,6, 2018 yılında %44,3). Çalışmalar arası bu farkın, AGE gibi bir enfeksiyonun bulunma durumunun antibiyotik reçetelemesi ihtimalini artırmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Genel durum değerlendirmesi yapılan çalışmalardaki antibiyotik reçeleme yüzdesi, tüm hastalıkların dâhil edilmesiyle seyreilmekte ve daha düşük bulunmaktadır. Antibiyotik bulunan kalem, kutu, maliyet yüzdesi gibi antibiyotik ile

ilişkili değişkenlerin yüzdeleri de antibiyotik bulunan reçete yüzdesinin değişimine paralel olarak değişim göstermektedir. Yıllar içinde değişkenlerin tamamında bir azalmanın olduğu görülmüş ve bu da literatürle uyumlu bulunmuştur.

Çalışmada tüm değişkenlerin yüzdelerinin Temmuz ve Ağustos aylarında genel olarak yüksek, Mart ve Nisan aylarında ise düşük değerlerde olduğu görülmüştür. Özellikle reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi açısından bu aylarda dalgalanmaların olduğu belirlenmiştir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi daha belirgin olmak üzere, 2018 yılı sonunda antibiyotik ilişkili tüm değişkenlerin yüzdelerinde düşüş gözlenmiştir. AGE'nin görülme sıklığının ve etiolojide rol oynayan ajanların etkilerinin zamana göre değişiklik gösterdiği bilinmekte ve bu değişim iklim koşullarına atfedilmektedir Türkiye ve benzer iklim koşullarındaki ülkelerde bakteriyel gastroenteritler daha çok yaz aylarında görülmektedir (121). Özmen ve arkadaşları, AGE tanısı ile hastaneye yatan çocuk hastalarda paraziter AGE'lerin Ağustos ve Eylül aylarında, viral AGE'lerin ise Aralık ayında daha sık görüldüğünü tespit etmiştir (122). Bir başka çalışmaya göre AGE enfeksiyonu tüm yıl boyunca görülmekle birlikte en fazla vaka Haziran ayında görülmüş, Ağustos ayı ikinci en sık vaka saptanan ay olarak tespit edilmiştir. AGE'nin en az olduğu ay ise Kasım'dır (123). Sivas'da çocuk hastalarda AGE tanısıyla hastaneye yatışların değerlendirildiği başka bir çalışmada ise en sık başvurunun Ağustos (%13,3) ve Eylül (%11,4) aylarında olduğu bulunmuştur (77). 2003 yılında yayımlanan bir çalışmada, Rotavirüs görülme sıklığının Amerika ve Avrupa'da Aralık-Mart döneminde artmakta olduğu, Afrika'da ise kurak mevsimlerde daha fazla olduğu belirtilmiştir (124). Munoz Vicente ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmada, kentsel bir hastanenin acil servisine başvuran kişilerde Rotavirüs görülme yüzdesinin %22 olduğu ve tüm rotavirüs vakalarının %90'ının Aralık-Şubat aylarında görüldüğü tespit edilmiştir (125).

Birinci basamak sağlık kuruluşlarına yapılan başvuruların değerlendirildiği bu çalışmada değişkenlerin yüzdelerinin yıllar içinde ve aynı yılın ayları içinde değişiklik gösterdiği görülmektedir. Özellikle antibiyotik bulunan reçete yüzdesinde Temmuz ve Ağustos aylarında görülen yükseklik ile Mart ve Nisan aylarında görülen düşüklük dikkat çekici bulunmuştur. Reçete oluşturma yüzdesinde de görülen bu dalgalanma, diğer değişkenlerin yüzdelerinde belirginliğini yitirmektedir. Döneme

göre gastroenterit etkenlerinin neler olabileceğinin bilinmesi, doğru tanının konulmasında ve uygun tedavinin verilmesinde yol gösterici olacaktır. Her ne kadar etiyojolojiye dair bilgi edinilememiş olsa da genel olarak dalgalanmanın olduğu aylarda vakaların ülkemizde daha fazla görüldüğü düşünülebilir. Literatür bilgilerinden de hareketle dalgalanmanın yaşandığı ayların yaz ayları olması, bu dönemde AGE etkenlerinin daha fazla bakteriyel ve paraziter etkenler olabileceğini düşündürmüştür. Daha önce konu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun çocuk hastalarda, ileri basamak sağlık kuruluşu poliklinik ve acil servis başvuruları esas alınarak ve yatan hasta değerlendirilmesi üzerine yapılmış olması etiyojideki etkenin tespitinde ve etkenin sık görüldüğü dönemin saptanmasında toplumun genelinde görülenden daha farklı bir sonuç elde edilmesine sebep olabilir. Bu da çalışmanın sonuçlarının bir grup literatürle uyumsuzluğunu açıklayabilir. İncelenen tüm değişkenlerin düzeyinde yıllar içinde bir düşüş görülmekle birlikte antibiyotik bulunan reçete yüzdesindeki dramatik düşüş dikkat çekicidir.

Çalışmada tüm yıllarda en yüksek protokol, reçete, antibiyotik bulunan reçete, kalem, kutu sayıları ve maliyet değeri Marmara Bölgesine, en düşük değerler ise Doğu Anadolu Bölgesine aittir. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı verilerine göre Türkiye'de en fazla nüfus Marmara Bölgesinde (24 milyon 465 bin 689), en az nüfus ise Doğu Anadolu Bölgesinde (5 milyon 966 bin 101) bulunmaktadır (126). Nüfusun fazla olduğu bölgelerde AGE tanı protokol ve reçete sayılarının daha fazla olduğu görülmüştür. Reçete oluşturma yüzdesi bakımından tüm yıllarda bölgeler düzeyinde homojenlik gözlenirken, diğer değişkenlerin yüzdeleri bakımından bölgeler arasında farkın olduğu dikkati çekmektedir.

Çalışmanın bulgularına göre antibiyotikle ilişkili değişkenler açısından tüm yıllarda Güneydoğu Anadolu, Doğu ve Akdeniz Bölgesi ilk sıralarda yer alırken en düşük yüzdeler Ege ve Marmara Bölgelerindedir. İBBS-1 düzeyinde yapılan değerlendirmeye göre de antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdeleri açısından Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri en yüksek yüzdeye sahip bölgelerken İstanbul, Ege, Doğu ve Batı Marmara Bölgeleri en düşük yüzdelere sahip bölgelerdir. Çalışmaya dâhil edilen yıllarda antibiyotik bulunan reçete yüzdesi başta olmak üzere antibiyotikle ilişkili

diğer değişkenler açısından iller arasında farklı bir sıralama olmakla birlikte genel olarak ülkenin güneydoğu ve doğusunda yer alan illerin daha yüksek yüzdelere sahip oldukları söylenebilir.

Türkiye genelinde 2017 yılında yapılan bir çalışmada antibiyotik içeren reçete yüzdesi açısından 29 ilin Türkiye ortalaması olan %25,0'dan yüksek, 52 ilin düşük yüzdeye sahip olduğu bulunmuştur. Türkiye ortalamasının üstündeki iller, daha çok ülkenin güney ve güneydoğusundaki illerdir. Aynı çalışmada %38,1 ile Mardin'in ilk sırada olduğu, Şanlıurfa'nın (%35,7) ve Adana'nın (%35,2) Mardin'i takip ettiği görülmüştür. En düşük antibiyotik içeren reçete yüzdesine sahip üç il ise Edirne (%16,05), Yozgat (%16,25) ve Artvin (%16,37)'dir (127). Yapılan başka bir çalışmaya göre 2016 yılında Şanlıurfa en yüksek antibiyotik içeren reçete yüzdesine sahip il iken, Artvin en düşük yüzdeye sahip il konumundadır ve yüzdelerin ülkenin güneydoğu kesimlerinde en yüksek seviyede olduğu belirtilmiştir (118). Aksoy ve arkadaşlarının 2011-2018 yılları arasını değerlendirdikleri bir çalışmada, Türkiye'de birinci basamakta antibiyotik içeren reçete yüzdesinin en düşük ülkenin kuzey illerinde, en yüksek ise güney ve güneydoğu illerinde olduğu ortaya konmuştur (117).

Gastroenterit etkenlerinin dağılımı yaşa ve coğrafi bölgelere göre farklılık göstermektedir (128). Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda ishallerinin çoğunluğundan virüsler sorumludur (129, 130). Son yıllarda teknolojik gelişmeler sayesinde viral etkenler daha kolay saptanabilmektedir (131). Viral etkenler arasında en sık görülenlerin başında rotavirüsler gelmektedir. Bu etken, tüm dünyada bebek ve küçük çocuklarda görülen ishallerin, özellikle hastane yatışlarına ve bebek ölümlerine neden olan ağır gastroenteritin en önde gelen nedenidir (132). AGE vakalarındaki rotavirüs pozitiflik yüzdesi ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülke içinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilir (74, 75, 133). Enterik adenovirüsler, rotavirüslerden sonra en sık yatış gerektiren ikinci virüs grubudur (74). Yapılan çalışmalarda ishal etkenlerinin %8,5-%11,5'inde adenovirüsün etken olduğu bildirilmiştir, adenovirüs sıklık açısından rotavirüs infeksiyonlarını izlemektedir (76, 134, 135). Hijyen koşullarının kötü, sosyoekonomik düzeyin düşük, sanitasyonun yetersiz olduğu gelişmemiş toplumlarda ise bakteriyel ve paraziter etkenler daha sık görülmektedir (121, 136). *Salmonella* spp., *Campylobacter* spp., *Shigella* spp. ve Shiga toksini üreten *Escherichia coli* (STEC) en sık görülen gastroenterit etkeni bakterilerdir (137). Göktaş

ve arkadaşlarının çalışmasında en sık saptanan bakteriyel AGE etkeni, vakaların %23'ünü oluşturan *Salmonella* spp. iken %14'ünü oluşturan EHEC ikinci sırada yer almaktadır (138). Yine ülkemizde yapılan ve çocuk hastaların değerlendirildiği başka bir çalışmada en sık saptanan etken *Shigella* iken *Campylobacter* ikinci sırada bulunmuştur (139). Başka bir çalışmada ise hastaların %15,6'sının *Shigella flexneri*, %3,3'ünün *Salmonella* spp. enfeksiyona sahip olduğu gösterilmiştir (140). Gelişmekte olan toplumlarda parazitlere bağlı ishallerin sıklığı gelişmiş ülkelere göre daha fazladır (141). Bir çalışmaya göre parazitler enfeksiyonları Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hijyen şartlarının iyi olmaması, kalabalık aile ortamları, kontamine içme suyu ve gıdalar, uygun alt yapının olmaması nedeniyle önemli bir sağlık problemi olarak değerlendirilmektedir (76). Şanlıurfa'da yapılan çalışmada parazitler enfeksiyonlarının tüm AGE'lerin %31,6'sı olduğu saptanmıştır (142). Diyarbakır merkezli bir çalışmada etken olarak hastaların %72'sinde virüsler, %24'ünde parazitler ve %4 ünde bakteriyel ajanlar saptanmıştır (143). Konya'da yapılan bir çalışmada da vakaların %82,2'sinin etiolojisinde virüsler, %15,7'sinin etiolojisinde parazitler %2,1'inin etiolojisinde bakteriler olduğu belirtilmiştir (121). Bir başka çalışmada ise AGE etiolojisinde bakterilerin toplam AGE'nin %52,2'sini, virüslerin %34,3'ünü, parazitlerin ise %13,5'ini oluşturduğu bulunmuştur (76). Her ne kadar çalışmanın verilerinin elde edildiği RBS'de hastanın kliniğine ve saptanmış olsa bile etiyojik ajana dair bir bilgi yer almasa da etiyojideki bölgeler arası olası farklılığın, tedavinin planlanmasında ve antibiyotik reçetelenme yüzdesindeki farklılıkların nedeni olabileceği düşünülmektedir. Bu bölgelerde, diğer bölgelere kıyasla daha fazla bakteriyel ve parazit kaynaklı AGE olması ve bunların da kliniğinin viral olana göre daha ağır seyretmesi, o bölgede hizmet veren doktorları AGE'de reçete oluşturmaya ve reçeteye antibiyotik yazmaya yönlendirmiş olabilir.

Çalışmada AGE tanılı protokollerde reçete oluşturma ve reçetelerde antibiyotik bulunma durumuna ilişkin görülen farklılıklar, çevresel etmenlerin farklılığıyla da açıklanabilir. Bölgeler arası mevsimsel özelliklerin, besin hazırlama ve saklama koşullarının, alt yapı yeterliliğinin, içme ve kullanma sularında temizliğinin farklılığı AGE görülme sıklığını değiştirebilir. AGE'nin yönetimine ilişkin bilgi eksikliği, geniş aile yapısı ve sosyoekonomik düzeyinin birbirinden farklı olması durumları da ilişkili olabilecek diğer faktörler olarak sayılabilir. Her ne kadar Güney ve Güneydoğu

Anadolu'da kent merkezlerinde yukarıda sayılan alt yapıya dair sebepler bertaraf edilse de o bölgedeki kırsal kesimlerin verileri il verisine ve bölge verisine dâhil edildiği için bir genelleme yapılabilir. Hali hazırda bu bölgelerdeki pek çok il (Diyarbakır, Mardin, Hakkari, Van, Şanlıurfa, Ağrı, Bitlis, Şırnak, Muş), gelişmişlik indeksine göre düşük kabul edilmekte ve gelişmişlik sıralamasında sonlarda yer almaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri düşük gelişmişlik indeksine sahip bölgelerken Marmara, Batı Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgeleri ise yüksek gelişmişlik düzeyindedir (144-146).

2018 yılı verilerine göre; ortalama hanehalkı büyüklüğünün en yüksek olduğu iller arasında Şırnak Hakkâri, Batman, Şanlıurfa, Van sayılabilir (147). Aynı iller, toplam doğurganlık hızının ve 0-17 yaş aralığında bulunan çocuk nüfus yüzdesinin en yüksek olduğu iller arasındadır (148, 149). Hastaların sahip olduğu kalabalık aile düzeni, aile içi bulaşın artacağı endişesi yaratıp hekimi antibiyotik reçeteleme konusunda yönlendirici olabilir. Bu bölgede doğurganlığın ve çocuk sayısının fazla oluşu ve daha çok çocukluk hastalığı olan gastroenteritin sık görülmesinin makul bir nedeni olarak da düşünülebilir. Ülke demografisindeki bölgesel farklılıkların ve bazı bölgelerde daha fazla olmak üzere dış göç durumunun göz önünde bulundurulması, çalışma sonuçlarının yorumlanmasında doğru bir yaklaşım olacaktır.

İBBS-1'e göre Birinci Basamak Kuruluşları için kişi başı hekime müracaat sayısı 2016-2018 yıllarında Batı Marmara Bölgesi'nde en yüksek olup 2016 yılında 3,3, 2017 yılında 3,7 ve 2018 yılında 3,9 iken, Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde en düşük olup sırasıyla 1,7, 2,0 ve 2,2'dir (48, 104, 105). Çevresel özellikler nedeniyle hekime ulaşmadaki bölgesel farklılıklar veya kültürel olarak hastanın hekime gitmemesi nedeniyle bu bölgelerde yer alan hekimler, bireyin kontrole gelmeyeceği endişesi ile nadir gelen hastaya daha fazla reçete yazmış ve bu reçeteleri de antibiyotikle sonlandırmış olabilir. Ayrıca bu bölgelerde hizmet veren birinci basamak hekimlerinin daha çok meslekte yeni olan hekimlerden oluşması ve bu bölgelerdeki hekimlerin sık sık yer değiştirmeleri, mesleği ve çevreyi yeteri kadar tanıyamamış olan hekimin hata yapma kaygısı taşıması veya eğitimlerindeki olası eksiklikten ileri geliyor olabilir. Bu bölgede yer alan kişilerin sağlık okuryazarlığı düzeyinin düşüklüğü, ilaca ve özellikle de antibiyotiğe atfettikleri değerlerin etkisiyle ilaç olmadan iyileşememe endişesi duymaları ve antibiyotiğin kendilerine iyi geleceğini

düşünceleri, hekime bu yönde ısrarda bulunmaları sonucu da antibiyotik daha fazla reçetelenmiş olabilir.

Çalışmadaki hekim yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, tüm yıllarda AGE tanımlı protokollerin ve reçetelerin yaklaşık yarısının (%41,0-%52,0) 40-49 yaş grubundaki hekimler tarafından oluşturulduğu görülmüştür. Bu durumun, hekimlerin çoğunluğunun 40-49 yaş arasında olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. 2013 yılında reçete oluşturma yüzdesinin tüm hekim yaş gruplarında diğer yıllara göre daha düşük olması, elektronik sistemlerin işlevliliğinin günümüz seviyesine ulaşmaması ile ilgili olabileceğini akla getirmiştir. 2014-2016 yıllarında reçete oluşturma yüzdesinin artış gösterdiği, 2017 yılından sonra ise azaldığı görülmektedir. Bu durum, sistemin kullanımı ile görülen artışın konuyla ilgili farkındalığın artmasıyla birlikte yerini azalışa bırakmasına bağlı olabilir. Her ne kadar yaş grupları arasında dramatik farklılıklar gözlenirse de 20-29 yaş grubundaki hekimlerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bulunmuştur. Bununla birlikte antibiyotikle ilişkili ele alınan tüm değişkenlerin yüzdeleri açısından genel olarak 50-59 yaş arasındaki hekimler en düşük değerlere sahip gruba oluşturmaktadır. Bu durum, mesleğe yeni başlayan genç hekimlerin tecrübe eksikliği ile ilgili olabileceğini düşündürmüştür, meslekte yıllar geçirdikçe artan tecrübe ile vaka yönetiminde belirli bir olgunluğa erişildiği şeklinde yorumlanmıştır. Çalışmada yaş arttıkça antibiyotik bulunan reçete yüzdesinin azaldığı ve 50-59 yaş grubunda en düşük değerlere ulaştığı saptanmıştır. Dean ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada genç hekimlerin hastanelerdeki reçete hatalarının %91'inden sorumlu olduğu bildirilmiştir (150). Kozer ve arkadaşları genç doktorların hata yapma olasılığının kıdemli doktorlara göre 1,5 kat, Fijn ve arkadaşları ise 1,6 kat daha fazla olduğunu bildirmektedir (151, 152). Yapılan bir çalışmada potansiyel reçete hatalarını saptamak için kullanılan bir bilgisayar sisteminin toplam 6.592 uyarı verdiği, bunların 5.462'sinin genç doktorlar için oluşturulduğu ve uyarıların 2.642 tanesinin gerçek hatalar olduğu belirtilmiştir (153). Bir hastanede genç doktorlar tarafından bakılan hastaların %65'inde hata yapıldığı ve bunun da hasta başına 1,8 hata sayısına denk geldiği belirtilmiş, kıdemsiz doktorlar tarafından yazılan ilaç listelerinin %82'sinde hata olduğu tespit edilmiştir (154). Çocuk hastanesi acilinde yapılan bir çalışmaya göre Taylor ve arkadaşları genç hekimlerce oluşturulan ilaç reçetelerinin %59'unda tıbbi hata olduğunu ve hasta

başına 1,5 hata düştüğünü göstermiştir (155). Literatürdeki çalışmaların reçeteleme hatalarını tanımlamaları farklı olmakla birlikte, hatalarının çoğunun tıp fakültesinden yeni mezun olmuş genç hekimler tarafından yapıldığının tespiti önemlidir. Bu çalışmada 60 yaş üstü hekimlerde incelenen değişkenlerin yüzdelerinin önceki yaş grubu değerlerine göre artması da bu grup hekimlerde lisans döneminde öğrenilen bilgilerin güncelliğini yitirmesiyle ve mesleğin icrası sürecinde bilgi ve yeterliliklerini geliştirmedeki eksiklikleriyle ilgili olabilir. Yapılan çalışmalarda meslekte uzun yıllar çalışanların bilgi puanları, meslekte daha az çalışanlara göre düşük bulunmuştur (156-158). Çalışmada ileri yaştaki hekimlerde görülen bu farklılığın hastalık yönetimindeki güncellemeleri takip edememe nedeniyle olabileceği düşünülmektedir.

Yıllar içinde tüm yaş gruplarındaki hekimlerde incelenen değişkenlerin yüzdelerinde düşüş görülmekle birlikte en fazla düşüş 20-29 yaş aralığında olmuştur. Bu yaş grubundaki hekimlerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında %66,5 iken 2018 yılında %42,6 olarak bulunmuştur. SB, akılcı ilaç kullanımı üzerine olan faaliyetlerini konunun önemine binaen antibiyotik özelinde yoğunlaştırmıştır (117). Akılcı olmayan ilaç kullanımının tarafları ilgilendiren sosyolojik, kültürel ve yönetsel birçok nedeni bulunmaktadır. Şüphesiz ki en başta sağlık profesyonellerinin, özellikle de tedavinin düzenlenmesinde ve ilacın reçetelenmesinde sorumlu olan hekimlerin bu konudaki bilgi, tutum ve davranışlarındaki eksiklikler nedenler arasında sayılabilir (159, 160). SB'nin yaptığı akılcı antibiyotik kullanılması ile ilgili faaliyetlerin en başta geleni hekimlerin konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması, bilgilerinin güncellenmesi ve hatırlatılması anlayışıyla eğitim yapılmasıdır. Yüksek antibiyotik reçetelemesi yapan bölgelerde yapılan bu eğitimler, zaten yüksek yüzde ile antibiyotik yazan grubun tespiti dolayısıyla hedefine ulaşmış ve dolayısıyla bu çalışmada yüzdelerde düşüş şeklinde yansımış olabilir veya yapılan eğitimlerden en çok genç yaş grubu hekimler faydalanmış ve dolayısıyla genç hekimlerin reçetelerinde daha çok düşüş olmuş olabilir. SB'nin yaptığı bu eğitimler genel olarak antibiyotik reçetelemesinin yüksek olduğu il ve bölgelerde yoğunlaşmıştır (161-163). Bu bölgelerde daha çok mesleğe yeni başlamış genç hekimlerin olması dolayısıyla eğitimin muhatabı ağırlıklı olarak bu grup olmuş olabilir. Bu sebeple de genç hekimlerin reçeteleme değerlerindeki düşüşün diğer yaş gruplarına göre daha fazla olmuş olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada tüm yıllarda ve tüm değişkenlerin yüzdelerinin erkek hekimler için kadın hekimlerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. 2013 yılı için antibiyotik bulunan reçete yüzdesi erkek hekimlerin oluşturduğu reçetelerde %66,1 iken kadın hekimlerin oluşturduğu reçetelerde aynı değer %56,2 olarak bulunmuştur. 2018 yılında ise aynı değişken için erkek ve kadın hekimlerdeki değerler sırasıyla, %46,7 ve %38,1'dir. Bu durum kadın hekimlerin reçeteleme yaparken daha dikkatli davrandıklarını düşündürmüştür. Hekimlerin yaşı, cinsiyeti, mesleki deneyimleri gibi hekime ait faktörlerin yanı sıra, daha önceki deneyimleri, hastanın tanısı, hastanın sosyoekonomik durumu gibi hastaya ait faktörlerin hekimlerin reçetelemesinde kritik rol oynadığı ifade edilmektedir (164). Ancak yapılan bir çalışmaya göre reçetelerindeki antibiyotik yüzdesi hekimlerin cinsiyetine göre anlamlı bir değişim göstermemektedir (165).

Pratisyen hekimlerin tüm yıllarda diğer gruplardaki hekimlere göre daha fazla protokol ve reçete oluşturduğu, aynı zamanda kalem, kutu ve maliyet açısından da yüksek sayılar ürettiği görülmüştür. Bu durum pratisyen hekimlerin sayıca uzman aile hekimlerden daha fazla oluşu ile ilgili olabilir. Genel olarak tüm yıllarda pratisyen hekimler yüksek antibiyotik reçeteleme yüzdelerine, aile hekimi uzmanları daha düşük yüzdelerine sahiptir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2013 yılında pratisyenler için %63,1 iken aile hekimi uzmanları için %51,7'dir. Buna karşılık 2018 yılında pratisyenler ve aile hekimi uzmanları için antibiyotik bulunan reçete yüzdesi sırasıyla %44,4 ve %33,9 olarak bulunmuştur. Pratisyen ve uzman aile hekimleri arasındaki bu fark, lisans eğitimine ek olarak alınan uzmanlık eğitiminin, hekimin hastalık yönetimi üzerine olumlu yansımaları olarak yorumlanmıştır. Aile hekimliği uzmanlık eğitimi, farklı disiplinlere dair uygulamaların olduğu, çocukluk, erişkinlik ve ileri yaş gibi yaşamın bütün evrelerine bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldığı bir eğitimidir. Uzman aile hekimlerinin reçetelerinde daha az antibiyotik bulunuyor olması aldıkları eğitimin farklı oluşuyla ilgili olabilir. Aile Hekimliği uzmanlık eğitiminin tamamlanması için mezuniyet öncesi uygulaması gereken asgari eğitimi tarif eden, eğitim süresinde almak zorunda oldukları eğitimlerin ve eğitimin genel esaslarının anlatıldığı "Aile Hekimliği Uzmanlık Eğitimi Programı" içinde "Sağlık Hizmeti Verilen Özel Konulara Yaklaşım" başlığı altında akılcı ilaç kullanımını eğitimi de yer almaktadır (166). Bu programın devamı niteliğinde geliştirilen ulusal çekirdek eğitim programında da akılcı

ilaç kullanımı kazanılacak öğrenim hedefleri içinde yer almaktadır (167). Aile hekimlerinin eğitimlerinde akılcı ilaç kullanımı konusunun da yer alması bu farkın oluşması ile ilişkili olabilir. Çalışmada başka bir uzmanlık dalında eğitimini tamamlamış ancak Aile Hekimliği yapan diğer hekimlerin ise pratisyen hekimlerden daha düşük ancak aile hekimi uzmanlarına göre yüksek antibiyotik reçeteleme yüzdesine sahip oldukları görülmüştür. Bu da hekimin akılcı ilaç kullanımı ile ilgili ilave bir eğitim almasının kişinin mesleki hayatına sunacağı katkıyı göstermektedir.

Yapılan çeşitli çalışmalarda mezuniyet öncesindeki ilaç temelli eğitimin hasta tedavisinde ve reçete düzenlenmesinde yetersiz olduğu belirtilmiştir (21, 150, 168, 169). Klasik eğitimle bilgi kazanımı olmakta ancak pratik reçete yazma becerisi zayıf kalmaktadır (170). Kozer ve arkadaşları pediatrik hastane acilinde hekimler tarafından yazılan “order”ların başlangıçta %16,6’sının hatalı olduğunu, konu ile ilgili eğitim verildikten sonra hata yüzdesinin %9,8’e düştüğünü belirtmişlerdir (151). Bir çalışmaya göre birinci basamak sağlık merkezinde başlangıçta %14,4 olan ilaç hatası, eğitim ve klinik eczacı geri bildirim müdahaleleri sonrası %6’ya düşmüştür (171). Müdahalenin konu ile ilgili iyileşmeyi sağlayacağı öngörülmüş ve genç doktorların hedef grup olarak ele alınmasının uygun olabileceği düşünülmüştür. Tıp fakültesi öğrencilerinin ve mesleğe yeni başlamış genç hekimlerin bu konuda eğitim almaları gerektiği savunulmuş ve bunun nedeni olarak da sağlık kurumlarında reçetelerin çoğunu genç hekimlerin yazması ve bu dönemde yapılan eğitim müdahalesinin ileri dönemde yapılana göre daha etkili ve verimli olması öne sürülmüştür (172). Bilginin sürekli değiştiği ve yenilendiği bir ortamda hekimin kendini geliştirmesindeki en önemli araç eğitimidir. Hekimlere mezuniyet öncesinde ve sonrasında reçete yazma eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmektedir (173). Eğitimin reçete yazılmasını şekillendiren en önemli faktörlerden olduğu belirtilmiştir (21). Yapılan araştırmalar, özellikle akılcı ilaç kullanımı eğitimlerinin reçete yazma becerileri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu göstermektedir (174, 175). Bu çalışma kapsamında hekimlerin almış oldukları mezuniyet sonrası eğitimler bilinmese de uzmanlık bilgilerinden yola çıkarak yorumda bulunulabilir. Yoğun iş yükü arasında hekimlerin mevcut bilgilerini güncelleme ve kendilerini yenileme konularında istekli olmalarının zor olduğu göz önüne alındığında, aldıkları uzmanlık eğitiminin bir anlamda bunun aracısı olabileceği düşünülmektedir. Aile hekimlerinde daha belirgin olmak üzere, uzmanlık eğitimi

almış hekimlerin reçeteleme değişkenleri açısından pratisyenlerden farklı olması bu sebeple olabilir. Çalışma kapsamında değerlendirilen tüm yıllarda değişkenlerin yüzdelerinde zaman içinde azalmanın olduğu göze çarpmaktadır.

Hastaların yaş grubuna göre yapılan değerlendirmede tüm yıllarda protokol, reçete, kalem, kutu, maliyet ve antibiyotik ile ilişkili diğer reçeteleme değişkenlerinin sayı olarak en fazla 0-9 yaş grubu hastalar için oluşturulduğu saptanmıştır. Bu sayıların genel olarak ilerleyen yaş gruplarındaki hastalarda giderek azaldığı görülmektedir. Bu durum, AGE'nin çocukluk yaş grubu hastalığı olması sebebiyle, ilgili yaş bandındaki hastalara daha fazla protokol ve reçete oluşturulmasına bağlanabilir. Gastroenterit daha çok çocukluk yaş grubunu etkileyen bir hastalık olmasına rağmen, tüm yaş gruplarında görülebilen bir hastalıktır. İnal ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada yaş ortalaması 36 ± 14 olan erişkin hastaların %40'ının 29 yaş ve altında, %12,7'sinin 50-59 yaş grubunda bulunduğu gösterilmiştir; 60 yaş ve üstü hastalar ise hastaların %8,2'sini oluşturmaktadır (176). Acil servise başvuran 65 yaş ve üstü 6.802 hastanın en sık başvuru nedeni olan infeksiyon hastalıkları sıralamasında üst solunum yolu infeksiyonu, alt solunum yolu infeksiyonu, idrar yolu infeksiyonu ilk üç sırayı oluştururken, AGE 4. sırada yer almaktadır (177). Amerika Birleşik Devletlerinde erişkin acile başvuruların değerlendirildiği bir çalışmaya göre AGE olgularının %55'i 18-35, %40'ı 36-64, %1,6'sı 65-74 ve %3,3'ü 75 yaş ve üstündedir (178). Ülkemizde bir üniversite hastanesine başvuran AGE'li 2.244 hastanın yaş gruplarına göre dağılımı değerlendirildiğinde %34,2'sinin 5 yaş ve daha küçük, %7,5'inin 16-25 yaş grubunda, %4,5'inin ise 76 yaş ve üstünde olduğu gösterilmiştir (128).

Bu çalışmada belirlenen 10-39 yaşlar arasında reçete oluşturma yüzdesinin azalmasına, bu yaşlarda AGE sıklığının azalması sebep olabilir. Ancak 40'lı yaşlardan sonra kişilerin AGE dışında başka bir hastalığa sahip olma olasılıklarının giderek artması ve o hastalıkları için reçete alma ihtimallerinin doğması sebebiyle de reçete oluşturma yüzdesinin ilerleyen yaşlarda arttığı söylenebilir. Çalışmanın bulgularına göre 0-9 yaş grubundaki hastaların antibiyotik reçete yüzdesi, 10-19 yaş grubunda düşüş göstermekte, ardından yeniden yükselip 50 yaş ve sonrasında düşerek 80 yaş ve üstünde en düşük değerine ulaşmaktadır. AGE'nin 0-9 yaş aralığındaki hastaları daha çok etkileyebilmesi nedeniyle bu grupta daha çok antibiyotik reçetelenmiş olabileceği düşünülmektedir. İlerleyen yaşlarda AGE'nin görülme sıklığının azalması dolayısıyla

antibiyotik bulunan reçete yüzdesi de beraberinde azalmış olabilir. Ancak yaşla birlikte AGE etiolojisinde rol oynayan etkenlerin de farklılaşması antibiyotik reçetelenmesinde farklı eğilimlerin görülmesinde rol oynayabilir. Çocukluk yaş grubunda en sık gastroenterit etkenleri virüsler iken bakteriyel ve paraziter etkenler ileri yaşlarda daha fazla görülmektedir (179, 180). Bir acil servise başvuran hastaların değerlendirildiği çalışmanın sonucu, viral etiyojiye bağlı AGE geçiren hastaların yaş ortalaması 35,9 iken bakteriyel ve paraziter etiyojiye sahip olanlarının ise sırasıyla 46,9 ve 44,3 olduğunu ortaya koymuştur (181). Üçüncü basamak bir sağlık kuruluşuna başvurmuş yaş ortalaması 35,9 olan 110 erişkin hastada AGE etiolojisi araştırılmış ve olguların %38'inin paraziter, %34'ünün bakteriyel, %22'sinin viral nedeni olduğu saptanmıştır (182). Jansen ve arkadaşlarının Almanya'da yürüttüğü bir çalışmaya göre 18 yaş ve üstü hastaların %35'inde *Campylobacter* spp. görülmüştür ve bunu Norovirüs (%23), Salmonella (%20) ve Rotavirüs (%15) izlemektedir (183). Yüzde 40'ı 18 yaşının üstünde olan 471 hastanın gaita örnekleri incelendiğinde, tek etken saptananların %78,4'ünde bakteriyel, %13,7'sinde paraziter, %7,9'unda viral bir patojen tespit edilmiştir (139). Yapılan başka bir çalışmaya göre ise erişkinlerde etkeni saptanmış AGE'lerin %11,8'i *Entamoeba histolytica*, %10,9'u *Shigella*, %10,9'u Rotavirüs, %5,4'ü *Giardia intestinalis* (176). Farklı hasta gruplarında ve farklı bölgelerdeki sağlık kuruluşlarında yapılan çalışmalar, AGE'de farklı etkenlerin görülebileceğini göstermektedir. Bu farklılaşma da AGE'de reçete oluşturulmasında ve antibiyotik reçetelenmesinde farklılık yaratabilecektir.

Hastaların cinsiyetine göre yapılan değerlendirmeye göre tüm yıllarda erkekler için oluşturulan AGE tanılı protokol ve reçete sayılarının kadın hastalar için oluşturulan sayısından daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durum erkek nüfusun kadın nüfusa göre daha fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir. Her 100 kadın için erkek sayısını ifade eden cinsiyet oranının çalışmaya konu olan tüm yıllarda ülkemiz için 100'ün üzerinde olduğu gösterilmiştir (184). Ayrıca erkekler birinci basamağa kadınlardan daha fazla başvuruyor da olabilir. Literatürde AGE'nin cinsiyete göre dağılımını gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. 2014-2018 yılları arasında Sivas'da hastaneye yatışı yapılan 502 AGE vakasının %52,8'si erkek, %47,2'si kadındır ancak virüs, bakteri ve paraziter AGE açısından cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmamıştır (76). Konya merkezli yapılan bir çalışmada 0-17 yaş aralığındaki

AGE hastalarının %55,1'i erkek, %44,9'u kadındır (185). Çataklı ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada 5 yaş altındaki AGE'li çocukların %51,3'ünün erkek olduğu tespit edilmiştir (186). Yapılan başka bir çalışmaya göre AGE'li 5.462 hastanın %56,2'sinin erkek, %43,8'inin kadın olduğu görülmüştür (187). Papua Yeni Gine'de Soli ve arkadaşları *Salmonella*, *Shigella*, Adenovirüs ve Rotavirüs ile enfekte vakalarda cinsiyete göre dağılımda anlamlı fark bulmamıştır (188). Çubuk ve arkadaşlarının Diyarbakır'da, Çelik ve arkadaşlarının Kahramanmaraş'ta yaptığı çalışmalarda da AGE hastalarının cinsiyete göre değerlendirilmesinde anlamlı bir fark gözlenmemiştir (189, 190). Bu çalışmada da bir grup literatürle uyumlu olarak AGE tanımlı protokollerin daha büyük kısmı erkekler için oluşturulmuştur.

Protokollerin büyük kısmının erkek hastalar için oluşturulmasına karşın, çalışmada, kadın hastalarda reçete oluşturulma yüzdesinin erkek hastalardan daha fazla olduğu saptanmıştır. İstatistiklere göre erkeklerin sağlıklı yaşam süresi kadınlardan daha uzundur (184). Kadınların başka bir hastalığa sahip olma olasılıklarının erkeklere göre daha fazla olması, yukarıdaki bulguyu açıklayan bir neden olabilir. Çalışmada erkek hastalardaki antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdelerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre erkeklerde istihdam yüzdesi %65,6 iken kadınlarda %28,9 olarak bulunmuştur (191). Bu da erkeklerin işgücüne daha fazla katıldıklarını göstermektedir. Çalışmayan kadınların aile hekimi ziyareti yapma imkânı daha yüksek olabileceğinden, AGE tanısı ile oluşturulan reçetelerin daha yüksek bir yüzdesi kadın hastalar için oluşturulmuş olabilir. Çalışmanın bulgularına göre erkek hastaların antibiyotik bulunana reçete yüzdesi kadınlardan yüksektir. Sosyal yaşamı çok etkilediği bilinen AGE'nin iyileşmesi ve hızlıca iş hayatına dönülebilmesi için antibiyotik reçetelemesi erkekler için daha fazla yapılmış olabilir. Yıllar içinde değişkenlerin yüzdelerinde azalma olması da dikkat çekicidir.

İshal önemli bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmekte ve bu sorunla mücadele UNICEF ve DSÖ tarafından uluslararası boyutta sürdürülmektedir. Pnömoni ve Diyareyi Önlemesi ve Kontrolüne İlişkin Entegre Küresel Eylem Planının hedefleri arasında ishal kaynaklı 5 yaş altı çocuk ölümlerinin azaltılması ve sağlık tesislerinde ve evlerde temel sanitasyon ve güvenli içme suyuna ulaşımın sağlanması yer almaktadır (192). Türkiye'de ishallerin kontrolüne yönelik olarak 1986

yılında SB tarafından bir program başlatılmıştır. “İshalli Hastalıkların Kontrolü Programı” olarak adlandırılan bu program ile ishale bağlı ölümlerin ve sıvı kayıplarının önlenmesi açısından halkın ve sağlık çalışanlarının eğitime ve sektörler arası işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır (193). Türkiye’de 2019 yılı itibariyle hanelerde yaşayan nüfusun %99,2’si borulu su sisteminden yararlanmaktadır (194). Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı ise 2018 yılında %90,7 olarak tespit edilmiştir (195). Ülkemizin neredeyse tamamında sağlıklı ve güvenli içme suyuna ulaşımın olması, kanalizasyon sistemlerinin giderek daha iyi hale gelmesi, belediye hizmetlerinin kapsamı ve yeterliliği konusunda ilerleme kaydedilmesi gibi olumlu gelişmeler yıllar içinde antibiyotik kullanımını gerektirecek etkenlerle karşılaşma olasılığını düşürmüş olabilir. Bu sebeple nüfusun artışına bağlı olarak yıllar içinde AGE protokol sayısında bir artış olmakla birlikte antibiyotik yazılan protokol yüzdesi düşmüş olmuş olabilir. Akılcı ilaç kullanımı konusunda SB tarafından bir dizi müdahale çalışması yapılmıştır. Ülkemizde, DSÖ’nün önerileri doğrultusunda yürütülmekte olan AİK programı kapsamında antibiyotiklerin akılcı kullanımı önceliklendirilmiş faaliyet başlıklarındandır (196).

SB tarafından RBS aracılığı ile Kasım 2013’ten itibaren tüm aile hekimlerine kendi reçeteleri ile ilgili geri bildirim verilmektedir ve hekimlerin antibiyotik reçetelemeleri takip edilmektedir. Verilere göre antibiyotikleri yüksek yüzde ile reçeteleyen hekimlere ve bölgelere yönelik eğitimler yapılmaktadır (161-163). Erişkin ve çocuk hastada antibiyotik kullanımı konusunda klinik tanı ve tedavi kılavuzları esas alınarak standart eğitim materyalleri, eğitici notları hazırlanmıştır. Bu materyaller kullanılarak 81 ilde birinci basamak hekimlerine eğitim verilmiştir. Ayrıca 116.500 aile hekimine antibiyotiklerin akılcı reçetelenmesinin sağlanması amacıyla dönemin Sağlık Bakanı adına hazırlanan bir mektup ulaştırılmıştır (161, 162). Halka yönelik farkındalık çalışmaları kapsamında medya kampanyaları düzenlenmiş, kamu spotları tüm ulusal kanallarda gösterilmiştir. Sağlık merkezlerinde yer alan elektronik ekranlarda gösterilecek bilgilendirme videoları hazırlanmıştır. Afişler ve broşürler aile sağlığı merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, hastaneler ve serbest eczanelerde kullanılmıştır. Ayrıca SB’nin ve SB’ye bağlı kurum ve kuruluşların resmi web sayfaları ile resmi sosyal medya hesapları üzerinden antibiyotik kullanımı konusunda

yürütülen çalışmaların ve dikkat edilmesi gerekenlerin halka ulaştırılması sağlanmaktadır (161-163, 197). “Reçeteli satılır” ibaresiyle ruhsatlandırılan tüm ilaçların, 1262 sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu'nun 1. maddesine göre reçeteyle satılması gerekmektedir. TİTCK tarafından hekim tarafından reçete edilmeksizin antibiyotik kullanımının önüne geçilmesi amacı ile eczanelerde reçetesiz antibiyotik satışı yapılmaması için denetimlerin artırılması sağlanmıştır (198). Akılcı antibiyotik kullanımı konusunda Türkiye genelinde yapılmış olan ulusal düzeydeki bu müdahalelerin AİK paydaşlarında farkındalık yarattığı ve Türkiye'de birinci basamak sağlık hizmetlerinde antibiyotik reçetelerinin azaltılmasına katkıda bulunmuş olabileceği belirtilmiştir (117, 119). Bu çalışmada değerlendirilen yıllar içinde antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdelerindeki düşüşte yukarıda özetlenen faaliyetlerin yardımcı olduğu ve bu durumun Türkiye'deki genel antibiyotik reçetelemesindeki azalmanın AGE tanısı özelindeki yansımaları olarak yorumlanabileceği düşünülmektedir.

5.2. Ankara Verisi

Ankara'da AGE tanılı protokolleri oluşturan birinci basamak aile hekimlerinin sayısı yıllar içinde artmıştır. 2016 yılında 1.390 olan aile hekimi sayısı 2017 yılında 1.562'ye, 2018 yılında ise 1.647'ye ulaşmıştır. İlgili yıllarda Ankara'da yer alan Aile Hekimliği birimi sayısının ise sırasıyla, 1.566, 1.662 ve 1.704 olduğu görülmüştür (48, 104, 105). Bu birimlerde yer alan aile hekimlerinin içinde AGE tanısıyla protokol oluşturanlarının payı hesaplandığında 2016-2018 yılları arasında sırasıyla %88,8, %94,0 ve %96,7 olarak bulunmuştur. Buna göre, yıllar içinde Ankara'daki aile hekimlerin daha büyük bir yüzdesinin AGE tanılı protokol oluşturduğu söylenebilir. Her üç yılda da hekimlerin yarısından biraz fazlası erkeklerden ve %88'den fazlası pratisyen hekimlerden oluşmaktadır.

AGE nedeni ile birinci basamağa başvurmuş hastaların sayısında yıllar içinde artış görülmektedir. AGE tanılı protokol oluşturulmuş hastaların toplam Ankara nüfusu içindeki yüzdesine bakıldığında ise sırasıyla %2,2, %2,7 ve %3,4 olarak bulunmuş ve bu değerlerin toplam nüfusun oldukça küçük bir yüzdesini oluşturması dikkati çekmiştir (101). İldeki bildirim yapılmış gerçek AGE vaka sayılarının bilinmeyişi ve araştırmanın toplum temelli yapılmamış olması nedeniyle bu yüzdelerin

değerlendirilmesi konusunda ihtiyatlı olunmalıdır. Komplike olmayan çoğu AGE vakasının birinci basamakta yönetilebileceği düşünülmektedir. Ancak ülkemizde sevk zincirinin pratikte uygulanmaması nedeniyle hastaların ishal şikâyeti ile ikinci veya üçüncü basamak sağlık kuruluşlarına da başvurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özel poliklinikler ve hastaneler de konu ile ilgili başvuru noktaları olmuş olabilir. Ayrıca, kişiler kendi kendilerini tedavi etmeyi seçmiş de olabilirler. Komplike olmayan AGE’de genellikle kendi kendine tedavi yöntemi uygulanabileceği ve sağlıklı yetişkinlerde bu durumun güvenli olduğu belirtilmiştir (199). Yapılan bir çalışmada katılımcıların beşte üçü son bir yıl içinde ya kendisi ya da çocukları için kendi kendine ilaç kullandığını bildirmiştir. Kendi kendine tedavi yapılan en yaygın semptomlar arasında olan ishal, ateş ve öksürük/soğuk algınlığından sonra üçüncü sırada yer almaktadır (200). Söz konusu durumlar, birinci basamağa AGE nedeniyle olan başvuruların olduğundan daha az tespit edilmesinin nedeni olabilir. Her üç yılda da birinci basamağa başvuran hastaların yaş ortalaması 30’un altında olup AGE vakalarının yaklaşık yarısı 19 yaş ve altındaki bireylerden oluşmaktadır. AGE tüm yaş grubunda görülebilmekle birlikte özellikle çocukları etkilemektedir (201).

Ankara ilinde 2016-2018 yılları arasında protokol, reçete, kalem, kutu, maliyet ve antibiyotik içeren değişkenlerin sayılarının arttığı görülmektedir. Ankara’nın nüfusu 2016 yılında 5.346.518’dir. 2017 yılında ilin nüfusu 5.445.026 iken değerlendirmeye alınan son yıl nüfus 5.503.985 olarak tespit edilmiştir (101). İlgili yıllarda bir AGE salgını olduğuna dair literatüre yansıyan bir bilgiye erişilemediğinden değişkenlerdeki bu artışın il nüfusunun yıllar içindeki artışı nedeniyle olabileceği düşünülmüştür. Reçete oluşturma yüzdesinde belirgin bir değişim olmamasına karşın antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 yılında %44,6 iken 2018 yılında %36,8’dir. Şahin ve arkadaşlarının birinci basamakta yaptığı bir çalışmaya göre hekimlerin %48,4’ünün her üç reçeteden birinde, %19,4’ünün ise her beş reçeteden üçünde antibiyotik yazdığı belirlenmiştir (202). Aydın’da yürütülen bir çalışmaya göre hastalara sıklıkla antibiyotik veren hekimler tüm hekimlerin %32,7’sini, bazen antibiyotik verenler ise %63,9’unu oluşturmaktadır (203). Hogerzeil ve arkadaşlarının 12 ülkede yaptıkları çalışmada antibiyotik bulunan reçete yüzdesi Ekvator’da %27, Guatemala’da %27, Yemen’de %46, Malavi’de %34, Endonezya’da %43, Uganda’da %56, Nepal’de %43, Sudan’da %63, Bangladeş’te

%25, Zimbabwe’de %29, Nijerya’da %48, Tanzanya’da %39 olarak bulunmuştur (204). Bu çalışmada antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdelerinde düşüş görülmektedir. Değişimin yönü açısından ülke verisine benzer olmakla birlikte Ankara ili yüzde değerleri ülke verisinden daha düşüktür; antibiyotik bulunan reçete yüzdesi bakımından 2016-2018 yılları arasında Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Ankara ili, İstanbul’dan sonra sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında ikinci şehirdir (144). Ankara’nın sosyoekonomik, sanitasyon ve altyapı olanaklarındaki olası farklılıkları Türkiye’deki diğer illerden daha düşük sayıda AGE görülmesinin ve daha az antibiyotik reçetelenmesinin nedeni olabilir.

Ankara ilinde protokol sayısının en fazla olduğu ay 2016 yılında Ağustos, 2017 ve 2018 yıllarında ise Ekim ayı olmuştur. Reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesinde yılın belirli aylarında meydana gelen yükselmeler, aylara göre değişimin gösterildiği grafikte dalgalanma oluşturmaktadır. Aylara göre reçete oluşturma yüzdesinde aynı yıl içinde Ocak ve Ağustos aylarında pik yaptığı göze çarpmaktadır. Bu durumun daha çok kış aylarında görülen virüsler ve yaz aylarında görülen bakteriler nedeniyle oluşmuş AGE’lerin bir yansıması olabileceği düşünülmektedir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesinde ise 2016 yılında görülen dalgalanma ilerleyen yıllarda azalmaktadır. Bu durum ise ulusal düzeyde yapılan AİK faaliyetlerinin Ankara ili üzerindeki etkisi olarak yorumlanabilir ve hekimlerin antibiyotik reçetelemede daha özenli davrandığını düşünülebilir. Ağustos ayı, tüm yıllarda antibiyotik bulunan reçete yüzdesinin en yüksek olduğu aydır. Bu durum, aile hekimlerinin hem yaz hem de kış aylarında görülen AGE’lere reçete oluşturdıkları ancak yaz aylarındaki AGE’lere daha çok antibiyotik reçeteledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Mevsimler ile hekim ve hastaya ait bazı özelliklere göre yapılan değerlendirme sonucunda 2016 yılında yaz mevsiminde, 2017 ve 2018 yıllarında ise genel olarak sonbahar mevsiminde daha fazla protokol oluşturulduğu ve bu protokollerin reçete ile sonlandığı görülmüştür. Literatürde AGE vakalarının mevsimsel dağılımını gösteren çalışmalarda farklı sonuçlara erişilmiştir. Genel olarak bakteriyel gastroenteritlerin daha çok yaz mevsiminde, viral olanların ise kış ve sonbahar mevsiminde görüldüğü belirtilmiştir (205-207). Yaz mevsiminde enterik bakteri ve parazitler virüslere göre daha sık görülmektedir; viral etkenler ise kış mevsiminde artmaktadır (208). Bu

çalışmada 2016 yılında, yaz aylarında daha fazla protokol oluşturulmuş olması, yaz aylarında daha fazla görüldüğü ifade edilen bakteriyel etkenlerin etiolojide rol oynayabileceğini düşündürmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında ise protokollerin büyük kısmının sonbahar mevsiminde oluşturulmuş olması da viral bir etkenin baskın olabileceğini akla getirmiştir. Ancak literatürde Ankara ili özelinde bunu doğrulayan bir yayına rastlanmamıştır. Etkenlerin tespit edildiği çalışmalarda, AGE'nin etiolojisinde başta gelen etken olan Rotavirüsün neden olduğu enfeksiyonun daha çok kış ve ilkbahar aylarında görüldüğü, adenovirüs enfeksiyonlarının ise her mevsimde izlenebileceği ifade edilmiştir (209, 210). Konca ve arkadaşları AGE nedeniyle hastane başvurularının mevsimsel dağılımını değerlendirdikleri çalışmalarında başvuruların en fazla sonbahar ve yaz aylarında, rotavirüs antijen pozitiflik yüzdelerinin ise en sık sonbahar ve ilkbahar aylarında olduğunu belirtmişlerdir (133). Bir başka çalışmada ise AGE nedeniyle çocuk acile başvuruların %35,3'ünün sonbahar, %26,0'ının yaz, %19,8'inin kış, %18,9'unun ilkbahar mevsiminde gerçekleştiği bulunmuştur (121). Ankara merkezli bir çalışmada AGE olan hastaların en çok ilkbahar (%34), takiben kış (%29), sonbahar (%20) ve yaz (%17) mevsiminde hastaneye yatışının yapıldığı görülmüştür (187). Diyarbakır'da yürütülen bir çalışmada ise çocuk hastaların en çok sonbahar mevsiminde) sağlık kurumuna başvurduğu gösterilmiştir (143). Başka bir çalışmaya göre ise AGE tanısı konulan hastaların %40,1'i yaz, %17,8'i ise ilkbahar mevsiminde saptanmıştır (123). Bu çalışmanın bulguları literatürde rastlanan bazı çalışmalarla uyumlu olsa da bunların her birinin farklı bölgelerde, farklı basamak sağlık kuruluşlarında ve daha çok çocukluk yaş grubunda yapılmış olması göz önünde bulundurularak yorumlanması doğru olacaktır.

Ankara ilinde sıralama değişmekle birlikte genel olarak merkez ilçelerde reçete oluşturma ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi merkez olmayan ilçelere göre daha düşüktür. Bu durum, merkez ilçelerde görev yapan hekimlerin akılcı antibiyotik kullanımı konusundaki farkındalığının merkez olmayan ilçelerdeki hekimlere göre daha fazla olabileceğini düşündürmüştür. Her üç yılda da tüm değişkenlerin yüzdeleri açısından Güdül İlçesi son sırada yer almakta iken, Evren ve Kalecik en yüksek yüzdelerle sahiptir. Enfeksiyöz etkenler yaşanan bölgenin iklim özelliklerine ve gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar gösterebilir (211). Ekemen ve arkadaşlarının

Zonguldak'ta yaptıkları çalışmada yağışların fazla olduğu aylarda ishal olgularının fazla olduğu saptanmış ve aşırı yağışın sularda kontaminasyona neden olabileceği belirtilmiştir (212). Bölgeler arasında hem sosyoekonomik hem de sanitasyon ve altyapı olanaklarındaki farklılıklar ishal sıklığını etkileyebilmektedir. 1998 TNSA'ya göre kırsal alanda yaşayan çocuklarda ishal görülme sıklığı kentsel alanda yaşayanlara göre yüksekken, 2008 TNSA'da kır ve kent arasındaki bu farklılık büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (114, 213). Belde ve köylerde ikamet edenlerin yüzdesi 2012 yılında tüm Türkiye için %22,7 iken Ankara ili için %2,5'tir. 2013 yılında 14 ilin daha büyükşehir statüsüne geçmesi ve büyükşehirlerde belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının karara bağlanması sonrasında bu yüzde azalarak ülke genelinde %8,7 olmuştur. Bu tarihten sonra Ankara ili nüfusunun tamamının il ve ilçe merkezlerinde bulunduğu belirtilmektedir (214). Her ne kadar çalışmaya konu olan yıllarda Ankara ili için kır-kent olarak bir idari yapılanma ayırımı olmasa da ishal görülme sıklığını ve tedavisini etkileyen bölgesel bazı farklılıkların olması da muhtemeldir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre Ankara ilinde hekim yaş grubuna göre AGE tanısıyla oluşturulan protokollere reçete oluşturma ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi belirli bir seyir göstermemekle birlikte 60 yaş ve üstü hekimlerde yüzdeler daha yüksektir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi bakımından yıllar içinde 20-29 yaş arasındaki hekimlere ait yüzdelerde yükselme görülürken diğer yaş gruplarında düşüş görülmektedir. Otuz yaş altındaki hekimlerin sayısının az olması bu konuda doğru bir değerlendirme yapmayı engellemektedir. Ancak genel anlamda genç hekimlerin meslekteki tecrübelerinin eksikliği ve ileri yaş hekimlerin mevcut bilgilerinin güncellenmesi ihtiyacı bu durumu ortaya çıkarmış olabilir. Hekimlerin cinsiyetine göre antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri değerlendirildiğinde, erkek hekimlerin oluşturduğu protokollere ilişkin yüzdelerin kadın hekimlere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ankara ilinde kadın hekimler, erkek meslektaşlarına göre AGE yönetimi konusunda daha dikkatli bir davranmış olabilirler. Bu durum genel ülke verilerinden elde edilen sonuçlarla benzerdir.

Ankara ili verisi özelinde hekimlerin yaş gruplarına göre antibiyotik reçete yüzdesinde belirli bir seyir görülmemektedir. Hekimlerin antibiyotik reçetelemesinde yaşa ve cinsiyete göre olan değişimine dair literatüre yansıyan farklı sonuçlar

bulunmaktadır. Bir çalışmada 25-29 yaş grubundaki hekimlerin antibiyotik reçeteleme bilgi ve davranışlarının, daha ileri yaş gruplarındaki hekimlere göre anlamlı düzeyde daha doğru olduğu bulunmuştur (202). Bir başka çalışmada ise hekimlerin yaşı arttıkça reçeteleme konusunda daha dikkatli oldukları, özellikle de hastanın talebi doğrultusunda ilaç yazmamaya özen gösterdikleri belirlenmiştir (215). Şahin ve arkadaşları hekimlerin reçetelerindeki antibiyotik yüzdelerinin hekimin yaşı, cinsiyeti ve meslekte çalışma süresi ile anlamlı bir değişim göstermediğini bulmuşlardır (165). Doğan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da hekimlerin reçetelerinde yer alan aylık ortalama antibiyotik sayısının hekimin cinsiyeti ve mesleki tecrübesine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirtilmiştir (216). Literatüre göre farklı bölgelerdeki farklı sağlık kuruluşlarında görev yapan hekimlerin antibiyotik reçetelemesi konusunda yaklaşımları değişkenlik göstermektedir.

Bu çalışmaya göre pratisyen hekimler, tüm yıllarda diğer grup hekimlere göre daha fazla protokol ve reçete oluşturmuştur. Bu durum pratisyen hekimlerin sayıca büyük bir çoğunluğu oluşturmasına bağlanabilir. Reçete yüzdesi bakımından tüm yıllarda en yüksek yüzdeye pratisyenler, en düşük yüzdeye ise aile hekimi uzmanları sahiptir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi açısından pratisyen hekimler çalışmanın ilk ve son yılı en yüksek yüzdeye sahipken, 2017 yılında diğer hekimlerin yüzdesi daha fazladır. Bu açıdan 2017 yılı Ankara ili sonuçları ülke verileri ile uyumsuzken, 2016 ve 2018 yılları uyumludur. Değerlendirilen yıllarda tüm değişkenlerin yüzdelerinde zaman içinde azalma olduğu görülmektedir. Pratisyen hekimlerin antibiyotik içeren reçete yüzdesinin uzman hekimlere göre daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (217, 218). Reçeteleme sırasında dikkat edilecek hususlar konusunda uzman hekimlerin pratisyen hekimlere göre daha özenli oldukları gösterilmiştir (215). Vançelik ve arkadaşlarının çalışmasında ilaç bilgi kaynağı olarak pratisyen hekimlerin uzman hekime danıştığı ifade edilmiştir (21). Buna karşılık literatürde uzman ve pratisyen hekimler arasında bilgi puanları açısından anlamlı farklılık bulunmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (157, 219). Çalışmada başka dallarda uzmanlığını almış ancak birinci basamakta görev yapan diğer hekimlerin sayıca az olması ve antibiyotikle ilişkili değişkenlerde farklı yıllarda farklı profillerin görülmesi, bu grupta daha ihtiyatlı yorum yapmayı gerekli kılmaktadır. 2017 ve 2018 yıllarında tüm reçeteleme değişkenlerinde uzman aile hekimlerinin en düşük yüzdelere sahip

olması, bu grup hekimlerin antibiyotik kullanımı konusunda daha akılcı davrandığını düşündürmüştür. Bu durum uzman aile hekimlerinin almış oldukları eğitimin özelliklerine bağlı olabilir. Ankara’da yapılan bir çalışmaya göre üniversite hastanelerinde çalışan hekimlerin reçetelerinin %22,9’unda, eğitim ve araştırma hastanesindeki hekimlerin %20,9’unda, özel dal hastanelerindeki hekimlerin %28,8’inde, özel sağlık kurumlarındaki hekimlerin %35,8’inde ve birinci basamak sağlık kurumlarındaki hekimlerin %26,8’inde antibiyotik bulunduğu ortaya konulmuştur (217). Farklı sağlık kuruluşlarındaki farklı uzmanlık dallarına sahip hekimlerin antibiyotik içeren reçete yüzdelerinin farklı olması, ilgilendikleri alanlar göz önüne alındığında makul bulunmuştur (217). Ancak bu çalışmada birinci basamak sağlık kuruluşunda görev yapan ve benzer profildeki hastalara hizmet sunan farklı uzmanlık dallarındaki hekimler için bu durum geçerli olmayabilir. Hekimlerin uzmanlığına göre AGE yönetiminde gösterdikleri farklılık ancak hekimlerin eğitimlerinin farklılığı ile açıklanabilir.

Eğitimin hekimlerin reçete yazma performansını iyileştirdiği ifade edilmektedir (220). Meyer ve arkadaşlarının yaptıkları randomize kontrollü çalışmada kontrol grubunda eğitim öncesi antibiyotik bulunan reçete yüzdesi %54,0, müdahale grubunda %66,3 olarak bulunmuştur. Eğitim sonrasında bu değerler kontrol grubunda %45,6, müdahale grubunda %29,4 bulunmuştur (221). Reçeteleme hatalarının sık saptanması, tıp eğitimindeki yetersizliği gündeme getirmiştir (150). Hekimlerdeki yerleşmiş bazı temel reçete yazma alışkanlıklarının değiştirilmesi zor olduğu için akılcı ilaç kullanımı konusundaki eğitimin verilmesinde en uygun zamanın mezuniyet öncesi dönem olduğu belirtilmektedir (170). Ülkemizde bu konudaki ihtiyacı karşılamak üzere 1996 yılından itibaren tıp fakültelerinde mezuniyet öncesi müfredata AİK eğitimleri eklenmiştir (222). AİK eğitiminin reçete yazma konusunda olumlu etkilerinin olduğunu ve bu etkinin bir süre korunduğunu belirten çalışmalar vardır (170, 174, 223, 224). Hekimin mezuniyet öncesinde aldığı temel farmakoloji ve AİK eğitimi, kişinin mesleğe hazırlanmasında çok önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte hekimin uzmanlık eğitimi sırasında aldığı ilave eğitimler ve mesleğinin icrası sırasında almış olduğu hizmet içi eğitimleri genel olarak hastalık yönetiminde ve reçeteleme performansında etkili olacaktır. Çalışmada her ne kadar hekimlerin aldıkları mezuniyet sonrası eğitimler bilinmiyor olsa da saptanan farklılıkların

uzmanlık eğitimi sırasındaki olası farklılıklardan kaynaklanması mümkündür.

Bu çalışmada 19 yaş ve altındaki hastalar için tüm yıllarda protokollerin fazla oluşturulduğu saptanmıştır. AGE'nin çocukluk yaş grubu hastalığı olması, bu yaş bandındaki hastalara daha fazla protokol ve reçete oluşturulması sonucunu doğurmuş olabilir. İshal sıklığının çocuklarda daha fazla olmasının nedeni olarak bu dönemde gastrik asiditenin düşüklüğü gösterilmektedir (225). Çocukluk, hem beslenme hem de sanitasyon ve hijyen uygulama etkilerinin daha belirgin olduğu yıllar olması nedeniyle bu dönemi ishale karşı daha duyarlı kılmaktadır (226). Reçete oluşturma yüzdesi 10-19 yaş grubunda düşmekte, ardından yükselmeye başlayarak 80 yaş ve üstünde en yüksek seviyesine erişmektedir. Ancak ilerleyen yaşla birlikte AGE dışında başka hastalıkların görülme sıklığının artması protokollerin reçete ile sonlanma olasılığını yükseltmekte ve reçete yüzdesi artmaktadır. Görülen seyir, ülke verisi sonuçlarıyla benzerdir. Bu çalışmada 10 yaş altındaki hastaların antibiyotik reçete yüzdesi, 10-19 yaş grubunda düşüşün ardından yükselerek 50-59 yaşta en yüksek seviyeye erişmekte ve ardından yeniden düşerek 80 yaş ve sonrasında en düşük değerine ulaşmaktadır. AGE'nin çocuk hastalarda daha sık görülmesi, bu yaş aralığında antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdelerinin daha yüksek olmasının sebebi olabilir. Artan yaş ile birlikte AGE sıklığındaki azalma, yüzdelerdeki değişime yansiyabilir. İlerleyen yaşlarda daha çok kronik hastalıkların görülmesi ve enfeksiyon hastalıklarının sıklığının azalması nedeniyle antibiyotik yüzdesinin düşük olduğu düşünülmektedir. Orta yaş grubu hastalarda görülen antibiyotik yüzdesindeki artış dikkat çekici bulunmuştur. Bu yaşlardaki kişilerin daha çok bir işte çalışabilecek kişilerden oluşması ve AGE'nin de sosyal yaşantıyı etkileyecek bir hastalık olması sebebiyle bu kişilerin ishal nedeniyle aile hekimine başvurmalarının ve antibiyotik alma talebinde bulunmalarının söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi erkek hastalardan daha yüksekken, erkek hastalarda antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri kadınlardan daha yüksektir. Kadınlar hekime giderek bir reçete alma, erkekler ise antibiyotik kullanma eğiliminde olabilir. Türkiye'de erkeklerin istihdam edilmesi kadınlardan daha yüksektir (227). Çalışma, her ne kadar aile hekimine başvuranların istihdamları konusunda bir veri içermese de ülkemizde erkeklerin istihdamlarının yüksek olduğu bilgisinden yola çıkılarak, AGE nedeniyle aile hekimine başvuran

erkeklerin işe kısa sürede dönebilmek için daha fazla antibiyotik talep edebileceklerini düşünülmektedir. Benzer sebeple, kadınlar daha çok aile hekimi ziyareti yapabildiğinden reçete yüzdeleri daha yüksek olabilir.

Tüm yıllarda çok tanıli reçetelerdeki reçete oluşturma yüzdesi ve antibiyotik bulunan reçete yüzdesi tek tanılılardan daha yüksektir. AGE dışında başka bir hastalığın bulunması, protokollere reçete oluşturulma ve reçetede antibiyotik bulunma sıklığını artırmış olabilir. Çalışmada reçetelerde gastroenterit ilişkili diğer tanılar yanı sıra esansiyel hipertansiyon, üst solunum yolu enfeksiyonlarını işaret eden tanılar, gastroözofageal reflü ve dispepsi, miyalji gibi tanılar da sıklıkla yer almaktadır. Bu durum, toplumda sık görülen hastalıkların AGE reçetelerine de yansması olarak düşünülebilir. Reçetelerde yer alan bu tanılar, birinci basamak başvurularında sık konulan tanılardandır (228).

Çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan tüm yıllarda nifuroksazid, tüm reçetelerde ve tek tanıli reçetelerde en sık yer alan etken maddedir. Her üç reçetenin birinde nifuroksazidin bulunması dikkat çekici bulunmuştur. Geniş spektrumlu bir antibakteriyel olan nifuroksazidin barsaklardan absorpsiyonunun düşük olması dolayısıyla sistemik etkisinin olmadığı kabul edilmektedir. Bu durum söz konusu etken maddenin kullanımı konusunda motive edici olsa da literatüre yansıyan kullanım alanı daha çok turist ishali üzerinedir (229-231). AGE tanıli reçetelerde en sık bulunan nifuroksazidi, metronidazol ve *Saccharomyces boulardii* takip etmekte olup bu etken maddeler reçetelerin yaklaşık beşte birinde bulunmaktadır. Viral gastroenteritlerde herhangi bir antiviral tedavi önerilmemektedir. Bakteriyel ve paraziter gastroenteritlerde ise antibiyotik tedavisi sepsise ait klinik ve biyokimyasal bulgular olduğunda, kolerada, şigella dizanterisinde, üç aylıktan küçük çocuklarda, altta yatan immün yetmezlik durumlarında tercih edilir (232, 233). Bu çalışmada AGE etkenine dair bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte toplum genelinde AGE'lerin sıklıkla viral etiyojolojiye sahip olması nedeniyle reçetelerde sıklıkla yer bulan etken maddeler içinde antibiyotiklerin yer alması gereksiz kullanım olarak değerlendirilebilir.

AGE yönetiminde hemen her hastaya uygulanması gereken bazı temel yaklaşımlar söz konusudur. Muz, pirinç, patates, elma püresi, tost diyeti ve süt ürünlerinden kaçınmaya yönelik yaygın öneriler geleneksel non-farmakolojik yaklaşımlardır ve pek çok hastada tek başına yeterli olmaktadır. Yaşa uygun olağan

diyete en kısa sürede başlanmasının rehidratasyonun hemen sonrasında planlanmasının gerektiği öne sürülmektedir (78). Bu açıdan değerlendirildiğinde sadece AGE'si olan olgularda büyük ölçüde reçeteleme yapılmasına gerek olmayacaktır. Çalışmada her üç protokolün yaklaşık ikisinin reçete ile sonlandığı görüldüğünden bu yüzdenin yüksek olduğu düşünülmektedir.

AGE'li hastaların terapötik seçenekleri arasında özellikle çocuklarda erken yeniden besleme, oral rehidratasyon, çinko, çok sınırlı olgularda probiyotikler ve antibiyotikler yer alır. Oral rehidratasyon ishal tedavisinde ilk adımdır (78, 234). AGE'de primer tedavi amacı etkenden bağımsız olarak sıvı ve elektrolit dengesinin sağlanmasıdır. Özellikle hafif dehidrate olgularda oral rehidratasyon tedavisi yeterli olacaktır. ORS tedavisi pek çok vakada yeterli olup hastane yatış gereğini azaltabilir (136). Çalışmada ORS'lerin tüm reçetelerde en fazla yer alan 20 etken madde sıralamasında 2016 ve 2018 yılında son sırada yer bulduğu, 2017 yılında ise listede yer almadığı görülmüştür; ORS'lerin yalnızca AGE tanılı reçetelerdeki bulunma yüzdesi %2,5 ile %3,1 arasında değişmektedir. AGE tedavisinde çoğu zaman tek başına yeterli olduğu bilinen ORS'lerin reçetelerde bulunma yüzdeleri düşüktür. Ancak aile hekimlerinin hastalarına diyet düzenlemesi ile birlikte bol sıvı alımını öneren ilaç dışı tedavi yönlendirmeleri olabilir. Ayrıca hekimler ORS'lerin ticari preparatlarını reçetelemek yerine evde nasıl hazırlandığını hastalarına anlatmış olabilir. Bu olasılıklar göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın bulguları, pratiği tam olarak yansıtmamış olabileceğinden dikkatli yorumlanmalıdır.

Probiyotikler, konakçının bağışıklık sistemini uyararak çeşitli patojenlerle bağırsak epitel hücreleri üzerindeki bağlanma yerleri için rekabet etmektedir (235). Amerika Bulaşıcı Hastalıklar Derneği (IDSA) 2017 yılında, semptomların şiddetini ve süresini azaltmak için hem enfektif hem de antibiyotikle ilişkili ishali olan bağışıklık sistemi yeterli yetişkinlere ve çocuklara probiyotiklerin verilebileceğini belirtmiştir (78). İshalli çocuklarda probiyotiklerin hastalığın şiddetini ve süresini azalttığı gösterilmiştir (235, 236). Öte yandan, yetişkinlerde probiyotiklerin veya prebiyotiklerin ishal tedavisinde kullanımını, antibiyotikle ilişkili hastalık olgularıyla sınırlı tutulması gerektiğini ifade eden çalışmalar da vardır (84). Wilkins ve Sequoia probiyotiklerin bakteriyel AGE için etkili olduğunu düşünürken, viral AGE üzerindeki etkilerine ilişkin verilerin tutarsız olduğunu belirtmişlerdir (237). Hekimlerin AGE'li

hasta yönetiminin değerlendirildiği Çin merkezli bir çalışmada, hekimlerin %65'inin antibiyotik, %57'sinin probiyotik reçete ettiği belirtilmiştir (238). Bu çalışmada probiyotiklerin yaklaşık olarak her beş reçeteden birinde yer aldığı görülmektedir.

AGE tedavisinde çinko kullanımının gerekçesi, çinko eksikliğinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir diyet eksikliği olmasıdır. Çinko eksikliği, artmış gastrointestinal enfeksiyon riski ile ilişkilidir (234). Lazzerini, özellikle çinko eksikliği olan çocuklarda AGE tedavisinde oral çinko kullanımını destekleyen yeterli kanıt olduğu sonucuna varmaktadır (239). Pediatrik popülasyonlardaki verilerin aksine, yetişkinlerde çinko kullanımının AGE'ye etkisi konusunda yeterli kanıt bulunamamıştır (234, 240). Bu nedenle, yetişkinlerde AGE tedavisinde çinko kullanımı önerilmemektedir (84). Bu çalışmada tüm reçetelerde çinkonun bulunma yüzdesi %3,7 ile %5,0 arasında, tek tanıli reçetelerde ise %2,1 ile %3,5 arasında değişmektedir. Ancak tüm yaş grubundaki hastalara reçetelenen ilaçlar aynı anda değerlendirildiği için bu sonuçlar dikkatle yorumlanmalıdır.

Çalışma kapsamında sistemik kullanılan antibakteriyeller (J01) ve nitroimidazol derivelerinin (P01AB) yanı sıra sistemik olarak kullanılan bir antibiyotik olmamakla birlikte lokal etkili bir antiinfektif olan nifuraksazidin reçetelerde bulunma durumu değerlendirilmiştir. Tüm yıllarda nifuroksazidden sonra en fazla reçetelenen antibiyotik grubu nitroimidazollerdir. İlgi çekici olarak J01 ve P01AB'lerin birlikte bulunduğu reçete yüzdesi tüm reçetelerde %4,4 ile %5,3 arasında, tek tanıli reçetelerde ise %3,3 ile %4,8 arasında değişmektedir. Yapılan bir çalışmada uygun olmayan antibiyotik kullanımının %29,6'sında çoklu antibiyotik kullanımı olduğu saptanmıştır (241). Çoklu antibiyotik reçetelemesine sistemik etkisi olmayan ancak antibakteriyel etki gösteren nifuroksazid de eklenirse sonuç daha dramatikleşmektedir. Tüm reçetelerin %14,3-%16,5'inde, tek tanıli reçetelerin ise %12,1-%14,9'unda antibakteriyel etkili etken madde bulunmaktadır. Tüm yıllarda ve tüm reçete tiplerinde sadece nifuroksazidin bulunduğu reçetelerin yüzdesi giderek artış göstermektedir. Bununla birlikte diğer etken maddelerin tek başına veya birlikte bulunduğu reçetelerin yüzdesi ise genel olarak yıllar içinde azalmaktadır. Bu azalmada AİK çalışmalarının etkisi olduğu düşünülebilir.

Jabak ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada AGE nedeniyle acil servise yapılan başvurularda kinolonlar, rifaksimin ve metronidazol en sık reçete edilen

antibiyotikler olarak saptanmıştır (242). Avustralya’da birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvuran AGE vakalarının %41,6’sına nitroimidazol türevi antibiyotik verilirken, %14,8’ine kinolon, %12,6’sına penisilin, %11,1’ine makrolid verilmiştir (243). İsviçre’de birinci basamağa AGE nedeniyle başvuran ve antibiyotik önerilen hastalara en fazla kinolon (%60,2), makrolid (%15,0), metronidazol (%12,8) reçetelenmiştir (244). Norveç’te birinci basamakta AGE’li hastalara en sık reçetelenen antibiyotikler florokinolonlar (%28,9) ve metronidazol (%26,8)’dür (245). Tanzania’da birinci basamak sağlık tesislerinde AGE tanısıyla oluşturulan reçetelerdeki en sık yer alan antibiyotik amoksisilin (%22,7), siprofloksasin (%13,6) ve metronidazol (%11,6)’dür (246). Younas ve arkadaşları AGE nedeniyle hastaneye başvuran çocukların %61,3’üne metronidazol verildiğini bildirmişlerdir (247). Etiyopya’da yapılan bir araştırmaya göre AGE’de kotrimoksazol (%64) en sık reçete edilen antibiyotik olup bunu amoksisilin (%19,3) siprofloksasin (%5,6) takip etmektedir (248). Gwimile ve arkadaşları AGE için yaygın olarak metronidazol, eritromisin ve kotrimoksazolün reçete edildiğini bulmuşlardır (249). Bir başka araştırmaya göre kotrimoksazol (%26,3), amoksisilin (%23,3) ve sefalosporinler (%21,9) AGE’de en sık reçete edilen antibiyotiklerdir (250). Bazı çalışmalarda kotrimoksazol, ishal tedavisi için hekimler tarafından en sık tercih edilen bir ajan olarak bildirilmiştir (251, 252). Bu çalışmada en sık reçetelenen antibiyotik metronidazol iken, değişen yüzdelerle ornidazol, siprofloksasin, sefiksim, sülfametoksazol, trimetoprim, amoksisilin ve enzim inhibitörü metronidazolü takip etmektedir.

Hekim ve hastanın çalışma kapsamında ele alınan tüm özelliklerine göre protokollerin reçete oluşturulma ve reçetelerde antibiyotik bulunma durumlarının dağılımı değerlendirildiğinde protokollerin çoğunun reçete ile sonlandığı ancak bu protokollerde antibiyotik bulunmadığı görülmüştür. Antibiyotik bulunan protokol yüzdesi ise reçetesiz protokol yüzdesinden daha fazla bulunmuştur. AGE büyük ölçüde kendi kendini sınırlayabilen enfeksiyon olmasına rağmen tedavide ampirik olarak antibiyotik reçete edilmesi yaygın bir davranıştır (253). Sivas’ta yapılan bir çalışmaya göre AGE nedeniyle hastanede yatan çocuk hastaların %62,5’i antibiyotik tedavisi almıştır (76). Başka bir çalışmada ise AGE nedeniyle yatan hastaların %33,1’ine antibiyotik başlandığı gösterilmiştir (254). Ekemen ve arkadaşları ise AGE

nedeniyle tedavi verilen hastaların %42,9'una semptomatik tedavi, %16,4'üne antibiyotik içeren tedavi uygulandığını göstermişlerdir (212). Bir başka çalışmada ise hekimlerin her yüz reçetesinin 57,7'sinde antibiyotik yazdıkları saptanmıştır (165). Uganda'nın Gulu bölgesinde yapılan bir çalışmaya göre ishali olan 5 yaş altı 318 çocuğun %52'sine antibiyotik verilmiştir (255). İsviçre'de birinci basamağa ishal şikâyetiyle başvuran ve 30 yaş altındaki hastaların %92'sine diyet önerisi yapıldığı ve/veya antibiyotik olmayan tıbbi reçete verildiği, %8,5'ine ise antibiyotik reçete edildiği gösterilmiştir (244). 2006-2015 yılları arasında Norveç'te birinci basamak sağlık hizmetlerinde AGE için yapılan toplam 1.279.867 başvurunun %1,8'inde antibiyotik tedavisi verildiği; 2006'da %1,4 olan bu yüzdenin 2012'de %2,2'ye yükseldiği ve ardından 2015'te %1,8'e düştüğü belirlenmiştir (245).

AGE'nin çoğunlukla kendi kendini sınırlayan bir hastalık olması nedeniyle, bu tanıda sık reçete oluşturulması ve bu reçetelerde antibiyotiğe yer verme eğiliminde olunması, hastalık yönetiminde yeteri kadar akılcı davranılmadığının işareti olarak kabul edilmektedir. Şikâyetlerin daha şiddetli olması sebebiyle bakteriyel ve paraziter AGE'lerin daha fazla acil servis ve/veya hastaneye gittiği varsayılmıştır ve birinci basamakta yönetimi yapılan AGE'lerin daha çok viral etiyolojiye sahip olup antibiyotik kullanmayı gerektirmeyecek tanılar olması daha muhtemeldir. Hastalık etkeni, hastanın kliniği ve yaşı, komorbid durumları kişiye antibiyotik verilmesine neden olacak etkenlerdir. Çalışmada antibiyotik yazılması gerekliliğini gösterecek bu detayda bilgiler yer almamakla birlikte, toplumda AGE'lerin büyük çoğunluğunun viral etiyolojide olması nedeniyle, bu çalışmada saptanan antibiyotik yazılan reçete yüzdelerinin yüksek olduğu düşünülmüştür.

Akılcı olmayan antibiyotik kullanımının araştırıldığı literatüre yansıyan çalışmalarda çoğunlukla, az sayıda hastanın kliniğinin ve tedavisinin değerlendirildiği uzman görüşlerine yer verilmektedir. Bu çalışmada ise Türkiye'de birinci basamak hizmeti verilen Aile Hekimliklerinde AGE tanısıyla oluşturulmuş tüm e-reçetelerden yola çıkılmış ve rehberlere göre ilgili tanılarda antibiyotik reçeteleme endikasyonu olup olmadığı genel olarak incelenmiştir. Protokollerde yer alan tanıların doğrulanamayışı nedeniyle antibiyotik kullanım endikasyonu konusunda temkinli yorum yapılmalıdır. Hekimlerin tanıları doğru koyup koymamaları, çalışmada antibiyotik endikasyonu olup olmaması kararının verilmesi durumunu değiştirecektir.

Bu da endikasyona bağı olan sonuçların bazı çalışma sonuçlarına göre daha yüksek ya da daha düşük olmasında sebep olabilir. Literatürdeki bazı çalışmalarda genel olarak antibiyotik kullanımı konusu incelenmişken, bu çalışmada AGE tanısı özelinde değerlendirme yapılmıştır. Diğer çalışmaların farklı sağlık kuruluşlarında ve farklı kliniklerde yapılmış olması sebebiyle, hastalık şiddetinin daha fazla olduğu vakaların değerlendirilmiş olabileceği ve antibiyotiklerin kullanımının gerekli olabileceği düşünülebilir. Bu çalışmanın birinci basamak sağlık hizmeti veren Aile Hekimliklerini ele alması, toplum genelinde daha hafif seyrettiği düşünülen vakaların bu basamağa başvurma olasılığının fazla olması nedeniyle AGE tedavisinde antibiyotiğe ihtiyaç duyulma ihtimalinin azalması ve antibiyotik reçeteleme yüzdesinin düşük olması beklentisi söz konusudur. AGE dışındaki diğer enfeksiyon hastalıklarının vaka bazında ele alınamayışı tanı-tedavi ilişkisinin doğrudan kurulmasına engel olmuştur. Hastanın klinik durumuna dair bir bilginin olmayışı nedeniyle antibiyotik kullanımının ne kadar akılcı olduğu konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün olamamıştır. Bu kısıtlılıklar göz önünde bulundurulmuş ve çalışmaların sonuçları ihtiyatlı olarak karşılaştırılmıştır.

Yukarıda belirtilen kısıtlılıklardan doğabilecek hataları verinin sınırlılıkları dâhilinde azaltabilmek için Ankara iline ait üç yıllık veride yer alan sadece AGE tanılı reçetelerde antibiyotik bulunması durumunun hekim, hasta, bölge ve döneme dair bazı özelliklerin dağılımına dair değerlendirmeler yapılmıştır. AGE dışındaki bir başka enfeksiyon hastalığının ve enfeksiyon dışı hastalıkların bulunması durumu, hekimin antibiyotik reçetelemesi kararını değiştirebilir. Ayrıca reçetede AGE dışındaki enfeksiyon hastalıklarından birinin veya birkaçının bulunması, hekimin reçete ettiği antibiyotiğin hangi tanıya verilmiş olabileceği konusunda spekülasyona neden olacaktır. Bu nedenle antibiyotiğin AGE tanısı için verildiğinden emin olmak için sadece AGE tanılı reçeteler değerlendirmeye alınmıştır. Yalnızca AGE tanısının yer aldığı reçeteler, o tanıda antibiyotik kullanım endikasyonu olması ve olmaması durumuna göre ikiye ayrılmış ve “tanıya göre antibiyotik kullanım endikasyonu olan grupta antibiyotik yazmama” ile “antibiyotik kullanım endikasyonu olmayan grupta ise antibiyotik yazma” ile ilgili olabilecek faktörlerin doğrulaması yapılmıştır. Akılcı olmayan antibiyotik kullanımının araştırıldığı çalışmalarda, çoğunlukla az sayıda hastanın kliniğinin ve tedavisinin değerlendirildiği uzman görüşlerine yer

verilmektedir. Bu çalışmada ise AGE tanısıyla oluşturulan e-reçeteler analiz edilerek ilgili AGE tanılarında rehberlere göre antibiyotik kullanma endikasyonu olup olmadığı değerlendirilmiştir. Reçetede yer alan tanıların doğru olduğu düşünülerek hareket edilmiş ve tanı-tedavi ilişkisinin kurulmasına engel olabileceği gerekçesiyle yalnızca AGE tanısı üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Yapılan değerlendirmelere göre tüm reçetelerin %97,2'sinde antibiyotik reçeteleme endikasyonunun bulunmadığı görülmüştür. Ergül ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmaya göre uygun olmayan antibiyotik kullanımı %33,8 olarak bulunmuştur. Antibiyotik gereksinimi olmadan antibiyotik kullanımının tüm uygunsuz antibiyotik kullanan hastaların %51,9'unu oluşturduğu gösterilmiştir (256). Bir çocuk hastanesinde yapılan çalışmada çocuk servislerinde uygun olmayan antibiyotik kullanım yüzdesi %12,9, çocuk cerrahisi servislerinde %57,1 olarak bulunmuştur (257). Bir başka çalışmada ise uygun olmayan antibiyotik kullanımı %40,7 olarak saptanmıştır (258). Azap ve arkadaşlarının bir üniversite hastanesinde yaptıkları çalışmada uygunsuz antibiyotik kullanım yüzdesi %40,7, Yılmaz ve arkadaşlarının bir eğitim ve araştırma hastanesinde yaptıkları çalışmada ise %49 bulunmuştur (259, 260). Bir üniversite hastanesi acil servisinde yatışı yapılan 18 yaş üstü AGE'li hastalardaki antibiyotik reçete edilme yüzdesi %68,5, taburculukta %26,6 bulunmuştur. Endikasyon olmadığı halde antibiyotik reçete edilme yüzdesi %16 iken, endikasyon olduğu halde reçete edilmeme yüzdesi %12 olarak saptanmıştır (242). Bangladeş'in Chittagong bölgesinde gerçekleştirilen toplum temelli bir araştırmaya göre akut sulu ishali olan vakaların sadece %26,7'si DSÖ tarafından önerilen tedaviyi alırken, dizanterisi olanların %23,8'i uygun antibiyotik almıştır. Vakaların %73,5'i antibiyotikle veya DSÖ tavsiyesi dışındaki ilaçlarla uygunsuz tedavi edilmiştir (261). Etiyopya'da yapılan bir araştırmaya göre kendi kendini sınırlayan sulu ishali olan hastaların %77'sine antibiyotik verilmiştir. Öte yandan, antibiyotik kullanımının gerektiği vakaların sadece %50'sine antibiyotik reçete edildiği gösterilmiştir (248). Etiyopya'da yürütülen başka bir çalışmada ise antibiyotiklerin yalnızca %28'inin uygun şekilde reçete edildiği gösterilmiştir (262). Tayland'da yapılan bir çalışmada AGE'li vakaların %27,4'ünde doğru tedavi verildiği, %72,6'sında ise tedavinin doğru olmadığı bulunmuştur (251). Tanzania'da iki hastaneye ishal şikâyeti ile başvuran 5 yaş altındaki 384 çocuğun %84,9'una antibiyotik reçetelendiği belirlenmiştir. Akut

sulu ishali olan çocukların ise %80'ine uygun olmayan şekilde antibiyotik verilmiştir (249).

Bu çalışmada antibiyotik endikasyonu bulunmayan reçetelerin %38,9'unda antibiyotik bulunduğu, antibiyotik endikasyonu bulunan reçetelerin de %34,1'inde antibiyotik bulunmadığı saptanmıştır. Bu da AGE'de reçeteleme yaparken ne derece rasyonel davranıldığını gözler önüne sermektedir. Aşırı antibiyotik reçetesi daha yaygın olarak bir halk sağlığı tehdidi olarak kabul edilse de antibiyotiklerin endike olduğu durumlarda yetersiz yazılması da önemli bir tehditir. Papua Yeni Gine ayaktan tedavi gören çocukların %11'inin antibiyotik gerekli olduğu halde tedavi almadıkları tespit edilmiştir (263). Kenya'nın kırsal bölgesi olan Asembo'da yaklaşık 4 dizanteri vakasından 1'inin, kentsel bölge olan Kibera'da ise dört vakadan üçünün antibiyotik tedavisi almadığı gösterilmiştir (264). Başka bir çalışmada ise AGE tanımlı reçetelerin %86,6'sının uygunsuz olduğu; uygunsuz olanların %91,7'sinde gerekmediği halde antibiyotik verildiği, %8,3'ünde ise yanlış spektrumda antibiyotik verildiği bulunmuştur (250).

Bu çalışmanın birinci basamak sağlık kuruluşlarını ele alması nedeniyle ve toplum genelinde daha hafif seyrettiği düşünülen vakaların birinci basamağa başvurma olasılığı yüksek olabileceğinden, AGE tedavisinde antibiyotiğe ihtiyaç duyulma ihtimalinin düşük olması beklenmektedir. Diğer çalışmaların farklı sağlık kuruluşlarında ve farklı kliniklerde yapılmış olması nedeniyle hastalık şiddetinin de farklı olabileceği ve bunun da antibiyotiklerin reçeteleme durumunu değiştirdiği düşünülebilir. Hastanın klinik durumuna dair bir bilginin olmayışı nedeniyle antibiyotik kullanımının endike olup olmadığı konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Ancak tüm kısıtlılıklara rağmen daha önce konu ile ilgili bu büyüklükteki bir veri tabanında çalışma yapılmamış olması nedeniyle, antibiyotik reçetelemesinde en önemli ilişkili faktörlerden birisi olduğu düşünülen “endike olma” durumu incelenmiştir.

Reçetelerde antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik bulunmama yüzdesi 2016 yılında %31,3 iken, 2017 yılında %35,5, 2018 yılında ise %37,2 olarak bulunmuştur. Endikasyon olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi ise ele alınan yıllarda sırasıyla, %43,1, %38,4 ve %34,9 olarak saptanmıştır. Yıllar içinde antibiyotik endikasyonu olmayan grupta antibiyotik bulunma yüzdesi düşerken,

endikasyon olan grupta antibiyotik reçetelememe yüzdesinin artması ilgi çekicidir. SB'nin uygulamaya koyduğu bir dizi akılcı antibiyotik kullanımı faaliyeti antibiyotik reçetelemesinde yıllar içinde görülen düşüşün bir nedeni olabilir. Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta antibiyotik reçeteleme yüzdesinde düşüş olması sevindirici bir bulgu olarak görülmekle beraber endikasyon olan grupta antibiyotik reçetelemesinin yıllar içinde azalması, akılcı antibiyotik kullanımı konusunda verilen mesajların doğru alınmadığı kanaati uyandırmıştır. Bu durum, hekimlerin endikasyonudikkate almadan genel olarak antibiyotik reçete etmekten kaçındıklarını düşündürmüştür. İlgili tanılarda antibiyotik reçeteleme endikasyonunun olup olmadığı, reçetelerde yer alan tanıların doğru olduğu varsayımından hareketle ve antibiyotik türünün ne olduğuna ve tanı-antibiyotik uygunluğuna bakılmaksızın kabaca değerlendirilmiştir. Bu durum, tüm sonuçların dikkatli yorumlanmasını gerektirmektedir.

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi en yüksek Ağustos ayında iken, en düşük Kasım ayındadır. Aynı grupta antibiyotik bulunma yüzdesi yaz mevsiminde en yüksek iken, ilkbaharda en düşüktür. Döneme göre yapılan değerlendirme sonuçları, Türkiye ve Ankara geneli sonuçlarla benzerdir. AGE görülme sıklığının etiyolojide rol oynayan ajanların etkinliklerinde görülen değişime bağlı olarak değişiklik gösterdiği ve bunun da iklim koşullarına bağlı olduğu belirtilmektedir. Literatürde bakteriyel ve paraziter gastroenteritlerin daha çok yaz aylarında, viral olanların ise kış ve sonbahar aylarında görüldüğü belirtilmektedir (205-208). Üniversite hastanesinde yatarak tedavi gören hastaların değerlendirildiği bir çalışmada AGE vakalarının Ağustos ayında daha fazla görüldüğü saptanmıştır (254). Ankara'da yapılan bir çalışmada en sık AGE etkeni olan Rotavirüsün en çok kış ve ilkbahar aylarında görüldüğü tespit edilmiştir (265). Bu çalışmanın sonuçları etiyolojik ajanın tipine dair bir veri sunmamakla birlikte AGE'nin daha fazla tespit edildiği dönemi göstermesi açısından bazı literatür sonuçları ile paralellik göstermektedir. Farklılıkların diğer çalışmaların etiyolojik ajana spesifik oluşu, bazılarının birinci basamak dışındaki sağlık kuruluşlarında yapılması ve belli dönemi konu alması ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerdeki antibiyotik bulunmama yüzdesinin en yüksek olduğu ay Şubat iken, bunu Ekim ve Kasım ayları takip etmektedir. Bu grupta antibiyotik bulunmama yüzdesinin

en yüksek olduğu mevsimin kış, en düşük olduğu mevsimin ise yaz mevsimi olduğu görülmüştür. Bu durum, hekimin, tanıdan bağımsız olarak AGE etiyoloji bilgisiyle hareket etmiş olabileceği, daha çok viral etkenlerin sık görülmesi sebebiyle kış ve sonbahar aylarında antibiyotik reçetelemediği, ancak bakteriyel etkenlerin sık görüldüğü yaz mevsiminde ve ilgili aylarda antibiyotik reçetelemiş olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Merkez dışındaki ilçelerde oluşturulan ve antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama yüzdesi %57,1, endikasyon olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma yüzdesi %50,6 ile merkez ilçelerden yüksektir. Merkez dışındaki ilçeler, her iki grupta da kötü durumun öncelenmesinde merkez ilçelere göre daha yüksek yüzdeye sahiptir. Yerleşim yerleri arasında hem sosyoekonomik hem de sanitasyon ve altyapıdaki farklılıklar, AGE sıklığını etkileyebilmektedir. Yapılan bir çalışmada AGE tanısında antibiyotiğin Kenya'nın kırsal bölgesinde daha fazla, kentsel ve yoğun nüfuslu bölgede ise daha az reçete edildiği bulunmuştur (264). Bunun aksine, Etiyopya'da yapılan bir araştırmada kırsal ve kentsel alanlar arasında antibiyotiklerin kullanımı açısından bir fark bulunmamıştır (266). Hastanın bilgi ve tutumu ya da aile hekimi ziyareti için gerekli olan gidiş mesafesi, etiyolojik ajanların farklılığı, görev yapan hekimin tecrübesi ve eğitimi gibi faktörler yerleşim yerleri arasındaki farkları yaratmış olabilir. Her ne kadar Ankara ili için kır/kent olarak bir idari yapılanma ayırımı olmasa da ishal görülme sıklığını ve dolayısıyla tedavisini etkileyen yerleşim yerine özgü farklılıklar olması mümkündür. Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde merkez olmayan ilçelerde merkeze kıyasla antibiyotik bulunmama yüzdesinin daha yüksek olması ilgi çekici bulunmuştur.

Antibiyotik endikasyonu olan grupta 60 yaş ve üstü hekimlerin oluşturduğu reçetelerin yarısından fazlasında antibiyotik bulunmamaktadır. Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise aynı yaş aralığındaki hekimlerin reçetelerinin %44,2'sinde antibiyotik bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada genç hekimlerin antibiyotik reçeteleme ile ilgili bilgi ve davranışlarının, ileri yaş gruplarındaki hekimlere göre daha doğru olduğu bulunmuştur (202). Özata ve arkadaşları ise yaptıkları çalışmada hekimlerin yaşları arttıkça reçeteleme konusunda daha dikkatli olduklarını belirlemişlerdir (215).

Erkek hekimlerin oluşturduğu ve tanıya göre antibiyotik endikasyonu olmayan

reçetelerin %42,8'inde, kadın hekimlerin reçetelerinin ise %33,7'sinde antibiyotik yazıldığı belirlenmiştir. Kadın hekimler antibiyotik reçetelemesi konusunda, erkek hekimlere göre daha dikkatli davranmış olabilirler. Diğer taraftan, erkek hekimlerin oluşturduğu ve tanıya göre antibiyotik endikasyonu olan reçetelerin %27,8'inde, kadın hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %46,3'ünde antibiyotik bulunmamaktadır. Bu da kadın hekimlerin antibiyotik reçetelemesi yapmaları gereken durumlarda dahi antibiyotik reçete etmediklerini düşündürmekte ve erkek hekimlere göre antibiyotik yazmada daha ihtiyatlı davrandıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum genel ülke verilerinden elde edilen sonuçlarla benzerdir. Karimi ve arkadaşlarının 2018-2019 yıllarında İran'da yürüttükleri bir çalışmada, erkek hekimlerin oluşturduğu reçetelerin %57,8'inde kadın hekimlerin oluşturduklarının ise %56,5'inde antibiyotik bulunduğu saptanmıştır (267). Hekimlerin yaşının, cinsiyetinin ve mesleki tecrübesi gibi faktörlerin reçetelemede önemli rol oynadığını belirtilmektedir (164). Ancak yapılan başka bir çalışmada hekimlerin reçetelerindeki antibiyotik yüzdelerinin hekimin yaşı, cinsiyeti ve meslekte çalışma süresi ile anlamlı bir değişim göstermediğini bulmuştur (165). Antibiyotik reçetelemesi konusunda hekimin özelliklerine dair literatüre yansıyan farklı nitelikte çalışmalar bulunmaktadır.

Uzmanlığa göre reçeteler değerlendirildiğinde ise pratisyen hekimlerin antibiyotik endikasyonu bulunmayan reçetelerin %39,9'una, uzman hekimlerin ise %30,3'üne antibiyotik yazdığı görülmüştür. Bu durum uzmanların antibiyotik reçetelemesi konusunda daha dikkatli oldukları sonucuna yönlendirse de pratisyen hekimlerinin antibiyotik endikasyonu olan reçetelerinin %34,7'sine, uzman aile hekimlerinin ise %29,3'üne antibiyotik reçetelemesi yapmaması, uzmanların endike olduğu halde antibiyotikleri reçetelemekten kaçındıkları şeklinde yorumlanmıştır. Uzman aile hekimlerinin antibiyotik reçetelemesi yaparken pratisyenlere göre daha temkinli davrandığı düşünülebilir. Yapılan bir çalışmada reçeteleme sırasında uzman hekimlerin pratisyen hekimlere göre daha dikkatli oldukları bulunmuştur (215). Pratisyenlerin antibiyotik içeren reçetelerinin uzman hekimlere göre daha fazla olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (217, 218) AGE yönetiminde görülen bu farklılık hekimlerin eğitimlerindeki farklılık ile açıklanabilir. Mezuniyet öncesinde ve sonrasında reçete yazma eğitiminin alınması gerektiği (173) ve eğitimin reçete yazımını şekillendiren en önemli faktörlerden olduğu belirtilmiştir (21). Yapılan bir

çalışmada mesleki tecrübesi iki yıldan az olan hekimlerde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi %61 iken, tecrübesi iki yıldan fazla olan hekimlerde %57 olarak bulunmuştur (267). Bu çalışmada değerlendirilen veri setinde, kaynağı itibariyle hekimlerin mezuniyet sonrası eğitimleri ve mesleki tecrübelerine ait bir bilgi yer almamaktadır. Ancak yaş ve uzmanlık bilgilerinin mesleki tecrübenin dolaylı göstergeleri olabileceği ve uzmanların antibiyotik reçeteleme konusunda daha dikkatli oldukları düşünülmüştür.

Antibiyotik endikasyonu olan grupta 10-19 yaş aralığındaki hastalara oluşturulan reçetelerin %37,4'ünde antibiyotik bulunmamaktadır. Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise 60-69 yaş aralığındaki hastaların reçetelerinin %45,2'sinde antibiyotik bulunmaktadır. Her iki grupta da antibiyotik bulunma durumu yaşla birlikte değişmekle beraber bu dalgalı seyir kişilerin sahip olabilecekleri diğer hastalıkların hekimlerin antibiyotik reçetelemesini değiştirebileceğini akla getirmektedir. İleri yaşlardaki hastalarda AGE'nin yanı sıra görülebilecek diğer hastalıklar reçetedeki tanılarının çoklu olması anlamına geleceğinden, bu analizde değerlendirilmemiştir. Ancak ilgili tanı reçetede yer almasa bile aile hekiminin hastasının temelde var olduğunu bildiği kronik hastalıkları, söz konusu aile hekimi ziyaretinde dile getirilmese bile hekimin antibiyotik reçeteleme davranışını değiştirebilir. Bunun yanı sıra, hasta yaşının ilerlemesiyle birlikte AGE etiyolojisinde rol oynayan etkenlerin farklılaştığını gösteren çalışmalar vardır. Çocuk yaş grubunda en sık AGE etkenleri virüsler iken, bakteriyel ve paraziter etkenler ileri yaşlarda daha fazla görülmektedir (179-182). Her ne kadar antibiyotik endikasyonu bulunmasa da etiyolojideki olası bu farklılık AGE'nin kliniğinin daha da ağırlaşmasına ve hekimin antibiyotik reçetelenmesinde farklılığa neden olabilir.

Antibiyotik endikasyonu olan kadın hastaların reçetelerinde antibiyotik bulunmama yüzdesi %34,6 iken, erkek hastalarda bu yüzde %33,6'dır. Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde ise erkek hasta reçetelerinin %39,2'sine, kadın hasta reçetelerinin %38,6'sına antibiyotik reçetelemesi yapıldığı görülmüştür. Veri kaynağı olarak ulusal geri ödeme sistemi veri tabanının kullanıldığı Japonya'da gerçekleştirilen bir çalışmada AGE tanısıyla erkek hastalara oluşturulan reçetelerin %30,9'unda, kadın hasta reçetelerinin %29,1'inde antibiyotik bulunduğu belirtilmiştir (268). İran'da yapılan bir çalışmada erkek hastalara oluşturulan reçetelerin %63,3'ünde, kadın

hastalara oluşturulanların ise %52,5'inde antibiyotik bulunduğu gösterilmiştir (267). Birleşik Krallık'ta 2000-2015 yılları arasında tutulmuş olan birinci basamak elektronik sağlık kayıtlarının değerlendirildiği bir çalışmanın sonuçları ise genel olarak kadın hastalara, erkek hastalardan daha fazla antibiyotik reçete edildiği yönündedir (269). Schröder ve arkadaşları 1976-2013 yılları arasında birinci basamak sağlık hizmetini konu alan bir meta-analiz çalışmasında, 75 yaştan küçük kadınların tüm yaş gruplarında erkeklerden daha fazla antibiyotik reçetesi aldığını, bu farkın 16-54 yaş arası kadınlar için aynı yaştaki erkeklere göre %36-%40 daha fazla olduğunu saptamışlardır (270). Uganda'da yapılan bir çalışmaya göre ise AGE'si olan erkek çocukların %53'üne, kız çocukların %50'sine antibiyotik verildiği gösterilmiştir (255). Literatüre göre antibiyotik reçetelenme durumu hastanın cinsiyeti ile değişkenlik göstermekle birlikte bunun, çalışmalardaki farklı tanılar, yine çalışmaların farklı bölgelerdeki farklı sağlık kuruluşlarında yapılmış olması ve sağlık hizmeti alan kişilerin sosyokültürel özellikleri gibi faktörlerle ilgili olması muhtemeldir.

Merkez ilçelerde çalışan uzman aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerdeki tanılara göre antibiyotik endikasyonu olduğu halde reçetelerin %29,2'sinde, merkez dışındaki ilçelerde çalışanların ise %50,0'ında antibiyotik bulunmamaktadır. Ancak merkez olmayan ilçede uzman hekimlerin oluşturduğu reçete sayısının az olması hatalı yorumlara yol açabileceğinden tartışmada dikkate alınmamıştır. Pratisyen aile hekimleri için aynı yüzdeler merkez ilçelerde %33,6, merkez dışındaki ilçelerde %57,1'dir. Bu durum, merkez dışındaki ilçelerde çalışan, mesleğe yeni başlamış, kıdemi az pratisyen hekimlerin reçetelemelerindeki tecrübe eksikliğine bağlanabilir. Tanzania'da yapılan bir çalışmada reçete yazma yetkisi olan en alt seviye klinik görevlilerinin uygunsuz reçete yazma sıklığı, asistan medikal görevlileri ve medikal görevlilerine göre daha fazla bulunmuştur (sırasıyla %48,9, %30,1 ve %13,0) (249). Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise merkez ilçelerde bulunan uzman hekim reçetelerinin %29,3'ünde, pratisyen aile hekimi reçetelerinin %38,9'unda, merkez dışındaki ilçelerde bulunan uzman aile hekimlerinin %52,5'inde, pratisyen aile hekimlerinin %50,5'inde antibiyotik bulunmaktadır. Her iki hekim grubunda da merkez dışındaki ilçelerde antibiyotik reçetelemesinin merkez ilçelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da hekimlerin buldukları yeri gözeterek reçeteleme yapmış olabileceğini, bakteriyel nedenli AGE olasılığının fazla olduğunu düşünerek

hareket ettikleri fikrini düşündürmektedir. Ayrıca merkez ilçelerde pratisyen hekimler uzmanlara göre, merkez dışındaki ilçelerde ise uzman hekimler pratisyenlere göre daha yüksek yüzde ile antibiyotik reçetelemişlerdir. Pratisyen hekimler merkez ilçede sağlık hizmeti alan hastaların olası antibiyotik taleplerine karşı direnememiş olabilirler. Yapılan bir çalışmada hekimlerin yaş ve ünvanı arttıkça hastanın talebi doğrultusunda ilaç yazmamaya özen gösterdiklerini saptamışlardır (215).

Hekimlerin cinsiyetine ve ilçe grubuna göre Sadece AGE tanılı reçetelerde antibiyotik endikasyonu olma ve antibiyotik bulunma durumunun dağılımı incelendiğinde, merkez ilçelerde çalışan erkek aile hekimlerinin oluşturduğu reçetelerin %25,9'unda, merkez dışındaki ilçelerde çalışanların oluşturduğu reçetelerin %68,7'sinde endike olduğu halde antibiyotik bulunmadığı görülmüştür. Kadın aile hekimlerinin oluşturdukları reçetelerde ise merkez ilçelerde %47,0'ında, merkez dışındaki ilçelerde %25,0'ında antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotiğe yer verilmediği tespit edilmiştir. Merkez dışındaki ilçelerde çalışan erkek hekimlerin oluşturdukları reçetelerin merkez ilçelerde çalışanlara göre, buna karşın merkez ilçelerde çalışan kadın hekimlerin oluşturdukları reçetelerin merkez dışındaki ilçelerde çalışanlara göre daha yüksek yüzde ile antibiyotik endikasyonu olduğu halde antibiyotik içermemesi ilgi çekici bulunmuştur. Merkez dışındaki ilçelerde çalışan kadın hekimlerin reçete sayılarının düşük olması, yorumda ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Antibiyotik endikasyonu olmayan grupta ise merkez ilçelerde çalışan erkek aile hekimlerin reçetelerinin %41,7'sinde, merkez dışındaki ilçelerde çalışanların ise %52,3'ünde antibiyotik bulunduğu gösterilmiştir. Bu yüzdeler kadın aile hekimleri için sırasıyla, %33,1 ve %45,0'dır. Her iki cinsiyetteki hekim grubunda da merkez dışındaki ilçelerde oluşturulan reçetelerde antibiyotik endikasyonu olmadığı halde antibiyotik bulunma yüzdesi daha fazladır. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi erkek hekimlerde kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Genel olarak ilaç reçete edilmesinin en büyük belirleyicisi endikasyondur. Endikasyonun belirleyicisi olarak da temelde o hastalığın bulunmasının yanı sıra hastanın yaşı, klinik durumu, başka bir ilaç kullanıp kullanmadığı, komorbid durumlar veya ilgili dönemde var olan diğer akut hastalıkları gibi biz dizi özellik sayılabilir. Kişinin AGE nedeniyle aile hekimine gittiğinde var olan diğer hastalıkları (reçetede yer almasa bile), hastasını tanıyan aile hekiminin pratikte reçeteleme davranışını

etkileyebilir. Ayrıca verinin kişi temelli değil protokol temelli olması da aynı kişinin birden çok kez aynı şikâyetle aile hekimine gitmesi ve bu gidişlerinin bazılarında antibiyotik yokken bazılarında olması gibi bir durumu ortaya çıkarabilir. Bu da değerlendirmenin yanlış yapılmasına neden olabilir.

AGE, akılcı olmayan antibiyotik kullanımının yapıldığı durumların başında gelmektedir. AGE, etiyojisi ne olursa olsun, çoğunlukla tedavi gerektirmeyen bir hastalıktır (271). Orta ve düşük gelirli 55 ülkede yapılan bir çalışmada, akılcı antibiyotik kullanımına ilişkin ulusal politikalara ve/veya stratejilere sahip olmanın, üst solunum yolu enfeksiyonları için antibiyotik kullanımında tahmini %20'lik akut ishaller için ise tahmini %30'luk azalma ile ilişkili olduğu bulunmuştur (272). Antibiyotik reçetelemesini azaltmayı sağlamanın birincil yolu antibiyotiklerin reçetelenme profilini göstermek ve reçetelemede ilişkili faktörleri saptamaktır. Bu nedenle antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama, antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma ve her iki grup reçetelerin birleştirildiği reçetelerde ise “akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi” ile ilişkili olabilecek faktörlerin lojistik regresyon analizi ile değerlendirilmesi yapılmıştır.

AGE tanımlı antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama durumu, referans kategorilere göre ilişki kat sayıları 2017 yılı için 1,234, 2018 yılı için 1,204; kış mevsimi için 1,218 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ikili ilişkilerin değerlendirildiği analiz sonucuyla benzerdir. Kış mevsiminde daha çok viral etiyojideki AGE'lerin görülmesi sebebiyle antibiyotik reçetelenmemiş olabilir. 2017 ve 2018 yıllarında ilişki kat sayısının yüksek olmasının, SB'nin akılcı antibiyotik kullanımını konusundaki faaliyetlerinin yansımaları olduğu düşünülmektedir. Kenya'da yapılan bir çalışmada antibiyotik endikasyonu olmadığı halde antibiyotik verilmesi durumu ile hastanın bir yaşının altında olması negatif ilişkili iken, yakın zamanda antibiyotik alma öyküsü, ateş, öksürük ve solunum sıkıntısı olma durumu pozitif ilişkili bulunmuştur (264). Bu çalışmada hastanın kliniğine dair bir veri olmayışı sebebiyle değerlendirme yapılamamış ancak hastanın yaşı antibiyotik reçetelenmeme durumu ile ilişkili bulunmamıştır.

Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde hekimin cinsiyeti, reçetenin oluşturulduğu ilçe ile reçetede antibiyotik bulunmama arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Buna göre merkez olmayan ilçelerde çalışan erkek hekimlerde reçetede

antibiyotik bulunmama durumu 6,213 kat, merkez ilçede çalışan kadın hekimlerde ise 2,514 kat fazla bulunmuştur. Bu durum kadın hekimlerin antibiyotik reçetelemesi konusunda oldukça dikkatli davranmalarının sonucu olarak düşünülse de çalışılan yer de antibiyotik reçetelemesi konusunda önem arz etmektedir. Merkez olmayan ilçelerde oluşturulan reçetelerde endikasyon olmasına rağmen antibiyotik bulunmama olasılığının merkez ilçelere kıyasla daha fazla olması akılcı antibiyotik kullanımı konusunda verilen mesajların merkez olmayan ilçelerde alınmadığının bir işareti olarak görülebilir.

Antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde reçetede antibiyotik bulunma durumu, referans kategorilere göre yaz mevsimi için 1,289 kat, sonbahar mevsimi için 1,075 kat, 2016 yılı için 1,380 kat, 2017 yılı için 1,123 kat, erkek hekim için 1,444 kat, erkek hasta için 1,032 kat ilişkili bulunmuştur. Değişen iklim şartları ile birlikte antibiyotik reçetelenmesi olasılığının değişimi, bu mevsimlerde AGE'nin görülme sıklığının artması ve etiolojide rol oynayan etkenlerin farklılaşması ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Erkek hekimlerin oluşturduğu reçetelerde antibiyotik bulunma olasılığının daha fazla olması, akılcı antibiyotik reçeteleme konusunda kadın hekimlere kıyasla daha dikkatsiz davranmalarının bir sonucu olarak görülebilir. SB'nin akılcı antibiyotik kullanımı konusundaki faaliyetleri yıllar bazında görülen reçetelerde antibiyotik bulunma olasılığındaki değişimin bir nedeni olarak yorumlanabilir.

Antibiyotik endikasyonu bulunmayan reçetelerde hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile reçetede antibiyotik bulunma arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde reçetede antibiyotik bulunma durumu 2,146 kat merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 1,516 kat, merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 2,184 kat fazladır. Hekimin pratisyen olması ve merkez olmayan ilçede çalışılması reçetede antibiyotik bulunma durumunu artırıcı özelliklerdir. Uzman hekimlerin reçetelerinde antibiyotik bulunma durumunun pratisyenlere kıyasla daha az olması, uzmanların aldıkları eğitime atfedilebilir. Merkez olmayan ilçede oluşturulan reçetelerde endikasyon olmadığı halde antibiyotik bulunma olasılığının merkez ilçelere göre fazla olması, hekimlerin tedavide hastanın içinde bulunduğu yerin özelliklerine göre karar vermiş olabileceğini ve yaşam alanlarının AGE etiyojisinde fark oluşturabileceğinden hareketle tedavide

antibiyotiğe yer verdiklerini düşündürmüştür.

Birleştirilmiş reçetelerde “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu, referans kategorilere göre yaz mevsimi için 1,275 kat, sonbahar mevsimi için 1,075 kat, 2016 yılı için 1,354 kat, 2017 yılı için 1,118 kat, erkek hekim için 1,391 kat ilişkilidir. Antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama ve antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma durumlarında da olduğu gibi birleştirilmiş reçetelerde de içinde bulunulan mevsim ve yıl reçetede olumsuz durumun görülme olasılığını artırmaktadır. Hekimin erkek olması kadın hekimlere kıyasla olumsuz durumun görüldüğü reçetelemenin yapılma olasılığını artırmaktadır. Bu durum kadın hekimlerin erkek hekimlere göre reçetede olumsuz durumu oluşturmama konusunda daha dikkatli davrandıkları şeklinde yorumlanmıştır.

Birleştirilmiş reçetelerde hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi durumu arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu 2,185 kat, merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 1,508 kat, merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 2,219 kat fazladır. Hekimin pratisyen olması ve merkez olmayan ilçede çalışıyor olması reçetelerde olumsuz durumun görülmesi olasılığını artırmaktadır.

Antibiyotik endikasyonu olmayan ve birleştirilmiş reçetelerde hekimin erkek olması ile reçetede antibiyotik bulunma durumu arasındaki ilişkide merkez olmayan ilçenin kısmi aracılık rolü bulunmaktadır. Hekimin erkek olması istenmeyen durum üzerinde tek başına ilişkili olmakla birlikte aynı zamanda çalışılan yer üzerinden de ilişkilidir. Bu durum erkek hekimlerin daha çok merkez dışındaki ilçelerde bulunmaları dolayısıyla olabilir.

İran’da yapılan bir çalışmada hastanın yaşının, cinsiyetinin ve hekimin mesleki tecrübesinin antibiyotik reçetelemesi ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Hastanın kadın olması ve hekimin mesleki tecrübesinin iki yıldan az olması reçetede antibiyotik bulunmasıyla ilişkili faktörler olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte hekim cinsiyeti ile antibiyotik reçetelemesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (267). Japonya’da ayaktan hastalarda antibiyotik reçetelemesinin değerlendirildiği bir çalışmada AGE’de antibiyotik reçetelemesiyle ilişkili faktörlerin hastanın erkek olması, hastanın yaşı ve sağlık hizmetinin alındığı tesis tipi olduğu tespit edilmiştir

(268). İsviçre’de birinci basamakta yapılan bir kohort çalışmasında antibiyotik içeren reçete oluşturma durumu hastanın yaşıyla ve doktorun uzmanlığıyla ilişkili bulunmuş ancak hastanın cinsiyetiyle ilişkili bulunmamıştır. Aynı çalışmaya göre çocuklar ve ergenler yetişkinlere göre daha az antibiyotik tedavisi almakta iken yakın zamanda seyahat öyküsü hastaların antibiyotik tedavisi görme olasılıklarını anlamlı derecede yükseltmektedir (244). Gambiya, Mali ve Kenya’da yapılan çalışmada çocukluk çağı diyaresinde antibiyotik alımıyla hastanın yaşı ve cinsiyeti arasındaki ilişki anlamlı bulunmazken karın ağrısı, öksürük, deri turgorunda azalma ve kuru dil gibi susuzluk göstergeleri ilişkili bulunmuştur (273). Polonya’da yapılan ve AGE’de antibakteriyel ilaç reçetelemesiyle ilişkili faktörlerin araştırıldığı bir çalışmada, hekimin çalışma ortamının büyüklüğünün (küçük muayenehanelere kıyasla büyük hastanelerde çalışmak), ateş veya dışkıda mukus veya kan olmasının, hastanın yaşının (65 yaşın üstünde ve 5 yaşın altında olma), hastanın ikamet ettiği yerin (kırsal/kentsel) ve mikrobiyolojik doğrulamanın belirleyici olduğu bulunmuştur (274). Uganda’da 5 yaş altı çocuklarda yapılan bir çalışmada antibiyotik kullanımının belirleyicileri arasında kent çevresinde yaşamak, sağlık kuruluşundan tedavi görmek, ÜSYE ile birlikte ishali olmak yer almaktadır. Ancak çocuğun yaşı ve cinsiyeti, bakıcının yaşı, cinsiyeti ve eğitimi antibiyotik kullanımıyla ilişkili bulunmamıştır (255). İsviçre’de pratisyen hekimlerin değerlendirildiği kapsamlı bir niteliksel çalışmada da hastanın genel durumu ve hastalık süresi AGE’de antibiyotiklerin reçete edilmesinin gerekçesi olarak rapor edilmiştir (244). AGE’de antibiyotik reçete edilmesinin gerekçeleri arasında hekimler tarafından bakteriyel gastroenterit, hastalık süresi, ateş, mukuslu veya kanlı dışkı gibi spesifik semptomların bulunması, hastanın genel durumunun kötü olması, hastaların antibiyotik beklentisi, polimorbidite, koenfeksiyon, lökositoz ve CRP yüksekliği gibi bazı laboratuvar bulgularının bulunması sayılmaktadır (244). Quito-Ekvador’da 5 yaşın altındaki AGE’li çocuklarda antibiyotik reçeteleme durumunu analiz eden bir çalışmada reçete yazan kişinin cinsiyeti, yaşı, uzmanlık tipi anlamlı bulunmuştur. Buna göre kadın hekimler erkeklere göre, genç hekimler yaşlılara göre daha fazla antibiyotik reçetelemektedir. Hastanın cinsiyeti anlamlı değilken, yaşı anlamlı bulunmuştur. Çocuklarda yaşın büyümesi antibiyotik reçetelemesini artırmaktadır. Dışkılama sayısının 5’den daha fazla olması ve AGE süresinin iki günden uzun sürmesi antibiyotik reçetelemesini artıran faktörler olarak belirtilmiştir

(275). Nijerya'da yapılan bir araştırma günlük üçten fazla ishal atağı yaşayan çocuklarda antibiyotik reçetelemenin yaklaşık 3 kat daha fazla olduğu belirlenmiştir (276). Bangladeş, Brezilya, Hindistan, Nepal, Pakistan, Peru, Güney Afrika ve Birleşik Tanzania Cumhuriyeti'nin belirli bölgelerinde gerçekleştirilen ve 2009-2014 yıllarını kapsayan bir kohort çalışmasına göre ishal başlangıç yaşının daha yüksek olması, semptomların süresinin uzun olması ve daha fazla dışkılama durumu, kusma, ateş, dehidratasyon bulguları, kanlı dışkı antibiyotik alma durumunun belirleyicileridir (277).

Literatüre yansıyan çalışmalar daha çok genel olarak AGE'de antibiyotik reçetelemesi üzerine olup endikasyon özelinde değerlendirme yapılan çalışmalara rastlanmamıştır. Çalışmalar çoğunlukla çocuk hastalar ile ilgilidir. Ayrıca bu çalışmalardaki antibiyotik reçetelemesi ile ilişkili faktörler, daha çok hastanın klinik durumu ile ilgilidir. Bu çalışmada incelenen kayıtların birey temelli olmaması, veri setinin özelliği nedeniyle hastalığın şiddeti ve süresi, tanının laboratuvar destekli konulup konulmadığı bilgisi, dışkının özellikleri ve hastanın diğer klinik özellikleri gibi bilgilere erişilemediğinden diğer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırmalar sınırlı ölçüde olmaktadır.

Bu çalışmada konu ile ilgili çok sınırlı sayıdaki değişkenin değerlendirilebilmesinin, AGE'de antibiyotik yazma ile ilişkili olası faktörlerin saptanmasında ancak oldukça genel bir değerlendirme sunacağı kanaati taşınmaktadır. Birey temelli benzer çalışmaların yapılması aydınlatıcı olacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, AGE tanılarında antibiyotik reçetelenmesi yıllar içindeki değişimi gösterecek şekilde ve ayrıntılı olarak ilk kez ortaya konulmuştur. Kısıtlılıklarına rağmen çalışma, Aile Hekimlerinin AGE yönetimine dair kapsamlı bir perspektif sunmanın yanı sıra, akılcı antibiyotik kullanımının yaygınlaştırılmasına ve buna bağlı direncin azaltılmasına yönelik önemli ipuçlarını da ortaya koymaktadır. Akılcı olmayan antibiyotik kullanımını önlemek amacıyla düzenlenmesi planlanan faaliyetlere önemli girdiler sağlayabilecek olan bu çalışma, faaliyetlerin etkililiğinin takibinde de kullanılabilir. Çözüm önerilerinin hayata geçirilmesinde hangi bölgelere öncelik verilebileceğinin tespitinde de ilgililere yol gösterici olacağı düşünülmüştür.

6.1. Sonuçlar

Türkiye Verisi

Çalışmanın sonuçlarına göre:

Türkiye genelinde 2013-2018 yılları arasında birinci basamak sağlık kurumlarında çalışan aile hekimlerinin AGE tanısıyla oluşturdukları toplam 13.702.198 protokol ve 11.727.913 reçete bulunmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan tüm yıllarda aile hekimleri tarafından AGE tanısıyla oluşturulan protokollerin yüksek bir yüzdesinin (%77-%89) reçete ile sonlandığı görülmüştür. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesinin yıllar içinde bir azaldığı (%62,6-%44,3) gözlenmiştir. Genel olarak Temmuz ve Ağustos aylarında reçete oluşturma yüzdesi en yüksekken, Mart ve Nisan aylarında en düşüktür.

Antibiyotikle ilişkili değişkenlerin yüzdeleri açısından tüm yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi ilk sırada yer alırken, onu Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. İBBS-1'e göre ise Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri en yüksek antibiyotik reçeteleme yüzdesine sahip bölgelerdir. Ülkenin daha çok güneydoğu, doğu ve güneyinde yer alan illerinde ilgili yüzdelerin yüksek olduğu görülmektedir.

Genel olarak 20-29 yaş grubundaki hekimlerin oluşturduğu reçeteler içinde antibiyotik bulunan reçete yüzdesi diğer yaşlardaki hekimlere göre daha yüksek, 50-

59 yaş aralığındaki hekimlerde en düşüktür. Yıllar içinde tüm yaş gruplarında değişkenlerin yüzdelerinde düşüş görülmekle birlikte en fazla düşüş 20-29 yaş aralığındaki hekimlerdedir. Erkek hekimlerin tüm değişkenler açısından kadın hekimlerden daha yüksek yüzdelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Genel olarak tüm yıllarda pratisyen hekimler yüksek reçeteleme yüzdesine sahipken, aile hekimi uzmanları daha düşük yüzdeye sahiptir.

0-9 yaş grubundaki hastaların antibiyotik bulunan reçete yüzdesi, 10-19 yaş grubunda düşmekte, ardından yeniden yükselerek 50 yaş ve daha sonrasında yeniden düşüş göstermektedir. Kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi erkek hastalardan daha yüksekken, erkek hastalarda antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri kadınlardan daha yüksektir.

Ankara Verisi

Ankara genelinde 2016-2018 yılları arasında aile hekimlerinin AGE tanısıyla oluşturdukları toplam 518.336 protokol ve 400.694 reçete bulunmaktadır. Araştırmaya konu olan tüm yıllarda AGE tanısıyla reçete oluşturan hekimlerin en az %88'i pratisyen hekimlerdir. Reçete oluşturma yüzdesinde belirgin bir değişim görülmemekle birlikte antibiyotik bulunan reçete yüzdesinde yıllar içinde düşüş olmuştur (%44,6-%36,8). Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi genel olarak yaz mevsiminde daha yüksektir. Ankara'nın merkez ilçelerinde (2016 yılında %43,8, 2018 yılında 36,0) genel olarak daha az antibiyotik reçetelenirken merkez olmayan ilçelerde (2016 yılında %51,6, 2018 yılında %47,5) daha fazla reçetelenmektedir.

Altmış yaş ve üstü hekimlerde 2016 ve 2017 yıllarında antibiyotik bulunan reçete yüzdesi en yüksek iken, 2018 yılında 20-29 yaş grubundaki hekimlerde en yüksektir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi açısından erkek hekimler (2016 yılında %48,4, 2018 yılında %40,8) kadın hekimlerden (2016 yılında %39,2, 2018 yılında %31,7) daha yüksek yüzdelere sahiptir. Antibiyotik bulunan reçete yüzdesi 2016 ve 2018 yıllarında pratisyen hekimlerde diğer hekim gruplarına göre daha yüksek bulunmuştur (%45,3 ve %37,6).

0-9 yaş grubundaki hastaların antibiyotik bulunan reçete yüzdesi, 10-19 yaş grubunda düşmekte, ardından yeniden yükselerek 50 yaş ve üstünde yeniden düşmektedir. Kadın hastalara reçete oluşturulma yüzdesi erkek hastalara göre daha

yüksekken, erkek hastalarda antibiyotik ile ilişkili değişkenlerin yüzdeleri kadın hastalardan daha yüksektir.

AGE tanılı reçetelerde esansiyel hipertansiyon, üst solunum yolu enfeksiyonlarını işaret eden tanılar, gastroözofageal reflü ve dispepsi ve miyalji gibi tanılar sıklıkla yer almaktadır. Reçetelerde nifuroksazidin en sık yazılan etken madde olduğu, metronidazol ve *Saccharomyces boulardii*nin ise bunu izlediği bulunmuştur. Yıllar içinde yalnızca nifuroksazidin bulunduğu reçete yüzdesi giderek artarken, sadece sistemik etki gösteren antibakteriyellerin veya birlikte bulunduğu reçetelerin yüzdesi genel olarak azalmaktadır.

AGE ile birlikte başka bir enfeksiyon hastalığının bulunduğu durumlarda antibiyotik bulunan reçete yüzdesi artarken (%52,5), bir başka hastalığın da bulunduğu durumlarda (%31,1) ise azalmaktadır. Antibiyotik endikasyonu olan sadece AGE tanılı reçetelerin %34,1'inde antibiyotik bulunmazken, antibiyotik endikasyonu olmayanların %38,9'unda antibiyotik bulunmaktadır.

AGE tanılı antibiyotik endikasyonu olan reçetelerde antibiyotik bulunmama durumu yıllar ve kış mevsimi ile ilişkili bulunmuştur. Hekimin cinsiyeti, ilçe ile reçetede antibiyotik bulunmama arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Buna göre merkez olmayan ilçede çalışan erkek hekimlerde antibiyotik endikasyonu olduğu halde reçetede antibiyotik bulunmama durumu 6,213 kat, merkez ilçede çalışan kadın hekimlerde ise 2,514 kat fazla bulunmuştur.

AGE tanılı antibiyotik endikasyonu olmayan reçetelerde antibiyotik bulunma durumu yaz mevsimi ve sonbahar mevsimi, 2016 ve 2017 yılı, hekimin erkek olması, hastanın erkek olması ile ilişkili bulunmuştur. Hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile reçetede antibiyotik bulunma arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde endikasyon olmadığı halde reçetede antibiyotik bulunma durumu 2,146 kat, merkez ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 1,516 kat, merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 2,184 kat fazladır.

Birleştirilmiş reçetelerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelenmesi durumu yaz ve sonbahar mevsimleri, yıllar, hekimin erkek olması, hastanın erkek olması ile ilişkilidir. Hekimin çalıştığı yer, uzmanlık ile “akılcı olmayan antibiyotik reçeteleme” durumu arasındaki ilişkiyi değiştirmektedir. Merkez olmayan ilçede çalışan uzman hekimlerde akılcı olmayan antibiyotik reçetelemesi durumu 2,185 kat, merkez ilçede

çalışan pratisyen hekimlerde 1,508 kat, merkez olmayan ilçede çalışan pratisyen hekimlerde 2,219 kat fazladır.

6.2. Öneriler

Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında geliştirilen öneriler şunlardır:

- Birinci basamak sağlık kurumlarında (Aile Hekimliklerinde) çalışan hekimlere AGE'lerin yaz ve sonbahar mevsimlerinde görülme sıklıkları dikkate alınarak konunun önemine ve hastalığın yönetimine ilişkin bilgilendirici eğitimler düzenlenmelidir.
- AGE görülmesinde ve hastalık yönetiminde il ve bölge farklılıkları gözetilerek ülkenin güneydoğu, doğu ve güneyinde yer alan bölgelere öncelik verilmesi gerekmektedir.
- Ankara ili özelinde merkez dışı ilçelerde çalışan aile hekimleri için AGE'de akılcı antibiyotik bilgi ve farkındalığını artırmaya yönelik faaliyetler düzenlenmelidir.
- Hekimin AGE yönetimi ve AGE'de antibiyotik reçetelemesi ile ilgili bilgi ve farkındalığını artırmaya yönelik eğitim faaliyetlerinde genç ve pratisyen hekimlere yönelmenin doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.
- Mezuniyet öncesi tıp eğitiminde akılcı ilaç kullanımına yönelik derslerin artırılması ve ders içeriklerinin gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Mezuniyet sonrası dönemde aile hekimlerinin kendilerini geliştirmeleri için eğitimlerin düzenlenmesine devam edilmeli, hizmet içi eğitimler sıklaştırılmalıdır. Ayrıca hekimlerin, mesleki gelişimlerine katkısı olacak kaynaklara erişimleri sağlanmalıdır.
- AGE ile ilişkili olarak birinci basamak hekimlerine yol gösterecek tanı ve tedavi algoritmalarının kullanılması sağlanmalıdır.
- Birinci basamağa yönelik hem AGE ile ilgili hem de diğer enfeksiyon hastalıkları ile ilgili ulusal tanı ve tedavi rehberleri oluşturularak bunların aile hekimleri tarafından kullanılması sağlanmalıdır.
- Antibiyotiklerin reçetelenmesine ilişkin çalışmalar, tüketimi gösteren çalışmalarla birlikte yerel ve ulusal düzeyde antibiyotik direnç profilinin değerlendirilmesinde

yol gösterici olacak ve direnç gelişiminin önüne geçmede uygulanacak düzeltici faaliyetlerin planlanmasında öncülük edecektir.

- AGE'nin gelişiminin önlenmesine, çevresel faktörlerin kontrol altına alınmasına ayrıca kişisel hijyenin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.
- Toplumun akılcı antibiyotik kullanımı konusundaki farkındalık düzeyini artırıcı ve mevcut alışkanlıkları olumlu yönde değiştirebilecek kampanyaların ve halk eğitimlerinin sürdürülmesi sağlanmalıdır.
- Reçetesiz olarak antibiyotiklerin temin edilememesine ilişkin yaptırımlara ülke çapında devam edilmeli, eczacıların AİK konusundaki farkındalığı artırılmalıdır.
- Sağlık çalışanlarının verimliliğini ve sunulan hizmetin kalitesini artırmaya yönelik hekimin kullandığı elektronik sistemlerin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Elektronik sistemler aracılığıyla hekimlere yönelik geri bildirimlerin kapsamı genişletilmeli ve farklı göstergelerin bulunduğu reçete analiz sonuçları hekimlere ulaştırılmalıdır.
- Klinik karar destek sistemleri ve uyarıcı destek sistemlerinin elektronik sisteme entegrasyonu ve bunların etkili kullanımı ile hem tanı koymada hem de tedavi planlamada özellikle de antibiyotik reçetelemede aile hekimlerinin desteklenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.
- İçinde bulunulan durumu ortaya koyabilmek için ülke düzeyinde yapılacak benzeri çalışmalar önemli bir araç olacaktır. Bu çalışmaların birey temelli yapılmasının daha da aydınlatıcı olacağı ve çalışmalarda etken ile sonuç arasındaki ilişkiyi değiştiren, çarpıtan başka faktörlerin de göz önünde bulundurulmasının doğru olacağı düşünülmektedir.

7. KAYNAKLAR

1. Kayaalp O. Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji. 12. ed. Ankara: Pelikan Yayıncılık Ltd. Şti; 2009.
2. Phillips DP, Bredder CC. Morbidity and mortality from medical errors: an increasingly serious public health problem. *Annu Rev Public Health*. 2002;23:135-50.
3. Topluma Yönelik Akılcı İlaç Kullanımı. Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı; 2013.
4. Hardon A, Hodgkin C, Fresle D. How to investigate the use of medicines by consumers. World Health Organization and University of Amsterdam. 2004:1-69.
5. Promoting rational use of medicines: core components. World Health Organization; 2002.
6. Hekimlerin Akılcı Reçeteleme Yaklaşımı. Ankara: Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü; 2011.
7. Barbara M, Willem S. The world medicines situation 2011: access to controlled medicines, 3rd ed. : World Health Organization; 2011.
8. Akan H. Akılcı Antibiyotik Kullanımı ve Türk Hematoloji Derneği. *ANKEM Derg*. 2006;20(1):65- 7.
9. Wardlaw T, Salama P, Brocklehurst C, Chopra M, Mason E. Diarrhoea: why children are still dying and what can be done. *Lancet*. 2010;375(9718):870-2.
10. Diarrhea: Common Illness, Global Killer 2012 [Available from: https://www.cdc.gov/healthywater/pdf/global/programs/Globaldiarrhea_LA_508c.pdf].
11. Liu L, Johnson HL, Cousens S, Perin J, Scott S, Lawn JE, et al. Global, regional, and national causes of child mortality: an updated systematic analysis for 2010 with time trends since 2000. *Lancet*. 2012;379(9832):2151-61.
12. Fang FC, Patel R. 2017 Infectious Diseases Society of America Infectious Diarrhea Guidelines: A View From the Clinical Laboratory. *Clin Infect Dis*. 2017;65(12):1974-6.
13. Erişkin Hastada Antibiyotik Kullanımına Akılcı Yaklaşım. Ankara: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2020.
14. Aksoy M, Alkan A, İşli F. Sağlık Bakanlığı'nın Akılcı İlaç Kullanımını Yaygınlaştırma Faaliyetleri. *Türkiye Klinikleri J Pharmacol-Special Topics* 2015;3(1):19-26.
15. Aktay G, Hancı H, Balseven A. İlaç etkileşimleri ve hekim sorumluluğu. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 2003;12:261- 4.

16. Passmore PR, Kailis SG. In pursuit of rational drug use and effective drug management: clinical and public health pharmacy viewpoint. *Asia Pac J Public Health*. 1994;7(4):236-41.
17. Guide to good prescribing : a practical manual. Geneva: World Health Organization, Action Programme on Essential Drugs Geneva; 1994.
18. Laing R, Hogerzeil H, Ross-Degnan D. Ten recommendations to improve use of medicines in developing countries. *Health Policy Plan*. 2001;16(1):13-20.
19. The rational use of drugs: report of the Conference of Experts, Nairobi, 25-29 November 1985. Conference of Experts on the Rational Use of Drugs World Health Organization; 1987.
20. Akılcı ilaç Kullanımı'nın Alfabetesi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü; 1993.
21. Vançelik S, Çalikoğlu O, Güraksın A, Beyhun E. Pratisyen Hekimlerin Reçete Yazımını Şekillendiren Faktörler ve Akılcı İlaç Kullanım Kriterlerini Önemsemeye Durumları. *Hacettepe University Journal of the Faculty of Pharmacy*. 2006;2:65-76.
22. Toplumun Akılcı İlaç Kullanımına Bakışı. Ankara: Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü 2011.
23. Introduction to drug utilization research. Oslo: World Health Organization; 2003.
24. Bloom G, Standing H, Lloyd R. Markets, information asymmetry and health care: towards new social contracts. *Soc Sci Med*. 2008;66(10):2076-87.
25. Lofholm P, Katzung B. Basic & Clinical Pharmacology. 15 ed. Katzung BG VT, editor: McGraw Hill; 2021.
26. Almarsdóttir AB, Traulsen JM. Rational use of medicines--an important issue in pharmaceutical policy. *Pharm World Sci*. 2005;27(2):76-80.
27. Guidelines for the regulatory assessment of medicinal products for use in self-medication. Geneva: World Health Organization; 2000
28. Akici A, Alp Fİ, Dülger GA, Elçioğlu K, Gümüşel B, Gündüz Ö, et al. Serbest Eczanelerde İlaç Sunumu Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar: Akılcı İlaç Kullanımı Yönünden Değerlendirme. *Hacettepe University Journal of the Faculty of Pharmacy*. 2009(1):75-82.
29. Basaran NF, Akici A. Patients' experience and perspectives on the rational use of drugs in Turkey: a survey study. *Patient Prefer Adherence*. 2012;6:719-24.
30. Toklu H. Eczacılık Uygulamalarında Akılcı İlaç Kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Pharmacol-Special Topics*. 2015;3:75-83.
31. Ulupinar S, Akıcı A. Hemşirelik Uygulamalarında Akılcı İlaç Kullanımı. *Türkiye Klin J Pharmacol-Special Top*. 2015;3(1):84-93.
32. Bilir N. Sağlık okur-yazarlığı. *Turkish Journal of Public Health*. 2014;12(1):61-8.

33. Action Programme on Essential Drugs and Vaccines. How to investigate drug use in health facilities : selected drug use indicators Geneva: World Health Organization; 1993.
34. Antimicrobial Resistance: Global Report on Surveillance. World Health Organization. Geneva: World Health Organization; 2014.
35. Munita JM, Arias CA. Mechanisms of Antibiotic Resistance. *Microbiol Spectr.* 2016;4(2).
36. Aminov RI. The role of antibiotics and antibiotic resistance in nature. *Environ Microbiol.* 2009;11(12):2970-88.
37. Straand J, Rokstad KS, Sandvik H. Prescribing systemic antibiotics in general practice. A report from the Møre & Romsdal Prescription Study. *Scand J Prim Health Care.* 1998;16(2):121-7.
38. Slama TG, Amin A, Brunton SA, File TM, Jr., Milkovich G, Rodvold KA, et al. A clinician's guide to the appropriate and accurate use of antibiotics: the Council for Appropriate and Rational Antibiotic Therapy (CARAT) criteria. *Am J Med.* 2005;118 Suppl 7A:1s-6s.
39. Versporten A, Bolokhovets G, Ghazaryan L, Abilova V, Pyshnik G, Spasojevic T, et al. Antibiotic use in eastern Europe: a cross-national database study in coordination with the WHO Regional Office for Europe. *Lancet Infect Dis.* 2014;14(5):381-7.
40. Global action plan on antimicrobial resistance. Geneva: World Health Organization; 2015.
41. Laxminarayan R, Matsoso P, Pant S, Brower C, Røttingen JA, Klugman K, et al. Access to effective antimicrobials: a worldwide challenge. *Lancet.* 2016;387(10014):168-75.
42. Doron S, Davidson LE. Antimicrobial stewardship. *Mayo Clin Proc.* 2011;86(11):1113-23.
43. ECDC/EMA Joint Technical Report. The bacterial challenge: time to react. Stockholm: EMA; 2009. Contract No.: EMA/576176/2009.
44. O'Neill J. Antimicrobial resistance: Tackling a crisis for the health and wealth of nation. London; 2014.
45. Aile Hekimliği Kanunu. Resmî Gazete Tarihi: 09.12.2004. Resmî Gazete Sayısı: 25665. T.C. Sağlık Bakanlığı.
46. Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı; 2012.
47. Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği. Resmî Gazete Tarihi: 25.01.2013. Resmî Gazete Sayısı: 28539. T.C. Sağlık Bakanlığı.
48. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2018 Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü; 2019 [Available from: <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/36134,siy2018trpdf.pdf?0>].

49. Akıcı A. Ulusal ilaç güvenliliği izlemi sistemi ve aile hekimlerinin rolü. *Türk Aile Hek Derg.* 2009;13(2):61-3.
50. Operational package for assessing, monitoring and evaluating country pharmaceutical situations. Guide for coordinators and data collectors. Geneva: World Health Organization; 2006.
51. Akıcı A, Uzuner A. Birinci Basamak Sağlık Kurumlarında Çalışan Hekimlere Yönelik Akılcı İlaç Kullanımı Ankara: T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı. SGK Yayın No:112; 2013.
52. The treatment of diarrhoea: a manual for physicians and other senior health workers, 4th rev. Geneva: World Health Organization; 2005.
53. Sökücü S, Saner G, Süoğlu Ö, Elkabes B. Sindirim Sistemi Hastalıkları. In: *Pediatrici.* 3 ed. Neyzi O, Ertuğrul T, editors. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2002.
54. DuPont HL. Acute infectious diarrhea in immunocompetent adults. *N Engl J Med.* 2014;370(16):1532-40.
55. Roy SL, Scallan E, Beach MJ. The rate of acute gastrointestinal illness in developed countries. *J Water Health.* 2006;4 Suppl 2:31-69.
56. Çokuğraş H. Çocuklarda Akut İshallerin Etyopatogenezi. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Yaz İshalleri - Besin Zehirlenmeleri Sempozyumu; İstanbul8-9 Haziran 1998.
57. ZA. B. Acute Gastroenteritis in Children in Nelson Textbook of Pediatrics 18 ed. Behrman R, Kliegman R, Jenson H, Bonita F, editors. Philadelphia 2007. 1605-21 p.
58. Kosek M, Bern C, Guerrant RL. The global burden of diarrhoeal disease, as estimated from studies published between 1992 and 2000. *Bull World Health Organ.* 2003;81(3):197-204.
59. Szajewska H, Dziechciarz P. Gastrointestinal infections in the pediatric population. *Curr Opin Gastroenterol.* 2010;26(1):36-44.
60. Özkasap S, Yıldırım A, Yüksel S. Akut Gastroenterit ve Tedavisi. *Klinik Pediatrici.* 2004(3):12-8.
61. Bányai K, Estes MK, Martella V, Parashar UD. Viral gastroenteritis. *Lancet.* 2018;392(10142):175-86.
62. Stein M, Roisin H, Morag B, Ringel S, Tasher D, Vohl M, et al. The burden and cost of ambulatory cases of rotavirus gastroenteritis in central Israel. *Isr Med Assoc J.* 2010;12(3):168-71.
63. Martín-Torres F, Bouzón-Alejandro M, López-Sousa M, Redondo-Collazo L, Almeida-Agudín S, Astorgano-Fernández C, et al. An estimation of indirect costs caused by acute rotavirus gastroenteritis in a Galician area, Spain. *Eur J Pediatr.* 2008;167(3):337-9.
64. Tucker AW, Haddix AC, Bresee JS, Holman RC, Parashar UD, Glass RI. Cost-effectiveness analysis of a rotavirus immunization program for the United States. *Jama.* 1998;279(17):1371-6.

65. Balkan ÇE, Karameşe M, Çelebi D, Aydoğdu S, Çalık Z, Yılmaz Y. Acute Gastroenteritis Agents Among 0–5 Years-Old Turk-ish Children. *Kafkas Journal of Medical Sciences*. 2016;6(2):94-7.
66. Bozkurt D, Selimoğlu MA, Otlu B, Sandıkkaya A. Eight different viral agents in childhood acute gastroenteritis. *Turk J Pediatr*. 2015;57(1):68-73.
67. F. Ç. Çocukluk çağında akut ishaller ve antibiyotik tedavisi Çocuklarda Akılcı Antibiyotik Kullanımı Sempozyum Dizisi2002. p. 59-76.
68. Koletzko S, Osterrieder S. Acute infectious diarrhea in children. *Dtsch Arztebl Int*. 2009;106(33):539-47; quiz 48.
69. Guarner F, Malagelada JR. Gut flora in health and disease. *Lancet*. 2003;361(9356):512-9.
70. Avcu G, Bal ZS, Saz EU, Aydemir Ş, Vardar F. Prevalence of bacterial agents in children with acute gastroenteritis in the Pediatric Emergency Department of Ege University School of Medicine. *J Pediatr Inf*. 2016;10(2):49-53.
71. Kurt H, Gündeş S, Geyik MF. Enfeksiyon Hastalıkları: Nobel Kitabevleri; 2013.
72. Plenge-Bönig A, Soto-Ramírez N, Karmaus W, Petersen G, Davis S, Forster J. Breastfeeding protects against acute gastroenteritis due to rotavirus in infants. *Eur J Pediatr*. 2010;169(12):1471-6.
73. Lamberti LM, Fischer Walker CL, Noiman A, Victora C, Black RE. Breastfeeding and the risk for diarrhea morbidity and mortality. *BMC Public Health*. 2011;11 Suppl 3(Suppl 3):S15.
74. Durmaz R, Kalaycioglu AT, Acar S, Bakkaloglu Z, Karagoz A, Korukluoglu G, et al. Prevalence of rotavirus genotypes in children younger than 5 years of age before the introduction of a universal rotavirus vaccination program: report of rotavirus surveillance in Turkey. *PLoS One*. 2014;9(12):e113674.
75. Çelik OM, Yalçın BB, Hanalioğlu D, Akman AD. Akut Gastroenterit Nedeniyle Acil Serviste Yatırılarak İzlenen, Rotavirus Saptanan ve Saptanmayan Çocuk Olguların Klinik ve Laboratuvar Farklılıklarının Değerlendirilmesi. *Fırat Tıp Dergisi*. 2020;25(4):173-8.
76. Avcı E. Akut Gastroenterit Tanısıyla Hastaneye Yatırılan Çocuk Hastaların Klinik, Sosyodemografik ve Laboratuvar Bulgularının Geriye Dönük Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi; 2021.
77. Guarino A, Albano F, Ashkenazi S, Gendrel D, Hoekstra JH, Shamir R, et al. European Society for Paediatric Gastroenterology, Hepatology, and Nutrition/European Society for Paediatric Infectious Diseases evidence-based guidelines for the management of acute gastroenteritis in children in Europe: executive summary. *J Pediatr Gastroenterol Nutr*. 2008;46(5):619-21.
78. Shane AL, Mody RK, Crump JA, Tarr PI, Steiner TS, Kotloff K, et al. 2017 Infectious Diseases Society of America Clinical Practice Guidelines for the

- Diagnosis and Management of Infectious Diarrhea. *Clin Infect Dis*. 2017;65(12):e45-e80.
79. Gruber JF, Becker-Dreps S, Hudgens MG, Brookhart MA, Thomas JC, Jonsson Funk M. Timing of Rotavirus Vaccine Doses and Severe Rotavirus Gastroenteritis Among Vaccinated Infants in Low- and Middle-income Countries. *Epidemiology*. 2018;29(6):867-75.
  80. Practice parameter: the management of acute gastroenteritis in young children. American Academy of Pediatrics, Provisional Committee on Quality Improvement, Subcommittee on Acute Gastroenteritis. *Pediatrics*. 1996;97(3):424-35.
  81. Vandenplas Y, De Hert SG. Randomised clinical trial: the synbiotic food supplement Probiotal vs. placebo for acute gastroenteritis in children. *Aliment Pharmacol Ther*. 2011;34(8):862-7.
  82. Thomas DW, Greer FR. Probiotics and prebiotics in pediatrics. *Pediatrics*. 2010;126(6):1217-31.
  83. Reeves JJ, Shannon MW, Fleisher GR. Ondansetron decreases vomiting associated with acute gastroenteritis: a randomized, controlled trial. *Pediatrics*. 2002;109(4):e62.
  84. Riddle MS, DuPont HL, Connor BA. ACG Clinical Guideline: Diagnosis, Treatment, and Prevention of Acute Diarrheal Infections in Adults. *Am J Gastroenterol*. 2016;111(5):602-22.
  85. Zollner-Schwetz I, Krause R. Therapy of acute gastroenteritis: role of antibiotics. *Clin Microbiol Infect*. 2015;21(8):744-9.
  86. Bulaşıcı hastalıkların ihbarı ve bildirim sistemi, standart tanı, sürveyans ve laboratuvar rehberi. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü; 2004.
  87. Sendromik Sürveyans ve Akut Barsak Enfeksiyonları Sürveyansı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü 2023 [Available from: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/birimler-8/saha-epidemiyojisi-erken-uyari-birimi/surveyans-gelistirme-degerlendirme.html>].
  88. Bek Y. Kısmi Korelasyon Katsayılarının Basit Korelasyonlar Cinsinden Tek Çözüm Verecek Şekilde İfadesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 1988;3(1):41-50.
  89. Mitchell RJ. Testing Evolutionary and Ecological Hypotheses Using Path Analysis and Structural Equation Modeling. *Functional Ecology*. 1992;6(2):123-9.
  90. Bennett R, Kottasz R. Practitioner Perceptions of Corporate Reputation: an Empirical Investigation. *Corporate Communications: An International Journal*. 2000;5:224-35.
  91. Daşdağ M, Çelik MY, Satıcı Ö, Akkuş Z, Çelik HC. Hangi tür araştırmalarda path analizi kullanılmalıdır? IX Ulusal Biyoistatistik Kongresi; Zonguldak5-9 Eylül 2006.

92. Martin SW, Meek AH. A path model of factors influencing morbidity and mortality in Ontario feedlot calves. *Can J Vet Res.* 1986;50(1):15-22.
93. Curran P, West S, Finch J. The robustness of test statistics to non-normality and specification error in confirmatory factor analysis, *Psychological Methods.* 1996;1:16-29.
94. Doğan M. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Örneklem Hacmi, Tahmin Yöntemleri ve Normalliğin Uyum Ölçütlerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi; 2013.
95. Muthen B, Kaplan D. A comparison of some methodologies for the factor analysis of non-normal Likert variables. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology.* 2011;38:171-89.
96. Vardar Avcı E. Aracı ve Düzenleyici Etkilerin Modellenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2019.
97. Baron R, Kenny D. The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology.* 1986;51:1173-82.
98. Raykov T, Marcoulides G. On Multilevel Model Reliability Estimation From the Perspective of Structural Equation Modeling. *Structural Equation Modeling-a Multidisciplinary Journal - STRUCT EQU MODELING.* 2006;13:130-41.
99. Schumaker R, Lomax R, St C. A beginner's Guide to Structural Equation Modeling2022.
100. Kline R. Principles and practice of structural equation modeling. 3 ed. New York: The Guilford Press; 2011.
101. İstatistik Veri Portalı, Nüfus ve Demografi: Türkiye İstatistik Kurumu; [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>.
102. İlçelerimiz: Ankara Valiliği; [Available from: <http://www.ankara.gov.tr/ilçelerimiz>.
103. Ankara Haritası [Available from: <http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-ankara-ili-haritasi.png>.
104. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016 [updated 01 Mart 2020. Available from: <https://www.saglik.gov.tr/Eklenti/13183/0/sy2016turkcepdf.pdf>.
105. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2017 [Available from: <https://www.saglik.gov.tr/Eklenti/31113/0/111turkcesiydijiv1pdf.pdf>.
106. Guidelines for ATC Classification and DDD Assignment 2019. Oslo: World Health Organization Collaborating Centre for Drug Statistics Methodology; 2018.
107. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems ICD-10: Instruction Manual. Geneva: World Health Organization; 2015.

108. Öz S, Karagöz R, Altındış S, Aslan FG, Atasoy AR, Şimşir İ, et al. ICD-10 Tanı Kodlama Sistemine Aile Hekimlerinin Bakışı. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2019;5(1):1-4.
109. Budtz-Jørgensen E, Keiding N, Grandjean P, Weihe P. Confounder selection in environmental epidemiology: assessment of health effects of prenatal mercury exposure. *Ann Epidemiol.* 2007;17(1):27-35.
110. Hoge CW, Gambel JM, Srijan A, Pitarangsi C, Echeverria P. Trends in antibiotic resistance among diarrheal pathogens isolated in Thailand over 15 years. *Clin Infect Dis.* 1998;26(2):341-5.
111. Aytaç N, Zencir M, Çalışkan D. Su besinlerle bulaşan enfeksiyonlar. İçinde: Türkiye Sağlık Raporu 2012. . Halk Sağlığı Uzmanları Deneği Yayını. 2012:52-83.
112. De Schrijver K, Boeckx H, Top G, Mertens A, De Mol P. Cholera among Belgian travellers in Turkey in 2005. *Travel Med Infect Dis.* 2007;5(4):236-8.
113. Türkiye Hastalık Yükü Çalışması 2004 Ankara: Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü; 2004 [Available from: <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Yayin/166>].
114. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008 Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; 2009 [Available from: <http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/02/Turkiye-Nufus-ve-Sa%C4%9Flik-Arastirmasi-2008.pdf>].
115. Türkiye Sağlık Araştırması, 2019: Türkiye İstatistik Kurumu; 2020 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2019-33661>].
116. Türkiye Sağlık Araştırması, İstatistiksel Tablolar-Cinsiyete göre 0-6 yaş grubundaki çocukların son 6 ay içinde geçirdiği başlıca hastalık/sağlık sorunlarının dağılımı, 2008-2022 Türkiye İstatistik Kurumu; [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2019-33661>].
117. Aksoy M, Isli F, Kadi E, Varimli D, Gursoz H, Tolunay T, et al. Evaluation of more than one billion outpatient prescriptions and eight-year trend showing a remarkable reduction in antibiotic prescription in Turkey: A success model of governmental interventions at national level. *Pharmacoepidemiol Drug Saf.* 2021;30(9):1242-9.
118. Isli F, Çağlar O, Helvacı C, Aksoy M, Kadi E, Yuce D, et al. Assessment of antibiotic including prescriptions prescribed by family physicians in Turkey in 2015: Kadir Mutlu Hayran. *European Journal of Public Health.* 2016;26.
119. Gönen M, Aksoy M, İşli F, Gürpınar UE, Göbel P, Gürsöz H, et al. Assessment of quarter billion primary care prescriptions from a nationwide antimicrobial stewardship program. *Sci Rep.* 2021;11(1):14621.
120. Islı F, Aksoy M, Alkan A, Kara A. Aile Hekimliğinde Akut Tonsillofarenjit Tanısında Antimikrobiyal Ajan Tercihini Kılavuzlar mı, Kişisel Tercihler mi? *Çocuk Enfeksiyon Dergisi.* 2017;11(1):15-8.

121. Atwan H. Çocuk Acil Polikliniğine Başvuran Akut Gastroenterit Vakalarının Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi; 2020.
122. Özmen Ş. Akut Gastroenterit Tanısı İle Hastaneye Yatan Çocuk Hastalarda Etkenlere Göre Klinik Ve Laboratuvar Bulgularının Karşılaştırması (Tıpta Uzmanlık Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2019.
123. Sarı B. Rotavirüs Gastroenteritli Hastalarda Elektrolit İmbalansı ve Kan Gazı Parametrelerinin Değerlendirilmesi (Uzmanlık Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi; 2021.
124. Parashar UD, Hummelman EG, Bresee JS, Miller MA, Glass RI. Global illness and deaths caused by rotavirus disease in children. *Emerg Infect Dis.* 2003;9(5):565-72.
125. Muñoz Vicente E, Bretón Martínez JR, Ros Díez A, Rodríguez García A, Casado Sánchez B, Hernández Marco R, et al. Infectious acute gastroenteritis in the emergency department of an urban hospital. *An Pediatr (Barc).* 2008;68(5):432-8.
126. Türkiye'nin Nüfus Haritası 2019 [Available from: <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi>].
127. İşli F, Aksoy M, Emre Aydingöz S, Kadi E. Antibiotic Prescription Pattern of Family Physicians Across Turkey: A Cross-Sectional Analysis Through The Prescription Information System. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care.* 2020;14(1):87-95.
128. Ünlü Ö, Çiçek C, Filcan A, Şakru N, Tuğrul H. Bir üniversite hastanesine başvuran hastalarda gastroenterit etkenlerinin dağılımı: on üç aylık veriler. *Türk Mikrobiyol Cem Derg.* 2013;43(4):149-54.
129. Lucero Y, Matson DO, Ashkenazi S, George S, O'Ryan M. Norovirus: Facts and Reflections from Past, Present, and Future. *Viruses.* 2021;13(12).
130. Vandesande H, Edman K, Rondahl E, Falkeborn T, Serrander L, Lindberg AM. Saffold virus infection in elderly people with acute gastroenteritis in Sweden. *J Med Virol.* 2021;93(6):3980-4.
131. Bulut Y, İşeri L, Ağel E, Durmaz B. Akut Gastroenterit Ön Tanılı Çocuklarda Rotavirüs Pozitifliği. *Journal of Turgut Ozal Medical Center.* 2003;10(3).
132. Bresee JS, Parashar UD, Widdowson MA, Gentsch JR, Steele AD, Glass RI. Update on rotavirus vaccines. *Pediatr Infect Dis J.* 2005;24(11):947-52.
133. Konca Ç, Tekin M, Akgun S, Bulbul M, Coban M, Kahramaner Z, et al. Güneydogu Anadolu Bölgesindeki Akut Gastroenteritli Çocuklarda Rotavirüs Görülme Sıklığı, Mevsimsel Dağılımı ve Laboratuvar Bulguları. *Çocuk Enfeksiyon Dergisi.* 2014;8(1):7-11.
134. Ozdemir S, Delialioğlu N, Emekdaş G. Investigation of rotavirus, adenovirus and astrovirus frequencies in children with acute gastroenteritis and evaluation of epidemiological features. *Mikrobiyol Bul.* 2010;44(4):571-8.

135. Kara A. Rotavirüs ve Adenovirüs Gastroenteriti Tanısıyla İzlenen Çocukların Klinik ve Epidemiyolojik Özellikleri: 8 Yıllık Tek Merkez Deneyimi Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi. 2018;32(2):105-9.
136. Kurugöl Z, Devrim İ. Gastrointestinal İnfeksiyonlar. Çocuk Enfeksiyon Dergisi. 2014;8(2):71-81.
137. Harrington SM, Buchan BW, Doern C, Fader R, Ferraro MJ, Pillai DR, et al. Multicenter evaluation of the BD max enteric bacterial panel PCR assay for rapid detection of *Salmonella* spp., *Shigella* spp., *Campylobacter* spp. (*C. jejuni* and *C. coli*), and Shiga toxin 1 and 2 genes. *J Clin Microbiol*. 2015;53(5):1639-47.
138. Göktaş Ş, Gökmen AA, Şamlıoğlu P. Detection of Acute Gastroenteritis Agents By Molecular Methods. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*. 2018;9(1):21-5.
139. Uysal G, Doğru U, Aysev D, Karabiber N. *Campylobacter jejuni* gastroenteritis in Turkish children. *Infection*. 1997;25(3):159-62.
140. Gunes H, Gökalp AA, Gulen D, A.D.Kaya. Gastroenteritli Olgularda *Salmonella-Shigella* Cinsi Bakterilerin İzolasyon Sıklığı ve Antibiyotik Direnç Paternlerinin Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2012;13:21-4.
141. Özmert E, Yurdakök K. Türkiye’de ishaller hastalıkları. *Katkı Pediatri Dergisi*. 2000;21(1):1-5.
142. Ulukanlıgil M, Bakır M, Arslan G, Soran M, Seyrek A. Şanlıurfa’da 0-5 yaş arası çocuklarda ishal etkenlerinin araştırılması. *Mikrobiyoloji Bülteni*. 2001;35(2):307-12.
143. Karaşin N. Akut Gastroenterit Ön Tanısı İle 2010-2015 Yılları Arasında Çocuk Servisinde Yatırılan Hastaların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi (Uzmanlık Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi; 2015.
144. Ünsal A, Sülkü SN. Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Bilgi*. 2020(95):177-209.
145. Atan M, Özgür E, Güler H. Çok Değişkenli İstatistiksel Analizler ve VZA İle İllerin Gelişmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2004;6(2):25-42.
146. Dinçer B, Metin Ö, Taner K. İllerin ve Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı; Rapor No: DPT 2671 2003.
147. İstatistiklerle Aile, 2018 2019 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2018-30726>].
148. Doğum İstatistikleri, 2021 2022 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2021-45547>].
149. İstatistiklerle Çocuk, 2021 2022 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633>].

150. Dean B, Schachter M, Vincent C, Barber N. Causes of prescribing errors in hospital inpatients: a prospective study. *Lancet*. 2002;359(9315):1373-8.
151. Kozler E, Scolnik D, Macpherson A, Keays T, Shi K, Luk T, et al. Variables associated with medication errors in pediatric emergency medicine. *Pediatrics*. 2002;110(4):737-42.
152. Fijn R, Van den Bemt PM, Chow M, De Blaey CJ, De Jong-Van den Berg LT, Brouwers JR. Hospital prescribing errors: epidemiological assessment of predictors. *Br J Clin Pharmacol*. 2002;53(3):326-31.
153. Anton C, Nightingale PG, Adu D, Lipkin G, Ferner RE. Improving prescribing using a rule based prescribing system. *Qual Saf Health Care*. 2004;13(3):186-90.
154. E M, Isles C, J M, Norrie J, Stewart D. Is there a role of a prescribing pharmacist in preventing prescribing errors in a medical admissions unit? *Pharmaceutical Journal*. 2003;270:896-9.
155. Taylor BL, Selbst SM, Shah AE. Prescription writing errors in the pediatric emergency department. *Pediatr Emerg Care*. 2005;21(12):822-7.
156. Roshana S, Kh B, Rm P, Mw S. Basic life support: knowledge and attitude of medical/paramedical professionals. *World J Emerg Med*. 2012;3(2):141-5.
157. Küçükceran K, Güçlü Utlu S, Tekin E. Hekimlerin Mesleki Tecrübe ve Branşlaşmaya Göre Kardiyopulmoner Resüsitasyon Bilgilerinin Değerlendirilmesi. *Akdeniz Tıp Dergisi*. 2021;7(2):251-7.
158. Nambiar M, Nedungalaparambil NM, Aslesh OP. Is current training in basic and advanced cardiac life support (BLS & ACLS) effective? A study of BLS & ACLS knowledge amongst healthcare professionals of North-Kerala. *World J Emerg Med*. 2016;7(4):263-9.
159. Teacher's guide to good prescribing. . Geneva: World Health Organization Essential Drugs and Medicines Policy . WHO/EDM/PAR/2001.2; 2001
160. Le Grand A, Hogerzeil HV, Haaijer-Ruskamp FM. Intervention research in rational use of drugs: a review. *Health Policy Plan*. 1999;14(2):89-102.
161. 2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Ankara: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2017.
162. 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Ankara: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2018.
163. 2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Ankara: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2019
164. Banahan BF, 3rd, Kolassa EM. A physician survey on generic drugs and substitution of critical dose medications. *Arch Intern Med*. 1997;157(18):2080-8.
165. Şahin H, Saçaklıoğlu F. Bornova Eğitim Sağlık Grup Başkanlığı'na Bağlı Sağlık Ocaklarında Çalışan Pratisyen Hekimlerin İlaç Reçeteleme Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2005;19(19):20-8.

- 166.** Aile Hekimliği Uzmanlık Eğitimi Programı 2010 2010 [Available from: <https://www.tahud.org.tr/file/6c6ee414-06b1-457a-979b-45ab54cfbf6f/Aile%20Hekimlig%CC%86i%20Uzmanl%C4%B1k%20Eg%CC%86itim%20Program%C4%B1%202010.pdf>].
- 167.** Aile Hekimliği Uzmanlık Eğitimi Çerçeve Programı 2013 2013 [Available from: <https://www.tahud.org.tr/file/ad628fbc-a777-434a-9b3b-770ac9a5fe3a/Aile%20Hekimlig%CC%86i%20Uzmanl%C4%B1k%20Eg%CC%86itimi%20Mu%CC%88fredat%C4%B1%202013.pdf>].
- 168.** Heaton A, Webb DJ, Maxwell SR. Undergraduate preparation for prescribing: the views of 2413 UK medical students and recent graduates. *Br J Clin Pharmacol.* 2008;66(1):128-34.
- 169.** Kalyoncu Nİ, Yarış E. Akılcı İlaç Kullanımında Hekim Sorumluluğu. *Toplum ve Hekim.* 2004;19(5):359- 63.
- 170.** Sahin H, Akcicek F. A de novo model of rational pharmacotherapy training: the interns' perspective. *Eur J Intern Med.* 2004;15(3):201-4.
- 171.** Shaughnessy AF, D'Amico F. Long-term experience with a program to improve prescription-writing skills. *Fam Med.* 1994;26(3):168-71.
- 172.** Ross S, Bond C, Rothnie H, Thomas S, Macleod MJ. What is the scale of prescribing errors committed by junior doctors? A systematic review. *Br J Clin Pharmacol.* 2009;67(6):629-40.
- 173.** Maxwell SR, Cascorbi I, Orme M, Webb DJ. Educating European (junior) doctors for safe prescribing. *Basic Clin Pharmacol Toxicol.* 2007;101(6):395-400.
- 174.** Akici A, Gören MZ, Aypak C, Terzioğlu B, Oktay S. Prescription audit adjunct to rational pharmacotherapy education improves prescribing skills of medical students. *Eur J Clin Pharmacol.* 2005;61(9):643-50.
- 175.** Guney Z, Uluoglu C, Yucel B, Coskun O. The impact of rational pharmacotherapy training reinforced via prescription audit on the prescribing skills of fifth-year medical students. *Int J Clin Pharmacol Ther.* 2009;47(11):671-8.
- 176.** İnal AS, Kibar F, Yaman A, Taşova Y. Erişkin akut gastroenterit olgularında etiyolojik ajanlar. *Cukurova Medical Journal.* 2021;46(2):654-62.
- 177.** Pamukcuoglu S, Tünay H, Taş Uzel H, Tünay K. Acil Servise Başvuran Geriyatrik Hastaların İnfeksiyon Hastalıklarına Bakış. *Klimik Dergisi.* 2015;28(2):76-9.
- 178.** Bresee JS, Marcus R, Venezia RA, Keene WE, Morse D, Thanassi M, et al. The etiology of severe acute gastroenteritis among adults visiting emergency departments in the United States. *J Infect Dis.* 2012;205(9):1374-81.
- 179.** Estimates of the global, regional, and national morbidity, mortality, and aetiologies of diarrhoea in 195 countries: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *Lancet Infect Dis.* 2018;18(11):1211-28.

- 180.** Bourgeois AL, Gardiner CH, Thornton SA, Batchelor RA, Burr DH, Escamilla J, et al. Etiology of acute diarrhea among United States military personnel deployed to South America and west Africa. *Am J Trop Med Hyg.* 1993;48(2):243-8.
- 181.** Yılmaz F. Nötrofil / Lenfosit Oranının Akut Gastroenterit Nedenini Belirlemede Yeri (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara: Sağlık Bilimleri Üniversitesi; 2021.
- 182.** İnal SA. Erişkin Akut Gastroenterit Olgularında Etiyolojik Ajanların Belirlenmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi; 2000.
- 183.** Jansen A, Stark K, Kunkel J, Schreier E, Ignatius R, Liesenfeld O, et al. Aetiology of community-acquired, acute gastroenteritis in hospitalised adults: a prospective cohort study. *BMC Infect Dis.* 2008;8:143.
- 184.** Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021 2022 [Available from: https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri_2021.pdf].
- 185.** Yahyaa İ. Kut Gastroenterit Nedeniyle Takip Edilen 0-17 Yaş Arası Çocuklarda Etkenler, Klinik Ve Laboratuvar Farklılıklarının Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi; 2020.
- 186.** Çataklı T, Bostancı İ, Dallar Y. Acil servise başvuran 5 yaş altındaki çocuklarda yaz dönemi ishallerinin sosyodemografik dağılımı. *Türkiye Çocuk Hastalıklar Dergisi.* 2009;3(3):17- 23.
- 187.** Akkuş A. Akut Gastroenterit Nedeni İle Başvuran Ve Rotavirüs Pozitifliği Saptanan Çocukların Verilerinin Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Ankara: Sağlık Bilimleri Üniversitesi; 2019.
- 188.** Soli KW, Maure T, Kas MP, Bande G, Bebes S, Luang-Suarkia D, et al. Detection of enteric viral and bacterial pathogens associated with paediatric diarrhoea in Goroka, Papua New Guinea. *Int J Infect Dis.* 2014;27:54-8.
- 189.** Çubuk E, Aktar F, Yılmaz K, Sabaz MN, Solmaz M, Asena M, et al. 2011-2015 Yılları Arasında Üniversitemiz Çocuk Polikliniklerine İshal Şikâyeti ile Başvuran ve Adenovirüs ve/veya Rotavirüs Pozitifliği Saptanan Hastaların Retrospektif Değerlendirilmesi. *Van Tıp Derg.* 2008;25(3):374-80.
- 190.** Çelik T, Güler E, Berksoy EA, Sorguç Y, Arslan N. Entamoeba histolytica'ya Bağlı Akut Gastroenteriti Olan Çocuklarda Ortalama Trombosit Hacminin Değerlendirilmesi. *Turkiye Parazitoloji Derg.* 2015(39):205-8.
- 191.** İstatistiklerle Kadın, 2018 2019 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2018-30707>].
- 192.** Ending Preventable Child Deaths from Pneumonia and Diarrhoea by 2025 2013 [Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/79207/WHO_FWC_MCA_13_01_eng.pdf].

- 193.** İshalli Hastalıkların Kontrolü Genelgesi 2004 / 52 2004 [Available from: <https://www.saglik.gov.tr/TR,11067/ishalli-hastaliklarin-kontrolu-genelgesi-2004--52.html>].
- 194.** Güvenilir İçme Suyuna Erişim [Available from: <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/guvenilir-icme-suyuna-erisim-i-85718>].
- 195.** Kanalizasyon Şebekesiyle Hizmet Verilen Nüfus [Available from: <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kanalizasyon-sebekesiyle-hizmet-verilen-nufus-i-85747>].
- 196.** 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2014
- 197.** 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu 2016.
- 198.** 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu; 2015.
- 199.** Wingate D, Phillips SF, Lewis SJ, Malagelada JR, Speelman P, Steffen R, et al. Guidelines for adults on self-medication for the treatment of acute diarrhoea. *Aliment Pharmacol Ther.* 2001;15(6):773-82.
- 200.** Dhedhi NA, Ashraf H, Ansari NB, Iftikhar S. Self-medication among people visiting outpatient clinics of a Tertiary care hospital, Karachi. *J Family Med Prim Care.* 2021;10(2):773-9.
- 201.** Yılmaz F. Çocuklarda Viral Gastroenterit Etkenlerinin Multipleks PZR Yöntemi İle Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi; 2019.
- 202.** Şahin H, Arsu G, Köseli D, Büke Ç. Sağlık Ocaklarında Çalışan Hekimlerinin Akılcı Antibiyotik Kullanımı İle İlgili Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Mikrobiyoloji Bülteni.* 2008;42(2):343 - 8.
- 203.** Çakıröz Dede G, Tuğrul İ. Akılcı Antibiyotik Kullanımı Konusunda Adnan Menderes Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi Hekimlerinin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 2021;5(2):333-41.
- 204.** Hogerzeil HV, Bimo, Ross-Degnan D, Laing RO, Ofori-Adjei D, Santoso B, et al. Field tests for rational drug use in twelve developing countries. *Lancet.* 1993;342(8884):1408-10.
- 205.** Gürbüz F, Tezer H, Şayli TR. Akut gastroenterit nedeniyle hastaneye yatan hastalarda etkenler ve klinik bulgular: Epidemiyolojik çalışma. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi.* 2010;4(4):211-8.
- 206.** Gimenez-Sanchez F, Delgado-Rubio A, Martinon-Torres F, Bernaola-Iturbe E. Multicenter prospective study analysing the role of rotavirus on acute gastroenteritis in Spain. *Acta Paediatr.* 2010;99(5):738-42.
- 207.** Özmen Ş, Acıpayam C, Güneş H, Seringeç A, B.N. , Orak F. Akut Gastroenteritli Çocuklarda Etkenlere Göre Klinik ve Laboratuvar Bulgularının Karşılaştırılması. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.* 2020;29(3):161-7.

208. Farthing M, Salam MA, Lindberg G, Dite P, Khalif I, Salazar-Lindo E, et al. Acute diarrhea in adults and children: a global perspective. *J Clin Gastroenterol.* 2013;47(1):12-20.
209. Tüzüner U, Gülçen BS, Özdemir M, Feyzioğlu B. Gastroenteritli Çocukların Dışkılarında Adenovirüs ve Rotavirüs Sıklığı ve Mevsimsel Dağılımı. *Klimik Dergisi. Klimik Dergisi.* 2016;29(3):121-4.
210. Kızılırmak A, Çalışkan E, Temizkan RC. Akut Gastroenteritli Çocuklarda Rotavirüs ve Adenovirüs Sıklığı. *Konuralp Medical Journal/Konuralp Tıp Dergisi.* 2017(9).
211. Adal E, Bezen D, Önal Z, Önal H. Süt çocukluğu dönemindeki akut gastroenteritlerde etiyolojik ve epidemiyolojik faktörler. *JOPP Derg.* 2011;3(1):35-40.
212. Ekemen A, Zorlu İ, Açıkgöz B, Pişkin İE, Ayoğlu F. Çocuklarda İshal Olgularının Tanımlayıcı Özellikleri. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi.* 2020;5(1):104-12.
213. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1999.
214. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2013: Türkiye İstatistik Kurumu; 2014 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2013->].
215. Özata M, Aslan Ş, Mete M. Rasyonel İlaç Kullanımının Hasta Güvenliğine Etkileri: Hekimlerin Rasyonel İlaç Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 2008(20):529-42.
216. Dogan N, Şensoy N, Temel R, Küçükköse F, Akyüz H, Erdal Y, et al. Aile Sağlığı Merkezlerinde Çalışan Hekimlerin Akılcı Antibiyotik Kullanımı Konusunda Farkındalıkları Ve Etki Eden Faktörler. *Kocatepe Tıp Dergisi.* 2021;22(3):155-60.
217. Aksoy Ş. Reçetelerin Reçeteleme Göstergelerine Göre İncelenmesi: Ankara İl Merkezi Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi; 2005.
218. Stojanović BB, Jankovic SM. An analysis of drug use indicators within primary care health facilities in Jagodina. *Medicus.* 2002;3(2):30-6.
219. Onuk A, Aslaner H, Gökçek MB, Çetin A, Sahin T, Doğan M, et al. Evaluation of Knowledge and Awareness Level of General Practitioners and Specialists in The Public Hospitals in Kayseri Province. *ANKARA MEDICAL JOURNAL.* 2020;20(3):520-30.
220. Ross S, Loke YK. Do educational interventions improve prescribing by medical students and junior doctors? A systematic review. *Br J Clin Pharmacol.* 2009;67(6):662-70.
221. Meyer JC, Summers RS, Möller H. Randomized, controlled trial of prescribing training in a South African province. *Med Educ.* 2001;35(9):833-40.

222. Akici A, Gelal A, Erenmemişoğlu A, Mellî M, Babaoğlu M, Oktay Ş. Akılcı İlaç Kullanımı Eğitimi Uygulama Sürecinde Türkiye'deki Tıp Fakültelerinde Farmakoloji Anabilim Dallarının Durumunun İncelenmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*. 2011;29(29):11-20.
223. Akici A, Kalaça S, Ugurlu MU, Karaalp A, Cali S, Oktay S. Impact of a short postgraduate course in rational pharmacotherapy for general practitioners. *Br J Clin Pharmacol*. 2004;57(3):310-21.
224. Ocek Z, Sahin H, Baksi G, Apaydin S. Development of a rational antibiotic usage course for dentists. *Eur J Dent Educ*. 2008;12(1):41-7.
225. Akın L. Su ve besinlerle bulaşan hastalıkların kontrolü. In: Güler Ç, Akın L, editors. *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2012. p. 1388-97.
226. Yavuz CI. 1998 ve 2008 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması verilerinde 5 yaş altı çocuklarda ishal ile ilişkili bazı çevresel özelliklerin incelenmesi. (Yandal Uzmanlık Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2013.
227. İstatistiklerle Kadın, 2019-2020 [Available from: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2019-33732>].
228. Bayram D, Vızdıklar C, Aydın V, İşli F, Akici A. Birinci basamakta reçeteleme trendi ve sık karşılaşılan tanılara ait reçetelerin incelenmesi: Türkiye verisi. Investigation of prescribing trends and prescriptions for common diagnoses in primary care: Nationwide data of Turkey. *Cukurova Medical Journal*. 2020;45:695-708.
229. Steffen R, Sack DA, Riopel L, Jiang ZD, Stürchler M, Ericsson CD, et al. Therapy of travelers' diarrhea with rifaximin on various continents. *Am J Gastroenterol*. 2003;98(5):1073-8.
230. Bourée P, Kouchner G, Ponti M. Double-blind study of traveller's diarrhoea using Nifuroxazide. *Trans R Soc Trop Med Hyg*. 1987;81(5):859.
231. Begovic B, Ahmedtagic S, Calkic L, Vehabović M, Kovacevic SB, Catic T, et al. Open Clinical Trial on Using Nifuroxazide Compared to Probiotics in Treating Acute Diarrhoeas in Adults. *Mater Sociomed*. 2016;28(6):454-8.
232. Kotloff LK. Acute Gastroenteritis in Children. In: Kliegman R, StGeme S, editors. *Nelson Textbook of Pediatrics*. 21 ed. Philadelphia: Elsevier/Saunders; 2019. p. 7998-8045.
233. Hirschhorn N. The treatment of acute diarrhea in children. An historical and physiological perspective. *Am J Clin Nutr*. 1980;33(3):637-63.
234. Barr W, Smith A. Acute diarrhea. *Am Fam Physician*. 2014;89(3):180-9.
235. Guarino A, Guandalini S, Lo Vecchio A. Probiotics for Prevention and Treatment of Diarrhea. *J Clin Gastroenterol*. 2015;49 Suppl 1:S37-45.
236. Allen SJ, Martinez EG, Gregorio GV, Dans LF. Probiotics for treating acute infectious diarrhoea. *Cochrane Database Syst Rev*. 2010;2010(11):Cd003048.

237. Wilkins T, Sequoia J. Probiotics for Gastrointestinal Conditions: A Summary of the Evidence. *Am Fam Physician*. 2017;96(3):170-8.
238. Ke B, Ran L, Wu S, Deng X, Ke C, Feng Z, et al. Survey of physician diagnostic and treatment practices for patients with acute diarrhea in Guangdong province, China. *Foodborne Pathog Dis*. 2012;9(1):47-53.
239. Lazzerini M. Oral zinc provision in acute diarrhea. *Curr Opin Clin Nutr Metab Care*. 2016;19(3):239-43.
240. Gottlieb T, Heather CS. Diarrhoea in adults (acute). *BMJ Clin Evid*. 2011;2011.
241. Erdeniz E, Dursun A. Çocuk Hastalarda Uygunsuz Antibiyotik Kullanımının Değerlendirilmesi: Nokta Prevalans Çalışması. *Çocuk Enfeksiyon Dergisi*. 2020;14(2):74 - 9.
242. Jabak SJ, Kawam L, El Mokahal A, Sharara AI. Management of acute diarrhea in the emergency department of a tertiary care university medical center. *J Int Med Res*. 2022;50(8):3000605221115385.
243. He WQ, Kirk MD, Hall J, Liu B. Prescribing Antimicrobial Drugs for Acute Gastroenteritis, Primary Care, Australia, 2013-2018. *Emerg Infect Dis*. 2021;27(5):1462-7.
244. Schmutz C, Bless PJ, Mäusezahl D, Jost M, Mäusezahl-Feuz M. Acute gastroenteritis in primary care: a longitudinal study in the Swiss Sentinel Surveillance Network, Sentinella. *Infection*. 2017;45(6):811-24.
245. Emberland KE, Wensaas KA, Litleskare S, Larsen L, Morch K, Ruths S, et al. Antibiotics for gastroenteritis in general practice and out-of-hour services in Norway 2006-15. *Fam Pract*. 2022;39(1):19-25.
246. Kilipanwambu A, Bwire GM, Myemba DT, Njiro BJ, Majigo MV. WHO/INRUD core prescribing indicators and antibiotic utilization patterns among primary health care facilities in Ilala district, Tanzania. *JAC Antimicrob Resist*. 2021;3(2):dlab049.
247. Younas M, Shah F, Khan J, ur Rehman SK, Imtiaz M, Qureshi MS, et al. Clinical Audit Of Treatment Of Acute Watery Diarrhoea In Paediatrics Unit, Hayatabad Medical Complex, Peshawar. *Journal of Postgraduate Medical Institute*. 2011;23(4).
248. Misganaw D, Abtew K. Evaluation of Antibiotic Utilization Pattern During Acute Diarrheal Disease at Chefa-Robit Health Center, Kemissie, North East Amhara, Ethiopia. *Drug Healthc Patient Saf*. 2020;12:169-75.
249. Gwimile JJ, Shekalaghe SA, Kapanda GN, Kisanga ER. Antibiotic prescribing practice in management of cough and/or diarrhoea in Moshi Municipality, Northern Tanzania: cross-sectional descriptive study. *Pan Afr Med J*. 2012;12:103.
250. Tekleab AM, Asfaw YM, Weldetsadik AY, Amaru GM. Antibiotic prescribing practice in the management of cough or diarrhea among children attending

- hospitals in Addis Ababa: a cross-sectional study. *Pediatric Health Med Ther.* 2017;8:93-8.
251. Howteerakul N, Higginbotham N, Dibley MJ. Antimicrobial use in children under five years with diarrhea in a central region province, Thailand. *Southeast Asian J Trop Med Public Health.* 2004;35(1):181-7.
  252. Nizami SQ, Khan IA, Bhutta ZA. Drug prescribing practices of general practitioners and paediatricians for childhood diarrhoea in Karachi, Pakistan. *Soc Sci Med.* 1996;42(8):1133-9.
  253. Malik OAA. Role of antimicrobials in the treatment of adult patients presenting to the emergency department with acute gastroenteritis - A mini review. *Pak J Med Sci.* 2017;33(2):488-92.
  254. Eroğlu M. Akut Gastroenterit Tanısıyla Hastanede Yatarak Tedavi Edilen Ve Sepsis Gelişen Hastaların Son 5 Yıllık Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi; 2020.
  255. Lanyero H, Ocan M, Obua C, Stålsby Lundborg C, Nanzigu S, Katureebe A, et al. Antibiotic use among children under five years with diarrhea in rural communities of Gulu, northern Uganda: a cross-sectional study. *BMC Public Health.* 2021;21(1):1254.
  256. Ergül AB, Gokcek İ, Çelik T, Torun YA. Çocuk hastalarda uygunsuz antibiyotik kullanımının değerlendirilmesi: Nokta prevalans çalışması. *Turkish Archives of Pediatrics.* 2018;53:17-23.
  257. Devrim İ, Gülfidan G, Tavlı V, Dizdärer C, Yaşar N, Oruç Y, et al. Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi'nde antibiyotik kullanımına ilişkin nokta prevalans çalışması. *Çocuk Enfeksiyon Derg.* 2009;3:11-3.
  258. Tartar A, Denk A, Özden M, Kirik Y, Akbulut A, Demirdağ K. Investigation of the Rationality of Antibiotic use in the Fırat University Hospital: A Point Prevalence Study. *Ankem Dergisi.* 2015.
  259. Azap A, Memikoğlu KO, Çokça F, Tekeli E. Bir üniversite hastanesinde bütçe uygulama talimatı öncesinde ve sonrasında antibiyotik kullanımı. *Flora İnfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Dergisi.* 2004;9(4):252-7.
  260. Yılmaz EM, Atilla A, Demirhan B, İmdat S, Kılıç SS. Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde antibiyotik kullanımına ilişkin nokta prevalans çalışması. *ANKEM Derg.* 2013;27:124-9.
  261. Alam MB, Ahmed FU, Rahman ME. Misuse of drugs in acute diarrhoea in under-five children. *Bangladesh Med Res Counc Bull.* 1998;24(2):27-31.
  262. Tulu S, Tadesse T, Alemayehu Gube A. Assessment of Antibiotic Utilization Pattern in Treatment of Acute Diarrhoea Diseases in Bishoftu General Hospital, Oromia Ethiopia. *Adv Med.* 2018;2018:2376825.
  263. Senn N, Rarau P, Salib M, Manong D, Siba P, Rogerson S, et al. Use of antibiotics within the IMCI guidelines in outpatient settings in Papua New Guinean children: an observational and effectiveness study. *PLoS One.* 2014;9(3):e90990.

264. Rhee C, Aol G, Ouma A, Audi A, Muema S, Auko J, et al. Inappropriate use of antibiotics for childhood diarrhea case management - Kenya, 2009-2016. *BMC Public Health*. 2019;19(Suppl 3):468.
265. Karadag A, Acikgoz ZC, Avci Z, Catal F, Gocer S, Gamberzade S, et al. Childhood diarrhoea in Ankara, Turkey: epidemiological and clinical features of rotavirus-positive versus rotavirus-negative cases. *Scand J Infect Dis*. 2005;37(4):269-75.
266. Gebeyehu E, Bantie L, Azage M. Inappropriate Use of Antibiotics and Its Associated Factors among Urban and Rural Communities of Bahir Dar City Administration, Northwest Ethiopia. *PLoS One*. 2015;10(9):e0138179.
267. Karimi G, Kabir K, Farrokhi B, Abbaszadeh E, Esmaeili ED, Khodamoradi F, et al. Prescribing pattern of antibiotics by family physicians in primary health care. *J Pharm Policy Pract*. 2023;16(1):11.
268. Hashimoto H, Matsui H, Sasabuchi Y, Yasunaga H, Kotani K, Nagai R, et al. Antibiotic prescription among outpatients in a prefecture of Japan, 2012-2013: a retrospective claims database study. *BMJ Open*. 2019;9(4):e026251.
269. Palin V, Mölter A, Belmonte M, Ashcroft DM, White A, Welfare W, et al. Antibiotic prescribing for common infections in UK general practice: variability and drivers. *J Antimicrob Chemother*. 2019;74(8):2440-50.
270. Schröder W, Sommer H, Gladstone BP, Foschi F, Hellman J, Evengard B, et al. Gender differences in antibiotic prescribing in the community: a systematic review and meta-analysis. *J Antimicrob Chemother*. 2016;71(7):1800-6.
271. Morgan DR, Chidi V, Owen RL. Gastroenteritis. In: Schlossberg D, editor. *Clinical infectious disease*. 2 ed. Cambridge: Cambridge University Press; 2015. p. 334–41.
272. Holloway KA, Rosella L, Henry D. The Impact of WHO Essential Medicines Policies on Inappropriate Use of Antibiotics. *PLoS One*. 2016;11(3):e0152020.
273. Awuor AO, Ogwel B, Powell H, Verani JR, Sow SO, Hossain MJ, et al. Antibiotic-Prescribing Practices for Management of Childhood Diarrhea in 3 Sub-Saharan African Countries: Findings From the Vaccine Impact on Diarrhea in Africa (VIDA) Study, 2015-2018. *Clin Infect Dis*. 2023;76(76 Suppl1):S32-s40.
274. Stefanoff P, Rogalska J, Czech M, Staszewska E, Rosinska M. Antibacterial prescriptions for acute gastrointestinal infections: uncovering the iceberg. *Epidemiol Infect*. 2013;141(4):859-67.
275. Sánchez X, Calderón N, Solis O, Jimbo Sotomayor R. Antibiotic Prescription Patterns in Children Under 5 Years of Age With Acute Diarrhea in Quito-Ecuador. *Journal of primary care & community health*. 2023;14:21501319231196110.
276. Efunshile AM, Ezeanosike O, Nwangwu CC, König B, Jokelainen P, Robertson LJ. Apparent overuse of antibiotics in the management of watery diarrhoea in children in Abakaliki, Nigeria. *BMC Infect Dis*. 2019;19(1):275.

277. Rogawski ET, Platts-Mills JA, Seidman JC, John S, Mahfuz M, Ulak M, et al. Use of antibiotics in children younger than two years in eight countries: a prospective cohort study. *Bull World Health Organ.* 2017;95(1):49-61.

8. EKLER

EK- 1. Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : 16949357 -

Konu :

ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 16 NİSAN 2019 SALI
Toplantı No : 2019/10
Proje No : GO 19/407 (Değerlendirme Tarihi: 16.04.2019)
Kurur No : 2019/10-43

Üniversitemiz Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Bahar Güçüz DOĞAN'ın sorumlu araştırmacı olduğu, Ecz. Mesil AKSOY ile birlikte çalışacağı ve Uzm. Dr. Fatma İŞLİ'nin doktora tezi olan, GO 19/407 kayıt numaralı, "*Türkiye'de Akut Gastroenterit Vakalarında Reçete Bilgi Sistemine Göre Reçeteleme Paterninin İzlenmesi ve Ankara İli Örneğinde Antibiyotik Reçetelenme Durumunun Değerlendirilmesi*" başlıklı proje önerisi araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, toplanacak verilerin güvenliği ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile ilgili hükümlerinin uygulanması sorumluluğu araştırmacılar tarafından kaydıyla 17 Nisan 2019-17 Mart 2020 tarihleri arasında geçerli olmak üzere etik açıdan uygun bulunmuştur. End. Mdh. Esmâ KADI'nın veri toplama aşamasında katkı yapacağı anlaşılmış, kayıtlarımıza eklenmiştir. Çalışma tamamlandığında sonuçlarını içeren bir rapor örneğinin Etik Kurulumuza gönderilmesi gerekmektedir.

1. Prof. Dr. Nürten AKARSU	(Başkan)	9 Doç. Dr. Gözde GİRGİN	(Üye)
2. Prof. Dr. Sevdâ F. MÜFTÜOĞLU	(Üye)	10 Doç. Dr. Fatma Visal OKUR	(Üye)
3. Prof. Dr. M. Yıldırım SAHİ	(Üye)	11. Doç. Dr. Can Ebru KURU	(Üye)
4. Prof. Dr. Necdet İZİNLI	(Üye)	12. Doç. Dr. H. Hüseyin FURNAGÖL	(Üye)
5. Prof. Dr. Ayşe Lale DOĞAN	(Üye)	13. Dr. Öğr. Üyesi Özay GÖKÖZ	(Üye)
6. Prof. Dr. Mintaze Kerem GÜNEL	(Üye)	14. Dr. Öğr. Üyesi Müge DEMİR	(Üye)
7. Prof. Dr. Oya Nuran EMİROĞLU	(Üye)	15. Öğr. Gör. Dr. Meltem ŞENGELEN	(Üye)
8. Doç. Dr. M. Özgür UYANIK	(Üye)	16. Av. Meltem ONURLU	(Üye)

EK- 2. Kurum İzni

TASNİF DIŞI
T.C.
SAĞLIK BAKANLIĞI
Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu

NORMAL

Sayı : 32776236-518E.39485
Konu : Reçete Bilgi Sistemi Veri Talebi

06.03.2019

Sayın Fatma İŞLİ

İlgi: 04.03.2019 tarih ve E.76999 sayılı yazınız.

Kurumumuzun izni ve desteği doğrultusunda, "Türkiye'de Akut Gastroenterit (AGE) Vakalarında Reçete Bilgi Sistemine Göre Reçeteleme Paterninin İzlenmesi ve Ankara İli Örneğinde Antibiyotik Reçetelenme Durumunun Değerlendirilmesi" adlı çalışmaya ilişkin veri talebi yazısı incelenmiştir. Çalışma kapsamında Ek 2'de belirtilen Reçete Bilgi Sistemi (RBS) verilerinin, 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4 karar sayılı "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşları ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Karanamesi"nin 508. maddesinin ikinci fıkrasının (i) ve (j) bentleri uyarınca, Ek 1'de belirtilen hususlara riayet edilmesi ve Ek 3'te bulunan taahhütnamenin imzalanarak tarafımıza iletilmesi koŐuluyla sadece araŐtırmacılarla paylaŐılabileceđi hususunda bilgilerinizi rica ederim.

Dr. Hakkı GÜRSÖZ
Kurum Başkanı

Ek 1: RBS Veri PaylaŐım Koşulları
Ek 2: RBS Aracılığıyla PaylaŐılacak Veriler
Ek 3: Gizlilik Taahhütnamesi

 Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu uyarınca elektronik olarak imzalanmıŐtır. Doküman <http://ebs.titck.gov.tr/Basvuru/Elmza/Kontrol> adresinden kontrol edilebilir. Güvenli elektronik imza aslı ile aynıdır. Dokümanın doğrulama kodu : SHY3ZWS6ZmxXYnUyZW56SHY3M0E

EK- 4. Orijinallik Raporu

TEZİN TAM BAŞLIĞI: TÜRKİYE'DE AKUT GASTROENTERİT VAKALARINDA REÇETE BİLGİ SİSTEMİNE GÖRE REÇETELEME PATERNİNİN İZLENMESİ VE ANKARA İLİ ÖRNEĞİNDE ANTİBİYOTİK REÇETELENME DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI: FATMA İŞLİ

DOSYANIN TOPLAM SAYFA SAYISI:189

tez			
ORJİNALLİK RAPORU			
% 12	% 12	% 2	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
BİRİNCİL KAYNAKLAR			
1	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı		% 5
2	titck.gov.tr İnternet Kaynağı		% 1
3	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı		% 1
4	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı		<% 1
5	www.tkgm.gov.tr İnternet Kaynağı		<% 1
6	acikerisim.medipol.edu.tr İnternet Kaynağı		<% 1
7	dspace.trakya.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı		<% 1
8	tfd.org.tr İnternet Kaynağı		<% 1
9	cdn.comu.edu.tr İnternet Kaynağı		<% 1

EK- 5. AGE Tanı Kodları

ICD10 Tanı Kodu	Tanı Açıklaması	Antibiyotik Endikasyon Durumu
A00	Kolera	Evet
A00.0	Kolera, Vibrio Cholerae 01, Biovar Kolera'ya Bağlı	Evet
A00.1	Kolera, Vibrio Cholerae 01, Biovar Eltor'a Bağlı	Evet
A00.9	Kolera, Tanımlanmamış	Evet
A01	Tifo ve Paratifo	Evet
A01.0	Tifo	Evet
A01.1	Paratifo A	Evet
A01.2	Paratifo B	Evet
A01.3	Paratifo C	Evet
A01.4	Paratifo, Tanımlanmamış	Evet
A02	Salmonella Enfeksiyonları, Diğer	Evet
A02.0	Salmonella Enteriti	Evet
A02.8	Salmonella Enfeksiyonları, Diğer Tanımlanmış	Evet
A02.9	Salmonella Enfeksiyonu, Tanımlanmamış	Evet
A03	Şigelloz	Evet
A03.0	Şigelloz, Shigella Dysenteriae'ye Bağlı	Evet
A03.1	Şigelloz, Shigella Flexneri'ye Bağlı	Evet
A03.2	Şigelloz, Shigella Boydii'ye Bağlı	Evet
A03.3	Şigelloz, Shigella Sonnei'ye Bağlı	Evet
A03.8	Şigellozlar, Diğer	Evet
A03.9	Şigelloz, Tanımlanmamış	Evet
A04	Bakteriyel Barsak Enfeksiyonları, Diğer	Evet
A04.0	Enteropatojenik Escherichia coli Enfeksiyonu	Evet
A04.1	Enterotoksijenik Escherichia coli Enfeksiyonu	Evet
A04.2	Enteroinvaziv Escherichia coli Enfeksiyonu	Evet
A04.3	Enterohemorajik Escherichia coli Enfeksiyonu	Hayır
A04.4	Barsak Escherichia coli Enfeksiyonları, Diğer	Evet
A04.5	Kampilobakter Enteriti	Evet
A04.6	Yersinia Enterocolitica'ya Bağlı Enterit	Evet
A04.7	Clostridium Difficile'ye Bağlı Enterokolit	Evet
A04.8	Bakteriyel Barsak Enfeksiyonları, Diğer Tanımlanmış	Evet
A04.9	Bakteriyel Barsak Enfeksiyonu, Tanımlanmamış	Evet
A05	Bakteriyel Gıda Zehirlenmeleri, Diğer, Başka Yerde Sınıflanmamış	Hayır
A05.0	Gıda Kökenli Stafilokok Zehirlenmesi	Hayır
A05.1	Botulizm	Hayır
A05.2	Gıda Kökenli Clostridium Perfringens [Clostridium Welchii] Zehirlenmesi	Hayır
A05.3	Gıda Kökenli Vibrio Parahaemolyticus Zehirlenmesi	Hayır
A05.4	Gıda Kökenli Bacillus Cereus Zehirlenmesi	Hayır
A05.8	Gıda Zehirlenmeleri, Diğer Tanımlanmış	Hayır
A05.9	Bakteriyel Gıda Zehirlenmesi, Tanımlanmamış	Hayır
A06	Amebiyaz	Evet
A06.0	Akut Amipli Dizanteri	Evet
A06.1	Kronik Barsak Amebiyazı	Evet
A06.2	Dizanterik Olmayan Amipli Kolit	Evet
A06.3	Ameboma, Bağırsakta	Evet
A06.9	Amebiyaz, Tanımlanmamış	Evet
A07	Protozoal Diğer Barsak Hastalıkları	Evet
A07.0	Balantidiyaz	Evet
A07.1	Giardiaz [Lambliaz]	Evet
A07.2	Kriptosporidiyoz	Evet
A07.3	İzosporiyaz	Evet
A07.8	Barsağın Protozoal Diğer Tanımlanmış Hastalıkları	Evet
A07.9	Barsağın Protozoal Hastalığı, Tanımlanmamış	Evet
A08	Viral ve Diğer Tanımlanmış Barsak Enfeksiyonları	Hayır
A08.0	Rotavirüs Enteriti	Hayır
A08.1	Norwalk Ajanına Bağlı Akut Gastroenteropati	Hayır
A08.2	Adenovirüs Enteriti	Hayır
A08.3	Viral Enteritler, Diğer	Hayır
A08.4	Viral Barsak Enfeksiyonu, Tanımlanmamış	Hayır
A08.5	Barsak Enfeksiyonları Diğer, Tanımlanmamış	Hayır
A09	Dişare ve Gastroenterit, Enfeksiyöz Kaynaklı Olduğu Tahmin Edilen	Hayır
K52	Enfektif Olmayan Diğer Gastroenterit ve Kolit	Hayır
K52.0	Gastroenterit ve Kolit, Radyasyona Bağlı	Hayır
K52.1	Toksik Gastroenterit ve Kolit	Hayır
K52.2	Allerjik ve Diyetik Gastroenterit ve Kolit	Hayır
K52.8	Gastroenterit ve Kolit Diğer, Tanımlanmış Enfektif Olmayan	Hayır
K52.9	Gastroenterit ve Kolit, Enfektif Olmayan, Tanımlanmamış	Hayır

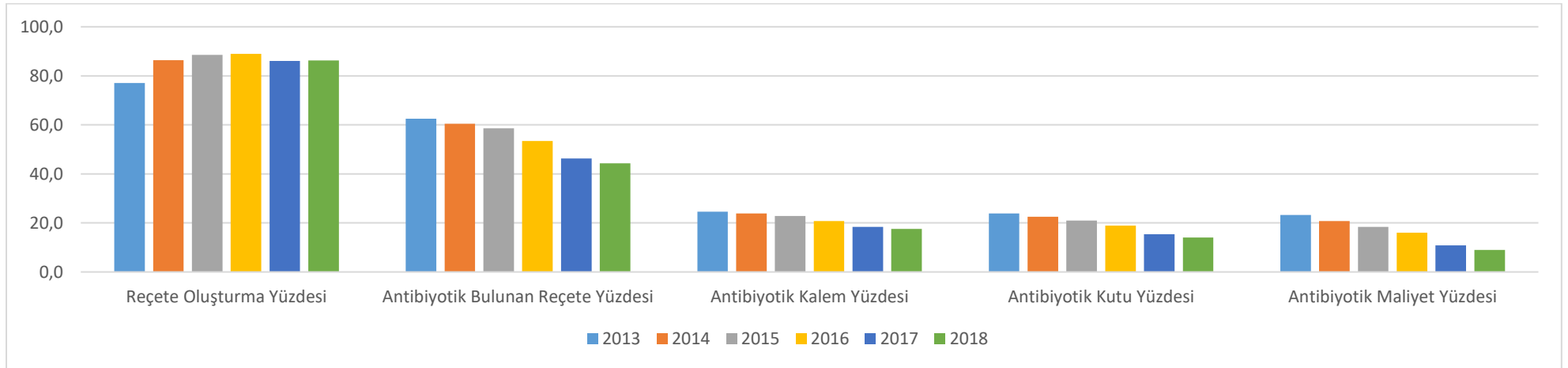
EK- 6. Ek Tablolar ve Şekiller

Türkiye Verisi Bulguları

Yere ve Zamana İlişkin Bulgular

Tablo 8. 1. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	2.220.713	1.710.737	77,0	1.070.092	62,6	5.445.295	1.338.659	24,6	6.590.470	1.575.095	23,9	68.761.585	15.979.961	23,2
2014	2.351.525	2.031.863	86,4	1.227.115	60,4	6.345.597	1.515.083	23,9	7.776.525	1.754.022	22,6	84.085.901	17.443.028	20,7
2015	2.238.055	1.981.736	88,5	1.160.899	58,6	6.213.612	1.418.504	22,8	7.789.816	1.636.009	21,0	88.423.565	16.257.518	18,4
2016	2.340.671	2.083.408	89,0	1.113.350	53,4	6.429.854	1.335.749	20,8	8.152.304	1.542.547	18,9	95.407.365	15.304.300	16,0
2017	2.152.601	1.851.831	86,0	857.240	46,3	5.369.573	988.266	18,4	7.244.322	1.117.381	15,4	90.956.707	9.892.611	10,9
2018	2.398.633	2.068.338	86,2	916.708	44,3	5.981.530	1.047.695	17,5	8.386.151	1.181.530	14,1	112.923.899	10.187.097	9,0
Toplam	13.702.198	11.727.913	85,6	6.345.404	54,1	35.785.461	7.643.956	21,4	45.939.588	8.806.584	19,2	540.559.023	85.064.515	15,7

Şekil 8. 1. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

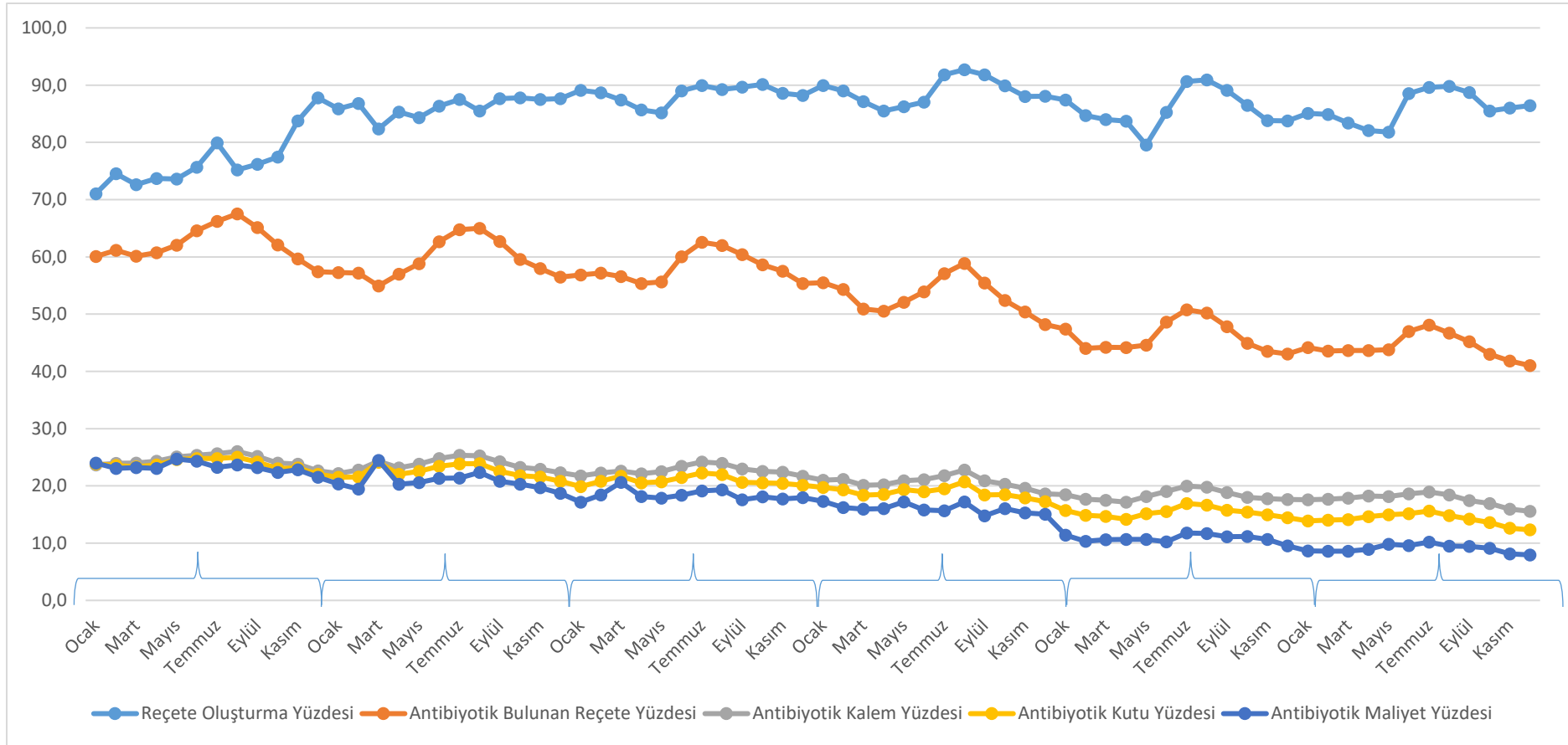
Tablo 8. 2. Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıllar	Aylar	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Ocak	142.501	101.230	71,0	60.838	60,1	319.345	75.614	23,7	389.848	93.058	23,9	4.113.461	986.451	24,0
	Şubat	121.398	90.468	74,5	55.336	61,2	287.308	68.814	24,0	352.183	82.963	23,6	3.819.048	880.173	23,0
	Mart	147.461	107.071	72,6	64.356	60,1	332.762	79.790	24,0	403.580	94.287	23,4	4.305.595	999.482	23,2
	Nisan	164.540	121.255	73,7	73.624	60,7	376.564	91.608	24,3	454.751	107.623	23,7	4.853.274	1.118.288	23,0
	Mayıs	201.738	148.460	73,6	92.112	62,0	460.385	115.446	25,1	551.819	135.774	24,6	5.556.744	1.372.300	24,7
	Haziran	200.597	151.742	75,6	97.984	64,6	487.022	123.580	25,4	587.098	145.652	24,8	5.947.597	1.446.998	24,3
	Temmuz	226.174	180.762	79,9	119.681	66,2	592.357	151.741	25,6	719.213	178.416	24,8	7.444.294	1.732.013	23,3
	Ağustos	221.151	166.288	75,2	112.281	67,5	545.907	142.083	26,0	661.658	165.486	25,0	6.846.961	1.620.781	23,7
	Eylül	239.804	182.684	76,2	119.005	65,1	594.110	149.476	25,2	719.880	173.970	24,2	7.499.492	1.739.295	23,2
	Ekim	181.326	140.427	77,4	87.187	62,1	454.692	109.106	24,0	551.073	126.795	23,0	5.821.881	1.300.732	22,3
	Kasım	200.269	167.791	83,8	100.081	59,6	519.424	123.737	23,8	621.760	143.930	23,1	6.362.099	1.451.809	22,8
	Aralık	173.754	152.559	87,8	87.607	57,4	475.419	107.664	22,6	577.607	127.141	22,0	6.191.139	1.331.637	21,5
2014	Ocak	151.180	129.803	85,9	74.320	57,3	413.432	91.719	22,2	512.313	110.345	21,5	5.717.584	1.163.731	20,4
	Şubat	128.883	111.863	86,8	63.987	57,2	345.835	78.710	22,8	431.311	93.004	21,6	4.903.023	953.721	19,5
	Mart	100.840	83.061	82,4	45.617	54,9	223.543	54.426	24,3	254.067	61.376	24,2	2.356.462	576.346	24,5
	Nisan	171.349	146.180	85,3	83.313	57,0	441.301	102.284	23,2	542.287	119.502	22,0	5.961.797	1.210.139	20,3
	Mayıs	186.280	157.092	84,3	92.426	58,8	478.747	114.102	23,8	589.718	133.094	22,6	6.379.835	1.311.574	20,6
	Haziran	195.455	168.759	86,3	105.741	62,7	534.296	132.347	24,8	659.788	154.779	23,5	7.140.453	1.522.185	21,3
	Temmuz	210.595	184.240	87,5	119.335	64,8	589.971	149.689	25,4	728.316	173.882	23,9	7.806.141	1.669.861	21,4
	Ağustos	324.579	277.509	85,5	180.364	65,0	887.475	224.028	25,2	1.072.375	256.093	23,9	10.972.072	2.455.066	22,4
	Eylül	309.759	271.432	87,6	170.176	62,7	864.282	209.404	24,2	1.055.278	238.055	22,6	11.361.560	2.366.314	20,8
	Ekim	222.597	195.417	87,8	116.417	59,6	614.952	142.955	23,2	747.750	163.103	21,8	8.084.706	1.640.451	20,3
	Kasım	174.478	152.661	87,5	88.500	58,0	475.797	109.130	22,9	588.435	126.937	21,6	6.548.536	1.290.036	19,7
	Aralık	175.530	153.846	87,6	86.919	56,5	475.966	106.289	22,3	594.887	123.852	20,8	6.853.732	1.283.605	18,7
2015	Ocak	124.202	110.656	89,1	62.892	56,8	356.939	77.623	21,7	464.059	92.319	19,9	5.642.272	967.293	17,1
	Şubat	129.577	114.923	88,7	65.737	57,2	362.140	80.685	22,3	461.560	95.994	20,8	5.460.611	1.006.525	18,4
	Mart	157.484	137.697	87,4	77.912	56,6	420.800	95.152	22,6	518.053	112.318	21,7	5.709.154	1.178.821	20,6
	Nisan	164.417	140.859	85,7	77.953	55,3	428.560	94.896	22,1	539.454	110.697	20,5	6.232.144	1.131.129	18,1
	Mayıs	166.767	142.034	85,2	79.018	55,6	425.670	95.726	22,5	531.790	110.291	20,7	6.011.503	1.074.364	17,9
	Haziran	193.051	171.791	89,0	103.148	60,0	541.465	126.951	23,4	682.940	146.703	21,5	7.744.913	1.424.801	18,4
	Temmuz	218.351	196.377	89,9	122.827	62,5	626.571	151.466	24,2	781.373	174.084	22,3	8.617.652	1.650.329	19,2
	Ağustos	271.515	242.302	89,2	150.232	62,0	766.517	183.417	23,9	946.731	208.109	22,0	10.270.456	1.984.427	19,3
	Eylül	213.405	191.350	89,7	115.555	60,4	611.798	140.444	23,0	771.878	159.267	20,6	8.843.811	1.553.832	17,6
	Ekim	224.660	202.535	90,2	118.782	58,6	639.613	144.271	22,6	791.576	162.532	20,5	8.893.704	1.609.700	18,1
	Kasım	182.800	161.965	88,6	93.147	57,5	508.188	113.911	22,4	642.622	131.276	20,4	7.410.633	1.312.862	17,7
	Aralık	191.826	169.247	88,2	93.696	55,4	525.351	113.962	21,7	657.780	132.419	20,1	7.586.712	1.363.435	18,0

Tablo 8. 2. Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018) (Devam).

Yıllar	Aylar	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Ocak	141.234	127.009	89,9	70.466	55,5	409.921	86.013	21,0	526.130	103.944	19,8	6.346.540	1.098.455	17,3
	Şubat	139.998	124.610	89,0	67.677	54,3	388.570	82.144	21,1	502.713	97.006	19,3	6.179.366	1.002.729	16,2
	Mart	162.936	141.969	87,1	72.296	50,9	431.397	86.819	20,1	556.834	102.234	18,4	6.805.058	1.084.447	15,9
	Nisan	172.955	147.906	85,5	74.763	50,5	440.005	88.922	20,2	558.306	103.323	18,5	6.600.574	1.060.101	16,1
	Mayıs	233.603	201.433	86,2	104.880	52,1	598.543	125.169	20,9	745.339	144.293	19,4	8.331.226	1.433.624	17,2
	Haziran	211.995	184.528	87,0	99.438	53,9	566.598	119.529	21,1	726.383	137.992	19,0	8.610.574	1.359.926	15,8
	Temmuz	181.207	166.342	91,8	94.992	57,1	524.981	114.544	21,8	672.025	130.922	19,5	7.897.496	1.235.893	15,6
	Ağustos	259.637	240.713	92,7	141.670	58,9	755.548	172.273	22,8	949.849	197.027	20,7	10.664.284	1.834.768	17,2
	Eylül	204.504	187.773	91,8	104.077	55,4	596.659	124.642	20,9	767.653	141.305	18,4	9.267.389	1.368.766	14,8
	Ekim	223.374	200.812	89,9	105.245	52,4	617.685	125.280	20,3	768.194	141.955	18,5	8.695.014	1.395.851	16,1
	Kasım	217.002	191.004	88,0	96.268	50,4	581.993	114.091	19,6	730.776	130.835	17,9	8.463.851	1.293.074	15,3
	Aralık	192.226	169.309	88,1	81.578	48,2	517.954	96.323	18,6	648.102	111.711	17,2	7.545.994	1.136.666	15,1
2017	Ocak	129.673	113.367	87,4	53.751	47,4	339.794	62.787	18,5	469.837	73.790	15,7	6.207.723	709.556	11,4
	Şubat	122.934	104.140	84,7	45.864	44,0	300.162	53.079	17,7	416.620	61.994	14,9	5.563.537	575.376	10,3
	Mart	168.155	141.276	84,0	62.435	44,2	414.913	72.528	17,5	572.395	83.946	14,7	7.452.847	790.056	10,6
	Nisan	177.070	148.212	83,7	65.462	44,2	444.950	76.305	17,1	624.493	88.572	14,2	8.132.573	867.642	10,7
	Mayıs	172.714	137.364	79,5	61.226	44,6	388.417	70.485	18,1	527.711	80.068	15,2	6.818.258	727.478	10,7
	Haziran	142.893	121.846	85,3	59.212	48,6	360.512	68.558	19,0	500.206	77.624	15,5	6.622.731	679.203	10,3
	Temmuz	195.215	176.913	90,6	89.843	50,8	518.957	103.755	20,0	687.349	116.299	16,9	8.199.926	965.351	11,8
	Ağustos	204.017	185.499	90,9	93.128	50,2	541.821	107.137	19,8	714.616	118.865	16,6	8.599.336	1.003.781	11,7
	Eylül	243.971	217.342	89,1	103.950	47,8	631.630	119.030	18,8	834.057	131.541	15,8	9.970.889	1.110.619	11,1
	Ekim	240.747	208.215	86,5	93.492	44,9	593.801	106.964	18,0	768.720	118.735	15,4	9.093.620	1.016.358	11,2
	Kasım	192.310	161.215	83,8	70.131	43,5	452.000	80.246	17,8	601.147	89.860	14,9	7.342.562	782.680	10,7
	Aralık	162.902	136.442	83,8	58.746	43,1	382.616	67.392	17,6	527.171	76.087	14,4	6.952.707	664.512	9,6
2018	Ocak	134.881	114.779	85,1	50.692	44,2	333.240	58.629	17,6	483.871	67.296	13,9	6.908.930	597.515	8,6
	Şubat	127.708	108.420	84,9	47.241	43,6	306.756	54.260	17,7	444.060	62.349	14,0	6.298.356	542.858	8,6
	Mart	146.290	121.986	83,4	53.242	43,6	341.314	61.051	17,9	495.872	70.127	14,1	7.041.061	606.555	8,6
	Nisan	163.930	134.565	82,1	58.766	43,7	368.247	67.085	18,2	517.620	75.702	14,6	7.196.094	642.036	8,9
	Mayıs	217.600	177.955	81,8	77.920	43,8	487.258	88.327	18,1	660.321	98.876	15,0	8.470.139	830.511	9,8
	Haziran	179.705	159.090	88,5	74.721	47,0	457.236	85.038	18,6	630.587	95.482	15,1	8.210.573	785.424	9,6
	Temmuz	226.471	202.963	89,6	97.580	48,1	587.210	111.142	18,9	793.864	123.931	15,6	10.029.149	1.021.127	10,2
	Ağustos	204.629	183.742	89,8	85.838	46,7	529.119	97.464	18,4	725.627	107.577	14,8	9.383.630	891.835	9,5
	Eylül	267.116	237.059	88,7	107.136	45,2	697.384	121.822	17,5	960.264	136.640	14,2	12.410.885	1.171.940	9,4
	Ekim	256.330	219.132	85,5	94.218	43,0	633.599	107.412	17,0	879.255	119.746	13,6	11.530.766	1.048.442	9,1
	Kasım	251.684	216.478	86,0	90.523	41,8	654.443	104.290	15,9	941.282	118.643	12,6	13.146.699	1.071.510	8,2
	Aralık	222.289	192.169	86,5	78.831	41,0	585.724	91.175	15,6	853.528	105.161	12,3	12.297.617	977.346	7,9

Şekil 8. 2. Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Tablo 8. 3. Coğrafi Bölgelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Coğrafi Bölge	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Akdeniz	345.161	307.933	89,2	227.657	73,9	1.040.561	298.757	28,7	1.280.344	366.571	28,6	13.373.621	3.828.515	28,6
	Doğu Anadolu	117.796	90.169	76,5	68.896	76,4	279.048	86.628	31,0	319.659	93.267	29,2	3.068.467	805.183	26,2
	Ege	272.563	217.264	79,7	110.637	50,9	678.769	130.005	19,2	821.826	151.644	18,5	8.805.416	1.622.998	18,4
	Güneydoğu Anadolu	264.516	220.897	83,5	186.995	84,7	794.250	265.993	33,5	948.229	344.265	36,3	7.939.435	3.158.123	39,8
	İç Anadolu	325.682	206.326	63,4	135.503	65,7	636.601	167.059	26,2	766.162	181.216	23,7	8.438.161	1.843.842	21,9
	Karadeniz	199.531	137.397	68,9	80.940	58,9	427.716	93.687	21,9	526.218	100.594	19,1	5.984.487	1.033.241	17,3
	Marmara	695.464	530.751	76,3	259.464	48,9	1.588.350	296.530	18,7	1.928.032	337.538	17,5	21.151.998	3.688.059	17,4
2014	Akdeniz	373.685	342.263	91,6	249.274	72,8	1.150.939	322.618	28,0	1.435.912	387.692	27,0	15.572.489	4.032.235	25,9
	Doğu Anadolu	122.344	99.008	80,9	73.697	74,4	302.206	90.370	29,9	350.796	96.009	27,4	3.630.150	810.997	22,3
	Ege	287.769	238.596	82,9	117.484	49,2	734.090	137.737	18,8	904.445	157.806	17,4	10.102.919	1.670.957	16,5
	Güneydoğu Anadolu	301.599	277.998	92,2	227.314	81,8	980.239	312.101	31,8	1.163.245	390.922	33,6	9.953.456	3.552.048	35,7
	İç Anadolu	341.511	282.966	82,9	175.073	61,9	831.499	212.796	25,6	1.018.387	229.683	22,6	11.538.786	2.259.908	19,6
	Karadeniz	218.197	179.943	82,5	101.871	56,6	547.289	117.339	21,4	679.016	126.871	18,7	7.684.568	1.252.224	16,3
	Marmara	706.420	611.089	86,5	282.402	46,2	1.799.335	322.122	17,9	2.224.724	365.039	16,4	25.603.534	3.864.660	15,1
2015	Akdeniz	344.203	319.002	92,7	224.976	70,5	1.078.110	289.474	26,9	1.381.805	350.943	25,4	15.637.720	3.648.171	23,3
	Doğu Anadolu	98.508	87.370	88,7	62.772	71,8	262.770	75.636	28,8	312.513	80.120	25,6	3.418.949	681.226	19,9
	Ege	294.067	258.576	87,9	125.300	48,5	805.343	146.182	18,2	1.018.205	168.062	16,5	11.851.981	1.760.770	14,9
	Güneydoğu Anadolu	267.457	249.537	93,3	200.988	80,5	880.848	272.670	31,0	1.052.416	335.639	31,9	9.359.786	3.005.558	32,1
	İç Anadolu	319.034	268.914	84,3	163.925	61,0	792.980	197.538	24,9	988.700	213.057	21,5	11.707.937	2.099.539	17,9
	Karadeniz	207.511	179.592	86,5	100.754	56,1	554.246	115.415	20,8	703.764	124.787	17,7	8.276.634	1.208.710	14,6
	Marmara	707.275	618.745	87,5	282.184	45,6	1.839.315	321.589	17,5	2.332.413	363.401	15,6	28.170.558	3.853.542	13,7
2016	Akdeniz	358.533	331.560	92,5	224.927	67,8	1.108.440	287.426	25,9	1.426.431	346.392	24,3	16.306.553	3.530.628	21,7
	Doğu Anadolu	87.254	79.356	90,9	53.559	67,5	236.792	63.720	26,9	290.933	67.926	23,3	3.471.132	579.144	16,7
	Ege	297.932	262.659	88,2	112.381	42,8	798.056	129.206	16,2	1.019.342	149.840	14,7	12.151.622	1.599.021	13,2
	Güneydoğu Anadolu	287.264	269.675	93,9	191.912	71,2	928.507	247.802	26,7	1.117.439	307.725	27,5	10.084.425	2.706.886	26,8
	İç Anadolu	332.435	281.353	84,6	152.502	54,2	807.785	178.446	22,1	1.026.401	192.533	18,8	12.591.504	1.927.703	15,3
	Karadeniz	188.157	168.670	89,6	88.699	52,6	515.603	101.457	19,7	672.424	109.158	16,2	8.465.359	1.052.462	12,4
	Marmara	789.096	690.135	87,5	289.370	41,9	2.034.671	327.692	16,1	2.599.334	368.973	14,2	32.336.771	3.908.456	12,1
2017	Akdeniz	287.271	258.355	89,9	154.018	59,6	790.507	184.333	23,3	1.022.149	214.658	21,0	11.611.473	1.951.042	16,8
	Doğu Anadolu	111.408	101.076	90,7	60.120	59,5	288.569	69.173	24,0	425.699	74.204	17,4	4.956.478	579.557	11,7
	Ege	270.102	226.095	83,7	84.056	37,2	644.166	93.902	14,6	859.802	106.599	12,4	10.793.007	1.030.722	9,5
	Güneydoğu Anadolu	270.522	251.546	93,0	152.192	60,5	808.703	182.639	22,6	1.083.180	220.105	20,3	10.644.466	1.722.188	16,2
	İç Anadolu	385.774	322.058	83,5	154.441	48,0	945.328	178.305	18,9	1.301.166	193.959	14,9	17.422.673	1.787.853	10,3
	Karadeniz	198.946	176.819	88,9	78.803	44,6	528.917	87.679	16,6	746.921	94.986	12,7	10.261.807	869.214	8,5
	Marmara	628.578	515.882	82,1	173.610	33,7	1.363.383	192.235	14,1	1.805.405	212.870	11,8	25.266.804	1.952.035	7,7
2018	Akdeniz	341.070	305.643	89,6	171.139	56,0	950.403	202.026	21,3	1.267.619	236.848	18,7	15.556.706	2.136.204	13,7
	Doğu Anadolu	119.992	110.164	91,8	62.899	57,1	309.910	72.038	23,2	514.064	76.595	14,9	6.342.281	597.741	9,4
	Ege	290.264	241.691	83,3	86.304	35,7	676.878	95.766	14,1	916.266	106.321	11,6	12.565.481	975.865	7,8
	Güneydoğu Anadolu	316.336	291.996	92,3	168.150	57,6	935.640	197.329	21,1	1.365.261	236.723	17,3	16.202.120	1.844.661	11,4
	İç Anadolu	473.699	396.871	83,8	181.185	45,7	1.156.575	208.356	18,0	1.608.374	226.711	14,1	21.854.067	2.013.627	9,2
	Karadeniz	216.002	193.087	89,4	81.343	42,1	568.786	90.417	15,9	821.164	97.536	11,9	12.172.251	859.534	7,1
	Marmara	641.270	528.886	82,5	165.688	31,3	1.383.338	181.763	13,1	1.893.403	200.796	10,6	28.230.993	1.759.465	6,2

Tablo 8. 4. İBBS- Düzey 1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	İBBS-Düzey 1	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Akdeniz	345.161	307.933	89,2	227.657	73,9	1.040.561	298.757	28,7	1.280.344	366.571	28,6	13.373.621	3.828.515	28,6
	Batı Anadolu	182.454	105.617	57,9	64.094	60,7	314.397	77.636	24,7	377.500	83.531	22,1	4.163.648	852.163	20,5
	Batı Karadeniz	106.987	69.383	64,9	43.994	63,4	215.945	52.211	24,2	274.845	56.160	20,4	3.312.206	586.730	17,7
	Batı Marmara	96.775	85.234	88,1	43.189	50,7	265.804	49.524	18,6	319.424	54.984	17,2	3.427.912	609.818	17,8
	Doğu Karadeniz	69.004	45.898	66,5	25.416	55,4	144.106	28.823	20,0	175.048	31.161	17,8	1.967.944	323.747	16,5
	Doğu Marmara	274.075	228.929	83,5	116.339	50,8	686.644	132.868	19,4	821.907	151.812	18,5	8.536.123	1.583.501	18,6
	Ege	272.563	217.264	79,7	110.637	50,9	678.769	130.005	19,2	821.826	151.644	18,5	8.805.416	1.622.998	18,4
	Güneydoğu Anadolu	264.516	220.897	83,5	186.995	84,7	794.250	265.993	33,5	948.229	344.265	36,3	7.939.435	3.158.123	39,8
	İstanbul	367.542	251.648	68,5	119.405	47,4	746.997	136.542	18,3	918.450	154.857	16,9	10.553.896	1.739.888	16,5
	Kuzeydoğu Anadolu	59.392	41.627	70,1	30.893	74,2	129.335	38.448	29,7	149.591	41.583	27,8	1.484.990	345.158	23,2
2014	Orta Anadolu	121.280	85.578	70,6	62.346	72,9	272.754	78.447	28,8	326.274	85.538	26,2	3.547.270	858.882	24,2
	Ortadoğu Anadolu	60.964	50.729	83,2	39.127	77,1	155.733	49.405	31,7	177.032	52.989	29,9	1.649.123	470.436	28,5
	Akdeniz	373.685	342.263	91,6	249.274	72,8	1.150.939	322.618	28,0	1.435.912	387.692	27,0	15.572.489	4.032.235	25,9
	Batı Anadolu	190.782	156.846	82,2	86.911	55,4	440.629	102.753	23,3	537.561	109.362	20,3	6.171.978	1.115.216	18,1
	Batı Karadeniz	116.443	94.863	81,5	57.161	60,3	288.006	66.807	23,2	364.828	71.980	19,7	4.311.077	712.258	16,5
	Batı Marmara	99.795	87.303	87,5	42.356	48,5	269.939	48.331	17,9	332.525	53.965	16,2	3.815.750	579.415	15,2
	Doğu Karadeniz	74.793	60.447	80,8	31.779	52,6	184.416	36.391	19,7	229.530	40.093	17,5	2.557.635	408.106	16,0
	Doğu Marmara	297.012	256.423	86,3	125.498	48,9	760.981	144.106	18,9	919.433	162.269	17,6	9.818.620	1.661.391	16,9
	Ege	287.769	238.596	82,9	117.484	49,2	734.090	137.737	18,8	904.445	157.806	17,4	10.102.919	1.670.957	16,5
	Güneydoğu Anadolu	301.599	277.998	92,2	227.314	81,8	980.239	312.101	31,8	1.163.245	390.922	33,6	9.953.456	3.552.048	35,7
2015	İstanbul	356.648	308.966	86,6	137.662	44,6	899.131	156.446	17,4	1.129.146	177.518	15,7	13.671.358	1.901.492	13,9
	Kuzeydoğu Anadolu	59.535	47.447	79,7	33.727	71,1	144.871	40.839	28,2	171.345	43.458	25,4	1.811.098	350.091	19,3
	Orta Anadolu	127.267	105.940	83,2	76.143	71,9	325.780	95.442	29,3	397.659	104.183	26,2	4.371.724	982.915	22,5
	Ortadoğu Anadolu	66.197	54.771	82,7	41.806	76,3	166.576	51.512	30,9	190.896	54.774	28,7	1.927.797	476.905	24,7
	Akdeniz	344.203	319.002	92,7	224.976	70,5	1.078.110	289.474	26,9	1.381.805	350.943	25,4	15.637.720	3.648.171	23,3
	Batı Anadolu	179.129	148.631	83,0	81.923	55,1	423.236	97.025	22,9	527.727	103.722	19,7	6.344.733	1.068.062	16,8
	Batı Karadeniz	107.289	92.459	86,2	54.271	58,7	283.435	62.671	22,1	370.168	67.940	18,4	4.580.998	658.138	14,4
	Batı Marmara	107.006	96.608	90,3	46.053	47,7	300.128	52.551	17,5	374.522	58.272	15,6	4.321.248	620.462	14,4
	Doğu Karadeniz	75.045	63.582	84,7	34.647	54,5	199.087	39.713	19,9	249.459	43.146	17,3	2.847.600	431.237	15,1
	Doğu Marmara	299.971	263.675	87,9	127.536	48,4	791.645	146.506	18,5	977.123	165.422	16,9	10.796.322	1.701.749	15,8
Ege	294.067	258.576	87,9	125.300	48,5	805.343	146.182	18,2	1.018.205	168.062	16,5	11.851.981	1.760.770	14,9	
Güneydoğu Anadolu	267.457	249.537	93,3	200.988	80,5	880.848	272.670	31,0	1.052.416	335.639	31,9	9.359.786	3.005.558	32,1	
İstanbul	345.586	299.081	86,5	130.217	43,5	875.732	147.991	16,9	1.139.357	167.250	14,7	14.887.985	1.794.111	12,1	
Kuzeydoğu Anadolu	49.785	44.136	88,7	30.146	68,3	133.558	35.746	26,8	162.189	37.835	23,3	1.872.659	306.346	16,4	
Orta Anadolu	116.101	99.682	85,9	69.859	70,1	302.895	85.494	28,2	374.234	92.818	24,8	4.251.667	869.244	20,4	
Ortadoğu Anadolu	52.416	46.767	89,2	34.983	74,8	139.595	42.481	30,4	162.611	44.960	27,6	1.670.866	393.669	23,6	

Tablo 8. 4. İBBS- Düzey 1'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018) (Devam).

Yıl	İBBS-Düzey 1	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Akdeniz	358.533	331.560	92,5	224.927	67,8	1.108.440	287.426	25,9	1.426.431	346.392	24,3	16.306.553	3.530.628	21,7
	Batı Anadolu	194.787	159.236	81,7	75.986	47,7	442.167	87.539	19,8	562.055	93.490	16,6	7.086.180	993.613	14,0
	Batı Karadeniz	103.112	91.542	88,8	49.867	54,5	277.655	57.329	20,6	371.764	61.725	16,6	4.841.375	596.312	12,3
	Batı Marmara	109.374	99.400	90,9	42.780	43,0	307.025	48.639	15,8	390.775	53.543	13,7	4.780.660	577.079	12,1
	Doğu Karadeniz	62.724	56.534	90,1	29.496	52,2	175.688	34.060	19,4	227.215	36.871	16,2	2.875.608	367.671	12,8
	Doğu Marmara	314.656	278.603	88,5	123.177	44,2	828.991	140.418	16,9	1.032.547	157.470	15,3	11.613.360	1.611.149	13,9
	Ege	297.932	262.659	88,2	112.381	42,8	798.056	129.206	16,2	1.019.342	149.840	14,7	12.151.622	1.599.021	13,2
	Güneydoğu Anadolu	287.264	269.675	93,9	191.912	71,2	928.507	247.802	26,7	1.117.439	307.725	27,5	10.084.425	2.706.886	26,8
	İstanbul	410.790	353.811	86,1	143.842	40,7	1.027.558	162.036	15,8	1.337.046	183.120	13,7	17.816.601	1.961.415	11,0
	Kuzeydoğu Anadolu	39.771	36.507	91,8	22.661	62,1	109.305	26.201	24,0	138.751	27.812	20,0	1.794.794	224.675	12,5
2017	Orta Anadolu	111.953	98.863	88,3	64.123	64,9	292.336	76.123	26,0	368.217	82.860	22,5	4.282.254	770.361	18,0
	Ortadoğu Anadolu	49.775	45.018	90,4	32.198	71,5	134.126	38.970	29,1	160.722	41.699	25,9	1.773.935	365.491	20,6
	Akdeniz	287.271	258.355	89,9	154.018	59,6	790.507	184.333	23,3	1.022.149	214.658	21,0	11.611.473	1.951.042	16,8
	Batı Anadolu	231.997	187.308	80,7	76.109	40,6	539.436	86.969	16,1	761.747	94.341	12,4	10.558.545	943.890	8,9
	Batı Karadeniz	113.521	100.788	88,8	45.497	45,1	302.220	50.820	16,8	441.768	55.588	12,6	6.322.917	511.229	8,1
	Batı Marmara	79.606	68.377	85,9	23.629	34,6	182.093	26.515	14,6	226.832	29.104	12,8	2.856.861	281.770	9,9
	Doğu Karadeniz	68.656	60.848	88,6	27.603	45,4	185.369	30.978	16,7	256.658	33.307	13,0	3.445.620	310.533	9,0
	Doğu Marmara	231.711	192.011	82,9	67.838	35,3	499.263	75.070	15,0	618.491	82.529	13,3	7.306.924	710.384	9,7
	Ege	270.102	226.095	83,7	84.056	37,2	644.166	93.902	14,6	859.802	106.599	12,4	10.793.007	1.030.722	9,5
	Güneydoğu Anadolu	270.522	251.546	93,0	152.192	60,5	808.703	182.639	22,6	1.083.180	220.105	20,3	10.644.466	1.722.188	16,2
2018	İstanbul	358.203	291.349	81,3	97.262	33,4	785.824	107.532	13,7	1.098.119	119.432	10,9	17.049.441	1.123.467	6,6
	Kuzeydoğu Anadolu	42.455	38.412	90,5	21.152	55,1	108.232	23.716	21,9	145.436	25.582	17,6	1.861.726	193.612	10,4
	Orta Anadolu	128.022	112.674	88,0	68.245	60,6	339.672	79.613	23,4	445.510	86.760	19,5	5.356.003	723.098	13,5
	Ortadoğu Anadolu	70.535	64.068	90,8	39.639	61,9	184.088	46.179	25,1	284.630	49.376	17,3	3.149.725	390.676	12,4
	Akdeniz	341.070	305.643	89,6	171.139	56,0	950.403	202.026	21,3	1.267.619	236.848	18,7	15.556.706	2.136.204	13,7
	Batı Anadolu	288.596	231.600	80,3	89.719	38,7	663.206	102.228	15,4	948.534	111.462	11,8	13.289.055	1.073.959	8,1
	Batı Karadeniz	123.190	110.078	89,4	47.403	43,1	324.643	52.811	16,3	483.622	57.280	11,8	7.398.862	513.022	6,9
	Batı Marmara	87.935	76.587	87,1	23.989	31,3	203.266	26.468	13,0	256.058	28.605	11,2	3.427.037	255.929	7,5
	Doğu Karadeniz	76.088	68.252	89,7	28.630	41,9	205.795	31.989	15,5	293.802	34.402	11,7	4.306.991	302.129	7,0
	Doğu Marmara	237.779	198.311	83,4	65.955	33,3	505.044	72.531	14,4	639.170	79.646	12,5	7.958.804	653.723	8,2
2018	Ege	290.264	241.691	83,3	86.304	35,7	676.878	95.766	14,1	916.266	106.321	11,6	12.565.481	975.865	7,8
	Güneydoğu Anadolu	316.336	291.996	92,3	168.150	57,6	935.640	197.329	21,1	1.365.261	236.723	17,3	16.202.120	1.844.661	11,4
	İstanbul	362.752	295.041	81,3	92.122	31,2	791.911	101.199	12,8	1.155.815	112.613	9,7	19.064.326	1.021.080	5,4
	Kuzeydoğu Anadolu	44.707	41.293	92,4	21.686	52,5	116.057	24.199	20,9	160.144	25.571	16,0	2.171.225	191.836	8,8
	Orta Anadolu	152.624	137.163	89,9	79.687	58,1	409.694	92.527	22,6	539.773	100.202	18,6	6.731.883	807.115	12,0
	Ortadoğu Anadolu	77.292	70.683	91,4	41.924	59,3	198.993	48.622	24,4	360.087	51.857	14,4	4.251.408	411.573	9,7

Tablo 8. 5. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	90.196	84.780	94,0	66.676	78,6	299.441	88.956	29,7	367.870	107.446	29,2	3.824.180	1.253.777	32,8
ADIYAMAN	13.422	9.315	69,4	7.831	84,1	29.676	10.521	35,5	33.441	11.692	35,0	304.083	103.749	34,1
AFYONKARAHİSAR	28.214	24.541	87,0	15.256	62,2	85.351	18.689	21,9	105.434	21.611	20,5	1.173.102	233.747	19,9
AĞRI	12.414	9.900	79,7	7.755	78,3	32.032	10.030	31,3	35.371	11.102	31,4	308.545	90.757	29,4
AKSARAY	16.698	15.056	90,2	11.453	76,1	48.375	14.901	30,8	55.461	16.295	29,4	561.603	153.123	27,3
AMASYA	9.916	6.687	67,4	4.330	64,8	20.438	5.392	26,4	25.839	5.732	22,2	326.558	62.161	19,0
ANKARA	111.612	43.713	39,2	21.633	49,5	121.215	25.182	20,8	152.630	26.854	17,6	1.851.373	292.769	15,8
ANTALYA	47.177	39.435	83,6	23.477	59,5	121.496	28.128	23,2	145.095	30.287	20,9	1.837.304	314.584	17,1
ARDAHAN	3.043	2.480	81,5	1.917	77,3	7.485	2.242	30,0	8.458	2.278	26,9	85.814	18.125	21,1
ARTVİN	4.947	2.225	45,0	898	40,4	6.366	977	15,3	7.609	1.077	14,2	83.996	9.894	11,8
AYDIN	15.311	13.136	85,8	6.130	46,7	40.198	6.842	17,0	49.658	8.432	17,0	532.575	88.068	16,5
BALIKESİR	31.306	27.345	87,3	13.761	50,3	86.239	15.864	18,4	108.069	17.397	16,1	1.227.165	195.041	15,9
BARTIN	10.591	9.620	90,8	6.447	67,0	30.688	7.944	25,9	36.449	8.452	23,2	358.207	69.577	19,4
BATMAN	14.443	13.364	92,5	10.964	82,0	44.087	14.644	33,2	53.766	17.956	33,4	381.060	148.806	39,1
BAYBURT	2.560	2.187	85,4	1.124	51,4	6.020	1.225	20,3	6.964	1.305	18,7	65.647	10.412	15,9
BİLECİK	7.205	5.455	75,7	3.113	57,1	17.238	3.837	22,3	20.659	4.160	20,1	241.326	46.599	19,3
BİNGÖL	3.025	1.976	65,3	1.381	69,9	5.361	1.624	30,3	5.663	1.690	29,8	46.287	14.761	31,9
BİTLİS	2.687	944	35,1	765	81,0	3.226	1.060	32,9	3.877	1.206	31,1	44.549	12.426	27,9
BOLU	9.659	8.223	85,1	4.187	50,9	24.650	4.773	19,4	29.478	5.029	17,1	303.664	50.541	16,6
BURDUR	3.337	3.099	92,9	1.859	60,0	10.447	2.148	20,6	12.668	2.296	18,1	137.561	22.730	16,5
BURSA	126.753	109.176	86,1	56.212	51,5	326.494	64.916	19,9	398.160	76.212	19,1	4.163.245	802.526	19,3
ÇANAKKALE	15.321	14.019	91,5	8.482	60,5	45.964	9.918	21,6	56.116	11.522	20,5	609.273	125.062	20,5
ÇANKIRI	5.812	4.334	74,6	2.727	62,9	13.188	3.156	23,9	18.044	3.429	19,0	233.945	39.955	17,1
ÇORUM	12.413	10.131	81,6	7.108	70,2	29.534	8.322	28,2	36.101	8.661	24,0	455.926	98.299	21,6
DENİZLİ	35.507	32.276	90,9	18.984	58,8	105.635	22.831	21,6	129.308	27.969	21,6	1.327.048	273.775	20,6
DİYARBAKIR	56.621	52.785	93,2	47.107	89,2	193.241	69.569	36,0	232.483	92.091	39,6	2.088.331	918.145	44,0
DÜZCE	17.133	16.040	93,6	8.946	55,8	50.183	9.811	19,6	57.927	10.368	17,9	568.971	101.766	17,9
EDİRNE	9.547	8.435	88,4	3.463	41,1	26.240	3.738	14,2	31.190	4.089	13,1	333.549	43.753	13,1
ELAZIĞ	7.323	5.861	80,0	4.457	76,0	15.583	5.617	36,0	17.260	6.051	35,1	146.692	56.881	38,8
ERZİNCAN	3.995	3.030	75,8	1.968	65,0	9.318	2.298	24,7	11.742	2.685	22,9	131.304	25.497	19,4
ERZURUM	21.544	9.985	46,3	8.099	81,1	29.320	9.855	33,6	32.956	10.111	30,7	343.407	78.236	22,8
ESKİŞEHİR	16.136	10.797	66,9	6.336	58,7	36.262	7.820	21,6	44.344	8.718	19,7	493.298	92.841	18,8
GAZİANTEP	88.460	69.709	78,8	58.654	84,1	245.666	85.240	34,7	289.308	104.773	36,2	2.529.978	1.000.038	39,5
GİRESUN	10.988	6.665	60,7	4.168	62,5	22.474	4.702	20,9	27.111	4.917	18,1	328.803	56.542	17,2
GÜMÜŞHANE	4.812	2.577	53,6	1.805	70,0	8.190	1.967	24,0	9.705	2.186	22,5	110.459	19.016	17,2
HAKKARİ	1.638	1.337	81,6	1.027	76,8	3.941	1.271	32,3	4.284	1.444	33,7	39.294	10.875	27,7
HATAY	76.835	65.960	85,8	49.462	75,0	224.699	64.755	28,8	285.413	91.863	32,2	2.590.600	826.783	31,9
İĞDIR	8.451	7.127	84,3	5.253	73,7	23.410	6.823	29,1	28.239	7.801	27,6	274.350	70.969	25,9
İSPARTA	11.935	10.618	89,0	5.095	48,0	32.849	5.602	17,1	40.356	5.996	14,9	487.745	68.597	14,1
İSTANBUL	367.542	251.648	68,5	119.405	47,4	746.997	136.542	18,3	918.450	154.857	16,9	10.553.896	1.739.888	16,5
İZMİR	111.736	79.217	70,9	31.363	39,6	227.989	35.525	15,6	273.676	39.902	14,6	2.902.668	467.021	16,1

Tablo 8. 5. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KAHRAMANMARAŞ	39.053	32.847	84,1	26.036	79,3	107.300	35.136	32,7	124.400	38.984	31,3	1.198.997	374.678	31,2
KARABÜK	7.472	6.532	87,4	3.901	59,7	21.891	4.704	21,5	28.396	5.049	17,8	359.313	53.586	14,9
KARAMAN	7.198	6.048	84,0	4.642	76,8	18.925	6.018	31,8	22.218	6.440	29,0	249.839	68.545	27,4
KARS	7.385	6.918	93,7	4.777	69,1	21.750	5.975	27,5	25.861	6.301	24,4	275.922	51.162	18,5
KASTAMONU	6.637	3.082	46,4	1.516	49,2	9.475	1.713	18,1	12.310	1.817	14,8	148.051	16.820	11,4
KAYSERİ	34.162	14.752	43,2	11.471	77,8	43.734	14.864	34,0	52.611	16.452	31,3	576.863	157.792	27,4
KIRIKKALE	10.704	9.506	88,8	5.669	59,6	31.219	6.720	21,5	38.552	7.265	18,8	444.547	75.506	17,0
KIRKLARELİ	10.049	8.953	89,1	3.911	43,7	27.137	4.137	15,2	31.192	4.612	14,8	313.334	52.439	16,7
KİRŞEHİR	4.981	4.080	81,9	2.430	59,6	13.685	2.780	20,3	17.159	3.063	17,9	215.856	38.305	17,7
KİLİS	6.389	5.526	86,5	4.356	78,8	19.281	6.058	31,4	22.476	7.191	32,0	220.115	68.153	31,0
KOCAELİ	63.706	54.031	84,8	24.930	46,1	156.585	27.702	17,7	181.703	31.511	17,3	1.865.192	328.739	17,6
KONYA	63.644	55.856	87,8	37.819	67,7	174.257	46.436	26,6	202.652	50.237	24,8	2.062.436	490.850	23,8
KÜTAHYA	19.544	17.267	88,3	11.643	67,4	58.812	13.899	23,6	68.332	15.348	22,5	676.636	145.236	21,5
MALATYA	16.542	14.197	85,8	11.300	79,6	43.789	14.624	33,4	51.201	15.709	30,7	553.570	144.291	26,1
MANİSA	33.857	27.180	80,3	13.491	49,6	82.824	15.700	19,0	101.062	18.482	18,3	1.143.781	209.369	18,3
MARDİN	21.243	11.455	53,9	9.537	83,3	44.349	13.635	30,7	57.138	21.857	38,3	486.277	198.720	40,9
MERSİN	58.617	54.103	92,3	40.556	75,0	183.653	53.738	29,3	228.003	64.912	28,5	2.436.122	679.785	27,9
MUĞLA	18.258	15.817	86,6	8.187	51,8	50.839	9.595	18,9	61.094	12.091	19,8	693.776	127.656	18,4
MUŞ	5.679	4.882	86,0	3.988	81,7	14.880	4.948	33,3	16.474	5.371	32,6	146.396	47.469	32,4
NEVŞEHİR	19.695	17.190	87,3	13.780	80,2	57.022	17.180	30,1	68.173	18.572	27,2	741.068	196.265	26,5
NİĞDE	11.926	10.224	85,7	7.218	70,6	33.167	9.072	27,4	38.672	10.124	26,2	382.169	101.378	26,5
ORDU	14.103	4.086	29,0	2.636	64,5	14.023	3.205	22,9	16.975	3.346	19,7	191.351	38.761	20,3
OSMANİYE	18.011	17.091	94,9	14.496	84,8	60.676	20.294	33,4	76.539	24.787	32,4	861.113	287.580	33,4
RİZE	8.846	7.760	87,7	3.637	46,9	24.398	4.040	16,6	30.260	4.697	15,5	344.590	51.336	14,9
SAKARYA	27.797	20.277	72,9	10.216	50,4	60.996	11.381	18,7	72.274	12.990	18,0	702.747	126.780	18,0
SAMSUN	17.992	4.407	24,5	2.432	55,2	12.386	2.729	22,0	14.255	2.817	19,8	149.812	27.350	18,3
SİİRT	1.831	1.338	73,1	1.118	83,6	4.713	1.530	32,5	5.789	1.860	32,1	57.888	16.968	29,3
SİNOP	5.525	4.765	86,2	3.033	63,7	14.762	3.515	23,8	19.093	3.939	20,6	235.080	41.753	17,8
SİVAS	11.497	9.012	78,4	6.479	71,9	27.691	8.110	29,3	33.651	8.678	25,8	376.116	88.454	23,5
ŞANLIURFA	53.123	50.447	95,0	41.490	82,2	187.942	56.213	29,9	219.388	72.595	33,1	1.633.143	600.231	36,8
ŞIRNAK	8.984	6.958	77,4	5.938	85,3	25.295	8.583	33,9	34.440	14.250	41,4	238.561	103.313	43,3
TEKİRDAĞ	30.552	26.482	86,7	13.572	51,2	80.224	15.867	19,8	92.857	17.364	18,7	944.592	193.523	20,5
TOKAT	12.976	3.627	28,0	2.248	62,0	10.986	2.573	23,4	15.655	2.992	19,1	205.220	29.062	14,2
TRABZON	25.308	22.585	89,2	12.272	54,3	68.655	13.932	20,3	83.388	14.938	17,9	908.746	148.198	16,3
TUNCELİ	1.039	749	72,1	587	78,4	2.176	706	32,4	2.451	743	30,3	27.803	7.669	27,6
UŞAK	10.136	7.830	77,2	5.583	71,3	27.121	6.924	25,5	33.262	7.809	23,5	355.830	78.127	22,0
VAN	23.031	20.783	90,2	15.622	75,2	66.777	19.555	29,3	75.822	20.775	27,4	644.533	176.064	27,3
YALOVA	5.686	4.930	86,7	2.399	48,7	14.236	2.628	18,5	17.362	2.824	16,3	197.680	33.709	17,1
YOZGAT	11.617	5.758	49,6	3.846	66,8	17.861	4.820	27,0	21.995	5.089	23,1	249.048	48.059	19,3
ZONGULDAK	17.653	16.198	91,8	10.252	63,3	52.597	12.163	23,1	68.703	13.272	19,3	840.094	148.168	17,6

Tablo 8. 6. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2014)

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	95.349	89.509	93,9	70.096	78,3	314.278	91.757	29,2	394.373	109.147	27,7	4.152.415	1.237.186	29,8
ADİYAMAN	16.777	14.462	86,2	11.993	82,9	46.335	15.850	34,2	52.154	17.693	33,9	466.612	154.998	33,2
AFYONKARAHİSAR	32.756	26.733	81,6	16.141	60,4	92.167	19.462	21,1	115.808	21.990	19,0	1.296.113	226.379	17,5
AĞRI	9.392	8.166	86,9	5.861	71,8	25.930	7.356	28,4	29.655	8.051	27,1	293.229	62.006	21,1
AKSARAY	15.973	14.364	89,9	10.536	73,4	45.881	13.393	29,2	53.832	14.449	26,8	560.700	134.729	24,0
AMASYA	12.418	8.071	65,0	5.339	66,2	25.347	6.550	25,8	32.105	7.036	21,9	403.848	73.922	18,3
ANKARA	124.569	96.067	77,1	47.358	49,3	252.125	54.623	21,7	311.779	57.535	18,5	3.702.090	612.183	16,5
ANTALYA	46.636	40.920	87,7	22.463	54,9	122.640	26.568	21,7	152.344	28.410	18,6	2.190.998	291.762	13,3
ARDAHAN	3.280	2.894	88,2	1.962	67,8	7.785	2.249	28,9	9.030	2.300	25,5	83.864	18.513	22,1
ARTVİN	3.915	2.716	69,4	1.385	51,0	7.702	1.560	20,3	10.192	1.900	18,6	105.586	13.851	13,1
AYDIN	16.459	13.323	80,9	6.056	45,5	41.203	6.884	16,7	52.595	8.256	15,7	664.053	84.508	12,7
BALIKESİR	31.221	27.948	89,5	13.608	48,7	87.834	15.495	17,6	112.418	17.126	15,2	1.322.724	182.354	13,8
BARTIN	11.802	10.970	93,0	7.201	65,6	35.160	8.554	24,3	42.345	8.990	21,2	412.801	68.517	16,6
BATMAN	13.217	12.441	94,1	9.757	78,4	38.941	12.563	32,3	48.552	15.336	31,6	357.178	126.044	35,3
BAYBURT	3.388	3.210	94,7	1.836	57,2	9.241	1.981	21,4	11.445	2.223	19,4	108.745	15.998	14,7
BİLECİK	6.441	5.637	87,5	3.415	60,6	18.055	4.293	23,8	22.217	4.605	20,7	273.319	53.281	19,5
BİNGÖL	3.003	2.713	90,3	2.065	76,1	7.614	2.532	33,3	8.389	2.664	31,8	85.428	22.551	26,4
BİTLİS	5.011	2.839	56,7	2.024	71,3	8.612	2.464	28,6	9.630	2.647	27,5	91.113	21.552	23,7
BOLU	9.993	8.883	88,9	4.648	52,3	26.348	5.183	19,7	31.726	5.429	17,1	338.234	53.166	15,7
BURDUR	3.426	3.109	90,7	1.751	56,3	10.050	1.976	19,7	12.795	2.189	17,1	154.889	21.998	14,2
BURSA	131.897	112.909	85,6	55.725	49,4	334.309	64.853	19,4	414.393	74.713	18,0	4.521.813	791.117	17,5
ÇANAKKALE	15.505	14.159	91,3	8.063	56,9	46.527	9.461	20,3	59.518	10.929	18,4	764.534	119.872	15,7
ÇANKIRI	5.297	4.673	88,2	3.117	66,7	14.736	3.575	24,3	21.181	3.953	18,7	278.731	41.764	15,0
ÇORUM	12.832	11.454	89,3	8.015	70,0	33.305	9.334	28,0	41.104	9.767	23,8	526.268	109.544	20,8
DENİZLİ	32.683	29.301	89,7	17.021	58,1	93.859	20.475	21,8	117.720	24.578	20,9	1.292.136	234.686	18,2
DIYARBAKIR	64.563	60.651	93,9	52.493	86,5	216.872	75.255	34,7	257.623	95.084	36,9	2.364.405	965.007	40,8
DÜZCE	18.877	17.213	91,2	9.564	55,6	54.014	10.552	19,5	62.668	11.099	17,7	647.607	104.460	16,1
EDİRNE	8.646	7.614	88,1	3.052	40,1	23.423	3.403	14,5	28.575	3.782	13,2	327.949	39.127	11,9
ELAZIĞ	6.847	5.834	85,2	4.237	72,6	15.305	5.291	34,6	16.955	5.647	33,3	141.289	50.084	35,4
ERZİNCAN	3.724	3.226	86,6	1.998	61,9	9.292	2.285	24,6	11.374	2.412	21,2	133.515	21.170	15,9
ERZURUM	23.363	15.040	64,4	11.625	77,3	44.998	14.004	31,1	51.759	14.317	27,7	586.663	114.644	19,5
ESKİŞEHİR	18.165	15.507	85,4	8.902	57,4	50.354	11.026	21,9	61.986	12.185	19,7	716.353	120.013	16,8
GAZİANTEP	97.683	89.057	91,2	71.289	80,0	307.315	98.610	32,1	360.212	116.280	32,3	3.296.414	1.100.255	33,4
GİRESUN	10.659	9.697	91,0	5.729	59,1	31.070	6.603	21,3	37.936	6.946	18,3	462.738	77.623	16,8
GÜMÜŞHANE	3.745	1.943	51,9	1.172	60,3	5.220	1.282	24,6	7.703	1.807	23,5	74.870	15.905	21,2
HAKKARİ	1.289	1.117	86,7	831	74,4	3.309	1.062	32,1	3.608	1.137	31,5	28.595	8.952	31,3
HATAY	82.714	75.502	91,3	55.023	72,9	256.629	71.029	27,7	326.661	97.223	29,8	3.037.854	890.327	29,3
İĞDIR	7.186	6.565	91,4	4.607	70,2	21.333	5.965	28,0	25.920	6.691	25,8	257.772	58.902	22,9
İSPARTA	11.186	10.033	89,7	4.762	47,5	31.314	5.268	16,8	39.423	5.621	14,3	483.177	64.473	13,3
İSTANBUL	356.648	308.966	86,6	137.662	44,6	899.131	156.446	17,4	1.129.146	177.518	15,7	13.671.358	1.901.492	13,9
İZMİR	113.029	94.707	83,8	35.414	37,4	265.501	39.724	15,0	323.562	43.898	13,6	3.599.572	514.814	14,3

Tablo 8. 6. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2014) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KAHRAMANMARAŞ	46.648	42.329	90,7	32.317	76,3	135.524	42.072	31,0	156.740	45.693	29,2	1.540.629	441.391	28,7
KARABÜK	7.791	6.856	88,0	3.926	57,3	22.949	4.684	20,4	30.229	5.237	17,3	372.109	57.048	15,3
KARAMAN	7.831	7.124	91,0	5.255	73,8	22.520	6.687	29,7	27.589	7.177	26,0	313.841	70.989	22,6
KARS	9.202	8.346	90,7	5.838	69,9	26.292	6.999	26,6	32.162	7.464	23,2	347.310	58.857	16,9
KASTAMONU	7.536	6.094	80,9	3.082	50,6	17.769	3.436	19,3	24.379	3.971	16,3	286.003	34.404	12,0
KAYSERİ	40.535	32.885	81,1	25.796	78,4	93.003	32.720	35,2	109.860	35.861	32,6	1.094.482	321.379	29,4
KIRIKKALE	10.804	9.968	92,3	5.947	59,7	32.861	6.997	21,3	42.739	7.549	17,7	529.247	75.975	14,4
KIRKLARELİ	10.486	9.417	89,8	3.816	40,5	27.466	4.017	14,6	32.032	4.430	13,8	343.306	51.408	15,0
KIRŞEHİR	5.824	4.863	83,5	2.972	61,1	16.393	3.421	20,9	21.587	3.708	17,2	300.438	42.016	14,0
KİLİS	6.446	5.890	91,4	4.402	74,7	20.453	5.992	29,3	23.855	6.819	28,6	226.151	61.185	27,1
KOCAELİ	71.542	62.073	86,8	27.284	44,0	176.510	30.291	17,2	205.920	33.926	16,5	2.135.870	341.980	16,0
KONYA	58.382	53.655	91,9	34.298	63,9	165.984	41.443	25,0	198.193	44.650	22,5	2.156.047	432.044	20,0
KÜTAHYA	31.542	25.943	82,2	17.387	67,0	88.737	21.033	23,7	104.509	23.500	22,5	1.012.692	220.040	21,7
MALATYA	17.081	15.130	88,6	12.083	79,9	46.153	15.275	33,1	55.636	16.094	28,9	678.031	150.320	22,2
MANİSA	34.755	25.488	73,3	12.119	47,5	77.199	13.994	18,1	97.632	16.200	16,6	1.201.256	187.460	15,6
MARDİN	22.561	19.844	88,0	16.093	81,1	73.528	22.659	30,8	89.597	31.533	35,2	739.556	303.929	41,1
MERSİN	71.622	65.589	91,6	49.674	75,7	226.210	65.627	29,0	284.268	77.358	27,2	3.217.494	831.995	25,9
MUĞLA	15.955	14.286	89,5	7.060	49,4	44.640	8.394	18,8	54.490	10.616	19,5	629.446	111.499	17,7
MUŞ	5.881	5.232	89,0	4.240	81,0	15.821	5.145	32,5	18.017	5.631	31,3	166.971	46.729	28,0
NEVŞEHİR	18.131	15.716	86,7	11.879	75,6	50.954	15.010	29,5	62.019	16.263	26,2	681.570	156.295	22,9
NİĞDE	12.248	10.139	82,8	7.028	69,3	32.137	8.829	27,5	38.176	9.879	25,9	387.247	94.060	24,3
ORDU	16.304	12.367	75,9	6.995	56,6	38.412	8.146	21,2	46.024	8.871	19,3	496.482	90.781	18,3
OSMANİYE	16.104	15.272	94,8	13.188	86,4	54.294	18.321	33,7	69.308	22.051	31,8	795.032	253.102	31,8
RİZE	11.106	8.855	79,7	3.828	43,2	27.547	4.370	15,9	35.172	4.923	14,0	395.977	53.149	13,4
SAKARYA	34.748	29.435	84,7	13.773	46,8	87.398	15.535	17,8	103.133	17.805	17,3	984.561	161.242	16,4
SAMSUN	21.770	18.537	85,1	9.034	48,7	50.925	10.241	20,1	58.390	10.790	18,5	610.183	105.983	17,4
SİRT	3.235	2.412	74,6	1.901	78,8	7.827	2.430	31,0	9.390	2.813	30,0	91.005	24.494	26,9
SİNOP	4.917	4.167	84,7	2.654	63,7	12.798	3.074	24,0	17.044	3.304	19,4	220.908	31.437	14,2
SİVAS	13.186	9.668	73,3	6.534	67,6	29.851	8.195	27,5	37.245	8.702	23,4	459.768	84.824	18,4
ŞANLIURFA	66.407	63.567	95,7	51.628	81,2	235.391	68.145	28,9	276.557	87.935	31,8	2.043.201	695.168	34,0
ŞİRİNAK	10.710	9.674	90,3	7.758	80,2	33.577	10.597	31,6	45.305	17.429	38,5	368.934	120.967	32,8
TEKİRDAĞ	33.937	28.165	83,0	13.817	49,1	84.689	15.955	18,8	99.982	17.698	17,7	1.057.237	186.653	17,7
TOKAT	14.508	8.714	60,1	5.548	63,7	24.850	6.400	25,8	31.301	7.137	22,8	352.519	62.196	17,6
TRABZON	29.064	24.869	85,6	12.670	50,9	74.465	14.430	19,4	92.503	15.646	16,9	1.021.983	156.797	15,3
TUNCELİ	926	707	76,3	554	78,4	1.953	672	34,4	2.304	699	30,3	26.038	6.422	24,7
UŞAK	10.590	8.815	83,2	6.286	71,3	30.784	7.771	25,2	38.129	8.768	23,0	407.652	91.572	22,5
VAN	26.159	21.199	81,0	15.772	74,4	67.809	19.071	28,1	76.357	20.255	26,5	710.331	170.294	24,0
YALOVA	5.349	4.766	89,1	2.187	45,9	13.993	2.373	17,0	17.390	2.507	14,4	200.864	36.133	18,0
YOZGAT	10.566	8.337	78,9	5.451	65,4	24.700	6.877	27,8	32.201	7.772	24,1	358.273	73.637	20,6
ZONGULDAK	17.572	15.327	87,2	9.245	60,3	50.167	10.959	21,8	66.750	11.795	17,7	847.709	127.443	15,0

Tablo 8. 7. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2015).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	90.060	84.661	94,0	64.947	76,7	300.352	84.447	28,1	390.095	103.960	26,6	4.232.716	1.177.341	27,8
ADİYAMAN	14.135	13.094	92,6	10.704	81,7	41.546	14.144	34,0	48.288	15.975	33,1	455.374	132.377	29,1
AFYONKARAHİSAR	32.392	29.025	89,6	16.240	56,0	99.682	19.261	19,3	126.658	21.960	17,3	1.419.549	215.386	15,2
AĞRI	6.935	6.474	93,4	4.640	71,7	20.924	5.859	28,0	25.621	6.436	25,1	277.011	49.890	18,0
AKSARAY	16.534	14.981	90,6	11.035	73,7	47.211	13.633	28,9	56.039	14.683	26,2	585.872	138.361	23,6
AMASYA	10.893	8.429	77,4	5.536	65,7	26.750	6.655	24,9	35.780	7.291	20,4	501.582	75.322	15,0
ANKARA	109.707	84.551	77,1	40.611	48,0	224.396	46.868	20,9	284.074	49.449	17,4	3.583.653	535.022	14,9
ANTALYA	44.278	38.801	87,6	21.001	54,1	116.682	24.841	21,3	150.173	26.600	17,7	2.303.777	275.362	12,0
ARDAHAN	3.182	2.844	89,4	1.981	69,7	7.947	2.237	28,1	9.728	2.335	24,0	106.266	18.031	17,0
ARTVİN	4.032	2.604	64,6	1.121	43,0	7.317	1.218	16,6	9.422	1.331	14,1	114.317	10.583	9,3
AYDIN	17.199	15.728	91,4	7.172	45,6	49.151	8.174	16,6	63.366	9.744	15,4	783.691	102.212	13,0
BALIKESİR	33.682	30.339	90,1	14.966	49,3	95.960	17.236	18,0	125.160	18.884	15,1	1.529.109	207.028	13,5
BARTIN	12.741	12.019	94,3	7.442	61,9	38.313	8.585	22,4	47.051	9.036	19,2	491.237	67.641	13,8
BATMAN	12.353	11.620	94,1	9.196	79,1	37.181	12.016	32,3	46.465	14.709	31,7	350.735	119.707	34,1
BAYBURT	3.693	3.533	95,7	2.357	66,7	10.383	2.591	25,0	12.287	2.675	21,8	124.576	18.790	15,1
BİLECİK	6.491	5.482	84,5	3.285	59,9	17.853	4.226	23,7	22.422	4.471	19,9	293.848	49.581	16,9
BİNGÖL	3.258	2.957	90,8	2.133	72,1	8.270	2.429	29,4	9.162	2.500	27,3	92.016	21.459	23,3
BİTLİS	4.091	3.130	76,5	2.230	71,2	9.224	2.681	29,1	10.581	2.844	26,9	108.577	22.899	21,1
BOLU	9.220	8.065	87,5	4.101	50,8	24.773	4.649	18,8	31.141	4.956	15,9	354.287	48.879	13,8
BURDUR	3.619	3.414	94,3	2.126	62,3	11.151	2.585	23,2	14.795	2.888	19,5	180.698	27.451	15,2
BURSA	139.357	121.314	87,1	60.781	50,1	365.267	70.381	19,3	459.869	80.909	17,6	5.139.152	876.457	17,1
ÇANAKKALE	15.793	14.675	92,9	8.202	55,9	48.438	9.412	19,4	62.672	10.819	17,3	728.086	116.243	16,0
ÇANKIRI	5.377	4.589	85,3	2.918	63,6	14.874	3.257	21,9	21.591	3.634	16,8	282.537	36.873	13,1
ÇORUM	11.268	10.285	91,3	7.153	69,5	29.991	8.377	27,9	38.541	8.861	23,0	506.944	97.965	19,3
DENİZLİ	32.926	30.868	93,7	17.021	55,1	98.683	20.397	20,7	125.167	24.095	19,3	1.425.618	227.432	16,0
DİYARBAKIR	55.539	52.911	95,3	44.638	84,4	186.962	62.345	33,3	220.330	75.822	34,4	2.155.447	759.217	35,2
DÜZCE	17.641	16.542	93,8	8.296	50,2	51.442	9.048	17,6	62.300	9.704	15,6	651.709	88.540	13,6
EDİRNE	8.782	7.842	89,3	3.001	38,3	24.324	3.350	13,8	30.675	3.664	11,9	369.632	36.853	10,0
ELAZIĞ	7.657	6.818	89,0	4.652	68,2	18.034	5.691	31,6	19.814	5.986	30,2	166.499	52.061	31,3
ERZİNCAN	3.791	3.342	88,2	2.036	60,9	9.354	2.320	24,8	11.698	2.455	21,0	146.021	23.303	16,0
ERZURUM	18.068	14.594	80,8	10.887	74,6	42.610	12.822	30,1	49.166	13.112	26,7	576.012	105.584	18,3
ESKİŞEHİR	18.427	16.012	86,9	9.225	57,6	51.975	11.762	22,6	65.148	12.883	19,8	829.001	125.361	15,1
GAZİANTEP	84.111	78.157	92,9	61.239	78,4	270.382	83.436	30,9	321.195	97.794	30,4	3.027.804	921.693	30,4
GİRESUN	12.074	11.104	92,0	6.632	59,7	36.297	7.694	21,2	45.137	8.094	17,9	559.657	84.667	15,1
GÜMÜŞHANE	3.026	2.016	66,6	1.130	56,1	5.283	1.232	23,3	7.647	1.600	20,9	80.283	13.993	17,4
HAKKARİ	810	759	93,7	571	75,2	2.263	686	30,3	2.509	756	30,1	19.158	5.944	31,0
HATAY	75.673	69.506	91,9	47.055	67,7	237.384	59.210	24,9	304.363	79.696	26,2	3.042.503	713.912	23,5
İĞDIR	7.183	6.715	93,5	3.947	58,8	21.198	4.825	22,8	26.600	5.459	20,5	310.927	46.842	15,1
İSPARTA	11.123	10.092	90,7	4.699	46,6	31.637	5.176	16,4	41.797	5.559	13,3	528.857	61.336	11,6
İSTANBUL	345.586	299.081	86,5	130.217	43,5	875.732	147.991	16,9	1.139.357	167.250	14,7	14.887.985	1.794.111	12,1
İZMİR	117.088	99.759	85,2	38.873	39,0	287.298	43.771	15,2	362.662	48.850	13,5	4.299.638	563.723	13,1

Tablo 8.7. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2015) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KAHRAMANMARAŞ	37.945	34.975	92,2	26.020	74,4	111.738	34.019	30,4	133.458	37.335	28,0	1.373.517	359.716	26,2
KARABÜK	7.344	6.722	91,5	3.666	54,5	22.106	4.250	19,2	29.302	4.590	15,7	366.019	50.241	13,7
KARAMAN	7.842	7.199	91,8	5.217	72,5	22.790	6.667	29,3	28.397	7.139	25,1	348.958	73.080	20,9
KARS	6.933	6.634	95,7	4.298	64,8	21.142	5.092	24,1	27.089	5.363	19,8	331.847	43.906	13,2
KASTAMONU	6.946	6.082	87,6	2.889	47,5	17.612	3.191	18,1	23.659	3.512	14,8	273.248	29.714	10,9
KAYSERİ	36.005	29.875	83,0	22.372	74,9	82.907	27.733	33,5	98.333	29.932	30,4	999.893	260.888	26,1
KIRIKKALE	10.010	9.251	92,4	5.426	58,7	30.500	6.388	20,9	40.516	6.939	17,1	508.150	69.741	13,7
KIRKLARELİ	11.073	9.856	89,0	3.779	38,3	29.127	4.044	13,9	34.230	4.412	12,9	367.274	49.948	13,6
KİRŞEHİR	4.243	3.849	90,7	2.293	59,6	13.051	2.636	20,2	18.064	2.867	15,9	250.540	32.219	12,9
KİLİS	5.380	4.782	88,9	3.159	66,1	16.626	4.079	24,5	20.308	4.668	23,0	216.036	41.424	19,2
KOCAELİ	69.745	61.517	88,2	25.961	42,2	176.735	28.823	16,3	210.791	32.492	15,4	2.270.002	326.604	14,4
KONYA	61.580	56.881	92,4	36.095	63,5	176.050	43.490	24,7	215.256	47.134	21,9	2.412.122	459.959	19,1
KÜTAHYA	30.118	28.078	93,2	18.657	66,4	97.078	22.491	23,2	118.066	25.391	21,5	1.209.678	236.985	19,6
MALATYA	16.096	14.591	90,6	11.510	78,9	45.008	14.482	32,2	55.516	15.301	27,6	664.503	147.215	22,2
MANİSA	36.791	30.979	84,2	14.025	45,3	95.823	16.145	16,8	124.856	18.955	15,2	1.546.048	218.237	14,1
MARDİN	25.374	20.991	82,7	17.091	81,4	77.394	23.941	30,9	94.492	32.443	34,3	805.488	296.835	36,9
MERSİN	66.961	63.556	94,9	46.985	73,9	219.012	62.195	28,4	281.107	73.895	26,3	3.222.076	786.598	24,4
MUĞLA	16.869	15.410	91,4	7.485	48,6	48.131	8.804	18,3	59.755	10.881	18,2	740.494	115.511	15,6
MUŞ	5.189	4.837	93,2	3.867	79,9	14.406	4.460	31,0	16.525	4.640	28,1	157.374	35.975	22,9
NEVŞEHİR	17.329	15.359	88,6	11.122	72,4	48.552	13.316	27,4	59.321	14.206	23,9	649.620	137.448	21,2
NİĞDE	12.764	10.927	85,6	7.553	69,1	35.023	9.251	26,4	43.009	10.822	25,2	469.789	95.178	20,3
ORDU	18.724	17.011	90,9	10.559	62,1	55.534	12.230	22,0	64.426	12.812	19,9	672.226	130.466	19,4
OSMANIYE	14.544	13.997	96,2	12.143	86,8	50.154	17.001	33,9	66.017	21.010	31,8	753.576	246.457	32,7
RİZE	12.422	9.256	74,5	4.250	45,9	29.151	4.747	16,3	38.909	5.595	14,4	442.999	54.740	12,4
SAKARYA	33.581	29.776	88,7	14.003	47,0	89.143	15.589	17,5	106.880	17.831	16,7	1.037.806	161.226	15,5
SAMSUN	19.200	16.797	87,5	8.012	47,7	46.434	8.920	19,2	55.451	9.556	17,2	641.202	93.535	14,6
SİİRT	4.027	3.444	85,5	2.628	76,3	11.044	3.249	29,4	13.304	3.683	27,7	117.384	29.173	24,9
SİNOP	4.988	4.427	88,8	2.787	63,0	13.266	3.194	24,1	18.438	3.446	18,7	261.945	32.470	12,4
SİVAS	10.523	8.065	76,6	5.387	66,8	24.781	6.709	27,1	32.271	7.225	22,4	453.859	80.014	17,6
ŞANLIURFA	57.648	56.283	97,6	45.796	81,4	211.448	60.944	28,8	250.793	78.143	31,2	1.899.370	617.751	32,5
ŞIRNAK	8.890	8.255	92,9	6.537	79,2	28.265	8.516	30,1	37.241	12.402	33,3	332.147	87.382	26,3
TEKİRDAĞ	37.676	33.896	90,0	16.105	47,5	102.279	18.509	18,1	121.785	20.493	16,8	1.327.146	210.390	15,9
TOKAT	12.576	8.425	67,0	5.093	60,5	24.063	5.841	24,3	32.124	6.742	21,0	400.182	56.214	14,0
TRABZON	24.767	21.591	87,2	10.955	50,7	65.505	12.592	19,2	83.918	13.714	16,3	978.118	136.787	14,0
TUNCELİ	1.005	894	89,0	648	72,5	2.522	776	30,8	3.063	812	26,5	37.891	8.745	23,1
UŞAK	10.684	8.729	81,7	5.827	66,8	29.497	7.139	24,2	37.675	8.186	21,7	427.267	81.285	19,0
VAN	14.310	12.781	89,3	9.372	73,3	39.868	11.276	28,3	45.441	12.121	26,7	424.849	99.371	23,4
YALOVA	5.509	4.967	90,2	1.884	37,9	14.457	2.028	14,0	18.572	2.176	11,7	220.518	25.101	11,4
YOZGAT	8.693	7.375	84,8	4.671	63,3	20.870	5.828	27,9	26.681	6.144	23,0	333.944	55.395	16,6
ZONGULDAK	15.956	14.684	92,0	8.775	59,8	50.026	10.401	20,8	68.231	11.272	16,5	856.104	118.163	13,8

Tablo 8. 8. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2016).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	93.715	87.928	93,8	64.184	73,0	308.840	81.307	26,3	399.919	97.764	24,4	4.364.645	1.096.367	25,1
ADYAMAN	14.705	13.200	89,8	9.938	75,3	41.755	12.672	30,3	48.990	14.295	29,2	497.180	124.355	25,0
AFYONKARAHİSAR	27.168	25.629	94,3	14.217	55,5	89.582	17.014	19,0	118.767	19.257	16,2	1.508.322	202.910	13,5
AĞRI	5.995	5.607	93,5	3.677	65,6	17.566	4.324	24,6	21.606	4.727	21,9	243.536	40.431	16,6
AKSARAY	15.601	14.622	93,7	9.870	67,5	46.288	12.007	25,9	56.140	12.969	23,1	609.110	122.185	20,1
AMASYA	11.693	8.783	75,1	5.351	60,9	27.401	6.346	23,2	37.430	6.822	18,2	529.145	67.647	12,8
ANKARA	130.380	100.858	77,4	45.001	44,6	267.084	50.925	19,1	342.593	53.810	15,7	4.432.614	587.430	13,3
ANTALYA	44.191	38.642	87,4	19.003	49,2	114.641	22.292	19,4	151.195	24.297	16,1	2.347.363	253.802	10,8
ARDAHAN	2.325	2.159	92,9	1.059	49,1	5.682	1.207	21,2	7.014	1.304	18,6	83.493	11.225	13,4
ARTVIN	3.061	2.732	89,3	1.378	50,4	7.706	1.485	19,3	10.172	1.688	16,6	125.940	14.817	11,8
AYDIN	18.900	17.048	90,2	7.465	43,8	52.643	8.413	16,0	67.638	10.158	15,0	849.285	107.799	12,7
BALIKESİR	33.226	30.135	90,7	12.986	43,1	94.834	14.971	15,8	126.738	16.573	13,1	1.609.206	183.742	11,4
BARTIN	9.778	9.163	93,7	5.518	60,2	29.854	6.384	21,4	38.835	6.765	17,4	409.847	51.856	12,7
BATMAN	14.011	12.714	90,7	8.165	64,2	38.795	10.193	26,3	50.134	13.267	26,5	383.167	112.034	29,2
BAYBURT	2.292	2.169	94,6	1.300	59,9	6.639	1.451	21,9	8.540	1.585	18,6	97.597	11.022	11,3
BİLECİK	6.586	5.865	89,1	3.063	52,2	18.727	3.790	20,2	25.027	4.103	16,4	340.452	48.349	14,2
BİNGÖL	2.145	2.011	93,8	1.358	67,5	5.587	1.562	28,0	6.192	1.617	26,1	61.087	12.704	20,8
BİTLİS	1.781	1.537	86,3	1.039	67,6	4.701	1.260	26,8	6.022	1.378	22,9	70.015	11.456	16,4
BOLU	9.474	8.552	90,3	4.040	47,2	25.905	4.613	17,8	33.406	4.908	14,7	378.853	44.973	11,9
BURDUR	3.087	2.882	93,4	1.615	56,0	9.319	1.944	20,9	12.902	2.087	16,2	181.002	21.486	11,9
BURSA	144.400	125.500	86,9	59.014	47,0	376.712	68.165	18,1	476.941	77.413	16,2	5.336.601	826.208	15,5
ÇANAKKALE	16.539	15.399	93,1	8.309	54,0	50.724	9.332	18,4	66.770	10.581	15,8	801.413	117.017	14,6
ÇANKIRI	5.895	5.487	93,1	3.459	63,0	17.954	4.001	22,3	26.169	4.411	16,9	340.044	45.807	13,5
ÇORUM	11.396	10.331	90,7	6.803	65,9	29.865	7.894	26,4	39.806	8.378	21,0	529.052	90.282	17,1
DENİZLİ	33.869	31.416	92,8	14.439	46,0	98.487	17.103	17,4	125.213	20.378	16,3	1.393.834	182.068	13,1
DİYARBAKIR	58.141	54.701	94,1	38.529	70,4	181.632	50.478	27,8	217.192	61.956	28,5	2.228.035	634.829	28,5
DÜZCE	16.450	15.360	93,4	7.455	48,5	47.670	8.005	16,8	57.668	8.480	14,7	611.970	78.292	12,8
EDİRNE	9.881	9.107	92,2	3.281	36,0	28.531	3.648	12,8	36.154	3.959	11,0	444.921	39.431	8,9
ELAZIĞ	7.333	6.468	88,2	3.884	60,0	16.586	4.677	28,2	18.155	4.843	26,7	161.639	43.670	27,0
ERZİNCAN	3.254	2.907	89,3	1.397	48,1	8.320	1.624	19,5	10.784	1.688	15,7	148.060	16.631	11,2
ERZURUM	13.589	12.154	89,4	8.484	69,8	34.400	9.683	28,1	42.275	9.959	23,6	599.327	76.486	12,8
ESKİŞEHİR	19.800	17.767	89,7	8.934	50,3	55.328	10.783	19,5	69.960	11.772	16,8	883.027	117.922	13,4
GAZİANTEP	92.298	86.277	93,5	59.195	68,6	292.569	76.695	26,2	346.776	88.955	25,7	3.234.051	813.718	25,2
GİRESUN	10.792	9.979	92,5	5.714	57,3	32.562	6.680	20,5	42.795	7.062	16,5	591.758	72.254	12,2
GÜMÜŞHANE	2.050	1.719	83,9	1.003	58,3	4.563	1.190	26,1	6.785	1.572	23,2	91.663	12.977	14,2
HAKKARİ	916	858	93,7	620	72,3	2.601	762	29,3	2.976	982	33,0	25.342	9.027	35,6
HATAY	72.099	66.253	91,9	40.984	61,9	222.788	50.427	22,6	286.210	67.420	23,6	2.913.017	594.246	20,4
İĞDIR	6.645	6.137	92,4	3.676	59,9	19.886	4.372	22,0	25.909	4.814	18,6	314.912	40.330	12,8
İSPARTA	9.073	8.255	91,0	3.371	40,8	25.888	3.807	14,7	36.624	4.174	11,4	521.478	50.246	9,6
İSTANBUL	410.790	353.811	86,1	143.842	40,7	1.027.558	162.036	15,8	1.337.046	183.120	13,7	17.816.601	1.961.415	11,0
İZMİR	130.607	110.452	84,6	40.043	36,3	313.562	45.050	14,4	394.911	51.230	13,0	4.616.632	589.950	12,8
KAHRAMANMARAŞ	51.757	47.738	92,2	36.318	76,1	150.181	48.847	32,5	178.826	55.227	30,9	1.755.351	491.054	28,0

Tablo 8. 8. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2016) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KARABÜK	6.734	6.107	90,7	3.220	52,7	19.822	3.714	18,7	27.085	4.002	14,8	375.176	42.788	11,4
KARAMAN	7.123	6.437	90,4	3.926	61,0	19.204	4.801	25,0	24.519	5.214	21,3	329.836	54.272	16,5
KARS	5.671	5.374	94,8	3.068	57,1	16.812	3.540	21,1	22.623	3.735	16,5	307.868	28.551	9,3
KASTAMONU	7.381	6.891	93,4	3.410	49,5	20.627	3.841	18,6	27.315	4.113	15,1	353.423	34.051	9,6
KAYSERİ	43.343	36.862	85,0	26.544	72,0	100.708	31.708	31,5	118.427	34.397	29,0	1.187.896	295.795	24,9
KIRIKKALE	8.665	7.928	91,5	4.430	55,9	26.407	5.298	20,1	37.579	5.757	15,3	481.974	60.130	12,5
KIRKLARELİ	11.514	10.209	88,7	3.325	32,6	29.592	3.572	12,1	35.649	3.940	11,1	428.433	43.605	10,2
KIRŞEHİR	4.029	3.712	92,1	2.247	60,5	12.793	2.553	20,0	18.227	2.792	15,3	253.533	31.807	12,5
KİLİS	4.492	4.181	93,1	2.525	60,4	14.288	2.998	21,0	17.861	3.404	19,1	195.663	29.054	14,8
KOCAELİ	78.444	69.605	88,7	26.433	38,0	198.850	29.391	14,8	240.421	33.069	13,8	2.688.886	333.854	12,4
KONYA	57.284	51.941	90,7	27.059	52,1	155.879	31.813	20,4	194.943	34.466	17,7	2.323.729	351.911	15,1
KÜTAHYA	23.583	22.273	94,4	13.526	60,7	74.134	15.786	21,3	93.117	17.573	18,9	1.053.690	169.478	16,1
MALATYA	18.159	16.570	91,2	12.618	76,1	51.114	15.764	30,8	64.663	16.744	25,9	819.554	155.984	19,0
MANİSA	36.547	31.060	85,0	11.053	35,6	91.330	12.320	13,5	119.441	14.729	12,3	1.479.330	179.892	12,2
MARDİN	25.016	23.184	92,7	17.617	76,0	82.993	23.026	27,7	101.494	29.963	29,5	886.441	263.459	29,7
MERSİN	65.740	61.919	94,2	43.881	70,9	212.717	57.259	26,9	276.141	68.658	24,9	3.254.298	726.614	22,3
MUĞLA	17.361	15.717	90,5	6.074	38,6	47.538	6.939	14,6	60.107	8.869	14,8	787.326	94.828	12,0
MUŞ	4.754	4.314	90,7	3.309	76,7	13.248	3.770	28,5	15.593	3.928	25,2	159.506	29.881	18,7
NEVŞEHİR	13.063	12.131	92,9	7.296	60,1	37.202	8.338	22,4	47.249	8.912	18,9	577.681	89.151	15,4
NİĞDE	9.621	8.765	91,1	5.473	62,4	26.354	6.373	24,2	33.510	7.431	22,2	380.152	65.430	17,2
ORDU	16.918	15.217	89,9	8.911	58,6	48.439	10.312	21,3	58.718	10.788	18,4	696.188	109.057	15,7
OSMANIYE	18.871	17.943	95,1	15.571	86,8	64.066	21.543	33,6	84.614	26.765	31,6	969.398	296.814	30,6
RİZE	7.236	6.605	91,3	2.630	39,8	20.706	2.949	14,2	28.429	3.314	11,7	374.295	34.822	9,3
SAKARYA	33.375	30.316	90,8	12.200	40,2	89.313	13.359	15,0	108.285	15.289	14,1	1.119.313	140.598	12,6
SAMSUN	22.152	19.770	89,2	8.141	41,2	53.672	8.987	16,7	65.576	9.566	14,6	865.712	91.548	10,6
SİİRT	3.050	2.555	83,8	1.860	72,8	7.996	2.307	28,9	9.930	2.655	26,7	92.039	21.997	23,9
SİNOP	4.046	3.678	90,9	2.240	60,9	11.387	2.597	22,8	16.794	2.877	17,1	236.954	27.947	11,8
SİVAS	10.016	7.974	79,6	4.408	55,3	22.903	5.208	22,7	30.578	5.634	18,4	429.339	58.534	13,6
ŞANLIURFA	65.782	63.559	96,6	46.822	73,7	235.439	59.991	25,5	278.169	76.807	27,6	2.190.370	595.210	27,2
ŞIRNAK	9.769	9.304	95,2	7.261	78,0	33.040	9.442	28,6	46.893	16.423	35,0	377.478	112.230	29,7
TEKİRDAĞ	38.214	34.550	90,4	14.879	43,1	103.344	17.116	16,6	125.464	18.490	14,7	1.496.687	193.284	12,9
TOKAT	9.990	8.345	83,5	4.867	58,3	23.202	5.490	23,7	30.276	6.025	19,9	405.166	50.341	12,4
TRABZON	22.667	20.282	89,5	9.860	48,6	61.712	11.444	18,5	80.316	12.447	15,5	995.765	123.743	12,4
TUNCELİ	1.226	1.094	89,2	766	70,0	2.987	917	30,7	3.751	996	26,6	43.807	10.410	23,8
UŞAK	9.897	9.064	91,6	5.564	61,4	30.780	6.581	21,4	40.148	7.646	19,0	463.203	72.097	15,6
VAN	13.461	12.166	90,4	8.604	70,7	37.302	10.258	27,5	43.370	11.211	25,8	432.984	92.357	21,3
YALOVA	6.127	5.638	92,0	2.038	36,1	16.486	2.312	14,0	20.839	2.436	11,7	254.257	20.954	8,2
YOZGAT	7.615	6.869	90,2	3.855	56,1	19.681	4.638	23,6	26.507	4.968	18,7	362.569	47.328	13,1
ZONGULDAK	14.047	12.987	92,5	6.858	52,8	43.871	8.075	18,4	62.478	8.766	14,0	796.856	94.045	11,8

Tablo 8. 9. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2017).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	58.618	52.423	89,4	35.895	68,5	160.335	42.581	26,6	199.504	48.811	24,5	2.014.997	482.161	23,9
ADİYAMAN	15.033	13.460	89,5	9.391	69,8	40.514	11.567	28,6	49.198	12.662	25,7	564.169	102.969	18,3
AFYONKARAHİSAR	18.607	15.490	83,2	7.395	47,7	45.323	8.448	18,6	58.597	9.411	16,1	700.715	85.349	12,2
AĞRI	5.874	5.493	93,5	3.042	55,4	16.537	3.482	21,1	27.328	4.089	15,0	318.225	31.660	9,9
AKSARAY	13.553	12.190	89,9	8.052	66,1	36.341	9.533	26,2	43.039	10.103	23,5	418.490	80.503	19,2
AMASYA	8.910	7.872	88,4	3.970	50,4	23.349	4.406	18,9	33.165	4.779	14,4	430.180	43.373	10,1
ANKARA	170.673	132.367	77,6	52.231	39,5	377.374	59.784	15,8	544.404	65.182	12,0	7.701.138	681.591	8,9
ANTALYA	44.361	38.223	86,2	18.034	47,2	112.891	20.996	18,6	164.738	22.765	13,8	2.811.428	220.147	7,8
ARDAHAN	3.271	2.915	89,1	1.495	51,3	7.963	1.740	21,9	9.533	1.789	18,8	116.416	13.944	12,0
ARTVİN	3.057	2.498	81,7	1.174	47,0	7.010	1.308	18,7	9.323	1.393	14,9	121.466	9.532	7,8
AYDIN	18.165	15.940	87,8	7.461	46,8	47.548	8.440	17,8	64.676	10.055	15,5	883.997	90.400	10,2
BALIKESİR	20.855	17.439	83,6	5.839	33,5	45.906	6.575	14,3	59.586	7.350	12,3	713.463	72.096	10,1
BARTIN	10.024	8.960	89,4	4.408	49,2	27.607	4.967	18,0	37.229	5.339	14,3	422.264	37.550	8,9
BATMAN	15.521	14.262	91,9	6.463	45,3	42.361	7.547	17,8	67.339	9.915	14,7	553.428	78.128	14,1
BAYBURT	1.582	1.404	88,7	671	47,8	3.751	722	19,2	4.367	754	17,3	54.973	4.730	8,6
BİLECİK	3.942	3.285	83,3	1.427	43,4	8.932	1.645	18,4	12.355	1.768	14,3	188.854	18.132	9,6
BİNGÖL	5.385	5.056	93,9	2.952	58,4	15.112	3.306	21,9	19.151	3.569	18,6	220.685	24.581	11,1
BİTLİS	2.932	2.718	92,7	1.522	56,0	6.719	1.686	25,1	43.044	1.758	4,1	341.022	11.714	3,4
BOLU	7.702	6.510	84,5	2.698	41,4	17.201	2.892	16,8	21.733	3.087	14,2	248.406	25.721	10,4
BURDUR	3.240	2.970	91,7	1.481	49,9	9.642	1.671	17,3	14.387	1.815	12,6	206.239	16.032	7,8
BURSA	82.097	63.923	77,9	24.059	37,6	155.690	26.629	17,1	187.965	29.270	15,6	2.052.873	256.277	12,5
ÇANAKKALE	11.819	10.411	88,1	5.166	49,6	29.294	5.722	19,5	36.228	6.235	17,2	387.432	58.812	15,2
ÇANKIRI	4.046	3.338	82,5	1.922	57,6	9.014	2.197	24,4	12.801	2.408	18,8	170.640	22.463	13,2
ÇORUM	11.620	10.175	87,6	5.946	58,4	28.138	6.557	23,3	39.586	6.852	17,3	521.403	68.770	13,2
DENİZLİ	22.477	20.008	89,0	8.208	41,0	54.658	9.487	17,4	68.431	10.786	15,8	792.338	89.520	11,3
DİYARBAKIR	64.202	60.623	94,4	38.391	63,3	201.648	46.799	23,2	255.446	54.751	21,4	2.775.753	489.113	17,6
DÜZCE	11.531	10.607	92,0	4.256	40,1	29.390	4.464	15,2	35.196	4.658	13,2	360.531	39.465	10,9
EDİRNE	6.454	5.339	82,7	1.572	29,4	13.819	1.686	12,2	16.419	1.764	10,7	189.461	17.295	9,1
ELAZIĞ	17.698	16.073	90,8	8.401	52,3	46.569	9.744	20,9	61.243	10.429	17,0	740.817	92.485	12,5
ERZİNCAN	4.643	4.217	90,8	2.001	47,5	12.394	2.314	18,7	16.569	2.450	14,8	220.884	22.038	10,0
ERZURUM	16.628	14.781	88,9	8.222	55,6	39.366	8.953	22,7	49.300	9.193	18,6	672.850	65.602	9,7
ESKİŞEHİR	21.709	18.738	86,3	8.165	43,6	57.206	9.526	16,7	81.108	10.450	12,9	1.337.485	98.401	7,4
GAZİANTEP	79.601	71.945	90,4	39.766	55,3	223.178	47.134	21,1	267.617	53.234	19,9	2.534.951	437.415	17,3
GİRESUN	10.377	9.400	90,6	4.823	51,3	29.332	5.440	18,5	41.496	5.754	13,9	551.145	55.623	10,1
GÜMÜŞHANE	2.908	2.515	86,5	1.120	44,5	7.016	1.242	17,7	9.153	1.337	14,6	121.257	10.833	8,9
HAKKARİ	1.521	1.354	89,0	758	56,0	4.523	853	18,9	6.188	1.165	18,8	51.777	10.202	19,7
HATAY	69.193	62.849	90,8	34.850	55,5	198.606	41.388	20,8	251.847	53.134	21,1	2.347.033	410.632	17,5
İĞDIR	7.274	6.687	91,9	4.022	60,1	21.090	4.610	21,9	29.382	5.309	18,1	360.541	42.770	11,9
İSPARTA	10.146	9.056	89,3	3.532	39,0	27.534	3.903	14,2	39.184	4.130	10,5	558.442	41.987	7,5
İSTANBUL	358.203	291.349	81,3	97.262	33,4	785.824	107.532	13,7	1.098.119	119.432	10,9	17.049.441	1.123.467	6,6
İZMİR	128.712	104.430	81,1	32.208	30,8	293.317	35.521	12,1	406.426	40.215	9,9	5.099.844	436.651	8,6

Tablo 8. 9. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2017) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KAHRAMANMARAŞ	32.407	29.277	90,3	17.651	60,3	81.642	20.794	25,5	94.831	22.098	23,3	893.277	183.006	20,5
KARABÜK	4.910	4.066	82,8	1.779	43,8	11.867	2.057	17,3	17.375	2.191	12,6	250.735	23.998	9,6
KARAMAN	6.130	5.516	90,0	3.406	61,7	16.458	4.175	25,4	23.026	4.449	19,3	338.697	43.533	12,9
KARS	3.183	2.915	91,6	1.699	58,3	7.131	1.895	26,6	8.957	1.998	22,3	117.838	12.868	10,9
KASTAMONU	7.582	7.010	92,5	2.872	41,0	20.785	3.169	15,2	28.959	3.393	11,7	433.938	27.669	6,4
KAYSERİ	50.301	43.261	86,0	30.276	70,0	124.216	35.715	28,8	156.749	39.116	25,0	1.757.183	313.313	17,8
KIRIKKALE	14.099	12.917	91,6	6.573	50,9	42.963	7.636	17,8	64.142	8.579	13,4	825.925	78.409	9,5
KIRKLARELİ	8.281	7.019	84,8	1.727	24,6	17.161	1.853	10,8	20.726	1.968	9,5	302.309	18.815	6,2
KIRŞEHİR	3.848	3.401	88,4	1.387	40,8	10.565	1.530	14,5	15.421	1.682	10,9	206.951	14.815	7,2
KİLİS	9.990	9.389	94,0	4.499	47,9	30.706	5.254	17,1	38.173	6.034	15,8	321.824	43.126	13,4
KOCAELİ	66.061	55.279	83,7	16.710	30,2	138.508	18.228	13,2	165.079	19.833	12,0	1.860.712	165.522	8,9
KONYA	55.194	49.425	89,5	20.472	41,4	145.604	23.010	15,8	194.317	24.710	12,7	2.518.710	218.765	8,7
KÜTAHYA	17.625	15.652	88,8	7.653	48,9	45.012	8.399	18,7	55.804	9.027	16,2	631.296	76.300	12,1
MALATYA	18.334	16.225	88,5	11.927	73,5	45.424	14.587	32,1	57.966	15.447	26,6	753.904	126.286	16,8
MANİSA	39.857	33.453	83,9	13.129	39,2	96.985	14.617	15,1	126.687	16.571	13,1	1.497.829	152.929	10,2
MARDİN	26.514	25.127	94,8	16.980	67,6	82.580	20.891	25,3	133.458	27.912	20,9	1.289.575	205.808	16,0
MERSİN	46.970	42.248	89,9	26.403	62,5	125.390	32.454	25,9	155.903	37.137	23,8	1.603.754	349.424	21,8
MUĞLA	17.368	15.155	87,3	5.217	34,4	44.405	5.854	13,2	58.546	7.060	12,1	952.389	69.848	7,3
MUŞ	4.405	3.890	88,3	2.602	66,9	11.476	2.881	25,1	14.847	2.993	20,2	152.424	22.558	14,8
NEVŞEHİR	14.832	13.173	88,8	7.325	55,6	41.759	8.108	19,4	53.388	8.627	16,2	644.644	78.734	12,2
NİĞDE	11.006	9.862	89,6	6.137	62,2	31.144	7.167	23,0	39.553	8.081	20,4	449.837	65.671	14,6
ORDU	21.375	20.000	93,6	9.405	47,0	65.539	10.601	16,2	93.202	11.280	12,1	1.350.049	107.242	7,9
OSMANIYE	22.336	21.309	95,4	16.172	75,9	74.467	20.546	27,6	101.755	24.768	24,3	1.176.303	247.655	21,1
RİZE	6.500	5.799	89,2	1.922	33,1	16.640	2.098	12,6	23.266	2.357	10,1	304.562	24.122	7,9
SAKARYA	31.306	27.290	87,2	8.480	31,1	74.505	9.355	12,6	91.423	10.954	12,0	962.433	87.077	9,0
SAMSUN	38.755	35.307	91,1	12.886	36,5	110.163	14.352	13,0	166.051	16.065	9,7	2.664.864	156.018	5,9
SİİRT	4.016	3.606	89,8	2.092	58,0	10.281	2.434	23,7	36.812	2.725	7,4	287.543	20.825	7,2
SİNOP	3.386	2.896	85,5	1.585	54,7	7.886	1.778	22,5	11.144	1.961	17,6	166.087	16.987	10,2
SİVAS	11.317	9.825	86,8	4.834	49,2	29.127	5.674	19,5	40.198	6.082	15,1	564.172	54.447	9,7
ŞANLIURFA	48.594	46.451	95,6	30.672	66,0	157.233	36.344	23,1	193.961	45.449	23,4	1.613.722	299.665	18,6
ŞIRNAK	7.051	6.683	94,8	3.938	58,9	20.202	4.669	23,1	41.176	7.423	18,0	703.501	45.139	6,4
TEKİRDAĞ	32.197	28.169	87,5	9.325	33,1	75.913	10.679	14,1	93.873	11.787	12,6	1.264.195	114.752	9,1
TOKAT	12.649	11.224	88,7	5.750	51,2	32.734	6.380	19,5	51.159	7.304	14,3	721.447	59.332	8,2
TRABZON	24.439	20.636	84,4	9.159	44,4	59.832	10.289	17,2	80.218	11.186	13,9	997.141	103.183	10,3
TUNCELİ	1.820	1.359	74,7	770	56,7	3.450	831	24,1	4.455	878	19,7	65.857	7.128	10,8
UŞAK	7.291	5.967	81,8	2.785	46,7	16.918	3.136	18,5	20.635	3.474	16,8	234.599	29.724	12,7
VAN	18.440	17.393	94,3	10.707	61,6	50.815	12.291	24,2	77.736	13.137	16,9	823.239	95.721	11,6
YALOVA	7.363	6.379	86,6	2.043	32,0	17.831	2.331	13,1	23.632	2.509	10,6	295.630	19.789	6,7
YOZGAT	9.066	8.045	88,7	3.661	45,5	23.557	4.250	18,0	33.020	4.490	13,6	488.801	37.208	7,6
ZONGULDAK	11.639	9.940	85,4	4.379	44,1	30.677	4.957	16,2	44.299	5.296	12,0	541.359	55.068	10,2

Tablo 8. 10. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2018).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
ADANA	76.210	67.829	89,0	45.006	66,4	219.468	53.244	24,3	290.311	63.825	22,0	3.211.235	633.431	19,7
ADİYAMAN	16.959	15.199	89,6	9.611	63,2	44.709	11.277	25,2	56.308	11.942	21,2	713.462	97.398	13,7
AFYONKARAHİSAR	18.004	15.892	88,3	7.632	48,0	45.349	8.474	18,7	58.877	9.267	15,7	786.862	76.764	9,8
AĞRI	7.631	7.268	95,2	3.609	49,7	21.028	4.138	19,7	31.747	4.512	14,2	400.496	34.482	8,6
AKSARAY	16.027	14.923	93,1	9.328	62,5	43.271	10.876	25,1	53.035	11.441	21,6	564.902	87.897	15,6
AMASYA	9.526	8.453	88,7	4.309	51,0	25.199	4.758	18,9	35.594	5.141	14,4	505.139	45.827	9,1
ANKARA	218.121	167.923	77,0	61.863	36,8	474.076	70.624	14,9	690.947	77.601	11,2	9.925.814	781.418	7,9
ANTALYA	52.654	45.937	87,2	20.150	43,9	137.274	23.391	17,0	200.915	25.432	12,7	3.747.856	230.419	6,1
ARDAHAN	3.172	2.925	92,2	1.427	48,8	7.765	1.553	20,0	9.824	1.602	16,3	130.148	11.604	8,9
ARTVİN	3.140	2.723	86,7	1.237	45,4	7.151	1.352	18,9	9.626	1.405	14,6	136.348	9.289	6,8
AYDIN	18.202	16.099	88,4	7.063	43,9	46.109	8.118	17,6	68.668	9.068	13,2	1.197.751	78.932	6,6
BALIKESİR	23.883	20.404	85,4	6.619	32,4	53.474	7.245	13,5	69.689	7.764	11,1	917.905	72.052	7,8
BARTIN	9.922	9.027	91,0	4.301	47,6	27.472	4.940	18,0	37.718	5.314	14,1	421.986	36.962	8,8
BATMAN	17.732	16.349	92,2	7.748	47,4	48.533	8.825	18,2	83.688	11.764	14,1	848.888	93.105	11,0
BAYBURT	2.007	1.812	90,3	711	39,2	5.140	783	15,2	6.167	833	13,5	80.353	5.668	7,1
BİLECİK	3.969	3.414	86,0	1.499	43,9	9.405	1.643	17,5	13.001	1.766	13,6	219.906	16.413	7,5
BİNGÖL	5.698	5.363	94,1	3.099	57,8	15.938	3.442	21,6	19.544	3.634	18,6	235.093	26.557	11,3
BİTLİS	3.602	3.384	93,9	1.668	49,3	7.848	1.837	23,4	67.338	1.903	2,8	557.445	12.556	2,3
BOLU	8.145	6.854	84,1	2.857	41,7	17.289	3.127	18,1	22.309	3.299	14,8	300.107	27.737	9,2
BURDUR	3.902	3.697	94,7	1.970	53,3	12.085	2.272	18,8	17.766	2.481	14,0	233.528	19.662	8,4
BURSA	84.221	67.007	79,6	23.993	35,8	159.078	26.218	16,5	190.796	28.531	15,0	2.189.421	232.140	10,6
ÇANAKKALE	11.834	10.500	88,7	4.866	46,3	29.339	5.308	18,1	36.353	5.700	15,7	404.596	51.128	12,6
ÇANKIRI	4.931	4.264	86,5	2.092	49,1	11.715	2.335	19,9	18.492	2.539	13,7	285.513	23.460	8,2
ÇORUM	12.156	10.700	88,0	6.175	57,7	28.580	6.756	23,6	39.691	7.091	17,9	557.907	68.266	12,2
DENİZLİ	24.454	22.032	90,1	8.681	39,4	60.099	10.117	16,8	74.937	11.123	14,8	869.933	89.048	10,2
DİYARBAKIR	70.111	66.655	95,1	40.609	60,9	220.241	48.347	22,0	293.190	57.968	19,8	3.239.406	507.102	15,7
DÜZCE	11.503	10.355	90,0	3.834	37,0	27.634	4.042	14,6	33.756	4.261	12,6	371.451	34.437	9,3
EDİRNE	6.519	5.566	85,4	1.568	28,2	13.764	1.668	12,1	16.415	1.779	10,8	218.538	15.099	6,9
ELAZIĞ	17.914	16.262	90,8	8.657	53,2	46.777	10.237	21,9	60.054	11.093	18,5	737.248	93.808	12,7
ERZİNCAN	5.908	5.509	93,2	2.572	46,7	16.254	2.910	17,9	22.632	3.039	13,4	354.187	25.589	7,2
ERZURUM	15.827	14.384	90,9	8.157	56,7	38.855	8.921	23,0	51.083	9.209	18,0	706.700	66.667	9,4
ESKİŞEHİR	27.548	23.844	86,6	9.687	40,6	71.960	11.266	15,7	101.575	12.508	12,3	1.547.616	109.093	7,0
GAZİANTEP	90.444	81.223	89,8	41.143	50,7	257.732	48.484	18,8	321.488	54.885	17,1	3.532.659	462.564	13,1
GİRESUN	12.851	11.788	91,7	5.260	44,6	36.119	5.892	16,3	55.064	6.260	11,4	936.902	55.981	6,0
GÜMÜŞHANE	2.834	2.490	87,9	999	40,1	6.797	1.099	16,2	9.479	1.229	13,0	134.180	9.369	7,0
HAKKARİ	2.585	2.404	93,0	1.489	61,9	6.716	1.750	26,1	9.806	1.838	18,7	121.240	15.778	13,0
HATAY	71.964	63.494	88,2	29.926	47,1	197.585	35.198	17,8	260.708	44.882	17,2	2.693.628	344.752	12,8
IĞDIR	6.631	6.180	93,2	3.512	56,8	19.389	4.076	21,0	28.892	4.506	15,6	366.580	36.346	9,9
İSPARTA	13.425	12.316	91,7	4.934	40,1	38.197	5.422	14,2	54.831	5.843	10,7	854.366	53.679	6,3
İSTANBUL	362.752	295.041	81,3	92.122	31,2	791.911	101.199	12,8	1.155.815	112.613	9,7	19.064.326	1.021.080	5,4
İZMİR	141.703	110.741	78,2	33.427	30,2	306.827	36.670	12,0	425.902	41.109	9,7	5.599.592	421.438	7,5

Tablo 8. 10. İBBS Düzey-3'e Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2018) (Devam).

İl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
KAHRAMANMARAŞ	39.480	35.685	90,4	21.725	60,9	101.456	25.203	24,8	118.775	27.086	22,8	1.113.040	209.168	18,8
KARABÜK	4.316	3.713	86,0	1.591	42,8	10.220	1.843	18,0	14.890	1.947	13,1	247.279	18.320	7,4
KARAMAN	7.241	6.650	91,8	4.154	62,5	20.045	5.079	25,3	28.750	5.414	18,8	417.641	50.786	12,2
KARS	3.531	3.215	91,1	1.698	52,8	7.626	1.818	23,8	9.799	1.870	19,1	132.761	11.480	8,6
KASTAMONU	8.590	7.913	92,1	3.123	39,5	22.944	3.476	15,1	32.357	3.713	11,5	490.977	30.964	6,3
KAYSERİ	64.341	56.199	87,3	38.233	68,0	161.438	44.976	27,9	203.149	48.597	23,9	2.383.765	382.731	16,1
KIRIKKALE	14.563	13.461	92,4	6.737	50,0	44.226	7.789	17,6	65.071	8.685	13,3	815.985	75.529	9,3
KIRKLARELİ	8.878	7.523	84,7	1.576	20,9	18.462	1.685	9,1	22.175	1.813	8,2	323.214	14.199	4,4
KIRŞEHİR	4.371	4.037	92,4	1.849	45,8	12.696	2.052	16,2	18.870	2.211	11,7	264.673	17.637	6,7
KİLİS	10.700	8.628	80,6	4.069	47,2	28.457	4.605	16,2	37.305	5.274	14,1	336.765	38.138	11,3
KOCAELİ	59.529	49.001	82,3	12.772	26,1	117.759	13.823	11,7	149.794	14.973	10,0	1.915.702	120.406	6,3
KONYA	63.234	57.027	90,2	23.702	41,6	169.085	26.525	15,7	228.837	28.447	12,4	2.945.600	241.756	8,2
KÜTAHYA	18.570	16.785	90,4	7.898	47,1	47.353	8.544	18,0	60.595	9.021	14,9	777.918	70.910	9,1
MALATYA	18.410	16.406	89,1	11.449	69,8	45.409	13.583	29,9	59.550	14.156	23,8	874.739	118.117	13,5
MANİSA	43.424	37.313	85,9	13.383	35,9	106.107	14.650	13,8	142.143	16.559	11,6	1.931.494	146.925	7,6
MARDİN	27.862	26.708	95,9	16.123	60,4	84.279	18.867	22,4	152.206	23.099	15,2	1.694.136	167.916	9,9
MERSİN	58.926	53.477	90,8	31.156	58,3	164.882	37.552	22,8	213.214	43.358	20,3	2.361.365	400.905	17,0
MUĞLA	18.758	16.647	88,7	5.470	32,9	47.879	6.116	12,8	64.010	6.759	10,6	1.177.901	63.933	5,4
MUŞ	4.713	4.204	89,2	2.748	65,4	11.577	3.030	26,2	17.018	3.149	18,5	198.124	22.946	11,6
NEVŞEHİR	17.539	16.557	94,4	7.738	46,7	51.897	8.456	16,3	67.684	9.228	13,6	856.839	81.087	9,5
NİĞDE	12.075	11.144	92,3	6.238	56,0	35.668	7.359	20,6	45.954	8.168	17,8	501.872	64.261	12,8
ORDU	27.332	25.600	93,7	10.791	42,2	82.343	12.076	14,7	120.355	12.871	10,7	1.801.867	116.240	6,5
OSMANIYE	24.509	23.208	94,7	16.272	70,1	79.456	19.744	24,8	111.099	23.941	21,5	1.341.688	244.189	18,2
RİZE	6.106	5.414	88,7	1.632	30,1	15.579	1.773	11,4	22.070	1.939	8,8	318.636	18.277	5,7
SAKARYA	35.583	31.677	89,0	9.314	29,4	84.370	10.173	12,1	103.913	11.944	11,5	1.105.991	93.160	8,4
SAMSUN	41.814	37.399	89,4	12.109	32,4	113.609	13.524	11,9	174.811	15.128	8,7	3.018.696	148.557	4,9
SİİRT	5.406	4.967	91,9	2.683	54,0	13.961	3.020	21,6	68.891	3.325	4,8	675.646	26.120	3,9
SİNOP	3.909	3.481	89,1	1.792	51,5	9.668	1.971	20,4	14.633	2.150	14,7	225.821	17.350	7,7
SİVAS	13.350	11.472	85,9	5.280	46,0	32.973	6.106	18,5	46.723	6.557	14,0	771.509	55.231	7,2
ŞANLIURFA	65.844	61.351	93,2	40.718	66,4	207.139	47.483	22,9	271.883	59.585	21,9	2.934.702	396.405	13,5
ŞIRNAK	11.278	10.916	96,8	5.446	49,9	30.589	6.421	21,0	80.302	8.881	11,1	2.226.456	55.914	2,5
TEKİRDAĞ	36.821	32.594	88,5	9.360	28,7	88.227	10.562	12,0	111.426	11.549	10,4	1.562.784	103.451	6,6
TOKAT	15.664	14.326	91,5	7.161	50,0	41.832	7.892	18,9	64.698	8.600	13,3	950.603	68.154	7,2
TRABZON	23.825	20.237	84,9	8.711	43,0	57.806	9.797	16,9	77.208	10.698	13,9	979.058	92.973	9,5
TUNCELİ	2.114	1.723	81,5	980	56,9	4.222	1.084	25,7	5.447	1.147	21,1	82.358	10.831	13,2
UŞAK	7.149	6.182	86,5	2.750	44,5	17.155	3.077	17,9	21.134	3.415	16,2	224.029	27.915	12,5
VAN	22.256	20.937	94,1	11.834	56,5	60.506	13.659	22,6	121.330	14.937	12,3	1.445.161	110.980	7,7
YALOVA	7.281	6.159	84,6	1.999	32,5	17.549	2.239	12,8	24.026	2.364	9,8	308.611	20.337	6,6
YOZGAT	10.358	9.370	90,5	4.284	45,7	27.525	4.913	17,8	39.287	5.315	13,5	572.337	42.743	7,5
ZONGULDAK	12.362	10.802	87,4	4.750	44,0	33.404	5.316	15,9	50.738	5.657	11,1	694.940	55.162	7,9

• Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 8. 11. Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hekim Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	20-29	191.821	133.180	69,4	88.537	66,5	435.523	108.889	25,0	508.312	127.493	25,1	4.607.170	1.130.626	24,5
	30-39	683.704	529.894	77,5	345.602	65,2	1.697.859	432.063	25,4	2.018.470	504.374	25,0	20.102.755	4.865.691	24,2
	40-49	1.070.136	837.007	78,2	511.298	61,1	2.637.275	639.644	24,3	3.208.702	748.612	23,3	34.552.330	7.908.693	22,9
	50-59	241.935	184.038	76,1	107.586	58,5	585.545	136.596	23,3	741.564	166.674	22,5	8.321.250	1.794.610	21,6
	60 ve Üstü	33.117	26.618	80,4	17.069	64,1	89.093	21.467	24,1	113.422	27.942	24,6	1.178.079	280.341	23,8
2014	20-29	182.729	149.724	81,9	96.161	64,2	482.057	115.865	24,0	567.105	133.904	23,6	5.272.598	1.142.713	21,7
	30-39	686.322	599.873	87,4	377.775	63,0	1.897.794	465.172	24,5	2.285.199	539.261	23,6	23.436.006	5.039.353	21,5
	40-49	1.139.470	984.825	86,4	582.697	59,2	3.045.245	720.715	23,7	3.751.396	827.784	22,1	41.888.645	8.568.802	20,5
	50-59	299.707	259.114	86,5	146.315	56,5	797.119	182.864	22,9	1.013.072	214.534	21,2	11.692.694	2.297.351	19,6
	60 ve Üstü	43.297	38.327	88,5	24.167	63,1	123.382	30.467	24,7	159.753	38.539	24,1	1.795.959	394.809	22,0
2015	20-29	131.668	118.415	89,9	75.208	63,5	383.631	90.570	23,6	462.222	105.014	22,7	4.592.865	876.561	19,1
	30-39	603.595	540.657	89,6	327.590	60,6	1.715.933	394.494	23,0	2.101.179	450.966	21,5	22.726.531	4.163.693	18,3
	40-49	1.085.967	959.046	88,3	555.607	57,9	2.985.709	684.169	22,9	3.748.282	785.428	21,0	43.180.896	8.107.353	18,8
	50-59	362.628	315.376	87,0	172.771	54,8	971.982	212.626	21,9	1.270.135	249.685	19,7	15.456.315	2.649.058	17,1
	60 ve Üstü	54.161	48.206	89,0	29.696	61,6	156.247	36.615	23,4	207.876	44.875	21,6	2.465.746	460.380	18,7
	YBY	36	36	100,0	27	75,0	110	30	27,3	122	41	33,6	1.211	472	39,0
2016	20-29	134.346	124.802	92,9	70.268	56,3	401.773	82.974	20,7	495.902	99.979	20,2	5.130.792	849.624	16,6
	30-39	602.722	547.221	90,8	299.342	54,7	1.713.625	352.673	20,6	2.122.579	403.295	19,0	23.812.050	3.742.513	15,7
	40-49	1.060.027	939.217	88,6	499.018	53,1	2.869.531	602.523	21,0	3.622.379	686.398	18,9	42.756.158	6.970.797	16,3
	50-59	477.180	412.382	86,4	210.468	51,0	1.254.278	255.372	20,4	1.651.864	300.262	18,2	20.500.492	3.206.377	15,6
	60 ve Üstü	66.236	59.633	90,0	34.139	57,2	190.191	42.088	22,1	259.074	52.491	20,3	3.202.851	533.654	16,7
	YBY	160	153	95,6	115	75,2	456	119	26,1	506	122	24,1	5.022	1.337	26,6
2017	20-29	201.552	178.018	88,3	83.212	46,7	524.021	93.140	17,8	704.837	106.470	15,1	7.895.896	798.249	10,1
	30-39	514.105	456.686	88,8	216.452	47,4	1.346.370	244.951	18,2	1.820.355	272.374	15,0	21.987.090	2.256.418	10,3
	40-49	866.466	742.368	85,7	340.120	45,8	2.126.984	393.680	18,5	2.825.411	441.686	15,6	36.054.165	4.032.156	11,2
	50-59	486.918	402.822	82,7	179.038	44,4	1.150.201	210.401	18,3	1.590.202	241.197	15,2	21.486.351	2.349.127	10,9
	60 ve Üstü	61.671	53.046	86,0	26.765	50,5	160.340	31.786	19,8	230.934	37.786	16,4	3.047.669	346.971	11,4
	YBY	21.889	18.891	86,3	11.653	61,7	61.657	14.308	23,2	72.583	17.868	24,6	485.535	109.691	22,6
2018	20-29	215.504	195.276	90,6	83.252	42,6	576.917	92.472	16,0	833.251	103.434	12,4	10.394.515	779.611	7,5
	30-39	586.576	524.415	89,4	239.608	45,7	1.545.700	268.853	17,4	2.226.127	301.430	13,5	29.474.199	2.423.907	8,2
	40-49	901.429	776.065	86,1	342.968	44,2	2.213.879	393.127	17,8	2.994.819	435.765	14,6	40.071.642	3.840.082	9,6
	50-59	580.514	482.261	83,1	205.349	42,6	1.372.317	239.112	17,4	1.939.097	275.397	14,2	28.052.239	2.607.801	9,3
	60 ve Üstü	83.824	70.772	84,4	33.312	47,1	209.461	39.246	18,7	316.250	46.082	14,6	4.385.496	417.666	9,5
	YBY	30.786	19.549	63,5	12.219	62,5	63.256	14.885	23,5	76.607	19.422	25,4	545.808	118.030	21,6

Tablo 8. 12. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hekim Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Erkek	1.568.723	1.225.900	78,1	797.678	65,1	3.957.488	1.009.408	25,5	4.789.516	1.194.391	24,9	49.400.497	12.069.455	24,4
	Kadın	651.820	484.676	74,4	272.301	56,2	1.487.096	329.108	22,1	1.799.682	380.538	21,1	19.345.070	3.909.025	20,2
	CBY	170	161	94,7	113	70,2	711	143	20,1	1.272	166	13,1	16.018	1.481	9,2
2014	Erkek	1.677.587	1.457.011	86,9	918.514	63,0	4.627.293	1.146.936	24,8	5.663.778	1.337.511	23,6	60.230.396	13.272.805	22,0
	Kadın	673.805	574.724	85,3	308.490	53,7	1.717.747	368.014	21,4	2.111.852	416.356	19,7	23.848.199	4.169.093	17,5
	CBY	133	128	96,2	111	86,7	557	133	23,9	895	155	17,3	7.306	1.131	15,5
2015	Erkek	1.588.553	1.418.144	89,3	868.141	61,2	4.518.542	1.072.890	23,7	5.653.238	1.245.799	22,0	62.982.380	12.325.223	19,6
	Kadın	649.344	563.445	86,8	292.644	51,9	1.694.519	345.491	20,4	2.135.841	390.075	18,3	25.433.547	3.931.164	15,5
	CBY	158	147	93,0	114	77,6	551	123	22,3	737	135	18,3	7.638	1.131	14,8
2016	Erkek	1.640.247	1.478.103	90,1	830.905	56,2	4.642.880	1.008.004	21,7	5.881.837	1.172.906	19,9	67.361.579	11.575.332	17,2
	Kadın	700.122	605.013	86,4	282.238	46,6	1.785.945	327.526	18,3	2.269.199	369.415	16,3	28.032.502	3.726.787	13,3
	CBY	302	292	96,7	207	70,9	1.029	219	21,3	1.268	226	17,8	13.284	2.181	16,4
2017	Erkek	1.466.303	1.282.267	87,4	625.425	48,8	3.788.876	726.704	19,2	5.140.957	826.465	16,1	63.739.481	7.338.865	11,5
	Kadın	664.409	550.673	82,9	220.162	40,0	1.519.040	247.254	16,3	2.030.782	273.048	13,4	26.731.690	2.444.055	9,1
	CBY	21.889	18.891	86,3	11.653	61,7	61.657	14.308	23,2	72.583	17.868	24,6	485.535	109.691	22,6
2018	Erkek	1.632.729	1.436.975	88,0	671.201	46,7	4.232.401	772.855	18,3	5.987.278	874.294	14,6	79.642.378	7.555.390	9,5
	Kadın	735.118	611.814	83,2	233.288	38,1	1.685.873	259.955	15,4	2.322.266	287.814	12,4	32.735.713	2.513.678	7,7
	CBY	30.786	19.549	63,5	12.219	62,5	63.256	14.885	23,5	76.607	19.422	25,4	545.808	118.030	21,6

Tablo 8. 13. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Uzmanlık Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Pratisyen	2.102.221	1.626.183	77,4	1.026.167	63,1	5.191.304	1.286.636	24,8	6.272.064	1.516.711	24,2	64.890.841	15.337.887	23,6
	Uzman (Aile Hekimi)	112.505	80.422	71,5	41.558	51,7	241.159	49.057	20,3	302.598	54.737	18,1	3.693.912	604.275	16,4
	Uzman (Diğer Hekim)	5.987	4.132	69,0	2.367	57,3	12.832	2.966	23,1	15.808	3.647	23,1	176.832	37.798	21,4
2014	Pratisyen	2.224.071	1.926.794	86,6	1.174.241	60,9	6.036.450	1.453.201	24,1	7.379.530	1.685.057	22,8	79.104.165	16.701.467	21,1
	Uzman (Aile Hekimi)	122.478	100.720	82,2	50.402	50,0	295.622	58.769	19,9	380.150	65.167	17,1	4.777.555	700.054	14,7
	Uzman (Diğer Hekim)	4.976	4.349	87,4	2.472	56,8	13.525	3.113	23,0	16.845	3.798	22,5	204.181	41.507	20,3
2015	Pratisyen	2.109.021	1.871.853	88,8	1.107.458	59,2	5.885.650	1.356.404	23,0	7.358.242	1.566.286	21,3	82.781.188	15.517.261	18,7
	Uzman (Aile Hekimi)	124.141	105.477	85,0	51.100	48,4	314.172	59.352	18,9	413.312	66.361	16,1	5.409.056	703.154	13,0
	Uzman (Diğer Hekim)	4.893	4.406	90,0	2.341	53,1	13.790	2.748	19,9	18.262	3.362	18,4	233.322	37.102	15,9
2016	Pratisyen	2.184.826	1.950.481	89,3	1.056.115	54,1	6.042.329	1.270.472	21,0	7.644.952	1.470.255	19,2	88.626.174	14.540.198	16,4
	Uzman (Aile Hekimi)	149.917	127.703	85,2	54.714	42,8	371.387	62.324	16,8	486.771	68.911	14,2	6.539.538	728.874	11,1
	Uzman (Diğer Hekim)	5.928	5.224	88,1	2.521	48,3	16.138	2.953	18,3	20.581	3.381	16,4	241.653	35.228	14,6
2017	Pratisyen	2.109.317	1.815.298	86,1	841.333	46,3	5.266.498	970.286	18,4	7.106.330	1.097.513	15,4	89.379.311	9.725.750	10,9
	Uzman (Aile Hekimi)	16.436	13.503	82,2	5.264	39,0	36.961	5.956	16,1	50.480	6.559	13,0	646.403	62.459	9,7
	Uzman (Diğer Hekim)	26.848	23.030	85,8	10.643	46,2	66.114	12.024	18,2	87.512	13.309	15,2	930.993	104.402	11,2
2018	Pratisyen	2.364.008	2.038.944	86,2	905.528	44,4	5.901.005	1.035.440	17,5	8.267.366	1.168.264	14,1	111.219.792	10.077.218	9,1
	Uzman (Aile Hekimi)	18.646	15.641	83,9	5.297	33,9	41.691	5.842	14,0	60.605	6.349	10,5	846.636	58.384	6,9
	Uzman (Diğer Hekim)	15.979	13.753	86,1	5.883	42,8	38.834	6.413	16,5	58.180	6.917	11,9	857.470	51.496	6,0

• **Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular**

Tablo 8. 14. Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

Yıl	Hasta Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	0-9	768.559	616.976	80,3	438.488	71,1	1.884.998	561.720	29,8	2.042.066	652.433	31,9	14.351.442	5.194.131	36,2
	10-19	465.941	317.599	68,2	182.412	57,4	871.821	220.189	25,3	930.622	247.270	26,6	7.069.342	2.794.733	39,5
	20-29	200.659	139.820	69,7	83.880	60,0	427.219	103.828	24,3	490.469	126.130	25,7	4.676.418	1.486.460	31,8
	30-39	200.594	148.657	74,1	92.052	61,9	469.972	115.563	24,6	559.320	141.972	25,4	6.037.795	1.676.187	27,8
	40-49	159.345	124.952	78,4	78.462	62,8	427.527	98.719	23,1	539.438	119.715	22,2	6.672.151	1.433.921	21,5
	50-59	154.574	129.385	83,7	76.147	58,9	472.405	94.601	20,0	649.089	113.321	17,5	9.115.458	1.366.005	15,0
	60-69	133.011	114.326	86,0	61.832	54,1	432.337	75.554	17,5	642.980	89.976	14,0	9.583.635	1.063.075	11,1
	70-79	88.973	76.908	86,4	37.546	48,8	295.060	45.393	15,4	467.702	55.310	11,8	7.206.557	637.637	8,8
	80 ve Üstü	48.472	42.072	86,8	19.245	45,7	163.831	23.060	14,1	268.645	28.936	10,8	4.047.571	327.496	8,1
YBY	585	42	7,2	28	66,7	125	32	25,6	139	32	23,0	1.216	315	25,9	
2014	0-9	768.263	693.880	90,3	477.200	68,8	2.081.872	600.806	28,9	2.265.112	685.810	30,3	17.556.806	5.397.820	30,7
	10-19	503.335	397.282	78,9	216.831	54,6	1.071.610	258.686	24,1	1.140.741	287.250	25,2	8.562.278	3.134.238	36,6
	20-29	221.529	175.253	79,1	99.981	57,0	519.571	122.325	23,5	592.881	145.685	24,6	5.611.509	1.650.436	29,4
	30-39	221.032	182.530	82,6	108.273	59,3	561.408	133.913	23,9	665.333	159.513	24,0	7.129.604	1.821.790	25,6
	40-49	176.197	152.472	86,5	93.218	61,1	508.345	116.444	22,9	646.601	138.897	21,5	8.111.647	1.605.727	19,8
	50-59	166.457	153.549	92,2	90.029	58,6	554.237	111.446	20,1	781.884	132.542	17,0	11.135.344	1.529.214	13,7
	60-69	145.897	137.453	94,2	74.188	54,0	515.377	90.248	17,5	795.042	106.373	13,4	12.228.710	1.217.264	10,0
	70-79	94.170	89.041	94,6	43.772	49,2	340.096	52.712	15,5	561.751	62.980	11,2	8.790.153	707.162	8,0
	80 ve Üstü	52.226	49.215	94,2	22.741	46,2	189.144	27.340	14,5	322.886	33.607	10,4	4.930.092	368.449	7,5
YBY	2.419	1.188	49,1	882	74,2	3.937	1.163	29,5	4.294	1.365	31,8	29.759	10.928	36,7	
2015	0-9	719.378	661.432	91,9	439.536	66,5	1.962.019	545.260	27,8	2.140.835	614.992	28,7	18.181.516	4.868.100	26,8
	10-19	451.180	365.702	81,1	195.451	53,4	996.122	231.732	23,3	1.060.585	256.195	24,2	7.974.316	2.781.242	34,9
	20-29	209.107	170.276	81,4	94.058	55,2	504.688	113.939	22,6	578.800	135.252	23,4	5.518.961	1.512.920	27,4
	30-39	216.962	183.322	84,5	105.165	57,4	562.607	128.931	22,9	671.445	154.348	23,0	7.253.280	1.727.858	23,8
	40-49	171.722	152.195	88,6	90.232	59,3	507.281	111.823	22,0	656.807	132.909	20,2	8.306.673	1.519.457	18,3
	50-59	166.311	156.621	94,2	89.634	57,2	568.403	109.916	19,3	824.143	130.433	15,8	11.889.428	1.497.113	12,6
	60-69	149.516	144.147	96,4	76.372	53,0	543.995	92.460	17,0	868.340	109.347	12,6	13.666.484	1.241.368	9,1
	70-79	97.740	94.364	96,5	45.066	47,8	362.360	53.887	14,9	624.680	64.686	10,4	10.039.659	712.487	7,1
	80 ve Üstü	51.766	50.024	96,6	22.550	45,1	193.889	26.836	13,8	350.876	33.593	9,6	5.499.445	361.349	6,6
YBY	4.373	3.653	83,5	2.835	77,6	12.248	3.720	30,4	13.305	4.254	32,0	93.803	35.623	38,0	

Tablo 8. 14. Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018) (Devam).

Yıl	Hasta Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	0-9	762.736	696.651	91,3	417.434	59,9	2.021.277	503.003	24,9	2.224.457	569.320	25,6	21.175.034	4.540.072	21,4
	10-19	503.805	409.537	81,3	196.070	47,9	1.099.943	229.152	20,8	1.167.497	252.228	21,6	8.720.221	2.713.554	31,1
	20-29	208.565	174.450	83,6	88.734	50,9	513.220	106.401	20,7	588.984	126.273	21,4	5.536.784	1.395.927	25,2
	30-39	222.879	191.752	86,0	102.637	53,5	582.263	124.439	21,4	696.111	147.799	21,2	7.417.610	1.651.222	22,3
	40-49	172.355	154.976	89,9	85.835	55,4	511.141	105.077	20,6	670.489	125.086	18,7	8.557.585	1.413.981	16,5
	50-59	166.466	158.909	95,5	85.007	53,5	573.536	103.419	18,0	851.067	122.921	14,4	12.577.672	1.394.711	11,1
	60-69	153.714	150.076	97,6	73.812	49,2	564.249	88.548	15,7	929.790	105.705	11,4	14.835.204	1.192.321	8,0
	70-79	97.114	95.194	98,0	42.372	44,5	364.155	50.284	13,8	649.176	61.006	9,4	10.634.685	662.757	6,2
	80 ve Üstü	51.855	50.847	98,1	20.767	40,8	196.880	24.586	12,5	371.268	31.234	8,4	5.928.716	332.096	5,6
YBY	1.182	1.016	86,0	682	67,1	3.190	840	26,3	3.465	975	28,1	23.855	7.659	32,1	
2017	0-9	696.834	631.051	90,6	323.257	51,2	1.724.764	371.529	21,5	2.197.473	409.516	18,6	28.948.663	2.726.353	9,4
	10-19	484.051	371.510	76,8	149.445	40,2	942.576	168.280	17,9	1.041.582	182.572	17,5	7.393.044	1.705.826	23,1
	20-29	206.606	163.144	79,0	71.796	44,0	448.306	83.063	18,5	528.129	96.920	18,4	4.729.796	978.932	20,7
	30-39	208.448	170.111	81,6	79.008	46,4	479.914	92.422	19,3	578.812	107.221	18,5	6.011.688	1.110.477	18,5
	40-49	159.495	137.716	86,3	67.312	48,9	424.003	79.279	18,7	561.662	92.296	16,4	7.070.426	968.457	13,7
	50-59	141.874	131.933	93,0	63.110	47,8	449.226	74.175	16,5	678.247	87.054	12,8	10.008.727	927.326	9,3
	60-69	129.286	124.477	96,3	55.100	44,3	447.954	64.017	14,3	764.920	74.898	9,8	12.293.017	793.434	6,5
	70-79	82.075	79.396	96,7	32.275	40,7	293.558	37.104	12,6	553.264	44.033	8,0	9.116.227	454.155	5,0
	80 ve Üstü	43.655	42.247	96,8	15.822	37,5	158.534	18.266	11,5	339.271	22.726	6,7	5.374.144	226.271	4,2
YBY	277	246	88,8	115	46,7	738	131	17,8	962	145	15,1	10.976	1.381	12,6	
2018	0-9	766.035	691.279	90,2	340.331	49,2	1.884.733	385.337	20,4	2.600.215	420.664	16,2	39.747.952	2.812.415	7,1
	10-19	537.735	415.005	77,2	159.239	38,4	1.045.542	177.656	17,0	1.168.151	191.163	16,4	8.359.274	1.737.274	20,8
	20-29	230.254	182.648	79,3	76.780	42,0	498.715	88.347	17,7	596.932	104.872	17,6	5.497.607	1.010.397	18,4
	30-39	228.469	186.352	81,6	83.070	44,6	521.188	96.618	18,5	640.391	112.996	17,6	6.791.734	1.111.590	16,4
	40-49	179.574	155.579	86,6	73.794	47,4	476.463	86.609	18,2	638.643	100.531	15,7	8.192.773	1.001.666	12,2
	50-59	160.876	150.201	93,4	69.414	46,2	511.293	81.496	15,9	782.967	95.467	12,2	11.946.658	969.455	8,1
	60-69	147.533	142.913	96,9	60.159	42,1	510.870	69.693	13,6	883.313	81.004	9,2	14.536.005	811.759	5,6
	70-79	96.662	94.152	97,4	35.899	38,1	345.592	41.250	11,9	659.841	48.843	7,4	11.212.761	485.236	4,3
	80 ve Üstü	51.118	49.889	97,6	17.873	35,8	186.185	20.513	11,0	414.537	25.809	6,2	6.625.327	245.513	3,7
YBY	377	320	84,9	149	46,6	949	176	18,5	1.161	181	15,6	13.809	1.793	13,0	

Tablo 8. 15. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Türkiye, 2013-2018).

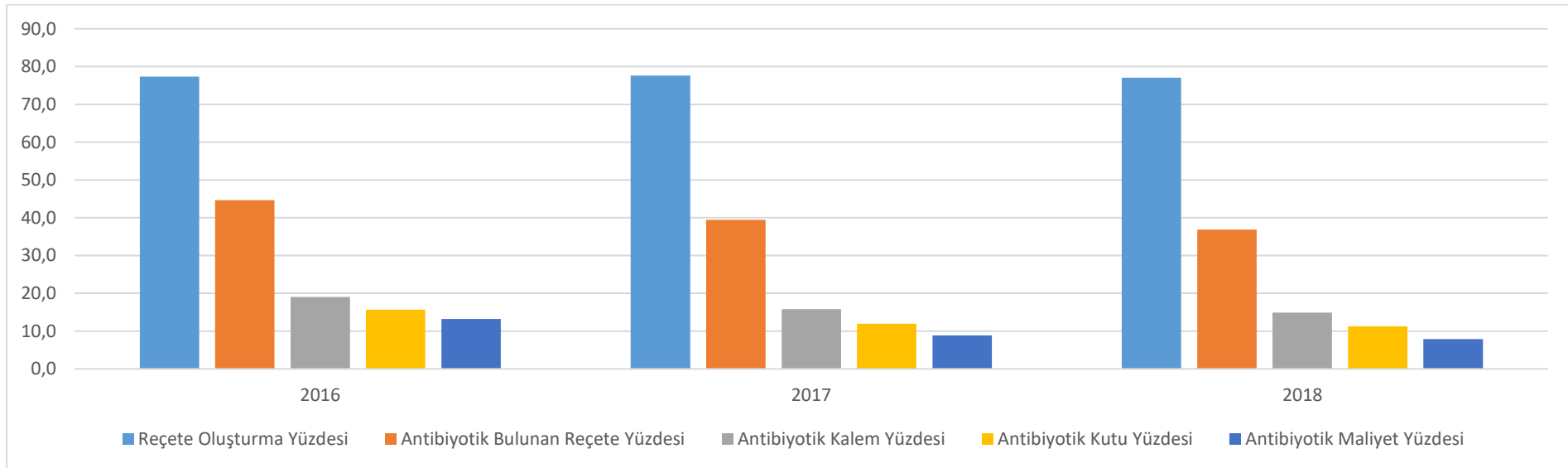
Yıl	Hasta Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2013	Erkek	1.145.635	874.930	76,4	555.016	63,4	2.691.555	691.837	25,7	3.189.854	808.915	25,4	32.274.920	8.142.796	25,2
	Kadın	1.074.435	835.722	77,8	515.013	61,6	2.753.462	646.746	23,5	3.400.297	766.085	22,5	36.484.345	7.836.318	21,5
	CBY	643	85	13,2	63	74,1	278	76	27,3	319	95	29,8	2.320	847	36,5
2014	Erkek	1.217.950	1.044.561	85,8	637.439	61,0	3.148.002	783.880	24,9	3.768.934	902.916	24,0	39.604.211	8.925.851	22,5
	Kadın	1.131.101	986.060	87,2	588.763	59,7	3.193.485	730.006	22,9	4.003.109	849.697	21,2	44.450.478	8.505.918	19,1
	CBY	2.474	1.242	50,2	913	73,5	4.110	1.197	29,1	4.482	1.409	31,4	31.212	11.259	36,1
2015	Erkek	1.156.928	1.016.659	87,9	601.589	59,2	3.075.112	732.166	23,8	3.757.240	839.632	22,3	41.591.840	8.300.956	20,0
	Kadın	1.076.723	961.400	89,3	556.457	57,9	3.126.173	682.597	21,8	4.019.201	792.093	19,7	46.737.597	7.920.739	16,9
	CBY	4.404	3.677	83,5	2.853	77,6	12.327	3.741	30,3	13.375	4.284	32,0	94.128	35.823	38,1
2016	Erkek	1.208.197	1.067.689	88,4	576.224	54,0	3.181.772	688.065	21,6	3.927.701	790.364	20,1	45.007.578	7.795.837	17,3
	Kadın	1.131.260	1.014.676	89,7	536.432	52,9	3.244.802	646.825	19,9	4.221.013	751.177	17,8	50.375.019	7.500.636	14,9
	CBY	1.214	1.043	85,9	694	66,5	3.280	859	26,2	3.590	1.006	28,0	24.769	7.826	31,6
2017	Erkek	1.136.758	970.923	85,4	453.888	46,7	2.720.400	520.826	19,1	3.582.007	587.089	16,4	44.806.854	5.148.469	11,5
	Kadın	1.015.331	880.477	86,7	403.172	45,8	2.648.008	467.239	17,6	3.661.066	530.072	14,5	46.139.551	4.742.338	10,3
	CBY	512	431	84,2	180	41,8	1.165	201	17,3	1.249	220	17,6	10.302	1.805	17,5
2018	Erkek	1.270.339	1.087.805	85,6	485.632	44,6	3.041.570	552.534	18,2	4.169.693	622.122	14,9	56.321.057	5.316.365	9,4
	Kadın	1.127.387	979.797	86,9	430.774	44,0	2.938.011	494.813	16,8	4.214.180	559.022	13,3	56.576.204	4.867.286	8,6
	CBY	907	736	81,1	302	41,0	1.949	348	17,9	2.278	386	16,9	26.637	3.446	12,9

Ankara Verisi Bulgular

Yere ve Zamana İlişkin Bulgular

Tablo 8. 16. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

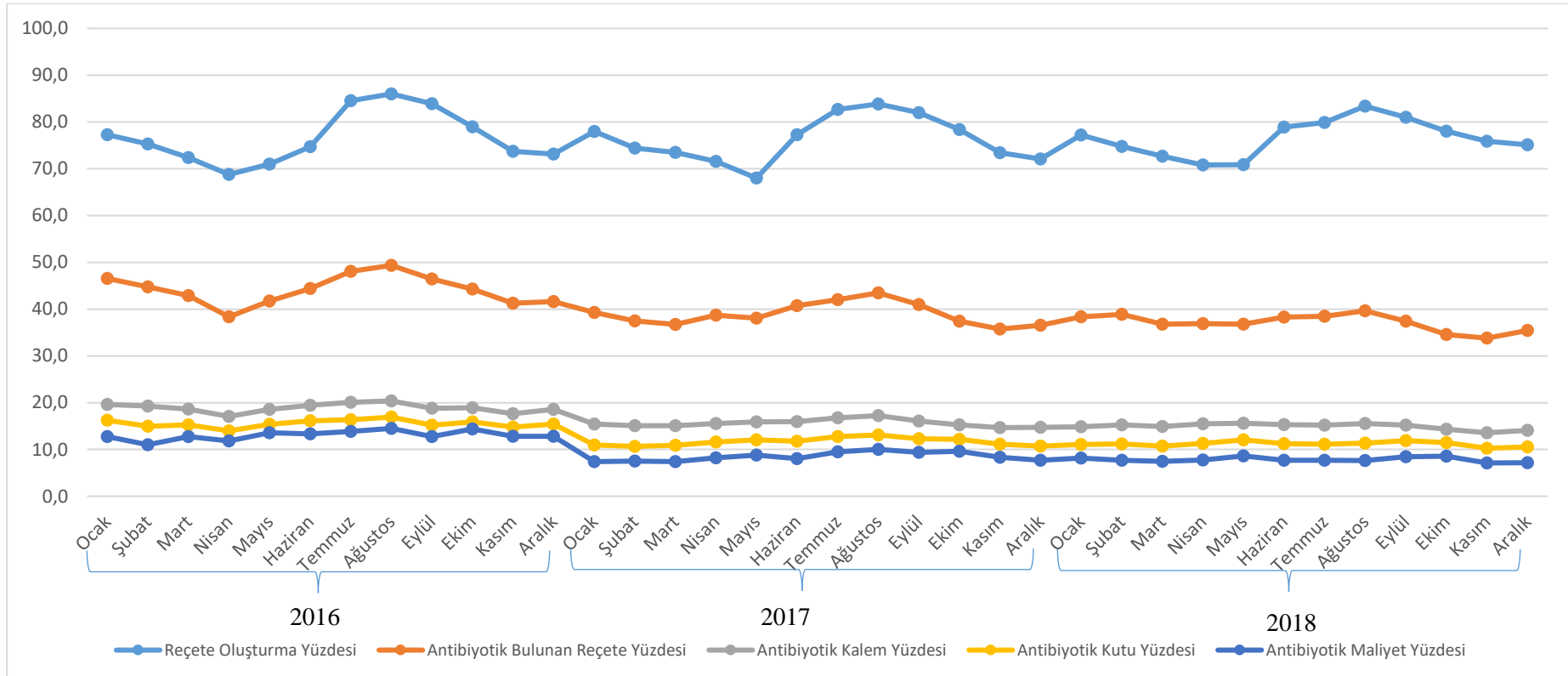
Yıl	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	130.380	100.858	77,4	45.001	44,6	267.084	50.925	19,1	342.593	53.810	15,7	4.432.614	587.430	13,3
2017	170.344	132.176	77,6	52.151	39,5	376.888	59.691	15,8	543.704	65.087	12,0	7.693.958	680.920	8,9
2018	217.612	167.660	77,0	61.779	36,8	473.349	70.533	14,9	689.850	77.510	11,2	9.910.349	781.372	7,9
Toplam	518.336	400.694	77,3	158.931	39,7	1.117.321	181.149	16,2	1.576.147	196.407	12,5	22.036.921	2.049.721	9,3

Şekil 8. 3. Yıllara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Tablo 8. 17. Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Ay	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Ocak	5.901	4.560	77,3	2.123	46,6	12.585	2.469	19,6	16.698	2.717	16,3	245.893	31.371	12,8
	Şubat	5.890	4.436	75,3	1.986	44,8	11.897	2.290	19,2	16.499	2.473	15,0	242.892	26.784	11,0
	Mart	7.660	5.546	72,4	2.380	42,9	14.445	2.695	18,7	19.218	2.935	15,3	265.898	33.963	12,8
	Nisan	8.466	5.822	68,8	2.234	38,4	14.559	2.487	17,1	18.942	2.651	14,0	257.960	30.491	11,8
	Mayıs	12.870	9.138	71,0	3.812	41,7	22.782	4.234	18,6	29.053	4.460	15,4	380.906	51.622	13,6
	Haziran	13.274	9.918	74,7	4.407	44,4	25.583	4.977	19,5	32.936	5.315	16,1	433.209	57.858	13,4
	Temmuz	10.377	8.774	84,6	4.220	48,1	23.891	4.806	20,1	30.523	4.994	16,4	390.638	54.077	13,8
	Ağustos	18.085	15.555	86,0	7.677	49,4	42.404	8.643	20,4	52.807	8.937	16,9	632.199	91.742	14,5
	Eylül	11.453	9.612	83,9	4.467	46,5	27.014	5.089	18,8	34.824	5.303	15,2	439.662	56.209	12,8
	Ekim	13.648	10.777	79,0	4.771	44,3	28.464	5.383	18,9	35.426	5.629	15,9	425.241	61.304	14,4
	Kasım	12.835	9.465	73,7	3.904	41,2	24.781	4.380	17,7	31.785	4.705	14,8	400.242	51.282	12,8
Aralık	9.921	7.255	73,1	3.020	41,6	18.679	3.472	18,6	23.882	3.691	15,5	317.875	40.727	12,8	
2017	Ocak	5.819	4.536	78,0	1.783	39,3	13.304	2.052	15,4	20.820	2.280	11,0	342.127	25.343	7,4
	Şubat	4.884	3.635	74,4	1.362	37,5	10.242	1.548	15,1	15.832	1.691	10,7	256.299	19.318	7,5
	Mart	6.329	4.651	73,5	1.707	36,7	12.965	1.954	15,1	19.779	2.161	10,9	322.007	23.885	7,4
	Nisan	7.455	5.336	71,6	2.065	38,7	15.073	2.341	15,5	22.100	2.561	11,6	337.304	27.775	8,2
	Mayıs	12.591	8.564	68,0	3.261	38,1	23.433	3.722	15,9	33.555	4.053	12,1	489.815	43.039	8,8
	Haziran	11.961	9.243	77,3	3.766	40,7	27.085	4.322	16,0	40.635	4.778	11,8	618.467	49.932	8,1
	Temmuz	16.479	13.627	82,7	5.729	42,0	39.578	6.642	16,8	56.967	7.273	12,8	781.914	74.343	9,5
	Ağustos	22.183	18.601	83,9	8.082	43,4	53.150	9.169	17,3	75.864	9.924	13,1	1.023.365	102.353	10,0
	Eylül	25.461	20.875	82,0	8.556	41,0	60.468	9.733	16,1	85.956	10.570	12,3	1.141.166	107.240	9,4
	Ekim	26.230	20.557	78,4	7.696	37,4	57.739	8.820	15,3	78.399	9.543	12,2	1.016.285	97.666	9,6
	Kasım	17.438	12.805	73,4	4.580	35,8	35.746	5.254	14,7	50.737	5.643	11,1	718.455	60.108	8,4
Aralık	13.514	9.746	72,1	3.564	36,6	28.105	4.134	14,7	43.060	4.610	10,7	646.755	49.918	7,7	
2018	Ocak	11.713	9.042	77,2	3.470	38,4	27.658	4.111	14,9	42.534	4.721	11,1	640.866	52.174	8,1
	Şubat	10.555	7.893	74,8	3.071	38,9	23.435	3.572	15,2	36.917	4.132	11,2	563.560	43.282	7,7
	Mart	12.052	8.762	72,7	3.225	36,8	25.247	3.770	14,9	39.426	4.222	10,7	605.454	45.354	7,5
	Nisan	13.365	9.463	70,8	3.490	36,9	26.136	4.055	15,5	40.124	4.541	11,3	621.815	48.173	7,7
	Mayıs	20.257	14.353	70,9	5.280	36,8	38.825	6.064	15,6	55.399	6.667	12,0	763.159	66.005	8,6
	Haziran	14.983	11.819	78,9	4.530	38,3	33.551	5.149	15,3	49.800	5.597	11,2	728.431	56.228	7,7
	Temmuz	18.444	14.738	79,9	5.672	38,5	42.551	6.474	15,2	63.968	7.117	11,1	933.657	71.653	7,7
	Ağustos	16.602	13.842	83,4	5.485	39,6	40.088	6.233	15,5	59.775	6.801	11,4	878.528	67.095	7,6
	Eylül	30.395	24.624	81,0	9.215	37,4	67.665	10.288	15,2	92.724	10.995	11,9	1.239.198	104.641	8,4
	Ekim	32.079	25.041	78,1	8.655	34,6	67.797	9.724	14,3	91.462	10.496	11,5	1.200.561	102.812	8,6
	Kasım	21.568	16.366	75,9	5.531	33,8	46.198	6.269	13,6	66.457	6.823	10,3	960.769	68.399	7,1
Aralık	15.599	11.717	75,1	4.155	35,5	34.198	4.824	14,1	51.264	5.398	10,5	774.351	55.556	7,2	

Şekil 8. 4. Yıllara ve Aylara Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

• Çalışılan Yere İlişkin Bulgular

Tablo 8. 18. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	İlçe	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Akyurt	243	207	85,2	122	58,9	547	143	26,1	759	147	19,4	11.780	1.738	14,8
	Altındağ	9.555	7.802	81,7	3.367	43,2	20.303	3.805	18,7	25.590	3.954	15,5	311.493	40.130	12,9
	Ayaş	171	165	96,5	67	40,6	369	73	19,8	390	77	19,7	3.423	534	15,6
	Bala	69	59	85,5	43	72,9	156	44	28,2	166	45	27,1	1.151	230	20,0
	Beypazarı	1.320	1.065	80,7	463	43,5	2.649	483	18,2	3.042	489	16,1	29.219	5.208	17,8
	Çamlıdere	328	303	92,4	203	67,0	995	229	23,0	1.367	250	18,3	17.321	2.852	16,5
	Çankaya	19.553	13.672	69,9	5.269	38,5	36.116	5.948	16,5	51.081	6.366	12,5	743.468	73.612	9,9
	Çubuk	1.106	893	80,7	398	44,6	2.506	452	18,0	3.371	479	14,2	43.749	5.758	13,2
	Elmadag	432	376	87,0	197	52,4	1.024	238	23,2	1.324	259	19,6	16.699	2.828	16,9
	Etmesgut	12.195	9.533	78,2	4.545	47,7	24.383	5.152	21,1	29.939	5.376	18,0	396.435	60.287	15,2
	Evren	24	22	91,7	19	86,4	66	21	31,8	72	21	29,2	667	134	20,0
	Göbbaşı	2.589	1.994	77,0	743	37,3	4.803	785	16,3	5.596	814	14,5	55.827	8.957	16,0
	Güdül	111	92	82,9	17	18,5	273	17	6,2	345	17	4,9	4.598	123	2,7
	Haymana	547	519	94,9	319	61,5	1.320	341	25,8	1.705	386	22,6	21.027	4.135	19,7
	Kalecik	188	170	90,4	142	83,5	478	208	43,5	575	212	36,9	5.713	1.450	25,4
	Kazan	796	688	86,4	458	66,6	1.859	517	27,8	2.405	532	22,1	37.409	5.845	15,6
	Keçören	27.585	20.849	75,6	9.693	46,5	54.399	11.270	20,7	70.878	12.001	16,9	943.259	135.904	14,4
	Kızılcahamam	353	317	89,8	155	48,9	1.010	182	18,0	1.528	202	13,2	24.272	2.801	11,5
	Mamak	14.493	11.037	76,2	4.581	41,5	29.411	5.265	17,9	36.275	5.521	15,2	437.508	61.687	14,1
	Nallıhan	593	545	91,9	233	42,8	1.997	262	13,1	3.176	286	9,0	48.629	3.401	7,0
Polatlı	4.621	4.133	89,4	1.920	46,5	13.586	2.198	16,2	17.960	2.460	13,7	230.014	25.941	11,3	
Pursaklar	3.319	2.624	79,1	820	31,3	6.454	890	13,8	7.478	932	12,5	76.382	8.848	11,6	
Sereflikoçhisar	1.538	1.208	78,5	800	66,2	3.875	933	24,1	5.107	1.030	20,2	66.215	11.608	17,5	
Sincan	14.133	11.726	83,0	6.258	53,4	30.660	6.704	21,9	36.208	6.960	19,2	425.095	68.769	16,2	
Yenimahalle	14.518	10.859	74,8	4.169	38,4	27.845	4.765	17,1	36.256	4.994	13,8	481.263	54.651	11,4	
2017	Akyurt	400	295	73,8	163	55,3	702	192	27,4	998	203	20,3	13.093	2.243	17,1
	Altındağ	15.019	11.321	75,4	4.285	37,9	31.038	4.839	15,6	43.236	5.196	12,0	537.917	51.130	9,5
	Ayaş	198	186	93,9	60	32,3	524	81	15,5	821	83	10,1	12.265	644	5,3
	Bala	226	180	79,6	96	53,3	561	105	18,7	776	112	14,4	9.807	696	7,1
	Beypazarı	1.662	1.448	87,1	613	42,3	4.480	656	14,6	6.275	672	10,7	77.978	6.774	8,7
	Çamlıdere	331	303	91,5	217	71,6	935	233	24,9	1.226	238	19,4	13.788	3.040	22,0
	Çankaya	25.132	17.895	71,2	6.185	34,6	52.775	6.945	13,2	85.308	7.812	9,2	1.324.392	87.165	6,6
	Çubuk	1.650	1.406	85,2	609	43,3	4.266	703	16,5	6.695	787	11,8	107.443	7.847	7,3
	Elmadag	799	692	86,6	198	28,6	2.004	216	10,8	2.817	238	8,4	35.700	2.309	6,5
	Etmesgut	16.541	13.163	79,6	5.504	41,8	36.369	6.497	17,9	50.354	6.987	13,9	739.329	75.004	10,1
	Evren	60	51	85,0	37	72,5	148	42	28,4	175	44	25,1	1.971	420	21,3
	Göbbaşı	3.747	2.939	78,4	953	32,4	8.622	1.084	12,6	11.993	1.187	9,9	164.497	12.682	7,7
	Güdül	173	152	87,9	40	26,3	475	49	10,3	647	57	8,8	8.844	516	5,8
	Haymana	773	737	95,3	466	63,2	2.389	534	22,4	3.614	555	15,4	47.005	5.664	12,1
	Kalecik	341	270	79,2	170	63,0	825	214	25,9	1.208	223	18,5	17.405	1.683	9,7
	Kazan	835	650	77,8	338	52,0	1.569	397	25,3	1.859	412	22,2	26.143	3.283	12,6

Tablo 8. 18. İlçelere Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018) (Devam).

Yıl	İlçe	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	
2017	Keçiören	33.570	26.194	78,0	10.668	40,7	74.983	12.416	16,6	108.935	13.279	12,2	1.535.988	140.781	9,2
	Kızılcahamam	479	446	93,1	271	60,8	1.430	308	21,5	2.240	352	15,7	37.967	4.057	10,7
	Mamak	22.227	17.182	77,3	6.650	38,7	50.350	8.057	16,0	72.854	9.496	13,0	1.020.649	107.882	10,6
	Nallıhan	910	793	87,1	343	43,3	2.522	377	14,9	3.512	392	11,2	44.256	4.592	10,4
	Polatlı	1.937	1.407	72,6	557	39,6	3.678	605	16,4	5.030	728	14,5	63.833	5.462	8,6
	Pursaklar	4.513	3.787	83,9	1.082	28,6	10.420	1.144	11,0	13.457	1.203	8,9	161.352	11.333	7,0
	Sereflikoçhisar	721	695	96,4	424	61,0	2.743	494	18,0	4.895	598	12,2	88.204	6.084	6,9
	Sincan	18.669	15.642	83,8	7.070	45,2	44.289	7.748	17,5	58.011	8.158	14,1	761.104	77.400	10,2
	Yenimahalle	19.431	14.342	73,8	5.152	35,9	38.791	5.755	14,8	56.768	6.075	10,7	843.029	62.228	7,4
2018	Akyurt	626	520	83,1	306	58,8	1.193	350	29,3	1.579	361	22,9	16.497	2.883	17,5
	Altındağ	19.543	12.963	66,3	5.091	39,3	35.253	5.664	16,1	49.815	6.095	12,2	673.141	57.724	8,6
	Ayaş	240	220	91,7	88	40,0	611	102	16,7	1.016	120	11,8	19.302	952	4,9
	Bala	116	108	93,1	59	54,6	337	62	18,4	533	63	11,8	9.060	399	4,4
	Beypazarı	2.441	2.184	89,5	967	44,3	6.772	1.110	16,4	9.194	1.199	13,0	113.829	10.652	9,4
	Çamlıdere	330	312	94,5	191	61,2	938	203	21,6	1.532	217	14,2	23.172	2.231	9,6
	Çankaya	32.617	23.690	72,6	7.687	32,4	69.886	8.764	12,5	117.334	10.104	8,6	1.842.916	108.989	5,9
	Çubuk	1.949	1.675	85,9	727	43,4	5.123	892	17,4	7.664	959	12,5	107.583	9.454	8,8
	Elmadağ	1.010	860	85,1	296	34,4	2.455	349	14,2	3.992	405	10,1	63.847	3.231	5,1
	Etimesgut	22.422	18.057	80,5	6.728	37,3	49.885	8.081	16,2	71.156	8.824	12,4	1.032.568	89.854	8,7
	Evren	151	104	68,9	67	64,4	333	83	24,9	462	86	18,6	5.721	620	10,8
	Gölbaşı	4.399	3.429	77,9	1.088	31,7	9.948	1.239	12,5	14.156	1.413	10,0	201.948	15.822	7,8
	Güdül	264	236	89,4	45	19,1	735	49	6,7	1.045	51	4,9	15.467	460	3,0
	Haymana	663	627	94,6	346	55,2	1.999	394	19,7	3.173	413	13,0	44.015	4.295	9,8
	Kalecik	423	394	93,1	290	73,6	1.302	399	30,6	1.853	406	21,9	24.820	2.742	11,0
	Kazan	1.038	789	76,0	314	39,8	1.838	340	18,5	2.603	356	13,7	56.422	2.964	5,3
	Keçiören	41.796	32.516	77,8	12.179	37,5	92.469	14.009	15,1	133.574	15.275	11,4	1.887.804	156.296	8,3
	Kızılcahamam	690	607	88,0	388	63,9	1.901	430	22,6	3.675	502	13,7	64.349	5.505	8,6
	Mamak	26.807	20.902	78,0	7.852	37,6	59.653	9.222	15,5	86.419	10.579	12,2	1.248.348	116.198	9,3
	Nallıhan	1.010	916	90,7	481	52,5	3.140	544	17,3	4.742	561	11,8	61.233	5.653	9,2
Polatlı	1.959	1.484	75,8	641	43,2	3.669	686	18,7	4.876	739	15,2	57.104	5.873	10,3	
Pursaklar	6.202	5.094	82,1	1.441	28,3	13.766	1.529	11,1	18.173	1.628	9,0	234.190	16.142	6,9	
Sereflikoçhisar	855	800	93,6	416	52,0	2.914	485	16,6	4.998	535	10,7	78.599	5.270	6,7	
Sincan	24.691	20.962	84,9	8.031	38,3	58.189	8.929	15,3	75.756	9.511	12,6	974.916	88.929	9,1	
Yenimahalle	25.370	18.211	71,8	6.060	33,3	49.040	6.618	13,5	70.530	7.108	10,1	1.053.499	68.234	6,5	

• **Hekim Özelliklerine İlişkin Bulgular**

Tablo 8. 19. Hekimlerin Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hekim Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	20-29	602	484	80,4	142	29,3	1.164	154	13,2	1.488	163	11,0	19.242	1.736	9,0
	30-39	16.646	13.542	81,4	6.326	46,7	37.883	7.057	18,6	47.001	7.566	16,1	573.748	75.699	13,2
	40-49	62.587	49.054	78,4	22.009	44,9	128.048	24.628	19,2	162.577	25.936	16,0	2.132.409	286.298	13,4
	50-59	45.511	33.762	74,2	14.553	43,1	88.280	16.762	19,0	116.014	17.713	15,3	1.521.122	196.488	12,9
	60 ve Üstü	5.034	4.016	79,8	1.971	49,1	11.709	2.324	19,8	15.513	2.432	15,7	186.093	27.209	14,6
2017	20-29	2.435	1.981	81,4	755	38,1	5.628	817	14,5	7.682	852	11,1	103.912	8.340	8,0
	30-39	24.583	19.748	80,3	7.644	38,7	57.499	8.740	15,2	81.158	9.770	12,0	1.137.002	98.520	8,7
	40-49	70.833	55.766	78,7	22.311	40,0	155.573	25.177	16,2	216.302	26.945	12,5	2.958.237	274.387	9,3
	50-59	63.448	48.556	76,5	18.691	38,5	139.912	21.743	15,5	210.895	24.080	11,4	3.106.375	263.258	8,5
	60 ve Üstü	8.033	6.113	76,1	2.743	44,9	18.239	3.203	17,6	27.618	3.429	12,4	387.633	36.320	9,4
YBY	1.012	12	1,2	7	58,3	37	11	29,7	49	11	22,4	798	95	12,0	
2018	20-29	4.069	3.296	81,0	1.468	44,5	9.274	1.661	17,9	12.744	1.777	13,9	158.374	16.020	10,1
	30-39	36.243	28.064	77,4	9.899	35,3	80.121	11.253	14,0	113.213	12.393	10,9	1.558.812	120.676	7,7
	40-49	80.089	63.373	79,1	23.746	37,5	175.916	26.741	15,2	245.226	28.794	11,7	3.492.203	279.219	8,0
	50-59	82.258	63.279	76,9	22.775	36,0	179.159	26.417	14,7	272.801	29.560	10,8	4.066.941	312.694	7,7
	60 ve Üstü	12.794	9.286	72,6	3.832	41,3	27.739	4.385	15,8	42.532	4.830	11,4	570.926	50.958	8,9
YBY	2.159	362	16,8	59	16,3	1.140	76	6,7	3.334	156	4,7	63.093	1.805	2,9	

Tablo 8. 20. Hekimlerin Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hekim Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Erkek	74.000	59.658	80,6	28.851	48,4	166.045	33.240	20,0	213.515	35.097	16,4	2.710.020	390.275	14,4
	Kadın	56.380	41.200	73,1	16.150	39,2	101.039	17.685	17,5	129.078	18.713	14,5	1.722.595	197.155	11,4
2017	Erkek	96.569	77.152	79,9	33.058	42,8	226.471	38.531	17,0	325.425	42.261	13,0	4.551.301	450.931	9,9
	Kadın	72.763	55.012	75,6	19.086	34,7	150.380	21.149	14,1	218.230	22.815	10,5	3.141.859	229.893	7,3
	CBY	1.012	12	1,2	7	58,3	37	11	29,7	49	11	22,4	798	95	12,0
2018	Erkek	120.618	95.471	79,2	38.954	40,8	278.767	45.148	16,2	402.527	49.517	12,3	5.604.508	499.505	8,9
	Kadın	94.835	71.827	75,7	22.766	31,7	193.442	25.309	13,1	283.989	27.837	9,8	4.242.748	280.061	6,6
	CBY	2.159	362	16,8	59	16,3	1.140	76	6,7	3.334	156	4,7	63.093	1.805	2,9

Tablo 8. 21. Hekimlerin Uzmanlığına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Uzmanlık Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Bulunan Reçete Sayısı	Antibiyotik Bulunan Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Pratisyen	115.923	90.547	78,1	41.054	45,3	239.958	46.538	19,4	306.202	49.064	16,0	3.910.445	535.579	13,7
	Uzman (Aile Hekimi)	14.136	10.102	71,5	3.872	38,3	26.575	4.311	16,2	35.707	4.670	13,1	515.558	51.183	9,9
	Uzman (Diğer Hekim)	321	209	65,1	75	35,9	551	76	13,8	684	76	11,1	6.612	667	10,1
2017	Pratisyen	151.872	118.954	78,3	47.868	40,2	339.561	54.927	16,2	486.274	59.782	12,3	6.833.403	624.506	9,1
	Uzman (Aile Hekimi)	18.018	12.928	71,8	4.159	32,2	36.431	4.632	12,7	56.119	5.138	9,2	841.611	54.759	6,5
	Uzman (Diğer Hekim)	454	294	64,8	124	42,2	896	132	14,7	1.311	167	12,7	18.944	1.654	8,7
2018	Pratisyen	191.686	148.168	77,3	55.784	37,6	418.921	63.845	15,2	606.184	70.149	11,6	8.625.380	705.462	8,2
	Uzman (Aile Hekimi)	25.303	19.047	75,3	5.840	30,7	53.023	6.518	12,3	81.523	7.162	8,8	1.257.411	74.175	5,9
	Uzman (Diğer Hekim)	623	445	71,4	155	34,8	1.405	170	12,1	2.143	199	9,3	27.559	1.735	6,3

• Hasta Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 8. 22. Hastaların Yaşına Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hasta Yaş Grubu	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	0-9	31.779	25.488	80,2	11.735	46,0	58.984	12.951	22,0	64.572	13.369	20,7	801.624	114.900	14,3
	10-19	32.465	21.365	65,8	8.448	39,5	48.372	9.315	19,3	50.730	9.667	19,1	401.177	109.450	27,3
	20-29	14.223	10.173	71,5	4.478	44,0	25.272	5.115	20,2	27.749	5.357	19,3	274.421	62.959	22,9
	30-39	14.776	10.931	74,0	5.213	47,7	28.124	6.033	21,5	32.108	6.386	19,9	341.923	76.642	22,4
	40-49	11.475	9.048	78,8	4.583	50,7	25.583	5.296	20,7	32.563	5.619	17,3	426.918	67.658	15,8
	50-59	10.251	9.106	88,8	4.419	48,5	29.009	5.189	17,9	42.739	5.654	13,2	621.586	66.715	10,7
	60-69	7.983	7.590	95,1	3.430	45,2	26.030	3.930	15,1	43.620	4.304	9,9	722.736	49.381	6,8
	70-79	4.848	4.675	96,4	1.813	38,8	16.671	2.093	12,6	30.831	2.323	7,5	537.314	26.863	5,0
	80 ve Üstü	2.536	2.451	96,6	861	35,1	8.953	980	10,9	17.591	1.107	6,3	304.232	12.715	4,2
	YBY	44	31	70,5	21	67,7	86	23	26,7	90	24	26,7	683	145	21,2
2017	0-9	38.194	30.106	78,8	12.449	41,4	71.441	13.762	19,3	84.103	14.223	16,9	1.120.678	109.638	9,8
	10-19	38.446	25.365	66,0	8.786	34,6	59.049	9.767	16,5	63.929	10.241	16,0	501.421	107.478	21,4
	20-29	19.161	13.547	70,7	5.371	39,6	34.755	6.203	17,8	40.375	6.743	16,7	423.380	77.096	18,2
	30-39	20.120	14.672	72,9	6.171	42,1	39.119	7.227	18,5	48.060	8.072	16,8	530.408	93.124	17,6
	40-49	16.177	12.736	78,7	5.688	44,7	38.521	6.715	17,4	54.131	7.466	13,8	759.690	85.360	11,2
	50-59	14.450	12.820	88,7	5.540	43,2	44.720	6.587	14,7	72.635	7.456	10,3	1.149.832	86.440	7,5
	60-69	12.462	11.933	95,8	4.585	38,4	45.393	5.344	11,8	85.403	6.098	7,1	1.488.581	69.997	4,7
	70-79	7.396	7.176	97,0	2.356	32,8	28.419	2.712	9,5	59.355	3.098	5,2	1.091.033	34.712	3,2
	80 ve Üstü	3.875	3.766	97,2	1.182	31,4	15.287	1.348	8,8	35.421	1.662	4,7	622.818	16.764	2,7
	YBY	63	55	87,3	23	41,8	184	26	14,1	292	28	9,6	6.118	311	5,1
2018	0-9	47.555	36.183	76,1	14.202	39,3	85.862	15.656	18,2	101.833	16.307	16,0	1.385.568	126.678	9,1
	10-19	51.999	34.546	66,4	11.075	32,1	79.196	12.305	15,5	85.785	12.893	15,0	674.359	129.724	19,2
	20-29	24.753	17.745	71,7	6.436	36,3	45.364	7.324	16,1	53.012	7.887	14,9	533.438	86.259	16,2
	30-39	25.383	18.571	73,2	7.222	38,9	48.920	8.410	17,2	59.864	9.328	15,6	702.054	101.547	14,5
	40-49	19.679	15.500	78,8	6.543	42,2	46.046	7.702	16,7	64.114	8.665	13,5	913.559	92.813	10,2
	50-59	17.982	15.932	88,6	6.513	40,9	55.270	7.692	13,9	91.629	8.767	9,6	1.524.743	98.133	6,4
	60-69	15.409	14.746	95,7	5.387	36,5	55.300	6.333	11,5	104.964	7.204	6,9	1.869.925	78.410	4,2
	70-79	9.628	9.334	96,9	2.896	31,0	36.714	3.349	9,1	78.164	4.076	5,2	1.426.021	44.708	3,1
	80 ve Üstü	5.146	5.039	97,9	1.478	29,3	20.473	1.732	8,5	50.195	2.353	4,7	873.422	22.803	2,6
	YBY	78	64	82,1	27	42,2	204	30	14,7	290	30	10,3	7.259	299	4,1

Tablo 8. 23. Hastaların Cinsiyetine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Hasta Cinsiyet	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Erkek	67.524	51.726	76,6	23.242	44,9	131.197	26.147	19,9	163.417	27.578	16,9	2.097.644	302.485	14,4
	Kadın	62.812	49.101	78,2	21.738	44,3	135.801	24.755	18,2	179.086	26.208	14,6	2.334.287	284.800	12,2
	CBY	44	31	70,5	21	67,7	86	23	26,7	90	24	26,7	683	145	21,2
2017	Erkek	86.834	66.684	76,8	26.643	40,0	180.165	30.279	16,8	251.453	32.703	13,0	3.516.093	336.692	9,6
	Kadın	83.463	65.454	78,4	25.494	38,9	196.620	29.397	15,0	292.144	32.369	11,1	4.177.098	344.095	8,2
	CBY	47	38	80,9	14	36,8	103	15	14,6	107	15	14,0	768	134	17,4
2018	Erkek	111.019	84.662	76,3	31.514	37,2	227.346	35.720	15,7	321.120	38.910	12,1	4.601.878	388.812	8,4
	Kadın	106.491	82.924	77,9	30.241	36,5	245.813	34.787	14,2	368.518	38.571	10,5	5.306.577	392.301	7,4
	CBY	102	74	72,5	24	32,4	190	26	13,7	212	29	13,7	1.893	259	13,7

Tablo 8. 24. Tanı Tipine Göre Reçeteleme Değişkenlerinin Dağılımı (Ankara, 2016-2018).

Yıl	Tanı Tipi	Protokol Sayısı	Reçete Sayısı	Reçete Oluşturma Yüzdesi	Antibiyotik Reçete Sayısı	Antibiyotik Reçete Yüzdesi	Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Sayısı	Antibiyotik Kalem Yüzdesi	Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Sayısı	Antibiyotik Kutu Yüzdesi	Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet (TL)	Antibiyotik Maliyet Yüzdesi
2016	Çok Tanılı	29.064	27.445	94,4	12.759	46,5	94.507	14.948	15,8	140.130	16.463	11,7	2.133.448	205.436	9,6
	Tek Tanılı	101.316	73.413	72,5	32.242	43,9	172.577	35.977	20,8	202.463	37.347	18,4	2.299.167	381.994	16,6
2017	Çok Tanılı	84.097	77.091	91,7	30.616	39,7	269.950	35.954	13,3	426.949	40.416	9,5	6.476.990	458.960	7,1
	Tek Tanılı	86.247	55.085	63,9	21.535	39,1	106.938	23.737	22,2	116.755	24.671	21,1	1.216.968	221.959	18,2
2018	Çok Tanılı	110.958	100.094	90,2	37.764	37,7	346.460	44.343	12,8	552.809	50.493	9,1	8.514.267	558.923	6,6
	Tek Tanılı	106.654	67.566	63,4	24.015	35,5	126.889	26.190	20,6	137.041	27.017	19,7	1.396.082	222.449	15,9

- İleri Analizlere İlişkin Bulgular

Tablo 8. 25. Sadece AGE Tanılı Antibiyotik Endikasyonu Olmayan Reçetelerde Bütün Bağımsız Değişkenler ve Reçetede Antibiyotik Bulunma Durumu Arasında Kurulan Yol Analizi Modeli Sonuçları

Hipotez Numarası	İlişki Yolakları	Std β*	GA AS	GA ÜS	P Değeri	Sonuç
Doğrudan ilişkiler						
H1	Hekim yaşı → Antibiyotik var (a)	-0,002	-0,002	-0,682	<0,001	Desteklendi
H2	Merkez olmayan ilçe → Antibiyotik var (g)	-1,828	-2,656	-1,000	<0,001	Desteklendi
H3	Pratisyen hekim → Antibiyotik var (h)	0,084	0,031	0,137	0,002	Desteklendi
H4	Erkek hekim → Antibiyotik var (b)	-0,998	-1,482	-0,515	<0,001	Desteklendi
H5	Erkek hekim → Merkez olmayan ilçe (r)	-0,594	-0,600	-0,587	<0,001	Desteklendi
H6	Erkek hasta → Antibiyotik var (c)	0,007	-0,011	0,026	0,424	Desteklenmedi
H7	Hasta yaş → Antibiyotik var (d)	0,995	0,926	0,001	<0,001	Desteklendi
H8-f1	2016 yılı → Antibiyotik var (f1)	0,075	0,047	0,104	<0,001	Desteklendi
H8-f2	2017 yılı → Antibiyotik var (f2)	0,026	-0,006	0,058	0,108	Desteklenmedi
H9-p1	Yaz mevsimi → Antibiyotik var (p1)	0,060	0,007	0,113	0,027	Desteklendi
H9-p2	Sonbahar mevsimi → Antibiyotik var (p2)	0,017	-0,035	0,068	0,525	Desteklenmedi
H9-p3	Kış mevsimi → Antibiyotik var (p3)	-0,002	-0,068	0,063	0,945	Desteklenmedi
Dolaylı ilişkiler						
H10	Pratisyen hekim*Merkez olmayan ilçe (int)	0,088	0,017	0,159	0,015	Desteklendi
H11	Erkek hekim → Merkez olmayan ilçe → Antibiyotik var (r*g)	1,085	0,597	1,573	< 0,001	Desteklendi

CFI=0,894, GFI=1,000, RMSEA=0,071, RMR=0,170

*Std=Standartlaştırılmış, GA=Güven Aralığı, AS=Alt Sınır, ÜS=Üst Sınır

Tablo 8. 26. Birleştirilmiş Reçetelerde Bütün Bağımsız Değişkenler ve Akılcı Olmayan Antibiyotik Reçetelenmesi Durumu Arasında Kurulan Yol Analizi Modeli Sonuçları

Hipotez Numarası	İlişki Yolakları	Std β^*	GA AS	GA ÜS	P Değeri	Sonuç
Doğrudan İlişkiler						
H1	Hekim yaşı → Akılcı olmayan antibiyotik var (a)	-0,001	-0,002	-0,001	<0,001	Desteklendi
H2	Merkez olmayan ilçe → Akılcı olmayan antibiyotik var (g)	-1.276	-1.744	-0.808	<0,001	Desteklendi
H3	Pratisyen hekim → Akılcı olmayan antibiyotik var (h)	0,083	0,031	0,135	<0,001	Desteklendi
H4	Erkek hekim → Akılcı olmayan antibiyotik var (b)	-0,697	-0,973	-0,421	<0,001	Desteklendi
H5	Erkek hekim → Merkez olmayan ilçe (r)	-0,607	-0,613	-0,600	< 0,001	Desteklendi
H6	Erkek hasta → Akılcı olmayan antibiyotik var (c)	0,007	-0,011	0,025	0,451	Desteklenmedi
H7	Hasta yaş → Akılcı olmayan antibiyotik var (d)	0,001	0,001	0,001	< 0,001	Desteklendi
H8-f1	2016 yılı → Akılcı olmayan antibiyotik var (f1)	0,071	0,043	0,099	< 0,001	Desteklendi
H8-f2	2017 yılı → Akılcı olmayan antibiyotik var (f2)	0,025	-0,006	0,057	0,117	Desteklenmedi
H9-p1	Yaz mevsimi → Akılcı olmayan antibiyotik var (p1)	0,057	0,005	0,109	0,032	Desteklendi
H9-p2	Sonbahar mevsimi → Akılcı olmayan antibiyotik var (p2)	0,017	-0,034	0,067	0,517	Desteklenmedi
H9-p3	Kış mevsimi → Akılcı olmayan antibiyotik var (p3)	-0,001	-0,066	0,063	0,971	Desteklenmedi
Dolaylı ilişkiler						
H10	Pratisyen hekim*Merkez olmayan ilçe (int)	0,094	0,023	0,164	0,009	Desteklendi
H11	Erkek hekim→Merkez olmayan ilçe→ Akılcı olmayan antibiyotik var (r*g)	0,775	0,493	1,056	< 0,001	Desteklendi

CFI=0,893, GFI=1,000, RMSEA=0,069, RMR=0,173

*Std=Standartlaştırılmış, GA=Güven Aralığı, AS=Alt Sınır, ÜS=Üst Sınır

9. ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Fatma İŞLİ